

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TUNCELİ MAZGİRT'TE BİR ALEVİ OCAĞI: ŞİH ÇOBAN

Bahar ATAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Aziz ALTI

TUNCELİ - 2023

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TUNCELİ MAZGİRT'TE BİR ALEVİ OCAĞI: ŞİH ÇOBAN

BAHAR ATAŞ
(200170006)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Aziz ALTI

TUNCELİ-2023

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TUNCELİ MAZGİRT’TE BİR ALEVİ OCAĞI: ŞİH ÇOBAN

Bahar ATAŞ
YÜKSEK LİSANS
TARİH ANABİLİM DALI

Bu tez 14/09/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafında **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Kibar TAŞ
(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

BAŞKAN

İmza

Doç. Dr. Aziz ALTI
(Munzur Üniversitesi)

DANIŞMAN

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Uysal DIVRAK
(Munzur Üniversitesi)

ÜYE

Bu tez Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı’nda hazırlanmıştır.

Doç. Dr. Murat KORUNUR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

.../.../2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Bahar ATAŞ

Danışman
Doç. Dr. Aziz ALTI

TEŞEKKÜR

Tanıştığımız bu kısa zamanda, rehberliğiyle yol açan, emeklerini esirgemeye değerli danışman hocam Doç. Dr. Aziz ALTI'ya teşekkür ederim. Öğrenciliğim boyunca zamanını, bilgisini ve sabrını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Orhan Örs'e minnettarım. Çalışmaya sundukları katkılardan dolayı jüri üyesi hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Uysal DIVRAK ve Dr. Öğr. Üyesi Kibar TAŞ'a teşekkür ederim

Tez sürecinin birçok aşamasında yer alan katılımcılara, Şıh Çoban Ocağı dede ve taliplerine teşekkürü borç bilirim. Bugünlere gelmemde rol model olan değerli babam Kemal ATAŞ'a ve bana destek veren kardeşime teşekkür ederim.

Bahar ATAŞ
TUNCELİ- 2023

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER	III
TABLolar LİSTESİ.....	IV
RESİMLER LİSTESİ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
1.GİRİŞ.....	1
2.MATERYAL VE YÖNTEM	2
2.1. Araştırmanın Problemi	2
2.2. Araştırmanın Önemi.....	2
2.3. Araştırmanın Amacı	2
2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
2.5. Araştırmanın Metodolojisi.....	3
3.ALEVİ VE BEKTAŞİ İNANÇ SİSTEMİNDE OCAKLAR.....	4
3.1. Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik	4
3.1.2. Alevilikte Ocak Sistemi.....	7
3.1.3. Seyyidlik,Dedelik,Pirlik,	10
3.2. Tunceli Bölgesinde Alevilik ve Bektaşilik	11
3.2.1. Tunceli'nin coğrafyası.....	11
3.2.2. Tunceli'nin Tarihçesi	13
3.3.3.Tunceli'de Alevilik ve Bektaşilik	16
4. MAZGİRT'TE BİR ALEVİ OCAĞI: ŞİH ÇOBAN OCAĞI VE TARİHÇESİ.....	20
4.1. Şeyh Çoban/Çoban Baba'nın Hayatı.....	20
4.1. Anadolu'da Şeyh Çoban Adını Taşıyan Türbe ve Ziyaretgâhlar.....	21
4.2. Şeyh Çoban Hakkında Anlatılan Keramet Hikâyeleri	21
4.3. Şeyh Çoban Ocağı ve Tarihçesi.....	25
4.4. Şeyh Çoban'a Verilen İcazetname	33
4.5. Şeyh Çoban Ocağı'nın Şeceresi.....	35
5. ŞEYH ÇOBAN OCAĞI'NDA İNANÇ VE KÜLTÜR	40
5.1. Kerbelâ Matemi ve Muharrem orucu	40
5.2. Hızır İnancı ve Oruçları.....	42
5.3. Cem Törenleri	45
5.4. Musahiplik	49
5.5. Ziyaret Ritüeli	51
5.6. Cenaze Erkânı ve Ritüeller	52
6. SONUÇ	55
7. KAYNAKÇA.....	56
ÖZGEÇMİŞ	
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Şeyh Çoban Zaviyesi gelir-gider tablosu 1523-1541	30
Tablo 4.2. Şeyh Çoban Ocağı evlatları ve taliplerinin Tunceli’de yerleştiği köyler	32

RESİMLER LİSTESİ

Resim 4.1. Mazgirt Çoban Baba Çeşmesi	22
Resim 4.2. Kanlı Asa	22
Resim 4.3. Çorum Nesimi Baba Türbesi ve Mezarlığı.....	23
Resim 4.4. Mazgirt Çoban Baba Türbesinin Eski Yeri	27
Resim 4.5. Mazgirt Çoban Türbesinin İçi.....	28
Resim 4.6. Mazgirt Şeyh Çoban Baba Türbesi	28
Resim 4.7. Çoban Baba Türbesi İçinde Yer Alan Şecere Örneği	39
Resim 5.1. Mazgirt Çoban Baba Cemevi Aşure Etkinliği.....	42
Resim 5.2. Mazgirt Şeyh Çoban Baba Cem Evi	49
Resim 5.3. Çoban Baba Türbesi Ziyaretçilerinin Mum Yakması	52

KISALTMALAR LİSTESİ

AKT	: Aktaran
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Düz.	: Düzenleyen
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri

ÖZET

13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başlarında yaşadığı düşünülen Şeyh/Şih Çoban'ın menâkıbnâmeler ile sözlü anlatıların ötesinde tarihi bir şahsiyet olduğu da kabul görmektedir. Şeyh Çoban, derviş grubuyla birlikte Anadolu'nun birçok yerinde faaliyet göstermiş ve tasavvuf ekolünde rol oynayan evliyalar arasında yerini almıştır. Tarihsel süreçte geçirdiği değişimlere rağmen yöredeki Alevi ocakları içerisinde varlığını sürdürmüş olan Tunceli-Mazgirt merkezli Şih Çoban ocağı ve yöredeki Alevi inanç pratiklerine sunduğu katkıları ile ocak-aşiret ilişkileri çalışmamızın ana konusunu oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Çoban, Tunceli, Alevi Ocağı, İnanç, Kültür

ABSTRACT

An Alevi Ocak in Tunceli-Mazgirt: Şih Çoban

It is also accepted that Sheikh/Sih Çoban, who is thought to have lived at the end of the 13th century and the beginning of the 14th century, is a historical figure beyond the hagiographies and oral narratives. Sheikh Coban, together with his dervish group, operated in many parts of Anatolia and took his place among the saints who played a role in the school of Sufism. The Sih Coban lineage based in Tunceli-Mazgirt, which has continued its existence among the Alevi lineage in the region despite the changes it has undergone in the historical process, and the lineage-tribe relations with its contributions to the Alevi belief practices in the region, constitute the main subject of our study

Keywords: Sheik Çoban, Tunceli, Alevi Ocak, Faith, Culture.

1. GİRİŞ

Alevi/Bektaşî toplulukları ocak sistemi içerisinde dede-talip ilişkileriyle kurumsallaşmışlardır. Ocakların tarihsel kökenlerine dair yapılan araştırmalar bugün de hala devam etmektedir.

Birçok ocağın tarihsel kökenine, ocakların geçmişte birbiri ile ilişkilerine, geleneksel ve ritüel yapılarına dair eksik bilgiler olduğu açıktır. Günümüzde dahi halen “sır” olarak tanımlanan veyahut bir takım kişisel kaygılardan ötürü birçok bilgi, belgenin ve arşivin gün yüzüne çıkamamış olması bu alanda yapılan, yapılacak olan araştırmaları sekteye uğratmaktadır. Elbette geçmişte yaşanan baskı ortamları buna neden olmaktadır. Çünkü geçmişte Alevilik inancı ile ilgili herhangi bir kitap, belge ya da şecere ele geçirildiğinde ya içeriğinde oynanmış ya da yok edilmiştir. Özellikle 16. asır ve sonrasında başlayan Kızılbaş takibi sırasında bu tür olumsuzlar yaşanmıştır.¹ Bu olumsuz hatıralar sebebiyle bugün ellerinde belge bulunduran aileler de haklı olarak bunları saklamayı seçmektedir.

Anadolu’da neredeyse bir bütün olarak Alevilerin yaşadığı tek yer Dersim olmuştur. Ayrıca çok sayıda Alevi ocağının da burada bulunması, yöreyi Alevilik inanç araştırmalarının odak merkezi haline getirmiştir.

Bu çalışmada, Tunceli’de yaşanan Alevilik ya da diğer bir adıyla Raa Hakk inancının ocak örneği üzerinden inanç-sosyal yapılanması tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler yöre inancının dil-terminolojisi içerisinde ele alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013; Kibar Taş, “Tunceli/Dersim’in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı’nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu ve Bunun Dersim’e Etkisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 76, 2015, s.79-107.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Problemi

İnsanlık tarihi boyunca birçok medeniyet, kültür, inanç sistemi varlık göstermiştir. Modernleşmeyle birlikte toplumsal alanın din, dil, kültür gibi öğeleri farklılaşarak kendini yeniden üretilip varlığını korurken bazen de çözülmeye uğrayıp yok olma tehlikesiyle karşılaşmışlardır. Ocakların ve dede-talip ilişkilerinin hali hazırda böyle bir problemle karşı karşıya olmasını yaptığımız çalışmayla da yakından izleme fırsatı yakalamış olduk. Tunceli özelinde Alevi toplumunun değişim-dönüşüm süreci öğrenilmeye çalışılmıştır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Alevilik ve Bektaşilik alanında ocak sistemi merkezli çalışmaların azlığı bu merkez etrafında şekillenilen veli kültü ve tarihine ilişkin daha bilimsel, tutarlı bir bakış açısıyla yaklaşılması gerekliliği çalışmanın önemini oluşturan başlıca sebeplerdir. Tunceli yöresindeki ocak sistemi, Şih Çoban Ocağı örneği üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Alevi inancında yer alan bazı bağlantılara değinilmiş, disiplinlerarası bir yöntemle ele alınmaya çalışılmıştır.

2.3. Araştırmanın Amacı

İnançlar bir takım yenilenmeleri, değişimleri içinde barındırarak gelecek kuşaklara aktarılırlar. Alevilik inancı da her inanç gibi bu süreklilikle gelecek kuşaklara aktarılmıştır. Alevilik inancının bu sürekliliği ocak oluşumlarıyla sağlanmaktadır. Ocak sisteminin tarihsel kökenine dair araştırmalar son yıllarda yoğunlaşmış ve bu sistemi oluşturan veliler, Alevilik- Bektaşilik araştırmalarına her daim kaynaklık etmiştir. Şeyh Çoban'ın da diğer heterodoks dervişler gibi tarihi ve menkıbevi bir karakteri olduğu düşünülmektedir. Şeyh Çoban adı etrafında kurulan Alevi ocağı ve yöredeki işlevi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Tunceli'de yer alan Kızılbaş/Alevi inancının kendi sürekliliğini nasıl sağladığı genel amacından yola çıkılarak, Şih Çoban Ocağı örneği üzerinden açıklanmak istenmiştir. Ocağın meşruiyet bağlantıları, ocak-aşiret ilişkileri ve yöre içerisindeki inanç pratikleri ile birlikte ele alınarak ocağın tarihsel sürecine dair cevap bulmaya çalışılmıştır.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Ocak üyelerine ulaşmak çalışmanın en büyük problemi olmakla birlikte ulaşılan katılımcılara çalışmanın bilimsel boyutu anlatılmış, mülakat formu gösterilip, gizli kalınmasının istenmesi halinde gizli kalınacağına dair taahhüt yapılmış sonra mülakatlar yapılmıştır. Bazı ocak dedeleriyle mülakat yapılamamıştır. Ocağa yönelik Devlet Arşivleri

merkezli taramalarda da arşiv kayıtlarının azlığı çalışmayı sınırlandıran diğer bir faktör olmaktadır.

2.5.Araştırmanın Metodolojisi

Sosyal Bilimlerde sık başvuru alan anlama ve yorumlamayı içeren birçok farklı disiplin alanında kullanılan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. *"Nitel araştırma, bireylerin yaşamlarındaki rutin ve problematik anları ve anlamları tanımlayan çalışmaları ve çeşitli empirik materyal setini vaka incelemesi, kişisel deneyim, içe bakış, yaşam öyküsü, görüşme, gözlemsel, tarihsel ve görsel metinleri içermektedir"* (Kuş, 2012: 77-78). Öncesinde Alevilik ve Bektaşilik tarihine ve yapısına ilişkin okumalar gerçekleştirilmiş daha sonrasında Tunceli tarihi ve inancını içeren birinci el kaynakların literatür taraması yapılarak var olan akademik çalışmalar ve araştırma eserler okunmuştur. Bunun yanı sıra Şih Çoban Ocağına yönelik alanda var olan kaynaklara başvurulmuştur. Elde edilen veriler değerlendirilerek "Sözlü Mülakat Görüşme Formu" (Ek 1) elde edildi. 22 tane açık uçlu sorudan oluşan sözlü mülakat soruları hazırlanırken daha önce yapılmış çalışmalardan faydalanılmıştır. Mülakatlar, her ne kadar önceden belirlenmiş sorulara sadık kalarak gerçekleştirilmiş olsa da görüşmenin ilerleyişine göre verilen cevapların diğer soruların cevaplarını içermesi nedeniyle esnetilip kayıt altına alınmıştır. Doğrudan yapılan alıntılarda kişi ismi ve soy ismi gösterilecektir. Sözlü mülakat gerçekleştirdiğimiz her kişi için K1,K2... şeklinde kaynak kişi numarası verilmiştir. Sözlü kaynakların ismi, soyadı doğum tarihi ve öğrenim durumu Ek 1 in altına *Sözlü Kaynaklar* kısmında yer alacaktır. Sözlü mülakatlar, Tunceli, Elazığ, Çorum ve Erzincan'da bulunan Ocak dedeleri ve talipleri ile Mazgirt ilçesi halkıyla gerçekleştirilmiştir. Var olan belgeler ve arşiv taraması neticesinde elde edilen dokümanlar, araştırma-inceleme eserler ile sözlü mülakatlar bir dizi karşılaştırmaya tabi tutularak analiz edilmiş ve tez yazım aşamasına geçilmiştir.

3. ALEVİ VE BEKTAŞİ İNANÇ SİSTEMİNDE OCAKLAR

3.1. Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik

Alevi inanç sistemi geçmişten bugüne kendine özgü kavram dünyası oluşturmuş ve özgün bir terminoloji geliştirmiştir. Tarihsel süreçte Alevi ve birçok heterodoks topluluk çeşitli biçimlerde adlandırılmış Alevi adı çoğu zaman bu topluluklar için çatı bir kavram görevi görmüştür. Alevilik ile Bektaşilik kavramının birlikte kullanılmasında ise bir takım tarihi alt yapılar mevcuttur. 16. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti genel politik tutumu doğrultusunda Kızılbaşları Bektaşi potasında eriterek asimilasyona uğratmayı amaçlamış ve bu politikalar çerçevesinde hemen hemen bütün tarikatları merkezileştirme ve gözetimde tutmak için bu siyaset modelini uygulamıştır (Altı,2020,s. 98-99). 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren Bektaşilerin tekkelerine verilen statüler neticesinde Anadolu’da varlığını sürdüren birçok Kızılbaş ocağına verilen icazetnamelerde Bektaşi babalarının mührünün olması aralarında bir yakınlık olduğu ve Bektaşilerin icazet verebilecek üst ocak konumuna eriştiğini gösterir niteliktedir. Tarihsel süreçte bu iki kavramın birbirine karıştırılmasına neden olmuştur (Altı,2020, s. 12-13) .

Aleviliğin, bugüne kadar birçok tanımı yapılmış ve tarihsel kökenleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Birdoğan (1995: 12-13) Aleviliğin, İslam öncesinde de adı doğrudan Alevilik olmasa bile var olduğunu ileri sürmüştür. Hançerlioğlu (2000: 31) Aleviliği, “Dünya İnançları Sözlüğü” eserinde; Hz. Ali’den yana olanlar, Ali’yi sevenler olarak tanımlamıştır. Ali’yi seven, Hz. Ali’nin soyuna dayanan, Hz. Ali’nin yolundan giden ve ona bağlı olan herkese “Alevi” denilmiştir (Ersal, 2016, s. 11). Taş’ın (2022:474) alan çalışmalarından elde ettiği Alevilik tanımına göre; “*Alevilik, bizzat Hz. Muhammed Mustafa tarafından Allah’ın emirlerinin uygulanması istenen son inanç yoludur.*” ve kelime anlamı olarak Ali evi, geniş anlamı medeniyet, temelinin ise adalet olduğu belirtilmiştir. Alevi olarak isimlendirilen grupların ortak özelliklerine bakıldığında, Alevilik; bir ocak etrafında birleşen bireylerin sosyal, dini, hukuki ve ekonomik hayatını bir yol esasına göre sürdüren “hak yolu, yol evladı” olan topluluklar için kullanılmaktadır. Aleviler için “Hak- Muhammed- Ali” üçlüsünün önemli bir yer kapladığı söylenebilir (K4, Tosun ve Koç,2022, s.2). Kızılbaş teriminin eş anlamlısı olarak kullanılan Alevi adı ve bu adla anılan toplulukların Şii, Caferi ve Nusayri topluluklarından ayrıldığı bir başka görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar, bu toplulukların Kızılbaş/Alevi toplulukları ile ortak özelliklerinin çok az

olduğunu, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e bağlılık ile Oniki İmam'a inanç dışında aralarında herhangi bir ortak öge olmadığını ortaya koymaktadır (Akın,2017, s. 52).

Aleviliğin ilk ortaya çıkışının 10. yüzyılda İslamiyet'in etkisinin hissedilmeye başlandığı bir süreçte ve yaşanan yoğun göçler sonucu olduğuna dair aktarımlar mevcuttur. Türk toplulukların göç yollarında İslam'la birlikte Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Manihaizm gibi dinlere mensup topluluklarla karşılaştıkları ve Gök Tanrı, Atalar kültü gibi eski inançları beraberinde taşıyarak değişime uğradığı söylenmektedir. Bu değişimin Anadolu'ya gelişlerle devam ettiği ve Türklerin sosyo-ekonomik yapılarına uygun olarak dönüştüğü bir heterodoks halk İslâmı inancının meydana geldiğine dair tespitler çalışmalarda yer edinmiştir (Ocak, 2005, s.50-53). Benzer tespitler başka çalışmalarda da yer edinmiş, Türklerin 10. ve 11. yüzyıllardan itibaren İslam'a girmeye başladığını, Türklerin Müslüman olmalarında İran halk İslâmlığının birçok ögesini göç yollarında benimsenmesiyle gerçekleştiği belirtilmiştir (Melikoff, 2011,s.29-30).

Alevilik tarihinin kökenine dair yapılan Orta Asya temelli coğrafi ve etnik vurgu eleştirileri beraberinde getirmiş, Aleviliğin, Türklerin yanı sıra Arap ve Kürt topluluklar gibi farklı etnik grupların katkılarıyla günümüze ulaştığı ve bu katkılarının görünmediği, Aleviliğin inceleme alanını daralttığı belirtilmektedir (Çakmak,2012 s. 23, Bulut, 2018, s. 383-385, Aksoy,2009, s.).

Kızılbaş sözcüğünün ortaya çıkışına dair ise farklı tarihsel süreçlere değinilmektedir. Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşanan Sıffin Savaşı sonrasında ortaya çıktığı dile getirilmiş, savaş sırasında Hz. Ali taraftarlarının başlarına kırmızı sarık takmaları sonucu bu ismi aldıkları öne sürülmüştür (Ersal, 2016, s. 23-24). Kimi kaynaklarda Uhut Savaşı kimisinde ise Bedir Savaşı geçmektedir (Altı,2020, s.9-10). Diğer bir görüşe göre ise; Kızılbaş adı; Şii olan Safeviler döneminde börk denilen 12 dilimli 12 imamları temsilen al renkli bir başlıktan gelmektedir. 14. ve 15. yüzyıllarda Safevi tarikatından Şeyh Cüneyd'in oğlu Şeyh Haydar zamanında ona bağlı olan müritlerine "sofu, sufi" denilir ve bu sufiler on iki parçadan oluşan kızıl renkteki başlığı giymeye başlarlar ve zaman içinde bu başlık "Tac-ı Haydarî" adını alır. Tac-ı Haydar'ı takanlar zamanla Kızılbaş olarak anılmışlardır (Gündüz, 2010,s. 20-32). Şeyh Cüneyd zamanında ise Erdebil Tekkesinin ünü çevre ülkelere duyulmuş dolayısıyla Osmanlı Devleti ile ilişkilerin gelişmesine vesile olmuştur. Şeyh Cüneyd'in Akkoyunlu Uzun Hasan'ın damadı olması da Anadolu içlerinde rahatça Şiilik faaliyetleri yapmasına fırsat tanımıştır. Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim'e karşı Çaldıran Savaşı'nı kaybetmesine kadar bu faaliyetler daha rahat bir ortamda sürmüştür. Çaldıran'ın kaybedilmesinden sonra

Osmanlı ile Safevi Devletinin ilişkileri bozulmuş düşmanlık Şah Tahmasb dönemine kadar devam etmiştir (Yaman,2007, s. 83-92). 16. yüzyıl 'da Safevilerle yaşanan mücadeleler ve Anadolu'da çıkan Kızılbaş/Alevi ayaklanmalar, Osmanlı Devleti arşiv kayıtlarında sıkça yer almış, bu topluluklarla ilgili bilgiler yoğunluk kazanmıştır. Osmanlı arşiv kaynaklarında Kızılbaş olan sözcüğün farsça karşılığı ise “Sürhser” olup kimi kaynaklarda Sürhser kimi kaynaklarda Kızılbaş ismiyle yer almıştır (Altı, 2020, s. 10). 16. yüzyıldan sonra Osmanlı kayıtlarında, Kızılbaş ve Rafizi gibi nitelemeler hem Şii topluluklar için hem de Heterodoks topluluklar olan Kalenderi, Haydari, Babai, Bektaşî, Abdal vb için kullanılmıştır. 16. yüzyıl itibariyle başlayan Osmanlı ile Safevi mücadeleleri 17. ve 18. yüzyıllarda azalmış olsa da devam etmiştir. Zira Osmanlı Devleti bu mücadelelere meşru zemin hazırlamak için, şeyhülislamlar aracılığıyla zaman zaman Kızılbaş karşıtı fetvalar yayınlamışlardır. 19. yüzyıl kayıtlarına kadar Kızılbaşlar; “Râfızî, zındık, mülhid” gibi belli başlı sıfatlarla yer almıştır (Küpeli,2014, s. 61, Bilgili 2003, s. 25, Akın,2017, s.43). 19. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı belgelerinde Kızılbaş adı yerini Alevi adına bırakmış olsa da yer yer resmi yazışmalarda Kızılbaş adı kullanılmaya devam etmiştir (Altı,2020, s. 15-16).

Hacı Bektaş Velî'nin ölümünden sonra onun ardılları tarafından Bektaşîlik ve Hacı Bektaş Tekkesi dergâhının kurulduğu dile getirilmektedir. Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda gerçekleşen Babaîler isyanı öncülerinden olan Baba İlyas'ın müritleri arasında gösterilmektedir (Özdemir,2022, 295-316). Bektaşîliğin, kurumsallaşma sürecine 13. yüzyılda girdiği ve Kalenderilik, Yesevîlik, Haydarîlik, Vefailik gibi heterodoks grupları bünyesine katarak 15. ve 16. yüzyıl başlarında tamamladığı öne sürülmüştür (Ocak,1999, s. 86). Balım Sultan'nın II. Bayezid aracılığıyla Kızıldeli Sultan Dergâhı'ndan alınarak Hacı Bektaş Dergâhı'nın başına getirilmesiyle mücerred uygulaması başlamış ve Bektaşî tarikatı farklı bir sürece girmiştir. Onun ardından Bektaşîlik ikiye ayrılmış, herhangi bir babadan onay alarak tarikatın manevi işlevlerini yerine getiren, yol evlatlığını esas alanlar Babagân kolunu oluşturmuş, bel evladı olduğunu ve soydan gelmeyi esas görenler ise Çelebi kolunu oluşturmuştur (Gölpınarlı, 1997, s. 268). Kızılbaşlık 16. yüzyılda, Balım Sultan ve onun ardından gelen Bektaşî dervişlerinden bağımsız olarak esas şeklini aldığı ve 17. yüzyıldan itibaren Kızılbaşlık ile Hacı Bektaş Dergâhı yakınlaşma süreci içinde girdiği ifade edilmektedir. Artık, Hacı Bektaş ismi Kızılbaş dini söylemlerine girmiş ve dergâhta pirlerin piri arasına yerleşmiştir (Yıldırım,2010, s. 28-32, Yaman,2004, s. 55-57).

19. yüzyıla gelindiğinde II. Mahmut, 1826 yılında Yeniçeri ocağını kaldırarak ocağın Bektaşîlik ile olan ilişkisi kesilmiştir. Aradan bir yıl sonra çıkartılan fermanla Anadolu'daki

bütün Bektaşî tekkelerinin, türbelerin bulunduğu yöreler dışında, bütün binalarının yıktırılmasını, eşya, emlak ve ev, dükkân gelirlerinin geri alınması ile devlet hazinesine kaydedilmesini, Hamdullah Çelebi'nin de Amasya'ya sürgün olmasını emretmiştir. II. Mahmut sonrası tekkeler açılrsa dahi tekke yönetimleri Nakşi, Mevlevî, Sadî gibi Sünni şeylerine devredilmiş, Nakşi şeyhleri Hacı Bektaş'a yerleşmiş, Pirevi'ne cami yapılmıştır. Yaşanan yasaklamalara rağmen Çelebiler vergiden muaf tutulmuştur. Çelebiler'e ayrıcalık tanınmasının ise Osmanlı Devleti'nin, Sünnileştirme politikası gereği Bektaşileri kendi yönetiminde tutma çabası olduğu aktarılmaktadır. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin hepsinin kapatılmasına kadar Bektaşî tekkeleri devlet nezdinde Nakşi olarak kabul görmüştür (Maden, 2010, s.256, Yıldız,2021, s.502, Altı,2019, s.79-81, Selçuk,2021, s.28).

3.1.2. Alevilikte Ocak Sistemi

Alevi inanç sisteminde ocaklar, peygamber soyundan geldiğine inanılan dedeler ve bu dedelere bağlı olan taliplerden meydana gelmektedir. Alevilikte ocak; Peygamber soyundan gelen kişiler “seyyid, dede, pir, mürşid, ” gibi isimlerle anılan kişilerin soylarını nitelemek için kullanılmakta, peygamber soyundan geldiğine inanılan bu kişilere ve ailelerine “ocakzâde” denilmektedir. Aynı zamanda Alevi ocakları, dede ve talip toplulukların günlük hayatını düzenleyen bir sistemdir (Yaman,2004, s. 43-64).

Ocak birçok anlama gelmekle birlikte somut olarak “ateş yakılan yer” , soyut olarak ise “aile”, “soy” anlamlarını taşımaktadır (Ocak, 2003, s. 251). Tunceli'deki bazı Alevi ocaklarında ateşle imtihan ve ateşe hükmetme gibi kerametler olduğuna inanılır. Örneğin Kureyşan ocağının keramet mitlerinde “yanan fırından çıkma” anlatıları yer almaktadır. Benzeri kerametlerin Tunceli'de cem ibadetlerinde de gösterildiği anlatılmakta, kızgın demire dokunma, ateş üzerinde yürüme ve kızgın sobayı dilleriyle yalamak gibi uygulamaları içeren törenlerin yapıldığı aktarılmaktadır. Ocak-ateş ilişkisi, insanlık tarihinin en önemli keşfi olan ateşin bulunması ile başlayıp ateşe egemen olma, hükmetme isteğiyle devam ettiğine dair düşünceler mevcuttur. Ateşin, Zerdüştlük gibi farklı birçok inanca işaret ettiği ve Türklerde eskiden beri var olan ateşin kutsallığı inancıyla bağlantılı olduğu görüşleri mevcuttur (Deniz, 2013, s. 264-307, Ersal, 2016, s.36-44).²

² Anadolu'nun pek çok bölgesinde, özellikle Tahtacılar'da yeni evlenen çiftlerin ocak kazma töreni yapması, ocağa su dökülmemesi, tükürülmemesi, hava karardıktan sonra kimseye ocaktan ateş verilmemesi, yeni yapılan eve dostluk simgesi olarak ocak taşı verilmesi, ocağa and içilmesi gibi inançlar bu saygı ve kutsiyetin göstergeleridir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Haşim Şahin, “Ocak”. İslam Ansiklopedisi TDV, C.33, 2007:316-317

Ocakların tarihsel sürecine ilişkin ise birçok araştırmacının çalışmaları bulunmaktadır. Ocak kavramına, en erken 16. yüzyılda rastlandığına ve Seyyid ailelerin Anadolu’da, Osmanlı’dan çok daha önceleri var olduğu belirtilmişse de ocakzâde ailelere ne zaman dönüştükleri hakkında net bir çıkarım yapılamadığına değinilmiştir. Fakat bu bilinmezliklere rağmen bazı varsayımlar oluşturulmuş ve bu varsayımlar dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Ocaklar; 1. Hacı Bektaş Veli zamanında ortaya çıktı, 2. Hacı Bektaş öncesinde de vardı ve Hz Ali soyundan gelen ailelerce oluşturuldu, 3. Şah İsmail zamanında ortaya çıktı, 4. Anadolu’ya gelen dervişler tarafından teşkilatlandırıldığına yöneliktir. Ocakların birçoğu ulu bir erenin adıyla anılmaktadır. Ocak kurucusunun bu makama erişebilmesi için soy, keramet ve hizmet faktörlerinden bir veya birkaçının bulundurulması gerektiği aktarılmaktadır (Yaman,2011,s. 49-54).

Akın (2017:75) ise ocak siteminin yapısı, yayılma alanı ve ilk oluşum tarihi ile ilgili net bilgiler olmamasının nedenini, ocak kavramının yeni araştırılmaya başlanması ve kapalı toplum yapısına bağlamaktadır. Ayrıca ocakların Şah İsmail döneminden önce ortaya çıktığını, 11. Yüzyıl itibariyle Türkmen topluluklarla Anadolu’ya gelen eren, dede, baba olarak adlandırılan ve Seyyid soylu olan dervişlerin etrafında teşkilatlandığına dair görüş belirtmektedir.

Ocak yapılanmasının Safevi döneminde olduğu, Şah İsmail’in Kızılbaş toplulukları örgütleyerek kendine ait bir düzen oluşturmak için hem aşiret hem de dinî lider konumundaki kişilere Hz. Ali soyuna bağlanan seyyid ve dedelik belgesi (Şerece, İcazetname, Berat vb.) verilerek bir kutsiyet atfedildiğine dair görüşler de mevcuttur (Ocak,2006, s.143, Gülten, 2022, s.178-179). Abbasiler döneminde başlayan bu uygulamanın Safevi döneminden itibaren sürekli hale getirildiği aktarılmaktadır. Bu belgeler, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat’tan (1220-1237) beri tarikat şeyhlerine verilmeye devam etmiştir. Osmanlı döneminde ise yoğunlukla hükümdar Sultan Orhan (Orhan Bey), IV. Murat, III. Ahmet, I. Mahmut gibi padişahların mührünün bulunduğu bu belgelerin Nakibüleşraflık kurumu tarafından temin edildiği aktarılmaktadır (Gezik 2016, s. 144, Yar ve Yalgın, 2014, s.10-11, Çem,2009, s.110). Bu belgelere sahip olan seyyidlerin ve ailelerinin, ocak soylu olduklarını ifade etmek için de “ocakzâde” kavramı kullanılmıştır. Alevilikte ocak ve ocakzâde olabilmek için “Ehl-i beyt”, “evlad-ı resul”, “seyyid” kökene sahip olunması gereklidir. Seyyid olmanın koşulları bugün hemen hemen her alevi dedesinin evinde bulunan Alevilerin yol kitabı olarak da bilinen “Buyruk” kitabında yer almaktadır. Çaldıran Savaşı’ndan sonra İran ve Anadolu’daki bağlantılar zayıflamış Erdebil Tekkesi ve Safevi

kökenli Safi buyrukları yerini Bektaşî dergâhına ve dergâhta öne çıkan İmam Câfer-î Sadık buyruklarına bırakmıştır (Kaygusuz,1995, Karakaya-Stump, 2016, s. 78). İmam Cafer-î Sadık tarafından kaleme alındığına inanılan kitap günümüzde farklı kişilerce derlenip yayımlanmıştır (Bozkurt, 2009, s. 27-70).

Buyruk kitabı “Pir” kısmında yer alan bilgilerde , “...*Muhammed-Ali soyundan olmayan birinin pirlik yapması ve ona talip olunması caiz değildir.*” (Bozkurt,Buyruk, 2009, s.70) cümlesinde görüleceği gibi dedeliğin resul soyundan gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ehlibeyt, Hz. Muhammed’in kızı Hz. Fatma ile amcaoğlu Hz. Ali’den olma çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in soyundan gelenlerden oluşmaktadır. Hz. Hasan’ın soyundan gelenlere “şerif”, Hz. Hüseyin’in soyundan gelenlere “Seyyid” denilmiştir (Noyan,2006, s,55). Ocaklar, hiyerarşik yapı, örgütlenme biçimleri gibi bir takım özelliklerine göre sınıflandırılarak incelenmişlerdir. Bu sınıflandırmalara göre; Ocakların bir bölümü, başka bir ocağa bağlıdır. Bağlı olunan ocağa mürşid ocağı, bağlı olan ocağa pir ocağı, mahkeme görevi gören ocağa düşkün ocağı, yolun kurallarını öğreten ocaklara da rehber ocağı denilmektedir. Bu hiyerarşik yapının ortaya çıkmasının nedenlerini Yaman, (2004:153-154) Bazı ocakların daha eski olması, bazı ocakların ise nüfuzlu ve taliplerinin diğer ocaklara göre fazla olmasına bağlamakta veya 16. Yüzyıl’dan itibaren Alevi zümrelerin merkezi idareyle yaşadığı sorunlardan kaynaklı yaşanan göçler sebebiyle olabileceğini varsaymaktadır.

Ocakların örgütlenmeleri bakımından; Bağımsız ocaklar, Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı ocaklar ve dikme ocaklar olmak üzere sınıflandırılmışlardır. Bağımsız ocaklar, Çelebilerden ayrı hizmet etmektedir ve Hacı Bektaş Veli’yi pir olarak kabul etmektedir. Dikme ocaklar şecere sahibi olmayan ocaklardır; bunlar seyit kökenli ocaklardan ayrılmış veya onlardan icazet alarak görev yapmaktadırlar. Uygulamadan kaynaklanan farklılıklara göre ise; Erkânlı ocaklar ve Pençeli ocakları şeklinde kategorize edilmiştir (Şahin, 2007, s.316). Ayrıca ocakların alt grup veya bölgesel isimlere göre de sınıflandırıldığı görülmektedir, “Tahtacı Ocakları, Dersim Ocakları” gibi örnekler çoğaltılabilir. Ocak içerisindeki ve ocaklar arasındaki ilişkiler, sırasıyla Mürşid, Pir, Rehber ile sağlanmakla birlikte bazı yörelerde Pir ile Mürşid’in yeri değişmektedir. Her ne kadar görev paylaşımı nedeniyle hiyerarşik bir model oluşmuşsa da, Rehber’in Pir’e Pir’in Mürşid’e bağlı olduğu dairesel bir sistem kastedilmektedir. Aleviliğin örgütsel şemasını oluşturan bu yapı “El Ele El Hakka” ilkesi olarak adlandırılır. Aynı zamanda özdenetim mekanizması işlevi görmektedir (Yaman,2004, s.141-154, Yaman,2011, s.56).

Bağlı olunan imam ve dergâhlara göre yapılan sınıflandırma da ise; İmam Zeynel Abidin'e bağlı ocakların mürşid ocağı, İmam Rıza'ya bağlı olan ocakların pir ocağı, İmam Musa'da gelen ocakların ise rehber ocağı olduğu şeklindedir. Kerbelâ'ya bağlı olanlar mürşid ocağı, Erdebil tekkesine bağlı olanlar Pir ocağı ve Hacı Bektaş Veli dergâhına bağlı ocaklar rehber ocağıdır (Gezik,2013, s.18).

Her ne kadar ocakzâdeler arasında ocak sayısı oniki olarak kabul görse de, bugün sayısı 300'ü bulan Alevi ocakları vardır. Cumhuriyet dönemi sonrasında şehirleşme ve modernleşmeyle beraber Dede-Talip ilişkileri çözülmeye uğramış, Alevi ocakları da birçok geleneksel kurum gibi zayıflamıştır (Yaman,2011, s. 58-60).

3.1.3. Seyyidlik, Dedelik, Pirlilik

Alevi/Kızılbaş toplumuna mensup bireyler bir ocağa bağlıdırlar. Alevi bireyler inançlarını bağlı bulundukları ocağın hizmetini yürüten “dede/pir aracılığıyla yürütmektedirler. (Deniz,2012,s.72). Ocaklar, kişiyi kâmil insan mertebesine ulaştırmayı hedeflemişler ve tekkelerde/dergâhlarda, dedeler/pirler aracılığıyla bu hedeflere ulaşılmıştır (Çelik ve Kırtke, 2017, s.119). Bir kimsenin insan-ı kâmil mertebesine ulaşması için “dört kapı/kırk makam” olarak adlandırılan görev ve kuralları yerine getirmesi bir dizi sınavdan geçmesi gerekmektedir. Dört kapı; şariat, tarikat, marifet ve hakikattir. Bu dört kapının da on şartı bulunmaktadır. Bu şartları yerine getiren talip, benliğini ve nefsini, dünyevi olandan arındırarak en son olarak Hakikat kapısına erişir. Bu yolda olanlar dört ikrar bağıyla birbirine bağlı olurlar. “El Ele El Hakka” denilen bu bağ mürşit, pir, talip, musahipten oluşmaktadır. Musahiplik ahiret kardeşliğidir ve her alevi bireyin musahip edinmesi gerekir (Dersimi 1992,s.150). Her birey ‘ikrar’ adı verilen bağlarla bağlanır ve hem musahiplik sistemin hem de Aleviliğin en önemli parçasıdır. Alevilikte her şey “rızalık” alma ve “ikrar” verme ile başlar ve biter (K1,K1,K3,K4). Eğer bunlar yoksa iman ve inanç yoktur, ibadet olmaz. “Rızalık” Alevilerin “rıza şehri” mitolojisinden gelir. Dedeler mürşidlik, pirlilik ve rehberlik yaparlar. Dedelik yapabilmek için soyun devamı şartı arandığından babadan oğula geçen soy aktarımı vardır (Buyruk,2009,s.168-169).

Alevi inanç sistemi içerisindeki ocak teşkilatlanmasının temelini dede ve talip oluşturmaktadır. Dedelik sisteminin kurumsallaşma sürecine ise 15. yüzyıl ile 16. yüzyıl başlarından itibaren girdiği belirtilmektedir. Safeviler tarafından şecerele dağıtıldığı ve bu şecerele aracılığıyla dedelerin bir ocağa bağlanıp kurumsallaştığı dile getirilmektedir.

Ocakların kurumsallaşması ile dedeliğin kurumsallaşma süreçleri paralel ilerlemiştir (Hinz,1992, s.5).

Dede ve talip olmadan yolun devamı mümkün değildir. Tarihî süreç içerisinde var olduğu anlaşılan ve bugün talipleri bulunmayan ocaklar sadece isim olarak bugüne kalmışlardır. Bu ocaklar ya başka ocaklara talip olmuş ya da başka bir ocak içerisinde yok olmuşlardır (Akın,2017,s.86). Dede ve taliplerin birbirlerine karşı bir takım sorumlulukları vardır. Talip; bağlı olduğu ocağın gereklilikleri ve ritüelleri çerçevesinde sosyal, hukuksal, inançsal hayatını düzenleyen bu kuralları, ocak dedesinin rehberliğinde yerine getirir (Buyruk, 2009, s.37-58) Dedeler; taliplerin inanç hayatını yönlendiren, kendi yaşamıyla da örnek olan, yoldan çıkanı tekrar yola getiren, onları düzenli ziyaret eden, taliplerin sorunlarıyla ilgilenen önderlik eden seyyid soylu kişilerdir. Alevi inanç sistemi içerisinde çeşitli tanımlamaları yapılan dede/talip ilişkileri “yol/erkân” adı verilen kurallar yoluyla yerine getirilmektedir (Yaman, 2006, s. 90-99, Çakmak,2013, s.41, Akın,2017 s.89).

Dedeler, yılda bir kez zorunlu ziyaretler yapmaktadır. Bu zorunlu ziyaretler dışında da düzenli ziyaretler yapılabilir. Ziyaretlerde taliplerin sorunları dinlenerek çözüme kavuşturma amaçlanır. Her talip ise “Çıralık” , “Çerağ”, “Hak Lokması”, “Hakkullah” adı verilen ve miktarı talibe bırakılan maddi katkıda bulunmaktadır. Bazı durumlarda pir bu hakkını durumu olmayan bir talibine verebilir. Alevilerde temel ritüel olan cem/cıvat merasiminin önemli bir kısmını semah oluşturur. Cem’in yerine getirilmesinde pir, mürşid veya rehber sorumludur (Deniz, 2012, s. 63-80, Gezik, 2013, s.13).

3.2. Tunceli Bölgesinde Alevilik ve Bektaşilik

3.2.1. Tunceli’nin coğrafyası

Doğu Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Fırat bölümünde bulunan Tunceli ili, 39° 19’ ve 40° 26’ doğu boylamları ile 39° 36’ ve 38° 46’ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Tunceli, kuzeyde ve batıda Munzur Dağları ile Karasu Irmağı, doğuda Bingöl Dağları ve Peri Suyu, güneyinde Keban Baraj Gölü ile çevrilidir. Belirgin doğal sınırlarla kuşatılmış olan il toprakları, doğusunda Bingöl, güneyinde Elâzığ, batı ve kuzeyinde Erzincan illeriyle komşudur. Tunceli’nin doğal sınırları içerisinde merkeze bağlı yedi ilçesi bulunmaktadır. Bunlar; Çemişgezek, Pertek, Pülümür, Mazgirt, Nazimiye, Ovacık ve Hozat’tır (URL-1,Cengiz, 2001, s.9).

Tümüyle Fırat Havzası içerisinde kalan il, doğal sınırlarla kuşatılmış yüksek bir bölgedir. Bu doğal kuşatılmışlık hali kendine özgü kapalı bir toplumsal yapı kültür yaratmıştır. Munzur-Mercan sıradağları Doğu Toros Dağları kuşağının devamı olup doğu-

batı yönünde uzanarak ilin kuzeybatısını, kuzeyini ve kuzeydoğusunu hemen hemen bütünüyle kaplar. Aşılması güç dağlarla, ırmak ve göllerle, vadilerle çevrili olan Tunceli bitki örtüsü çeşitliliği ve özgün topografik yapısıyla dikkat çeken bir il olmaktadır (URL-2, s.1-3).

3.2.2. Tunceli'nin Tarihçesi

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde bulunan Tunceli ilinin ilk arkeolojik çalışmaları bölgede Paleolitik Çağ'da başlayan bir yerleşmenin olduğu göstermiştir (Kökten, 1971, s.13-21). Farklı dönemlere ait kalıntılar bulunan bu yerleşke günümüzde Keban Baraj Gölü altında kalan Yeniköy Höyük'te gerçekleştirilen kazılarda ise Erken Tunç Çağı'na tarihlenen yapı katmanlarına ve bunlar içerisinde pişmiş topraktan, çakmaktaşıdan, kemikten ve tunçtan yapılmış önemli arkeolojik bulgulara ulaşılmıştır (Koşay, 1976, s. 139-146). Ancak bu çalışmaların kısa sürmesinden dolayı uzun yıllar bölge arkeolojisi sessizliğe bürünmüş ve gizemini korumuştur.

Mezopotamyalı tüccarların, Anadolu'ya maden ticareti için gelmeleri Anadolu'da tarihsel çağların başlamasını sağlayan en önemli etkenlerin başında gelir. Tunceli yöresinin de zengin ham madde kaynaklarına sahip olması, bölgenin maden çağlarında yoğun iskân görmesini sağlamıştır.

M.Ö. 3400'lü yıllarda Sümerlerin yazıyı bulmasıyla başlayan tarihi çağlarda da Anadolu'daki egemenlik kimdeyse o yönetimlerin idaresi altında kalmıştır. Tunç Çağı ile birlikte artan nüfus sonucu yeni yerleşimler kurulmuştur. Aynı zamanda bölgenin yeraltı kaynakları ve maden ocakları bakımından zengin olması bu dönemde, bölgeyi daha önemli ve stratejik bir duruma getirmiştir. Bölgenin bilinen ilk adı ise, "İşuwa"dır (Koşay, 1968-1970, s.140-146). Hitit yazıtlarında "İşuwa", Assur yazıtlarında ise "İşua" olarak anılan bölge ile ilgili olarak Hitit Kralı Šuppiluliuma Dönemi'nde Hurri-Mittaniler'le yapılan bir antlaşmada, "(...) *Fırat'ı geçtim ve İşuwa'ya girdim* (...)" şeklindeki ifade, İşuwa'nın Fırat'ın doğusunda Elâzığ ve Tunceli illerini içine alan bir bölgeyi kapsamaktadır. Hitit Kralı Šuppiluliuma'nın, Fırat Nehri'ni geçip İşuwa bölgesine girmesi ve bu dönemde yaptığı savaşlar sonucunda, Hurri-Mitanniler'le bir barış antlaşması yapmış olması, bu dönem öncesinde, yani M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısından önce, bölgede Mitanniler'in olduğunu göstermektedir (Danık, 2010, s. 18-19).

Hititlerden sonra bölgenin yazılı kaynakları susmuş, sessiz bir döneme girmiştir. M.Ö. 9. yüzyılda Muşki'ler, Murat Suyu ile batı Fırat arasındaki bölgeye kadar ilerlediği bilinmektedir. Yine aynı dönemlerde Assurlular'ın bölgede hâkimiyetleri söz konusudur (Danık, 1993, s.3).

Tunceli yöresi M.Ö. 7. yüzyılda Urartu sınırları içinde yer alır. İzoli, Bağın, Mazgirt ve Palu'daki çivi yazılı kabarmalar bunu kanıtlamaktadır ve o zamanki adı "Supani" dir. Urartular, Mazgirt'e büyük önem verdikleri, bayındırlık faaliyetleri gerçekleştirdikleri

bilinmekle birlikte Mazgirt'te bulunan kalede Urartular'a ait bir kitabe kalıntısı bulunmaktadır. (Aksoy, 1985, s. 31, Danık, 1993, s.4).

M.Ö. 650'de ise; Pers'ler Med bölgesini ele geçirmişler ve Anadolu'da satraplıklar kurmuşlardır. Bunlar; doğuda Medya, batıda Kapodokia ve Antitoroslar, kuzeyde Karadeniz, güneyde Mezopotamya satraplıklarıdır. Tunceli bölgesi ise, Medya sınır satraplığı içinde bulunuyordu. Bu dönemde Tunceli Bölgesi "Daranalıs" olarak bilinmeye başlar. Pers'ler, Büyük İskender'e yenilirler ve M.Ö. 300'lerde Pers İmparatorluğu tarihe karışır. İskender'in M.Ö. 323'te ölümünden sonra, bölge Romalılar ve Partlar arasında sürekli el değiştirir. Roma İmparatorluğunun Anadolu'ya kesin hâkimiyetiyle birlikte uzun bir süre bölge Roma egemenliği içinde kalır(Aksoy, 1985,s. 69-73, Danık, 1993, s. 4-6).

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölünür. Doğuda kalan; Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu adını alır. Tunceli yöresi böylece Bizans sınırları içerisinde kalır. M.S. 7. yüzyılda bölge aralıklı el değiştirerek Bizanslılar ve Sasaniler tarafından yönetilmiştir (Aksoy,1985 s.73-81,Danık, 1993, s.6-9).

M.S. 639'da Halife Hz. Ömer döneminde Anadolu'ya yapılan akınlardan sonra yöre Arapların eline geçmiş. Daha sonra Araplar ve Bizanslılar arasında uzun süre devam eden mücadeleler sonucunda M.S. 972 yılında tekrar Bizanslıların hâkimiyeti altına girmiştir (Danık,1993, s.10).

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Anadolu'da Türklerin egemenliğinin başladığı dönem olmakla birlikte 1087 yılında yöre kesin olarak Türklerin egemenliği altına girmiştir. 11. ve 12. yüzyıllar arasında Dersim, Mengücekliler ve Artukluların hâkimiyetine girmiştir. Moğol baskısından kaçanlar için ideal bir yer olma özelliği taşımıştır. Çemişgezek o zamanki Tunceli, 1226 yılında Alaeddin Keykubat tarafından ele geçirilmiş ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir (Ünal, 1999, s.12-13).

1228 yılında Anadolu'ya tamamen hâkim olan Anadolu Selçukluları zayıflamaya başlamıştır. 1243 yılında yapılan "Kösedağ Savaşı'na" kadar yöreyi hâkimiyetleri altında bulundurmışlardır. Kösedağ'da Selçuklular yenilince bölge Moğolların denetimi altına girmiştir. Daha sonra ise önce İlhanlılar sonra da uzun süre Akkoyunluların egemenliği altında kalmıştır. 1473 tarihinde Akkoyunlular, Osmanlı Devleti'ne Otlukbeli savaşında yenilmişlerdir ve bölge Osmanlı'nın denetimine geçmiştir (Ünal,1999, s.16-17).

Kısa bir süre Safevilerin yönetimi altına giren yöre, 1514 yılında yapılan 'Çaldıran Savaşı'ndan sonra bölgede bulunan Şah İsmal'in halifesi Nur Ali'nin 1515 yılında öldürülmesiyle tekrar Osmanlı yönetimi altına girmiştir (Ünal,1999, s.18). Pir Hüseyin

Bey'e sancak olarak tevcih edilmiştir. 1566 yılına değin "Çemişgezek Sancağı" olarak anılan bu yer, kendi içinde daha da küçültülerek Mazgirt, Sağman, Pertek ve yine aynı adla anılan Çemişgezek olmak üzere 4 sancağa ayrılmış olup yönetimi Pir Hüseyin'in çocuklarına verilmiştir (Ünal, 1999, s.33-38). Buna göre, Çemişgezek, Pertek, Sağman ve Mazgirt'ten oluşan bu bölgeye Çarsancak adı verilmiştir (Danık, 1993, s.17). 16. ve 19. yüzyılları arasında Erzurum Beylerbeyliğine bağlanmış olmakla birlikte bu yüzyıllar içerisinde dönem dönem Çemişgezek ve Sağman sancakları Diyarbakır Beylerbeyliğine bağlı olmuştur (Yılmazçelik ve Erdem, 2017, s.226).

Yöre, Osmanlı yönetiminde 1847 yılında, Hozat merkez olmak üzere "Dersim Livası" adıyla sancak yapılarak Erzurum'a bağlanmıştır. Tanzimat dönemine denk gelen bu tarihlere kadar Osmanlı arşivlerinde "Desim" olarak ifade edilmiş ya da Dujik Ekradı/Dujik yurdu olarak kaydedildiği araştırmalarda ortaya çıkarılmıştır (Yıldırım, s. 25-37). 1848 yılında, Çemişgezek ve Pertek sancakları birleştirilip, Dersim Sancağı adı altında Elazığ'a bağlanmıştır. 1879 yılında da Farsça "Gümüş Kapı" anlamına gelen "Dersim" adıyla ayrı bir il olan Tunceli, 1886 yılında Mutasarrıflığa indirilmiş ve 1892 yılında tekrar sancak yapılarak Elâzığ iline bağlanmıştır.(Yılmazçelik ve Erdem,2017, s.230-231) Ovacık, Mazgirt, Kuzucan ve Kemah ile Koçgiri aşiretinin yaşadığı bölgeler olmuştur. 1859 yılında sancağın merkezi Hozat'tan Ovacık'a kaydırılmıştır.(URL-2,2012, s.71).

Bugün Tunceli iline bağlı ilçe olan Hozat, Cumhuriyet öncesinde sancak iken Cumhuriyetin ilanı ile "Dersim Vilayeti" haline getirilmiştir (Tuncel,2012, s,379). 25 Aralık 1935 tarih ve 2885 sayılı Kanunla geçici merkezi Elâzığ ili olmak üzere, Erzincan'a bağlı Pülümür, Elâzığ'a bağlı Nazımiye, Hozat, Mazgirt, Pertek, Ovacık ve Çemişgezek ilçeleri Tunceli'ye bağlanmıştır. Dersim ismi 1935 tarihli kanun ile ismi Tunceli olarak değiştirilmiştir (Beşikçi,1992, s.41,72, Yolga, s. 77- 78).

1930'lu yıllardan önce başlayan Koçgiri, Ağrı-Zilan İsyanları'nın 1938 yılında son bulan Dersim Harekâtına zemin hazırladığı, harekâtın birçok insanın ölümüne, sürgün olmasına neden olmuştur. Bu harekâtın aynı zamanda insanların tarihsel hafızasında derin izler bıraktığı sosyo-kültürel yapısını ve inanç sitemini dağıttığı, dönüştürdüğü bilinmektedir (Bulut, 2005, s.28). 30 Aralık 1946 tarih ve 4993 sayılı Kanuna göre il merkezi halen bugünkü merkezi durumunda olan Kalan Kasabası'na nakledilmiştir (URL-2, s.72).

3.3.3.Tunceli’de Alevilik ve Bektaşilik

Tunceli’de yaşatılan Alevilik ve Bektaşilik inanç sistemi ocaklar ve aşiretler arası karmaşık ilişkiler üzerinden yürütülmektedir. Alevi inanç sisteminin ana ayağını bölgeye gelen Seyitler/Dervişler oluşturmuştur. Yöre nüfusunun büyük çoğunluğu Kürt/Zaza dilini (Kurmanci/Kırmancki) konuşanlardan oluştuğu ve şu an sayısı haylice azalmış Ermeni topluluklar ile Türkler’ den oluşmaktadır. Yörenin inanç sistemi farklı etnik yapılarla birlikte şekillenmiştir (Yar ve Yalçın, 2014,s.16, Bulut, 2018, s.373. Aksoy, 2012, s.201).

Tarihi Dersim coğrafyasında, Alevi Ocak ve aşiretler, Aleviliği; “Raa Hak, Reya Hagi ” (Hak Yolu) , ocak ve aşiret bireyleri ise “Evlade Hak Evlade Ra” (Hakkın Evladı, Yolun Evladı), “Raa ma, Raa Hagiya” (Yolumuz hak yoludur) gibi bir takım adlandırmalar yoluyla tanımlanmaktadır. Alevilik içinde ayrı bir Alevilik olarak değil fakat kendine özgü ince ayrımlara sahip olduğu söylenebilir. Yörede yoğun bir kutsal mekân /ziyaret kültürünün varlığı, doğa kültürü ve birçok medeniyete, inanca ev sahipliği yapmış kapalı toplum yapısı “Raa Hag” inancı üzerinde etkili olmuştur (Çakmak, 2013,s. 16-18 Yar ve Yalçın,2014, s.16, Deniz,2012, s.56). Tunceli halkı tarafından Raa/Yol olarak tanımlanan bu kavram bütün kuralları bu “Yol” içinde tanımlamaktadır. Üst adaleti, ideali hem de Tanrı tanımını sembolize etmektedir (Deniz, 2012, s.54).

Gezik (2016), Tunceli’deki Alevi ocak örgütlenmelerini dönemlere ayırmış ve birinci dönemin 10. ve 13. yüzyıllar arasında, ikinci dönemin 13. ve 16. yüzyıllar arasında, üçüncü dönemin 16. ve 19. yüzyıllar arasında olduğunu ifade etmektedir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devletinde Dersim’in otonom statüsü son bulmuş ve Cumhuriyet’in kuruluşu sonrası dördüncü dönem içinde Dersim’de aşiretlerin yaşam alanları sınırlandırılmıştır. 1938 Dersim Harekâtı sonrası ise sosyal ve inançsal yapı dağılmıştır (Gezik,2016, s. 142-143). Burada yazan 10. asır yani Miladi 900’lerde tarihi Dersim yöresine seyyidlerin yerleşmesi ve ocak kurması mümkün görünmemektedir.

Yöreye, seyyid ocaklarından sonra gelen aşiretlerin, seyyid Alevi ocaklarıyla olan ilişkisi sonucu her bir aşiretin bağlı bulunduğu bir ocak bulunmaktadır. Bu aşiretler ise zamanla Dersiman ve Şih Hasan (Çakmak,2012,s. 108, Aksüt, 2009, s.150-151) veya Doğu/Batı Dersim aşiretleri olarak gruplandırılmıştır (Gezik, 2016, s.142-143, Dersimi,1992, s.124, Örs, 2021, s.57, Çakmak,2022, s.99). Bu iki ana aşiret birliğine bağlı alt aşiretlerin, talip oldukları ocaklar bulunmaktadır. Fakat bu ana kollardan ayrılmamış olanların da varlığı söz konusudur (Çem, 2011, s. 147). Bütün Alevi ocaklarındaki gibi iç örgütlenmesi “El Ele El Hakka” anlayışına dayanmaktadır. Aşiretlerin alt kolları ve bu

kolların bağılı bulunduğu ocaklar birbirlerine mürşitlik-rehberlik-pirlik yapmaktadır. Bu sistem aynı zamanda bir denetim mekanizması işlevine sahiptir. Örneğin Baba Mansur ocağının büyük bir kısmı Kureyşan ocağına pirlik ve rehberlik yapmaktadır (Gezik, 2013,s.22, Çakmak, 2012,s. 115). Baba Mansurluların kendileri de Seydislere bağlıdır. Seydisler de Kureyşanlılara bağlıdır. Burada da görüldüğü üzere en üst makam yoktur. Yani *mürşid* en üst değildir. Onun da bağılı olduğu bir *pir* vardır. Alevilik inancının kendisi daha çok sözlü anlatımlarla varlık gösterdiği için çeşitli halk hikâyeleri karşımıza çıkmaktadır. Yörede çokça bulunan ziyaret yerlerine de adını veren her bir evliyanın kendine ait bir miti vardır. Ziyaret kültürüne bakıldığında ise Tunceli bölgesinde yaşamış evliyaların adıyla anılan dağ, tepe, su olabilmektedir. Kutsal mekân ve doğa kültü zincirleme olarak ziyaret kültürünü oluşturmuştur. Kemere Duzgı (Düzgün Baba Dağı), Jare Ana Fatma (Ana Fatma Ziyareti), Jare Gola Çetu (Hızır'ın Gölü) gibi örnekler en bilinen yerlerdendir (Çakmak, 2013, 163-185, Gezik, 2016, s. 153-180, Gültekin, 2004, s. 62-75).

Raa Hag inancında Güneş'in ayrı bir kutsallığı olduğu düşünülmektedir. Êzidilik, Mitra, Şamanizim gibi inançlarda da yer alan ve bu inançlar aracılığıyla aktarıldığı düşünülen Güneş, "kutsal baş" olarak nitelendirilmektedir. Dersim yöresinde zorunlu haller dışında kurbanın güneşe dönük olarak kesildiği sözlü anlatımlarda yer almaktadır. Güneş'in batmasıyla ilgili mitik anlatımlar karşımıza çıkmaktadır. Güneş'in batışıyla kırk süvarinin kendisini karşıladığına ve yolun ondan sonraki bölümünde eşlik ettiğine inanılır. Onun batmasından sonra gökyüzünde yüzünü gösteren ay da kutsal bir varlık olarak yerini almaktadır. Hz. Ali'nin eşi Ana Fatma'nın nuru olarak tanımlanmaktadır. Güneş, Hz. Muhammed ile özdeşleştirilir. Halk, Güneş'e "Ya Muhammed Ali'nin Nuru" diye seslenmektedir. Hastalıkların iyileşmesi için doğan güneşe uzun uzadıya bakma ve yalvarma, kutsal ekmek dağıtımı, mum yakılması ve kurban kesilmesi gibi bir dizi ritüeller gerçekleştirilmektedir (Çem,2011, s.101-102,K2, K7).

Güneşin doğuşu sırasında okunan bir dua;

"Ya tîjîaya serê şodirî, ya Mehemmed!

Xêr ama xêr şêrê

Mi pê yaxê xo gureto amû buzurê to

Bê Comerdîye

Sifte dar û berî rê

Mar û milawunî rê

Vergê yabanî rê

O râ dime ki ma neçeronê xo rê

Çêverêde xêr cisane

Ma motacê mixnetî meke

Vileçewt meverde

Bindestîye ra az û uzê ma memisne

Fesat û fızilî çêverê ma ra dûrî fiye (Çem Munzur, 2011, s.102-103).

Türkçesi:

Ey sabahın güneşi, Ey Muhammed

Hoş geldin, güle güle gidesin

Yakamı tuttum huzuruna vardım Cömert ol

Önce ağaca, taş

Yılana, kertenkeleye

Yabandaki kurda

Ondan sonra da biz çaresizlerine

Hayırlı bir kapı aç

Bizi muhannete muhtaç eyleme

Boynu bükük bırakma

Kapukulluğunu çoluk çocuğumuza gösterme

Fesadı kapımızdan uzak tut. ”

Raa Hag inancında Hızır'ın da “kutsal baş” olma özelliği olduğu görülmektedir. Tanrı'dan sonra en yüksek görme, işitme ve ulaşma kapasitesi bulunmaktadır. Her yerde ve darda kalanın imdadına yetişen, Çoğunlukla saçlı ve sakalı kır, yaşlı erkek yolcu formunda Tunceli inancı içerisinde yerini almıştır. Farklı din ve inançlarda da kutsal bir varlık olarak kabul edilmektedir (Çem, 2011, s. 45, Deniz, 2012, s.134).

Ezo nîştû ro cerenû ver ro,

Na wo çêverde kewt zerre

Ez ve qiravênê bine linge bî

Tenga ma de reseno,

Name Xizir o,

Her tim her ca de hazir û nazir o.

Türkçesi:

Oturmuş yalvarıyorum,

İşte kapıda gözüktü,

Ayağının altına kurban olduğum,

Dar günümüzde yetişir,

Adı Hızır,

Her zaman her yerde hazır ve nazır (Çem, 2011, s. 44)

19. Yüzyıl sonunda batılı tarihçilerin çalışmalarında yer alan bu çok etniklik ve dinselilik dikkat çekici bir çalışma alanı sunmakla beraber bir takım sorunları ve taraflılığı beraberinde getirdiği söylenebilir. Aksoy'un (2012:32) mevcut Alevilik çalışmalarına dair söyledikleri çalışmaların bu kısmının göz ardı edilmemesi noktasında değerlendirilmelidir.

“...Aleviliğin topluluk içi unsurları yadsınarak kaleme alınmıştır. Din adamları ile halk tabakası arasındaki inanç çeşitlemeleri teorik olarak kristalize edilmediğinden, genelleştirilmiş inançlar üzerinden topluluğa çeşitli kültürel elbise giydirilmekte, buna uygun geçmişler aranmaktadır. Oysa dinin toplumsal sınıflar arasındaki algılanış ve yaşanış biçimi arasındaki fark ihmal edilecek türden değildir...”

Tunceli'de Alevilerin bir bütün olarak ele alınması gerekliliğine değinilmekte ve ilişkilerin karşılıklı boyutları olduğu dile getirilmektedir. Yörede, Aleviler dışında Ermeni Hristiyanların ve Sünnilerin kutsal yerlere saygı göstermesi, ziyaret etmesi gibi etkinlikleri bulunmaktadır. Örneğin Tunceli'de bulunan Halvori kilisesinin kutsal sayılması veya Üryan Hızır türbesinin Sünniler tarafından da ziyaret edilmesi gibi (Aksoy, 2012, s. 162-164).

Tunceli, “Herd a Dewrêş/Herdu Dewreş” yani “Derviş Toprağı” olarak anılmaktadır. Tunceli özelinde önemli bir yere sahip olan “Dervişlik/Dewreşlik'in” Tanrısal ilişkiler ve kutsallık içinde değerlendirilmekte (Deniz,2013,264-307, URL-3). Dervişlik, dünyevi tüm hazlardan ve isteklerden vazgeçmenin, taşıdığı bedeninin dışında mevcut fiziksel ortamla tüm ilişkisini kesmiş bir varlığa dönüşmenin karşılığıdır. Dervişlik, kutsal gizil güç sahibi olma, yani keramet gösterebilme potansiyeli ile birlikte, kendinde hem dünyevi hem de ilahi adaletin temsiliyetini taşıdığı ifade edilmektedir (Gezik ve Özcan, 2012, s. 270-271).

4. MAZGİRT'TE BİR ALEVİ OCAĞI: ŞİH ÇOBAN OCAĞI VE TARİHÇESİ

4.1. Şeyh Çoban/Çoban Baba'nın Hayatı

Tunceli'de türbesi bulunan ve Şih/Şeyh Çoban ya da Şih-i Kavi olarak adlandırılan erenin hayatı bugüne çoğunlukla sözlü anlatılar ile gelmiştir. Son zamanlarda kimi çevrelerce bu erenin aynı zamanda Vefâî tarikatının kurucusu olan Ebu'l-Vefa Bağdadî'nin hayatının ve kerametlerinin anlatıldığı menâkıbnâmesinde (Gülten, 2014,s 96) adı geçen Şeyh Çoban olabileceği tarzında iddialar da ortaya atılmıştır.

Ancak hayvancılık ve tarımla uğraşan konar-göçer topluluklarda “Çoban”, “Çoban Baba”, “Koyun Baba” gibi isimlere sıkça rastlanıldığından, Anadolu'da birden fazla Şeyh Çoban isimli dervişin yaşamış olduğu daha doğrudur (Gümüšoğlu, 2006, s. 270, Gülten, 2014, s.96-99). Çünkü Dersim'de yaşamış ve bugün hala soyu devam eden bir Alevi erenin, Bağdat'ta yaşamış ve birine ve onun tarikatına bağlı olduğu pek mantıklı olmasa gerek.

İsim benzerliğinden yola çıkılarak Erzurum'daki Hasankale'den 3 saat uzaklıkta bulunan Aras Nehri üzerindeki Çoban Dede köprüsünün Şeyh Çoban tarafından yapıldığına dair düşünceler dahi ileri sürülmüştür. Fakat bu köprüyü yaptıranın İlhanlı emiri Emir Çoban Salduz olduğu günümüzde ortaya çıkarılmıştır (Şahin,2006, s.350).

Ayan'ın,” Çoban Baba Menkıbesi” adlı çalışmasında tarihini 500 yıl geriye götürdüğü bir menkıbeden bahsedilmektedir. Ne o menkıbede ne de Osmanlı arşiv kayıtlarında Pir, Seyyid gibi ünvanlara yer verilmediği ve Hz. Ali, Hz. Hüseyin veya Hacı Bektaş Veli'ye çıkan bir silsilenameye ulaşamadığı bu nedenle bir seyitlik ve şeriflik taşımadığı ve Çoban Baba'nın Sivas'ın içinden bir insan olduğu dile getirilen görüşler arasındadır. Onun bir Anadolu ereni Türkmen ermişi olduğu ve “Çoban Emre, Ümmü Çoban”, “Çoban Dede” gibi isimlerle de anıldığından söz edilmektedir. Ayrıca menkıbeyi nerden elde ettiğine ve tam tercümesine yer vermemiştir. (Ayan, 2017, s.27).

Menkıbede ise Çoban Baba ile Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferinde Sivas'ın Çobanlı köyünde karşılaştığı ve ordunun iâşe(yemek) sorunu bulunduğunu, Çoban Baba'nın koyun kesip orduyu doyurduğu ve kemiklerini bir posta koyup tekrar dirilttiği sonrasında bölgenin Yavuz Sultan Selim tarafından vakfedildiğiyle ilgili bir keramet miti özellikleri taşıyan tarihsel bir hikâye anlatılmaktadır (Ayan, 2017, s.13). Şeyh Çoban'ın Yavuz Sultan Selim'e yardım etmesi onun Sünni bir derviş olarak algılanmasına sebep olmuştur (Gülten, 2014, s.99). Yavuz Sultan Selim'in İran seferi öncesi Anadolu'da 40.000 bine yakın Alevinin katledilmesi emrini vermesi bu büyük kıyımdan sadece dağlık alanlara kaçanların kurtulduğu söylenmektedir.

Yavuz Selim'in, bu kıyımdan rahatsız olan Bektaşî Yeniçeriler'e, Kızılbaşlığa karşı olduğu Bektaşîlere karşı olmadığı izlenimi vermek için küpe taktığı iddialar arasındadır (Şener,1989, s.77). Alevilerin bugün dahi kendilerini gizlediği temellerinin bu tarihsel sürece dayandığı bilinmektedir bu nedenle Şeyh Çoban kimliğini gizlemek ve Şah İsmail taraftarı gözükmemek için Bektaşî bir karaktere bürünmüş olabileceği ya da bu nedenle Yavuz Selim'e yardım ettiği varsayımı yapılabilir. Belki bu nedenle bile Şeyh Çoban müritleriyle birlikte Sivas'tan çıkıp Dersim'e gelmiş olabilir. Yavuz Sultan Selim'in Alevi kıyımından sonra Dersim'e gelen birçok Türkmen ve Kürt kökenli Alevilere sığınacak yurt olduğu, Tunceli nüfusunda o dönem artış yaşandığı bilinmektedir (Güler, 2010, s.165). Fakat aşağıda da yazıldığı üzere Tunceli/Mazgirt'teki Şih Çoban ya da Şih-i Kavi'nin 13. asırda yaşamış olabileceği de söylenmektedir.

4.1. Anadolu'da Şeyh Çoban Adını Taşıyan Türbe ve Ziyaretgâhlar

Sivas, Batman ve o dönem Tunceli Çemişgezek'e bağlı nahiye durumunda olan Mazgirt'te türbe ve zaviyenin varlığı arşivlerden tespit edilmiştir. Niğde, Aksaray, Karahisar-ı Sahip'te (Afyon) zaviye, Niğde, Tokat, Urfa ve Kastamonu illerinde Şeyh Çoban isimli köyler bulunmaktadır. Ayrıca Sivas'ta hem merkezde bir zaviye yanında bir türbe hem de Çobanlı köyünde de türbe bulunmaktadır (Gülten, 2014, s.93). Ancak bütün bunların Tunceli/Mazgirt'teki Şih Çoban/Şih-i Kavi ile aynı kişiler olduğu net değildir. Geçmişte bu ismin kullanılması yukarıda da yazıldığı üzere büyük olasılıkla sadece tesadüfidir.

4.2. Şeyh Çoban Hakkında Anlatılan Keramet Hikâyeleri

Bütün eren/ermişlerde olduğu gibi Şih Çoban ile ilgili de geçmişten bugüne gelen anlatılar mevcuttur. Bugün Tunceli Mazgirt'te anlatılan bu anlatıya göre her Perşembe türbede bulunan kutsal bir asadan kan akmakta ve hasta olanlar bu çubuğa dokunarak iyileşmektedir. Cuma geceleri ise Mazgirt'te bulunan türbenin yanındaki çeşmeden süt aktığı rivayet edilmektedir (Danık, 1993, s.44). 1893 yılına ait salnamede, Mazgirt kayıtlarında Şeyh Çoban'a ait bir türbe bulunduğundan keramet taşıdığına inanıldığı için adına sodalı bir çeşme tahsis edildiği yazılmıştır.

“...Bir de kasabaya beş dakika mesafede (Çoban Dede) demekle ma'rûf ziyâretkâh ittihâz edilen bir zat-ı şerîfin türbesi civarında kezalik mevcûd olan bir gözeden neb'ân eden su beher sene mart evasıtında beş on gün kadar deringine müşâbeh sûretde pek berrak ceryân eylemesiyle Çoban Dede'nin kerametine haml edilerek ismine (Sodalı Pekâr) tesmiye edilmiştir...”(Funda Duruksu,1310 Sene-i Hicriyesine Mahsus Salname-i Vilayet-i Mamurat'ül Aziz, s.75).

Resim 4.1. Mazgirt Çoban Baba Çeşmesi (orijinal)

Bu kayıttaki bilgilerde önemli bir nokta da, Tunceli'nin genelinde daha çok Şih-i Kavi (güçlü) olarak bilinen evliyanın isminin Çoban Dede olarak telaffuz edilmiş olmasıdır. Şih-i Kavi ismi, Kavi adlı bir aşiretin içinde yaşamış olmasından verilmiş olmalı. Büyük olasılıkla bu iki isim birleşmiş ve sonradan Şeyh/Şih Çoban olarak anılmaya başlanmıştır.

Resim 4.2. Kanlı Asa (orijinal)

Çeşmeyle ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Tunceli Pertek Balışer köyünden derlendiği söylenen bir rivayete göre; Şeyh Ahmet, Peygamberin koyunlarını güden bir çobandır. Günün birinde bir koyun kaçar. Çoban ona: Dur “mübarek memelerin patlayacak” der. Daha sonra koyunun sütünü sağlar ve hafifletmiş olur bu sırada çoban çok susar ve sütün

döküldüğü yerden bir kaynak fişkirir. Bugün bu kaynak Tunceli Mazgirt'te bulunan Çoban Baba'nın çeşmesidir (Önder,1955, s.113). Sütün döküldüğü yerde su çıkma kerameti Munzur Baba anlatısında da yer almaktadır. Nitekim Munzur Baba'nın ellerindeki helkelerden sütün dökülmesi üzerine bugünkü gözelerin oluştuğu aktarılmaktadır (Altı,2018, s74-75). Ayrıca bu çeşmeye kaynak olan suyun Adnan Menderes döneminde Mazgirt merkeze verilmek istendiği ama başarılı olunmadığı bunun üzerine Adnan Menderesin, Mazgirt Kaymakamlığına emir vererek çeşme yapıldığı anlatılanlar arasındadır (K4).

Yine Çorum Alaca-Nesimikeşlik/Büyükkeşlik köyünde bulunan ve Şih Çoban'ın kardeşine ait olduğu söylenen Nesimi Baba türbesinin etrafında yer alan mezarın baş kısmından her Perşembe kan geldiğine dair söylenen başka bir rivayette bulunmaktadır. Farklı bölgelerde anlatılan şifacılık ve rivayet öykülerinin ortaklaşması Şeyh Çoban ve müritlerinin Anadolu'nun farklı yerlerinde irşat çalışması yaptığını doğrulamaktadır. Çoğu Alevi-Bektaşî ocağı varlığını bu tarz mitolojik öğeler barındıran keramet mitleriyle desteklemekte, faaliyet alanını genişleterek uzak yerlere halk söylenceleriyle aracılığıyla ulaştığı gözlenmektedir (K1, K2). Benzer şifacılık öyküleri ve anlam dünyası birçok halk inancında bulunmaktadır. Alevi-Bektaşî topluluklarının temel mekanizması olan evliya ve ocaklara ait bir takım obje, sembol ve mekânlara kutsallık değeri yüklenilmektedir. Genel olarak “ziyaret” tabiriyle isimlendirilen bu kutsal yerlerin: türbe, mezar, tabiatla bulunan coğrafi bir mekân, sembol ve kültler olabileceği gibi geçmişte yaşadığına inanılan kişilerden kalmış özel eşyalardan oluşabilmektedir (Çakmak, 2014, s. 1025).

Resim 4.3. Çorum Nesimi Baba Türbesi ve Mezarlığı (URL-5)

Tarihi Dersim bölgesinde Şih Çoban'ın kendisi hakkında anlatılan kerametler birden fazla varyanta sahiptir. Bir anlatıma göre; Şih Çoban Horasan'da bir süreye çobanlık ederken koyunlardan biri sürüden ayrılarak gider. Bunu gören Şih Çoban durumu merak eder ve

değneğini alarak koyunun peşinden gider. Koyun günlerce yol alsa da Şih Çoban koyuna zarar verecek hareketlerden sakınır. Sonunda koyun Dersim Mazgirt bölgesinde şimdiki türbenin bulunduğu yerdeki çeşmenin suyuna girer ve yok olur. Bu durum karşısında Şih Çoban değneğini çeşmenin yanına koyar ve o da suya girerek yok olur. Denilmektedir ki; Şih Çoban ve koyunu cennete gitmişlerdir (Danık, 1993, s.43-44).

Diğer bir anlatımda ise; Çoban Baba, zengin bir ağanın çobanıymış. Mazgirt dağlarının yamaçlarında koyun sürüsü otlatırken yanına iki kurt yaklaşmış, kurtlar, Çoban Baba'dan bir koyun istemişler. Çoban Baba ise: “sürü benim değil ben de sürüde çobanım o yüzden size koyun veremem.” demiş. Bunun üzerine kurtlar: “öyleyse sen sürü sahibinden izin al sen izin alana kadar, biz sürüyü bekleriz.” demişler. Çoban Baba: “siz kurtsunuz, ben sürünün sahibinden izin alıp gelene kadar siz sürüyü yer bitirirsiniz. Size nasıl güvenebilirim ki” demesi üzerine kurtlar, Çoban Baba'nın güvenini kazanabilmek için, şu üç ağır günah üzerine yemin ederler. İlki; ekmek pişirirken yanına gelen kişiye sıcak ekmek vermeyenin günahı. İkincisi; hiç evlenememiş kızın günahı. Üçüncüsü; eski ve yeni çalıyı birleştirerek, süpürge yapıp kullananın günahı.

Kurtlar, sürüye dokunmayacaklarına dair bu üç ağır günah üzere yemin edince, Çoban Baba ikna olur. Çoban ağasından izin almak üzere yola çıkar. Bir süre yol aldıktan sonra kurda kuzuları emanet ettiği için tereddüt etse de yoluna devam eder. Heyecan ve tedirginlikle ağanın evine gelir. Çoban Baba'nın sürüyü bırakıp geldiğini gören ağa, sürüyü sorar. Çoban Baba: “Kurtlara teslim ettim” der. Ağa: “Sürü kurtlara hiç teslim edilir mi?” deyince, Çoban Baba: “Bana sürüye dokunmayacaklarına dair üç ağır günah üzerine yemin ettiler.” der. Bunun üzerine ağa, Çoban Babayı hemen sürünün başına yollar ve gittiğinde şayet kurtlar sürüye dokunmamışlarsa, onlara sürüden istedikleri bir koyunu almaları için izin verir. Çoban Baba korkuyla sürüyü bıraktığı yere döner. Birde ne görsün sürü bıraktığı gibi duruyor. Koyunların yarısı yere çökmüş dinleniyor, yarısı da ayakta duruyor. Kurdun biri bir tarafta, diğeri öteki tarafta sürünün etrafında nöbet tutmaktadırlar. Kurtlar, Çoban Baba'nın geldiğini görünce ağanın ne dediğini sorarlar ve Çoban Baba sürüden istedikleri bir koyunu alıp gidebileceklerini söyler. Kurtlar sürüden bir koyunu seçip alır. Bu, Çoban Baba'nın koyunudur. Sürüde Çoban Baba'ya ait tek koyun vardır ve kurtlar onu seçmiştir. Çoban Baba hiç bir şey demez. Çoban Baba'nın yedi senedir kuzulamayan koyunu şanstın o sene kuzulamak için gün saymaktadır. Kurtlar, Çoban Baba'nın koyununu alıp gizli bir yerde kuzulatırlar. Doğan iki erkek kuzuyu ileride insanlığa bedel olarak gönderilmek üzere alırlar, koyunu da bırakırlar (Demirel,2022,s. 47-48). Biri İbrahim peygamberin oğlu

İsmail'in yerine kurban olan koçtur diğeri ise günün birinde insanlar dara düştüğünde yardımcı olmak için beklemektedir. Başka bir varyantında ise bu ağa Hz. İbrahim'dir ve Çoban Baba onun çobanıdır. Sürüyü kurtlara bırakmış ve beraber sürüye bakmak için döndüklerinde kurtların kuzulatmış olduğu kuzular sürüye girmiş ve sürünün bir tarafı ak bir tarafı kara imiş. Bu kerameti gören İbrahim peygamber Çoban Baba'ya dokunmak istemiş bunu anlayan kaçmak istemiş kırk adım sonra sır olmuş (Parlayan,2012, s.91-92).

Cengiz ise; Şıh Çoban'ın Moğol istilasından Anadolu'ya kaçmış bir eren olduğunu ve Hacı Bektaş tarafından Tunceli Mazgirt'e irşad çalışmaları ve göçü engellemek için yollandığı bilgisini vermektedir. Şıh Çoban da orada aşevi kurarak yoksul insanlara yardım etmiştir (Cengiz,2001, s. 69).

Görüldüğü üzere bütün bu anlatılarda ortak nokta çobanlık yapan bir dervişin Mazgirt yöresine gelmesi ya da orada yaşamış olduğudur. Elbette asırlar içinde temel anlatıda bazı bilgiler unutulmuş, birinde Peygamber döneminde, birinde de Horasan'da çobanlık yaptığından ve sonradan Mazgirt yöresine geldiğinden bahsedilmiştir. Yani Anadolu'nun diğer illerinden buraya geldiği ile ilgili bir bilgi yoktur. Bu tür anlatılarda her zaman temel gerçekler kalıcıdır. Bunlar da çobanlık yapan bir derviş ve Mazgirt yöresi olduğudur.

Yörede anlatılan en yakın tarihli keramet hikâyesi ise Cumhuriyet dönemine 1925 Tekke ve Zaviye kanunu dayanmaktadır. Kapısına kilit vurulan türbenin her mühürlendiğinde tekrar açılması sonucu bir daha kapanmadığı anlatılmaktadır (K6)

4.3. Şeyh Çoban Ocağı ve Tarihçesi

Ocaklar, menakıbname veya şecereler aracılığıyla ve merkezinde veli, ermiş, ulu bir kişiliğin olduğu ortak özelliklere sahip bir sistemle kurumsallaşmışlardır. Bu kurumsal sistem aynı zamanda evliya kültürünü oluşturmuştur. Alevi-Bektaşî ocaklarının geneli bu kişilerin ismiyle bilinmektedir (Çakmak, 2015, s. 131-132-, Yaman,2011, s.43). Şıh Çoban Ocağı da kurucusunun ismini almış ocaklardandır.

Ocağın isminin Şeyh veya Şıh olarak telaffuz edilmesi ise Dersim'de kullanılan “Şıx/Şıh” veya “Şıxo/Şıho” isminin “Şeyh” adlandırılmasıyla ilişkili olduğu (Şur ve Çakmak, s.110) “Şıh”ın ise daha çok Türkçe telaffuzdan kaynaklı yer edindiği dile getirilmektedir. Ayrıca Arapça olan “Şeyh” sözcüğü, Kurmanci dilinde de Şıx/Şeyx olarak telaffuz edilmektedir (Yar ve Yalgın, 2014, s.7). Ayrıca kimi söylemlerde Şeyh Çoban yerine “Çoban Baba, Çoban Dede” kullanımlarının bulunması Alevi topluluklarınca Şeyh unvanının genellikle Sünnilerce kullanılmasından duyulan rahatsızlığın tezahürü olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin vesikalarında ise her iki unvanın da aynı kişi için kullanımı heterodoks

grupları sisteme dâhil etme çabası olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı- Safevi çekişmesinin devam ettiği bir süreçte onları cezalandırmak yerine merkeze yaklaştırma ve Sünnileştirme politikasının sonucu olmalıdır (Gülten, 2012, s.142-143).

Ocağın kuruluş tarihine dair ise net bir tarihlendirme yapılamayacağı görülmektedir. Bu nedenle zaviye kayıtları esas alınabileceği gibi öncesi de söz konusu olabilir. Zira Gezik'e göre; seyyidlerin ne zaman Tunceli'ye geldiğinin bilinmediği öne sürülmüştür (akt. Çakmak,2012, s.103). Fakat asırlardır Tunceli'de anlatılan diğer evliyaların hayatı ile ilgili hikâyelerde bu tarihler ortaya konulabilmektedir. Çünkü Tunceli'de asırlardır anlatılan Kureyş ve Alaeddin Keykubad arasında yaşanan fırın hadisesi önümüzde durmaktadır. Bu da Dersim'e 13. asırda Seyyidlerin geldiğinin kesinliğini ortaya koymaktadır (Taş, 2019, s.3250-3252)

Mazgirt'te bulunan Şeyh Çoban Zaviyesi kayıtlarına ilk defa 1530'lu yıllarda rastlanılmaktadır. 16. yüzyılda Çemişgezek'e bağlı ve Munzur suyu kenarında bulunan Hezirge'de bulunduğu belirtilmektedir (Aksüt, 2012, s. 218). Mazgirt o yıllarda Çemişgezek'e bağlı nahiye durumundadır (Ünal,1999, s.80-82). Aşağı ve yukarı Hezirge olarak bilinen köyün adı 1960 yılında aşağı ve yukarı Tarlacık olarak kayıtlarda yer almıştır ve köy Mazgirt ilçesine 18 km. uzaklıktadır (Aktaş, 2021, s. 264). Hicri 972 Miladi 1565 miladi tarihli vakıf defterlerinde Mazgirt'in Çemişgezek Sancağından ayrılarak bağımsız bir sancak olmasından hareketle kayıt yapılmadığı düşünülmektedir dolayısıyla sonrasına dair Şeyh Çoban zaviyesine ait kayıtlara rastlanılamamaktadır (Ünal, 1999, s.165). Zaviyenin yeriyle ilgili çeşitli çıkarımlar yapılmışsa da zaviyenin bugün merkezde bulunan türbe olması kuvvetle muhtemel olmakla birlikte türbenin yapım tarihi henüz Müzeler Müdürlüğü kayıtlarında bulunmamaktadır.

Resim 4.4. Mazgirt Çoban Baba Türbesinin Eski Yeri (orijinal)

Türbenin yanında tamamıyla yıkılmış bir aşevi olduğu söylenmektedir. Yakınlarında Mengücek beylerinin asma bahçeleri ve pınarları da bulunmaktadır. Türbe'nin ilk yerinin yaklaşık 50 m. yukarısında bulunan Şeyh Çoban'ın ilk ayak bastığı yer olduğu söylenen ve eski kalıntılarından kalan taşlarından mezarının olduğu yere taşıyarak tekrar bir yapı yapılmıştır. Mezar taşları çok ve eski kırık olduğundan okunamamaktadır. Okunduğu kadarıyla taşların birinde “Figanî Mustafa” yazdığı söylenmektedir (Akçay,1966, s.13). Eski yapının fazlasıyla tahrip olduğu ve bu haliyle eski olma özelliğinden çıktığından her hangi bir incelemeye tabi tutulmadığı hatta eski olup olmadığıyla ilgilide yorum yapılamayacağı da dile getirilmiştir (Tuncer, 1976, s. 99). Türbe ile arasında 400 m. bulunan Elti Hatun Cami'nin yapımından yola çıkarak bir çıkarım yapılırsa Cami 1252 yılında 13. yüzyılda yapılmıştır. O halde Şeyh Çoban türbesinin Anadolu Selçukluları döneminde yapıldığı ihtimaller dâhilindedir (Danık, 2009, s. 263-281, Önal,2015, s.107).

Resim 4.5. Mazgirt Çoban Türbesinin İçi (orijinal)

Resim 4.6. Mazgirt Şeyh Çoban Baba Türbesi (orijinal)

Bir diğer iddia göre bölgenin ahi bölgesi olduğu Çobanoğlu'nun burada yaşadığı fakat mezarının olmayışına dairedir (Şahin,2006, s.50, Akçay,1966, s.14). Bu nedenle de türbenin eski bir ahi olan ve 13. yüzyıl tarihli bilinen eski Türkçe Fütüvvetname'nin yazarı olan Çobanoğlu'na ait olabileceği bu nedenle türbenin tarihini 13. yüzyıla kadar indirebilmenin mümkün olabileceği dile getirilen görüşler arasındadır (Şahin,2006, s.350, Akçay, 1966,s.14). Burgazi Fütüvvetnamesi olarak bilinen fütüvvetnamenin tarihine dair kesin bir sonuç çıkarılamamış 14. yüzyıla ait olabileceği de dile getirilmektedir (Pala, 2008, s. 2). Çobanoğlu olarak bilinen Burgazi'nin tam isminin "Yahya-bn-i Halil-ibn-i Çoban Feta-l- Bur'avi" olduğu Çobanoğlu adlandırmasının ise ceddine bir atıf olabileceği ve Çoban oğlu Halil'in oğlu Yahya olarak kabul edilebileceği gibi Çoban'ın kendisi olabileceğinden hareketle Yahya bin Halil Çoban adıyla da kabul görebilmektedir. Çobanoğlu daha çok"

Bur'avi", "Burgazi" olarak bilinmekle birlikte tasavvufi yönü olan bir ahi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burgazi ile Şeyh Çoban aynı kişiler olduğuna dair herhangi bir belge, bilgi bulunamamıştır (Gölpınarlı,1953, s.76.77). Son olarak Mazgirt Çoban Baba Türbesi'nin 15-16. yüzyıllarda yapıldığı kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla sekizgen gövdeli plana sahip olduğu tahmin edilmektedir (URL-3).

Dersim bölgesinin, birçok derviş için ilk çıkış noktası olduğu düşünülmekte ve buradan Orta Anadolu'ya dağıldıkları ifade edilmektedir. Ayrıca sonraki asırlarda Anadolu'dan Dersim bölgesine gelişler de söz konusudur. Safevi etkisinin kırıldığı Çaldıran Savaşı sonrasında da yöreye gelen Bektaşilerin varlığından söz edilmektedir. 17. Yüzyıl itibarıyla Bektaşî dergâhının egemenlik kurma çabaları, bütün ocakları tek çatıda toplama girişimiyle sağlanmaya çalışıldığı söylenmektedir. Velayetname gibi Alevi-Bektaşî kaynaklarında yer alan anlatılar ile yöredeki birçok ocağın keramet anlatılarının aynı olması yöredeki ocakların meşruiyetini bu yolla kurduğu belirtilmektedir. Yine yöredeki tek Bektaşî tekkesinin Mazgirt'teki Şeyh Çoban zaviyesi olduğu düşünülmektedir. II. Mahmut döneminde Bektaşî tekkesi olduğu düşünülen zaviyenin neden kapatılmadığı ve yörede neden tek olduğunun sebepleri ise; Osmanlı'nın bölgeye tam hâkimiyet kuramamasından dolayı sağlıklı bilgi edinememiş olması ve Bektaşî faaliyetlerinin daha çok iç bölgelerle sınırlı kalarak yayılım gösterememesi neticesinde idareyi rahatsız edecek seviyede olmaması olabilir (Çakmak, 2012,s. 101-107).

Şeyh Çoban'ın Tunceli Mazgirt'e nereden geldiği yukarıda verilen anlatılarda da tam olarak belli değildir. Çünkü bir anlatıda Peygamberin çobanı olduğu, bir anlatıda da Horasan'da çobanlık yaptığı belirtilmektedir. Ocak dedeleriyle yaptığımız görüşmelerde Şeyh Çoban'ın Urfa'dan Anadolu'ya geldiği de ileri sürülmüştür (K2, K4).

Mazgirt'te bulunan zaviye ilk defa 1523 yılındaki kayıtlarda yer almıştır. Hezirge ve Hozinkîğ bugünkü isimleriyle Tarlacık ve Alanyazı köylerinin gelirleri bu zaviyeye aktarılmıştır. Tahrir defterleri kayıtlarına göre Osmanlı Devleti zamanında hisse-i malikane usulüyle köylerden alınan hububat öşrü (bakliyat ve tahıllardan elde edilen) geliri zaviyeye ayrılmıştır. 1523 yılında Hozinkîğ'in 4423 akçalık hasılasının 1500 akçası, Hezirge köyünün ise 1500 akçasının 400 akçası Şeyh Çoban Zaviyesi 'ne ayrılmıştır. 1541 yılında 2750 akçe Hozinkîğ köyünden, 1026 akçe ise Hezirge köyünden toplanan vergiler zaviyeye aktarılmıştır. Zaviyeye aktarılan gelirlerden ise 3 akçe zaviye şeyhine, 1 akçe aşçıya, 7 akçe yemek için verilmiştir (Ünal, 1999, s. 165, Gülten, 2012, s.103).

Tablo 4.1. Şeyh Çoban Zaviyesi gelir-gider tablosu 1523-1541

Köyler	Tarih	Gelir	Zaviye Şeyhi	Yemek	Aşçı
Hezirge	1523	1500 Akçe			
Hozinkiğ	1523	400 Akçe			
Hezirge	1541	1026 Akçe			
Hozinkiğ	1541	2750 Akçe			
	1541		3 Akçe	1 Akçe	7 Akçe

Şeyh Çoban'ın Moğol istilasından kaçarak Tunceli Hozat'a Sarı Saltık'ın yanına sığınmış ve onun izniyle Mazgirt İsmaili köyüne yerleştiği ve Sarı Saltık'ın Şih Çoban'a mürşitlik yaptığı anlatılmaktadır (Saltık, 2009. s. 191). Bu olaydan sonra ise Sarı Saltık mürşid ocak, Şeyh Çoban rehber ocak, Ağuçan ocağı ise pir ocak olmuştur (Saltık, 2009, s. 191, Aksüt, 2012, s. 218). Fakat ocağın halka şemasına göre Şeyh Çoban ocağının mürşit ocağı; Ağuçan ocağı, pir ocağının ise Şih Dilo Berhican ocağı olduğu dile getirilmektedir ve Sarı Saltık ile musahiplik bağları söz konusudur (K2,K7,K4). Ocağın merkezinin Pertek Zeve köyü olduğu ifade edilmekle (Gezik, 2013, s.19). birlikte ocağın ilk çıkış noktasının zaviye gelirlerinin geldiği Hezirge ve Hozinkiğ olduğu düşünülmektedir. 2020 yılına kadar bu köylerde Şih Çoban ocağı evlatlarının yaşadığı bilinmektedir (Arslan, 2021, s,49).

Birçok alevi ocağında görülen aşiret ocak ilişkisi aynı zamanda talip ağını oluşturmaktadır. Şih Çoban Ocağı da sonraki asırlarda Abbasan, Kavli, Suran, Pilvenk, Bahtiyaran aşireti ve Şadıllı, Arilli Cunan gibi Tunceli, Elazığ, Erzincan hatta Bingöl merkezli aşiretlere pirlık-mürşitlik- rayberlik yapmaktadır. Pilvenk aşiretinden talipleri bulunmadığı musahiplik bağı bulunduğu dair iddialar bulunsa da (URL-4) Dersim yöresi ocak ve aşiret ilişkilerinde net bir çizgi ve sınırın çizilemeyeceği, Şih Dilo Berhican ocağı ile pir-rehberlik ilişkisi göz önünde bulundurularak ve aksini söyleyen kaynakların varlığı dolayısıyla Pilvenk aşiretinden taliplerin olabileceği ihtimalini ocağın beyanını da esas almak suretiyle belirtmek daha uygun bir yaklaşım olacaktır (K2. Gezik, 2013, s.26).

Ayrıca Tunceli'de bulunan Kavli aşiretinin Adıyaman'da bulunan Kavi aşiretinden farklı olduğu belirtilmektedir. Adıyaman'da bulunan aşiretin bir kısmının Alevi bir kısmının Hanefi olması sebebiyle ve 15. yüzyıldan beridir orada yerleşik yaşadıkları göz önünde bulundurularak isim benzerliği taşıdığı çeşitli kaynaklarda dile getirilmektedir. Yine İran'da

bulunan ve Ehl-i Hak olan Kavli/Kowli aşiretinin varlığından bahsedilmekte aralarında bir bağlantı olabileceği düşünülmektedir. Bu farklılıklara veya benzerliklere tezin sınırlılıkları dolayısıyla yer verilmeyecektir. Aksüt, Kavli aşiretinin yurt tuttuğu yerin Pertek Duhan mezası ve Pertek Kavili köyü olduğunu söylemektedir (Aksüt, 2012 s. 218, Aksüt, 2023, s. 3). Aynı zamanda Milli aşiretinden de talipleri olduğu ve Çemişgezek'te 11 köyü yurt edindikleri bilgisi yer almaktadır fakat hem köy isimleri hem de o dönem Çemişgezek'e bağlı Mazgirt'te mi olduğu bilgisi yer almamaktadır. Bunu kanıtlayacak herhangi bir kaynak veya belgeye yer verilmemiştir. Milli aşiretinin bağlı bulunduğu Ağuçan ocağı üzerinden bir bağlantı kurulabilse de uzak bir bağlantı olacaktır. Son olarak her iki bölgeden de bulunan taliplerin Kürt olduğu belirtilmiştir (Aksüt, 2012, s.218-219). Osmanlı kayıtlarında Kürt aşiretler ve Dersim bölgesi dâhil “Ekrad taifesi”, “Kürt taifesi” gibi adlandırmalarla kayıtlarda yer almıştır “ekrad” tanımlamasının sadece Kürt aşiretleri değil bütün konar-göçer aşiretlere dair bir tanımlama olarak yer alabileceği ve o dönem kullanılan Türkmen, Ekrad gibi kelimelerin etnik kökene dair bir anlam yüklenemeyeceğine dair görüşler de vardır (Ocak, 2006, s.123, Ünal, 1999, s.75).

Tarihi Dersim bölgesinde yaklaşık 200 kadar aşiret ve bu aşiretlere bağlı kabileler bulunmakta iken sayıları zamanla 40 'a kadar düşmüştür. Muhtemelen Kavli aşireti de Milli aşiretiyle aynı kader ortaklığı yaşamış ve 16. yüzyıl Çemişgezek tahrir defterlerinde Milli ve Kavli aşiretleri Milli ve Kavilli Ekradı olarak yer almıştır. Milli aşiretinin 20. yüzyıl kayıtlarında yer almaması aşiretin başka bir bölgeye göç ettiğini gösterir nitelikte olduğu söylenebilir (Örs,2021, s.56-65). Aynı durum Kavli aşireti içinde geçerli olmakla birlikte, Milli aşireti konar-göçer aşiretler arasında yer almış ve ilk kayıtlar 1518 yılı Diyarbakır tahrirlerinde Mardin ve çevresi ile Çemişgezek yaylakları olarak gösterilmiş bir aşiretler konfederasyonudur (Ekinci,2022, s. 228). Bazı kayıtlarda ise Rakka sürgünü sonrası Ali Reşanlı cemaati adıyla veya ayrışma nedeniyle Mardin tarafı Milli Kebir, Milli Göçer vb. olarak geçtiği ve İzoli, Helidânlı gibi aşiretleri de içine alan kalabalık bir aşiret grubuyla önce Diyarbakır'a sonrada Erzurum-Erzincan'a yerleştiklerine dair araştırmalarda mevcuttur (Çelikdemir, 2001, s.124-166, Ekinci 2022, s. 231). Muhtemelen Kavli aşireti de Rakka Sürgünü sonrası Orta Anadolu'ya göç etmiştir. 17. yüzyıl sonrası Çemişgezek sancağına bağlı bazı nahiyelerin ayrı sancaklar haline gelmesi ve Osmanlı Devleti tımar sisteminin zayıflamaya başlamasıyla genel itibariyle tahrir yapılmadığı dolayısıyla kayıtlara ulaşılamaması nedeniyle aşiretin yer değişimine dair net bir tarihlendirme yapmak zor olmaktadır. 18. yüzyıl kayıtlarında yer alan 1715 ve 1727 tarihli tutanaklarda Kavli

aşiretinden, “Çarsancak perakendesı” olarak bahsedilmesi aşiretin 17. Yüzyıl sonlarında 1690-1840 yılları arasını kapsayan Rakka sürgünleri döneminde aşiretin Tunceli’den gidip Çorum’u yurt edindiğini kanıtlar niteliktedir (Altı, 2020, s.107, Aksüt 2023, s.14).

Şeyh Çoban’ın iki oğlu olduğu bunlardan birinin adının Nesimi olup Çorum Alaca Nesimikeşlik köyüne gittiği Milla Halil’in ise Mazgirt’te kaldığı söylenmektedir (K1, K2). Şih Çoban ocağının evlat ve talipleri Mazgirt’te Tarlacık (Hezirge), Alanyazı (Hozinkiğ) Ağaçardı (Şorda), Akpazar’a bağlı İsmaili, Göktepe köylerini, Merkez’e bağlı Rabat, Çiçekli köyü ile Fındıklı (Fındıkan) köylerini, Pertek’te ise Duhan mezrası Dorutay (Zeve), Kolonkaya’ya (Çerçemlü) bağlı Kavili/Kavülü, Gövdeli(Tahsu), Tozkoparan(Tanz) köylerine yerleştikleri. Çoğunlukla Mazgirt’ten çıkarak Merkez’i yurt tuttukları anlaşılmaktadır (K2,K4, K5, K7, Saltık, 2009, s.171). Bugün ise birçok ocak gibi şehirleşme, köyden kentlere göç ve Dersim yöresinin kendine özgü koşulları sonucu yaşanan gelişmelerin etkisiyle talipler ile bağlarının zayıfladığı söylenebilir.

Tablo 4.2. Şeyh Çoban Ocağı evlatları ve taliplerinin Tunceli’de yerleştiği köyler

Köyün Adı	İlçesi
Hezirge/Tarlacık	Mazgirt
Hozinkiğ/Alanyazı	Mazgirt
Şorda/Ağaçardı	Mazgirt
İsmaili	Mazgirt/Akpazar
Göktepe	Mazgirt/Akpazar
Rabat	Pertek
Çiçekli	Merkez
Fındıkan/Fındıklı	Merkez
Zeve/Dorutay	Pertek
Çerçemlü/Kolonkaya/Kavli	Pertek
Tahsu/Gövdeli	Pertek
Tanz/Tozkoparan	Pertek
Merho/Doluküp	Merkez

Ocak üyeleri Çorum’da 29 köyde yaşamaktadır. Bu köyler Çorum Merkez ilçeye bağlı Dündüklük, Yenikışla, Kadıderesi, Mollahasan, Kirazlıpınar, Musatafaçelebi, Şanlıosman, Palabıyık köylerinde, Çorum Alaca ilçesine bağlı Büyükkeşlik, Çıkhasan,

Dereyazıcı, Koyunoğlu, Soğucak, Mazıbaşı, Tutluca, Yeniköy köylerinde, Çorum Ortaköy ilçesine bağlı Çirçir, Fındıklı, Göbsen, Değirmenönü, Kuşkışla, Tutluca, Kılavuz, Asar, Kozluca, Gökköyü, Yaylacık, Salbaş, Çorum Mecidözüne bağlı Akpınar köyüdür. Ayrıca Sivas'ta 5 köy, Yozgat-Merkez ilçeye bağlı Çorak köyünün bir bölümü Kavli aşiretine bağlı ve çoğu Şih Çoban Ocağı talipleridir. Elazığ, Erzincan'ın Tercan ilçesi Elmalı köyü ile kısmen de Adana, Hatay (İskenderun) ve Zonguldak'ın çeşitli yerlerinde yaşamaktadır (Aksüt,2023, Genç,2021, s.111, K1, K10). Talipler, Türkiye'nin çeşitli illerine dağılmışlardır ve kalabalık bir talip ağına sahiptir (K2,K3,K9,K6, Onarlı,1999, s.27, Aksüt,2023, s.1).

4.4. Şeyh Çoban'a Verilen İcazetname

İcazetname tercüme edilmiş şekliyle alındı (Çeviren: Alandağlı, Murat, basımı yoktur). Belge Çorum Nesimi Keşlik köyünde bulunmaktadır. Belgenin verildiği dönem 23 Muharrem 1233 Hicri/ 3 Aralık 1817 tarihlidir. Belgenin üstündeki tuğranın kime ait olduğu tespit edilememiş olsa da II. Mahmut dönemi olması nedeniyle tuğra sahibinin II. Mahmut olduğu çıkarımı yapılabilir. İcazetnamede, Bektaşî baba ve dedelerinin mührünün bulunmasının nedeni; özellikle 18. yy. sonrasındaki icazetnamelerde Bektaşî kimliğinin ön plana çıkmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Bektaşî kimliğinin ön plana çıkarılması, 17. yy'dan daha gerilere dayandığı dile getirilmekle birlikte Osmanlı Devleti tarafından Hacı Bektaş Tekkesi Çelebi kolunun Kızılbaş ocaklarının resmi temsilcisi olarak kabul görmesi ve Kızılbaş ocakları içerisinde bazı ocakların “serçeşme” pozisyonuna getirilmesi bu kimliğin ön plana çıkışının alt yapısının oluşturmuştur. Erdebil ve Kerbelâ bağlantısı kesilen birçok ocağın icazetname aldıkları bilinmekle birlikte Kızılbaş/Aleviler ve Bektaşîlerin birbirlerine saygı duyduğu ve manevi varlıklarını kabul ettikleri ve Alevi- Bektaşî kullanımının tarihsel alt yapısına kaynaklık ettiğine yönelik Altı (2020: 99-100) şu şekilde değerlendirilmektedir.

“....16. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti Kızılbaşları Bektaşî potasında eriterek asimile etmek amacıyla onların Bektaşîliğe meyletmesini desteklemiştir. Hatta bu doğrultuda 17. Yüzyılın başlarında Pirevi'nde postta oturan Çelebi'ye tüm Bektaşî tekkelerindeki tekkenişi belirleme yetkisi verilmiştir. Fakat şu duruma açıklık getirmekte fayda vardır. Osmanlı Devleti sırf Kızılbaşları kontrol etsinde diye Pirevi'ndeki Çelebi'ye (seccadenişine) bu imtiyazı tanımamıştır. Tarikatları merkezileştirme ve gözetim altında tutma politikası Osmanlı Devleti'nin genel politikasıydı...”

İcazetname; “Allah'ım, Zafer ve yakın bir fetih Allah'tandır” cümlesiyle başlamaktadır. Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehlibeyt için duayla devam etmektedir. Allah'ın

tek olduğundan Hz. Muhammed'in kulu olduğundan bahsedilmiştir. Allah'tan başka İlah olmadığına ve Allah'ın tüm gücünün Ehlibeytinin üzerinde olması için bir takım dualar barındırmaktadır.

“....Şeyler üçtür: devlet halinde yani güçlü iken gösterilen tevazu, muktedirken gösterilen af ve karşılıksız vermek. Hacı Bektaş-ı Veli el Horasani Kaddesallahu Sırrehu'l- aziz/ Allah aziz sırrını mukaddes kılsın- şöyle buyurmuştur; “marifetten azıcık koklamak bir çok amelden daha hayırlıdır.” Mal ile dünyanın şeyhi, amellerle havasların olanların şeyhi, hallerle hasların hassının şeyhi, sırlarla evliyaların şeyhi, kemallerle avamın şeyhi, hallerle havasların şeyhi, sırlarla havasların şeyhi, Şeyhin aslı başkası için kul olandır....” Benzer dualarla devam etmekte sonra Budala/Abdallar sınıfına dâhil olmanın Allah'tan af dileme ve Allah'a baki kalmaktan geçtiği bir dizi Bektaşî kurallarının yer aldığı anlaşılmaktadır.

İcazatname'nin veriliş nedenine şu cümlelerle yer verilmiştir; *“Allah'u teâlanın yardımı ile tamamlandı. İşbu kitabın ve hitabın yazımının nedeni şudur ki; Aziz Ceddim, Ariflerin ezeli Sultanı, Aşıkların lem yezeli burhanı Hazret-i Hüncar Hacı Bektaş-ı Veli-Açık ve gizli sırları mukaddes olsun- Hazretlerinin yüce tarikatına müntesip Şeyh Çoban Oğlu es- Seyyid Halil Halife evliya tarikatını kabul edip kendisine sofrı, çıra, sengu-tığ ve icazet ile inabet izni verildi. Ve halifelik safa ve nazar olundu. Ve dahi havâlet verildi. Mürid tutup muhip edinsin ve evliya tarikini zinde tutup tarikat erenleri buna mani ve dağı olmasınlar. İcazetnamemizin gereği ile hareket olunsun. Hidayete tabi olanlara selam olsun.”* Kendisinden Hazretlerin yüce tarikatlarına mensup olduğundan bahsedilerek uzun ömür dilenip Allah yolundaki gücünün artırılması dilenmiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin soy silsilesi zikredilmiştir. Soy silsilesi: Hz. Ali, Hz. Hüseyin, İmam Zeynelabidin Oğlu, İmam Muhammed Bakır oğlu, İmam Cafer-i Sadık oğlu, Musa Kazım oğlu, Sultan İbrahim Mükerrremü'l hicab oğlu, İkinci Sultan Musa oğlu, Sultan İkinci İbrahim oğlu, Horasanlı Hacı Bektaş-ı Veli.

Şahitlerin bulunduğu ve Bektaşî erenlerinin mührünün bulunduğu kısımda hem Babagan kolunun hem de Çelebi(dedegan) kolunda bulunan babaların isimleri zikredilmekte ve mühürleri bulunmaktadır. Belge her iki kolun babalarının mührüne sahip olduğu için Şih Çoban ocağının yetkin bir ocak olduğunu teyit eden bir icazetname olduğu söylenebilir (Onarlı,1999,s.27).

Şahitler: Hacı Bektaş-ı Veli postnişini, fakirlerin hizmetçisi Halife Seyyid Nebi Dede Baba

Mühür:Es Seyyid Nebi, Türbedar Baba, İbrahim Baba, Ekmeçi Ahmet Baba, Es Seyyid Ahmet, Muhammed Hamdullah Efendi, Es Seyyid Muhammed Hamdullah ve Ali Çelebi

Duacı: Mustafa Çelebi, Kalender Çelebi, Sunullah Çelebi, Dede Çelebi, Fettah Çelebi, Halil Çelebi, Ali Çelebi, Süleyman Çelebi, Hüseyin Çelebi, Veli Çelebi, İsmail Çelebi.

Alevi ocakları ve kuruluş sürecine dair bilgileri menakıbnâme, icazetname, hilafetname, şecere, berat vb belgeler ile sözlü rivayetlerden elde edilmektedir. Çoğu kaynakta güvenilirmez ve karışık bilgilerin varlığına işaret edilmektedir (Gezik&Özcan, 2013, s. 9, Gülten, 2014, s.95). Bu kaynakların güvenilir olup olmadıklarının tenkit edilmesi gerektiği birçok araştırmacının dile getirdiği görüşler arasındadır.

“...Öte yandan, yine ocakzâdeler tarafından aktarılan menkıbeler esasen ocağın diğer ocaklar arasında üstün bir mevki kazanması amacını taşıdığı için bunlardan tarihî bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde yakın mesafelerde kurulan ve birbiriyle iç içe geçmiş ocaklarla ilgili çalışmalar daha çetrefilli bir hâl almaktadır. Bu ocakların nüfuzlarını artırabilmek için aynı tür belgeleri düzenleyerek bölgedeki aşiretleri kendilerine bağlamaya çalıştıkları bilinen bir husustur...”(Gülten,2012, s.140).

4.5. Şeyh Çoban Ocağının Şeceresi

Şih Çoban ocağının 7. İmam olan İmam Musa-ı Kazım soyundan geldiği söylenmektedir (Onarlı,1999, s.26).

Şih Çoban ocağına ait olduğu söylenen ve Mazgirt Şih Çoban türbesinde asılı olan şecerenin çeviri ve transkripti sürecinde Prof. Dr. Muna Yücelol Özezen hocamız yardımcı olmuştur. Şecerenin rulo halinde olup sonrasında sıkıştırılmış bir metin haline getirildiği baş ve son kısımların (ketebe kaydı) her türlü teknolojik olanağa rağmen metindeki deformasyondan dolayı başarılamadığı görülmüştür. Bu nedenle ne bir padişah tuğrası ve mührüne ne de bir tarihe rastlamanın mümkün olmadığı fakat şecerenin yazım usullerinden 17. yüzyıl öncesine ait olabileceği çıkarımı yapılabilmekle beraber tespit edilen 66 satırlıktan 15 satırın transkripsiyonu ise şöyledir.

Bi'smillahi'r-rağmāni'r-rağim

21. Satır: İbn-i Seyyid's- seyyidü'l- âbid kul, insan” es- sâlih et- takî “Allah’tan korkan” en-naki “seçilmiş, seçkin” ?(okunamamıştır) muhammed.

22. Satır: El- varic “ Allah’tan korkan” el-bâric “yetenekli” es-seyyid ebû bekr ibn Seyyid ? sâlih

23. Satır: Es- Seyyid hayru'd-dîn et-takî en-nakî es-seyyid ebû bekr ibn Seyyid maksûd

24. Satır: Bin es-seyyid ? bin es-seyyid ömer bin es-seyyid bin osmân bin

25. Satır: Es-seyyid es sâlih es-seyyid ? dîn es-seyyid hüseyin bin muhammed

31. Satır: halil bin es-seyyid hasan ibn es-seyyid ? es süleymân

34. Satır: Bin es-seyyid es-sâlih ? el-vâri el-bârî et-takî

35. Satır: En-nakî bin es-seyyid abdu'llâh ? bin es-seyyid sâlih

41. Satır: Es-seyyid ? ibn es-seyyid et-takî en-nakî es-sâlih es-seyyid

42. Satır: El-kâsım es-seyyid es-sâlih et-takî en-nakî bin Şemseddin ed-dünya

43. Satır: Ve'd- dîn es-seyyid Şemseddin muhammed bin el-fâdil “faziletli el- kâmil es-seyyid hüseyin

44. Satır: Bin es-seyyid e-sâlih nûrî'd-dünya ve'd-dîn es-seyyid ?

45. Satır: Mûsa 's-sânî “ikinci musa” bin es-seyyidü'l- âbid et-tâki en-nâki ?

46. Satır: El-murtadâ “murtaza” bin es-seyyid mûsa'l- kâzım bin es-seyyid ca'ferü's-sâdık bin

47. Satır: muhammed el-bâkır ?

O zamanki adı Tunceli Üniversitesi olan Munzur Üniversitesi'nin 2011 yılında Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan 2. Sayılı Bülten'inde Türkçeye çevrilen şeceresi ise şöyledir:

1-Hz.İmam Ali

2-Hz. İmam-ı Hüseyin

3-Hz. İmam-ı Zeynel Abidin

4-Hz. İmam-ı Muhammet Bakır

5-Hz. İmam-ı Caferi Sadık

6-Hz. İmam-ı Musai Kazım

7-Seyyid Musa-i Sani

8- Seyyid Nurettin

9- Seyyid Şemsettin Muhammet

10- Seyyid Şemsettin

11-Seyyid Mehti

12- Seyyid Ebül Kazım

13- Seyyid Reha Hüseyin

14-Seyyid Ali

- 15-Seyyid Kazım
- 16-Seyyid Sabit
- 17-Seyyid Salih
- 18-Seyyid Ali
- 19-Seyyid Hasan-ı El Zeynedün Ali
- 20-Seyyid Ebül Hasan
- 21-Seyyid Ahmed-i el Rufayi
- 22-Seyyid Salih
- 23-Seyyid Abdullah
- 24-Seyyid Ahmet
- 25-Seyyid Sultan
- 26-Seyyid Salih
- 27-Seyyid Ahmet
- 28-Seyyid Sultan
- 29-Seyyid İsmail
- 30-Seyyid Salih
- 31-Seyyid Ahmey
- 32-Seyyid Sucaattin
- 33-Seyyid Es Sultan
- 34-Seyyid Muhammet
- 35-Seyyid Hasan
- 36-Seyyid Halil
- 37-Seyyid Muhammet
- 38-Seyyid Ahmet-i El Rufayi
- 39-Seyyid Hüseyin
- 40-Seyyid Otman-ı Aziz
- 41-Seyyid Maksut
- 42-Seyyid El Bakır
- 43-Seyyid Nurettin
- 44-Seyyid Beyazıt
- 45-Seyyid El Bakır
- 46-Seyyid Hasan
- 47-Seyyid Ahmet

48-Seyyid Muhammet el Musai El Bara

49-Seyyid Hasan

50-Seyyid Ali

51-Seyyid Hamir

52-Seyyid Hamz

53-Seyyid Halil

54-Seyyid Hasan

55-Seyyid Gökçe

56-Seyyid Kadı

57-Seyyid Musa

58-Seyyid Ali

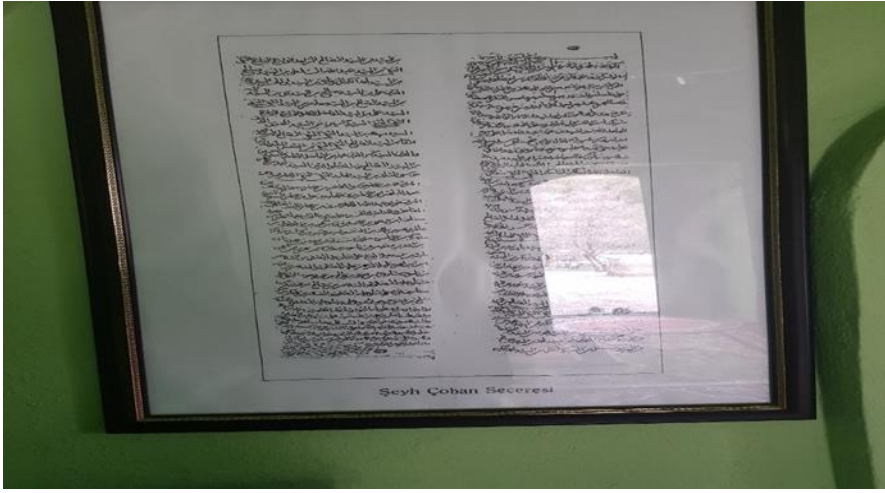
59-Seyyid Betül

60-Seyyid Şeyh Çoban

61-Seyyid Şemsettin Muhammet

Şecere'nin Şıh Çoban evlatlarından Veli Güler'den alınmış bir şecere olduğu belirtilmiştir. Şecere'nin orjinaline ulaşamadığından fotokopi üzerinden tespit edilen eksik 5 satır ile ilgili net bir çıkarım yapılamayacaktır. Veli Güler, (2011: 14-17) şecerde yer alan bilgilerden hareketle, Şeyh Çoban'ın Seyyid olduğu ve soyunun Ehli Beyt'e dayandığını 7. İmam Musa-i Kazım'dan soy silsilesinin devam ettiğini ve Reha Hüseyin'in adına rastlanmakla birlikte Ebu'l Vefa'nın 7. Halifesi olduğundan bahsetmiştir (Güler, 2010, s.776, K1,K2,K3,K4,K5,K10,K11). Ayrıca bültende yayımlanan şecere de herhangi tarihi bulunmamaktadır. Yine dergide Diyanet İşleri Başmüfettişi olan Abdülkadir Sezgin'in 1991 yılında "Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik" kitabında şecerinin yer aldığı dile getirilmişse de böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır (Sezgin, 1991, s.1-307).

Şecere de Şeyh Çoban'a 60. Sırada rastlanılmaktadır. Tarih olarak Hz. Ali'yi alırsak ve her asır için 4 nesil sayarsak, sonuçta tarih neredeyse bugüne geliyor.

Resim 4.7. Çoban Baba Türbesi içinde yer alan şecere örneği (orijinal)

5. ŞEYH ÇOBAN OCAĞI'NDA İNANÇ VE KÜLTÜR

5.1. Kerbelâ Matemi ve Muharrem Orucu

Kerbelâ olayının inançsal boyutundan öte siyasal bir olay olduğu 1500'lü yıllarda İran Safevi etkisiyle Kızılbaş Aleviliğinde yer edinmiş ve belirli çerçeveler içerisinde Kerbelâ Olayına yönelik tarihsel bir tutum geliştirildiği dile getirilen görüşler arasında bulunmakla birlikte aksi görüşlerde yer almaktadır (Aksüt, 2023, s.14) Bu olay karşısında mazlum ve mağdurdan yana yer alma tutum olduğu Alevilik-Bektaşiliğin hem ahlak hem adalet anlayışı çerçevesinde böyle bir tutum geliştirdiği söylenmektedir (Kutlu, 2007, s.260).

İslam dünyası, Hz Ali ve Muaviye arasında yaşanan halifelik mücadeleleri sonucu bölünmüş, halifeliğin seçimle belirlenmesi kuralı kaldırılmış saltanata dönüşmüştür. Halife olan Muaviye yerini oğlu Yezid'e bırakmış ve Yezid ile Hz. Hüseyin karşı karşıya gelmiştir. Hz. Hüseyin'in ailesinin de aralarında bulunduğu 72 kişinin 10 Ekim 680 yılında öldürülmesi ve kafalarının kesilmesi sonrası telafisi olmayan durumlar meydana gelmiş bölünmeler kesinleşmiştir (Kılıç, 2010, Noyan, 2006, s.63-64).

Kerbelâ olayı Aleviler ve Bektaşilerin inanış ve düşüncelerinde önemli yer edinmiş orada hayatını kaybedenler için aynı acıları yaşama ve unutmama adına bir matem orucuna dönüşmüştür. Bu matem orucu Kerbelâ orucu olarak bilinmekle birlikte On iki nur orucu, 12 İmamlar orucu, Muharrem orucu gibi çeşitli adlarla da anılmaktadır (K1, K4). Oruç bitimi sonrasında Hz. Hüseyin ve ölenleri anmak için yapılan Aşure Meydanı/Kerbela meydanında anma törenleri ve aşure yapılmaktadır. Kurban Bayramı'ndan 20 gün sonra tutulan orucun aslında bitim tarihinin 1 Ekim'e denk getirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun nedenin ise Kurban Bayramı'nın yıllık döngüsel sebeplerle tarihleri değiştiği için oruç tarihleri de her yıl değişmektedir. Oysaki Kerbelâ olayının Ekim ayında vuku bulmasından kaynaklı asıl o günlerde oruç tutulması gerektiği düşünülmektedir. 12 günlük yas süreci boyunca ise son Çarşamba günü kutsaldır ve Kara Çarşamba olarak adlandırılmaktadır. Dersim'e bu felaket haberinin gelmesi Mart'ın üçüncü haftası ulaştığı için Mart'ın üçüncü çarşambası 3 gün oruç tutulur. Bugünde bazı rüteller yapılır; niyaz pişirilir, Munzur Nehir'ine yakın olanlar yıkanır, mum yakıp su getirilir ve eğer süt sağılmışsa o sudan süte katılıp yoğurt mayalanır (Çakmak, 2013, s.134). Kerbelâ orucunun yanında 3 gün öncesinde tutulan Masum-u Pak adı verilen 3 günlük oruçta tutulmaktadır (Kutlu, 2007, s. 266-286).

Oruç gece on ikiden sonra başlar, sahur yoktur. Güneşin batışıyla birlikte oruçlar açılır. Oruç boyunca bir takım kurallar bulunmakla birlikte yenmesi yasak yiyecekler bulunur, bu yiyecekler genel olarak canlı hücre taşımayan yiyecekler olmalıdır. “Canlı hücre

Taşıyan şeyler yenilmezdi. Örneğin nohut ekersen yeşerir canlanır mercimek, soğan, buğday yani çoğu şey yenilmezdi. Buğday yerine bulgur yenilir veya gavut yenilirdi, nohut öğütülürdü. Kürtçe Nıkşır denilen bir yemek yenilirdi. Et yenilmezdi kavurma artık pişmiş olduğu için kan akmadığı için yenilebilirdi.” (K10). Doyasıya yemek su içmekte yine bu oruçta olmaması gerekenler arasındadır. “babaannem siyah giyerdi orucunu sadece bir bardak su ve çökelekle açardı başka hiçbir şey yemezdi”(K12) Banyo yapmamak, koku sürmemek, tırnak kesmemek vb. ritüeller günümüzde terk edilmiş olup televizyon izlememek, aynaya bakmamak, canlılara zarar vermemek, düğün, eğlence yapamamak gibi ritüeller devam etmektedir (Özveren, 2021, 2021). Orucun altıncı günü niyaz dağıtılır ve 13. Günü 12 malzeme ile aşure yapılır. Prensip olarak oruç tutanlar aşureden yiyebilmekte ve 12 kaşıktan fazla yenmemesi gerekmektedir. Ayrıca aşure çorbasının pişirilmesinin yanında maddi durumu elverişli kişiler İmam Zeynel Abidin’in kurtulmasıyla Ehlibeyt soyunun devam ettiğine inanırlar ve kurban keserler. Aşure kazanını, çoğunlukla kadınlar kaynatır ve aşureyi yapacak kişiler toplumda kabul edilen, temiz, kâmil, bilgili olmalıdır (Çakmak, 2013, K1, K4).

Orucun bitimi ve aşure yapımında ise değişiklik olabilmekte, kimi yerlerde 10. gün kazanlar indirilmektedir. Bu orucun İslamiyet öncesinde de tutulduğuna dair K7 şu sözlerle ifade etmiştir “*eski insanlar diyordu ki; Devr-i Âdem ’den daha önce yani bugün insanın var oluşundan önce melekler bile dahi o orucu o matemi tutuyorlardı.*” Ayrıca diğer dinlerle, aşure ve oruç ilişkilendirilmektedir. Hz. Musa’nın Firavun’u yenmesi, Hz. İbrahim’in ateşten kurtulması ve Hz. İsmail adına koç gelmesi, Hz. Yunus’un balığın ağzından kurtulması, Hz. İsa’nın doğması, Hz. Ali’nin Kâbe’de doğması, Hz. Nuh’un büyük tufandan kurtulması adına yapıldığı dile getirilmektedir (K1, K4). Kerbalâ’da 12 imamın hepsinin şehit edildiği gibi yaygın bir algılanış söz konusudur. 12 imam kültürünün etkisiyle 12 imamın anıldığı bir mateme dönüştüğü söylenebilir (K4.).

Resim 5.1. Mazgirt Çoban Baba Cemevi Aşure Etkinliği (orijinal)

5.2. Hızır İnancı ve Oruçları

Kızılbaş toplulukları tarım ve çobanlık geleneği içerisinde değerlendiren yaklaşımlar topluluğun yeniden doğuş, kutsal günler ile Bahar'ın gelişi ve Ocak sonu Şubat başlangıcı olan “Hızır ayları” günleri olarak zikredilen günlerin Alevi-Bektaşî topluluklarında kutsal haline gelmiştir (Kutlu, 2007, s.241). Tunceli Alevi halk inançlarında da merkezi bir konumu olan Hızır kültü ve inancı zamanla üst düzey bir varlık olarak yer almaktadır (Aksoy, 2015, s.519)

Hızır'ın, mitolojik kökenlerine Sümer ve Akadlarda rastlanıldığına ve Hızır'ın yolu gözleyen, yola çıkanları her türlü kaza ve beladan koruduğuna dair kerameti ise Zerdüştilikte yer alan Suruş'a benzetilmektedir. Hızır'ın İslamlaşmayla beraber Alevilik içine senkretize olduğu söylenmekte ve bu süreçten sonra Cebrail melek ile özdeşleştirildiği habercilerin habercisi sıfatına sahip olduğu belirtilmektedir. Zira bu nedenle Tunceli'de uzak yola çıkan kişi veya kişiler adına sağ salim dönsün diye tutulan oruç Hızır adına niyetlenerek tutulur. Hızır, Ab-ı Hayat suyunu içip ölümsüzleşmiştir (Aksoy,2006, s.240, K2). Gılgamış, İskendername gibi destanlarla bağlantısı olduğu söylenen Hızır kültünün sadece Alevilikte değil başkaca inanç ve kültürlerde de yer edindiği söylenebilir (Aksoy, 2006, s.266-269, Aksoy, 2015, s. 521). Türklerde bulunan 12 hayvanlı takvimdeki yılbaşı kutlamalarına benzetilmekle beraber İran Ehl-i Haklar tarafından kutlanan Ali Haydar yani Hızır Nebi Bayramının Anadolu Aleviliğindeki Hızır Bayramı olduğu söylenmektedir.6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez (Hızır ve İlyas) ise farklı bir bayram olduğu belirtilmektedir (Melikoff, 2011, s.62-63). Ezidilerde, Şubat'ta kutlanan Hızır İlyas bayramı öncesi üç gün oruç

tutulmakta ve bu yönüyle Tunceli'deki Hızır oruçlarına benzetilmektedir (Aksoy, 2006, s.285).

Tunceli ve Anadolu'nun diğer illerinde yapılan Hızır cemleri ve bu cemlerde kullanılan Hızır'ın değneği, yalanın en büyük düşmanı ve doğruluğun mutlak savunucusu özelliğinin sembolü niteliğindedir. Hızır'ın özellikleri ve görüntüsüne dair genel bir tanımlama yapılmakta genellikle gezgin ve yoksul görünümde “canı hafif, yüreği yufka, ayağı hafif” gibi nitelemelerle birlikte aynı zamanda hızlı, tez canlılık özelliklerine sahiptir (Aksoy, 2015, s.524). Bazı nitelemelerde ise “Bozatl” olarak “Bozatl Hızır” gibi bir atlı olarak veya Tunceli'de “Hozat Hızır”, “Tujik Hızır” adlandırmaları da söz konusudur (Aksoy, 2015, s. 537, Kutlu, 2007, s.252). Tunceli'de Hızır üç tanedir. Hızır İlyas suda, Hızır Xelas karada, Hızır Nebi her yere yetiştirmiş (Çakmak,2013, s126). Hızır'a Kuran-ı Kerim'in Kehf suresinde rastlanıldığına ve Musa ile Hızır'ın arasında geçen bir kıssasın anlatıldığı ifade edilmektedir (K10). Hızır, bazı inançlar da ölümsüz bir peygamber, bir veli olarak kimisinde ise bir kurtarıcı olarak yer almıştır. Tunceli'de de aynı algı söz konusu olmakla birlikte tek tip bir Hızır'a rastlanılmamaktadır. Zaman zaman Hızır ile Ali ve Hak birbiriyle özdeşleştirilmiştir. Bunun daha çok çıralık toplayan pirlerin, aksakallı olmaları ve soylarını Hz. Ali'ye dayandırmaları nedeniyle böylesi bir pekiştirmeyi ortaya çıkarmış olabilir (Aksoy, 2015, s. 530-537, K2).

Alevilerde bir ibadet ritüeli olan Hızır orucunun tutulması Ocak ayının son haftası başlar ve dört haftaya yayıldığı ve şubat ayını içine aldığı söylenmektedir. Eğer pir yıllık ziyaretini gerçekleştirmemişse Hızır orucunda muhakkak gitmesi gerektiğinden talip ziyaretleri bu 4 hafta içinde tamamlanır. Şubat ayının 15'inden önce olacak şekilde ya 13-14-15 Şubat ya da 14-15-16 Şubat orucun son günü olmaktadır (K2,K7). Aşiretler sırayla oruçlarını tuttuğu ve bunun nedeninin Hızır'ın bilinmeyen bir tarihte aşiretleri ziyaret etmesinden ötürü olduğu belirtilmekle birlikte (Çakmak,2013, s.125). Hızır oruçları salı gününden başlayıp Salı, Çarşamba, Perşembe orucun son günü olacak şekilde tutulmaktadır. Oruç bitiminde “Gavut” denilen undan içine tereyağı ve su katılarak bir yemek pişirilmekte, kurbanlar kesilmektedir. Yemeğin yapılacağı ocak hazırlanır. Ocak, “Kuçık” denilen taşların üzerine “Dustar” adı verilen üç ayaklı bir demir üzerine kurulur ve toplumsallığın dışına çıkmamış, insan-ı kamile yakın kişiler gavutu pişirip dağıtırlar, onun dışındakilerin elinin sürmemesi gerektiği belirtilmektedir (K2,K12). Ayrıca oruç günlerinde, gavut yapımında kullanılan un tepsiye elenir ve bir odaya bırakılır ve Hızır'ın elinin gelip una degeceğine inanılır bu ele “Gevat/Yeşil El” de dendiği söylenmekle birlikte eğer Hızır'ın eli değmişse o

yılın bereketli geçeceğine inanılır ve kişi şükür niyetine bir kurban keser. Hızır orucu başlamadan ise bir takım kurallara uyulması gerektiği şu sözlerle dile getirilmiştir: *“Bireyin kendisiyle son hanesi ile ve bütün köylüyle ikrâr ve rızalık yenilenirdi oruç tutulsun çünkü hani içerisinde eğer dar-didar olmadığı zaman kimseye Hızır orucu tutamazdı bu imkânsızdı önce hanenle yar olacaksın bunun için kişinin kendisiyle barışık olması lazımdı. “kendine yar ol hanenle yar ol ki kainat da yar olasın”. Bundan dolayı Hızır öncesi o köyde daha pirlar gelmeden önce varsa bir eksiklik yanlışlık küskünlük o husumet giderilirdi ki çünkü küskün bir şekilde Hızır orucu tutmak asla ve asla kabul edilmezdi gece yarısından sonra herhangi bir yeme içme olayı olmazdı ve oruç açma güneşe göreydi “Roji “ kavramı Güneş demektir “ji“ yer demektir. Bu çok önemli ciddi bir kavramdır. Bunları yazmak lazım çünkü kültür kavramında gizlidir kavram binlerce yıllık bir kültürün kök hücresidir hafızasıdır. “Roji ya Hızır” Güneş’in yeri demek güneşin yerine göre tespit edilirdi saatten ziyade Güneş belirleyiciydi oruçlu kalkılırdı hane halkı o saatten önce birbiriyle niyazlaşırlardı ikrârlaşırlardı. Önce anne babalar birbirleriyle niyaz olurlardı sonra bizi öperlerdi, bize de niyaz olurlardı oruç tutan çocuklar da bizler de kardeşlerimizle niyaz olurduk orucumuzu tutardık ertesi gün güneşin battığı yeri netleştğinde görüldüğünde oruç açılırdı ve üç gün takip ederdi.” (K2). Orucun bitiminde ise, Ocak ayı başında tutulan “Gağand” orucu ve Mart ayının ilk çarşambası tutulan “Haftemal” orucu gibi bayram-kutlama havasında geçtiği, evlerin temizlendiği ve Perşembe günü Hızır cemi tutulduğu aktarılmaktadır. Hızır cemi dışında görgü cemlerinin de bu ayda gerçekleştiği yaz aylarına nazaran kışın işler azaldığı için ibadetin daha rahat yapıldığı ve bu cemlerde kişilerin dardan sorgudan geçirildiği varsa düşkünlüklerin kaldırıldığı ifade edilmektedir (K2). “Zamanın ve mekânın ruhuna göre ayarlanmıştı Hızır ayı ve pirlar bütün talip toplulukları dardan geçirilir görgüden geçirilir varsa düşkünler kaldırılmaya çalışılır sorunlu olanlarından dar-didarı yapılırdı, toplumsal barış inşa edilirdi en büyük suçlar kadına çocuğa ve toplumsallığı bozmaya yönelik toplum karşıtı suçlar yaptırım uygulanırdı pirlar ne yaparlardı toplumun hepsini dar-didardan geçirirlerdi”(K2). Düşkünlük kurumuna dair ocak dedelerin açıklayıcı ifadeleri bulunmaktadır. K7 ile yaptığımız görüşmede düşkünlüğün bir toplumsal dışlanma olduğunu dile getirilmiştir. “Yani şöyle bir durum vardı biz de düşkünlük aslında yoktur. Rızalık kapısı vardır. Kendi düşüncem böyle ne yaparlardı. Birisi bir haksızlık yaptı ise herkes onu daha doğrusu kınarlardı.” Düşkün olan kişi cezasını yeterince çektikten sonra kendinin düzeldiğini düşünüyorsa boynunda keçi kılından yapılma “teslimiyet halkası” denilen kolye benzeri bir şey takip pirin huzuruna*

geldiği, af dilediği ifade edilmiştir. *“Eskiden ‘teslimiyet haklası’ derlerdi. Keçi kılından yapılmış bir şeyi takarlardı onu takmış gelmişti. Yani ben teslim oluyorum demektir”*. K4 ise toplumun normlarına uymayan ağır suçlar işleyen kişilerin toplumdan soyutlandığı evinin önüne bir taş dikildiği ve affedilmenin zor olduğu ancak düzeldiğine inanıldığı zaman ocak piri tarafından bu taşın kaldırıldığı dile getirilmiş ve düşkünlüğe dair şu sözleri ifade etmiştir: *“Hızır Abdal Ocağı’na Erzincan’ın Kemaliye ilçesindedir o ocakta düşkünler yani düşkün olan insanlar gider orada hizmet eder yalvarır düzeldiğini beyan eder ve orada rızalığını alır gelir o da çok zor bir olay yani”*. Ağır düşkünlük suçları olan zina, cinayet işleme, musahibinden dönme/bırakma gibi durumlarda düşkünlüğün kaldırılmadığı anlaşılmaktadır. Bu kurumun bir mahkeme görevi gördüğü bir kez daha anlaşılmış yıllarca ötekileştirilen bir kesim olarak Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrası sorunlarını mahkemelere gitmeden kendi içlerinde çözdüklerini dile getirmişlerdir (K3, K4).

Oruç bitimi un, süt ve yağdan yapılan fırında veya sacda pişirilen hamura “Gömme/Pêsera” denilmekte ve bütün bu yiyeceklere “Niyaz” her bir parçasına ise “Lokma” denilmektedir (Çakmak,2013, s.136). Çorum yöresinde çörek denilen ve sacda pişirilen hamurun her komşuya dağıtıldığı sadece Hızır ayında değil Cumalıkarda yani Perşembe akşamı cemleri sonrasında da dağıtıldığı söylenmektedir (K2, K1, Deniz, 2012, s.150). Erzincan’da ise ‘Kaburga’ denilen ve gavuttan farklı olarak buğdayın kavrulmasından yapılan bir yemeğin pişirildiği aktarılmaktadır (K12). Orucun son günü genç erkek ve genç kadınların tutmuş olduğu bir su orucu bulunmaktadır. Son gün tuzlu yiyerek yatan niyet edenlerin o akşam rüyasında evlenecekleri kişilerin su vereceklerine inanılmaktadır. Ocak dedelerinden Zeynel Kete(2023), bu rüyaların gerçekleştiğini söyleyen kişilere birçok kez şahit olduğunu belirtmiştir. Hızır ayında da kutsal mekânlara, ziyaretlere, çeşmelere gidildiği ve mezar ziyaretleri yapıldığı gidilen yerlere lokma götürüldüğü dağda, taşta, kayada yerin göğün, kurdun kuşun ve ağaçların bitkilerin rızkıdır diyerekten lokmaların bir kısmının bırakıldığı, bütün varlıkların hakkının gözetildiği aktarılmaktadır (K2).

5.3. Cem Törenleri

Alevilik dini-toplumsal bir sistem olarak değerlendirildiğinde bu inanç değerlerini, inançlarını, sembollerini, normlarını ve ilişki yapılarını topluca cem ayininde temsil edildiği dile getirilir ve cem bir ibadet olmanın ötesinde sembollerin kodlandığı ritüel kompozisyonu olarak ifade edilir (Yıldırım, 2018, s.260-261). Ayin_i Cem, Cem Meydanı da denilmektedir (Kutlu, 2007, s.139). Tunceli’de cıvat denilmektedir. Cem/Cıvat; toplanıp yan yana gelerek

nefsi gemlemek, benlikten arınmak sırat köprüsünü geçip, insan-ı kamil olmaktır (Gezik ve Özcan, 2013, s. 178 K2, Deniz,2012, s. 59-99).

Cemler kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır. Bunlar; Görgü Cemi, Musahiplik Cemi, Birlik Cemi/Abdal Musa Cemi/ veya yörede ki adlandırmayla Dar-Didar Cemi, Hızır Cemi, Düşkün Cemi, İkrar Cemi, 12 İmamlar Cemi, Kırklar Cemi (Yıldırım, 2018, s.260-284, K2).

Cem'in tarihsel olarak Buyruk'ta anlatılan Kırklar Cemi veya Kırklar Meclisi'nden ileri geldiği aktarılmaktadır(Bozkurt,2012,s.13-19, K2). Cem ayini genel olarak bir iş bölümüne dayandırılarak yürütülür ve buna hizmet denmektedir. Her ne kadar bu planlamanın Alevilik içine yerleşmiş klişeler olduğu ve daha önceleri daha kendiliğinden cemler gerçekleştiği söylene de(Yıldırım, 2018, s.262, K1, K2) genel itibariyle 12 hizmet bulunmaktadır yöreden yöreye isminde değişiklik olsa da şöyledir; Pir (dede, Mürşit ve Ana), Rehber, Gözcü, Zakir, Çerağcı, Saki, meydancı, süpürgeci, lokmacı, gözcü, kapıcı, semahçı (Çakmak, 2012, s.143, Kutlu,2015, s. 136, Yıldırım, 2018, S. 262, K10).

Yörede yapılan Derviş ve Pir cemi olarak adlandırılan cemler bulunmaktadır. Derviş cemlerinde ateşle keramet gösterme hemhal olma hali söz konusudur. Fakat Tunceli'de her Alevi ocağında bu cem yapılmamaktadır. Daha çok ateş kerametleri gösteren ocaklar da yapıldığı, söylenebilir (K3). Dervişin ulaştığı noktaya “tewt” denilmektedir. Kimi kor ateşte yürür, kimi yanan sobayı diliyle yalayarak kimi de kaynayan kazanda “peyike” denilen kemik parçasını bulup çıkarır veya herhangi bir cem töreninde de tewt'e ulaşmak söz konusudur. Şih Çoban ocağı pirleri, yörede bu cemlerin bilindiğini ifade etmişlerdir (K2). İp bağlama ve tuz okuma yine dervişlerin özelliklerindendir. Ateşin kutsallığı, her ocak gibi Şih Çoban Ocağında da önemli kültler arasındadır. Hem geçmişte teknolojik araçların olmayışından hem de kutsallığı nedeniyle ateş söndürülmediği, akşamları ‘goncuk’ adı verilen tomruk ocaklarda korunduğu ve üstüne asla su dökülmediği; ateşin diriltme, yaşatma, var edişin elementi olarak görüldüğü belirtilmiştir (K1., K2, K4). Ateş kültü, yörede günlük hayatın bir parçası olmuştur “ ‘Ateşe girsem ki Vallahi ben yanmam’ ” şeklinde, haksızlığa uğradığını aslında haklı olduğunu anlatmak için ateş kavramı kullanılmıştır ve bu yönüyle de Ateş zulme karşı haklılığın en önemli sembolüdür” (K2). Pir cemi ise keramet gösterilmeyen, daha çok sorunların çözüldüğü, eğitime yönelik ve taliplerin görüldüğü bir cem türüdür denilebilir. Bu cemlerde okunana nefes ve deyişlerin genel adına “Kılame Hagiye” denmektedir. Raa Hag inancına dair yapılan araştırmalarda, 1938 sonrası dervişlerin hızlıca yok olması ile 1960 sonrası bu cemlerin yapılmamış olmasından ötürü

bölge dilinde yapılan ibadet ritüelinin Türkçeleştiğini savunmaktadır (Çakmak,2013, s.76-84). Cemlerde muhakkak saz eşliğinde gulbanklar okunduğu, semah dönüldüğü bilinen ibadet ritüellerindendir (K2). Cemlerin genelinde varsa eğer talipler arasında sorun veya küskünlüklerin giderildiği, bunların giderilmeden cem yapılmadığı, herkesten rızalık alınması gerektiği, lokmaların eşit şekilde paylaşılması en çok dikkat edilen hususlar arasındadır. Eğer Pir senelik ziyaretini gerçekleştirmemiş ise eşiyle beraber muhakkak Hızır cemine katılmaktadır. Eğer Pir'in eşi katılamazsa orada bulunan kâmil bir kadın katılır, Pir'e yakın oturur, kadınların sorunları Pire iletilirdi (K2, K10). *“Ana Fatma, Hatice, Kübra bunlar oturmamışlar, gelenekselleşme yok. Fakat toplumda kimi çok sorunun çözümünde bakıyorsun Ana Fatma rol almış. Eski cemlere bakıyorsun pirin hanımı yoksa yaşlı kemaliyle bilgisi ile yetkin anneler pire yakın otururdu. Toplumda sadece erkekleri sorunları yoktur bayanların da sorunu vardır. O ana, pire sorunları söylerdi. “Söz var halk içinde söz var hulk içinde”. Dede veya pir gerekirse onları yalnız sorguya çekerdi. Pir insan hak ve hukuku temsil ediyor adalet temsil ediyor O yüzden bazı sorgulamalar yalnız yapıldırdık talibin yola güveni sarsılmaması için, rencide etmek yoktu.”(K11).*

Şih Çoban Ocağı, cem törenlerinde “tarık/tarıq” geleneğini sürdürmekte ve ocak evlatlarında saklanan bir tarık olduğu ve kanlı asa olarak adlandırıldığı dillendirilmektedir. Yöre ibadetinde önemli bir sembol olan Tarık, cemlerde taliplerin sırtını sıvazlama usulüyle yapılan bir sağaltım aracı ve gizli gücü olduğuna inanılan bir ağaç parçasıdır (Deniz, 2014, s. 112). Dersim Alevi ocak ve aşiretlerinin yakın çağda yaşamış olduğu pençe-tarık tartışmaları Mineyik toplantısıyla başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında yaşanmış bu tarihsel süreç, Hacı Bektaş Veli tekkesinden Çelebi Cemalettin Efendi ile Ağuçan ocağından Seyit Aziz'in, Koçgiri ve Dersim bölgesine gelip Birinci Dünya Savaşı'na destek arayışının aynı zamanda tarık yerine pençe kullanılması çağrısına dönüşmesi ve bunun da bölgede hem aşiret kavgalarına hem de devlet destekli resmi ideoloji çalışmalarına sebep olması nedeniyle Bektaşiler ile Dersim Alevi ocakları arasında mesafenin girdiği söylenebilir. Cemallettin Çelebi'nin savaşa katılım çağrısı karşılığını bulmuş ve birçok Alevi'nin bu savaşa katıldığı dile getirilmektedir. Şih Çoban Ocağı dedelerinden Ali Aygün bunu bir çalışmada dile getirerek aile üyelerinden savaşa gidenlerin geri dönmediğini belirtmiştir (Küçük,2019, s.130-131). Cemlerde pençe kullanmaya başlayanlara ise, tepki olarak dönme anlamına gelen “purut” denilmeye başlanmıştır (Dersimi,2004 s.95- 98, 1992, s. 126, Çakmak,2019, s.170-171, Güler, 2010, s.169-170).

Şih Çoban Ocağının musahiplik ve görgü cemlerine özellikle önem verdiği her musahibin senelik görgü ceminden geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Çorum'da Abdal Musa cemlerinde “Delil/Çerağ” (yağ dolu ibrikte beyaz fitil) yakıldığı, semah dönüldüğü, 12 hizmetli cemlerin sadece görgü cemlerine özgü olduğu ve bu cemlerin sabaha kadar sürdüğü dile getirilmiştir. Garip Aygün (2023) delilin yakılma amacını ise şu sözlerle belirtmiştir; “Hz. Muhammed'den kalan yolu, aydınlatıcıdır. Cemal cemali göremez. Delil rastgele yerde yanmaz düşkünün, kırgının yerde yanmaz.” Birlik cemlerinde ise herkesin lokmasının alınmadığı çünkü kimin düşkün kimin yola talip olduğunun bilinmediği için Alevi örf ve adetlerine uygun olmadığı belirtilmiştir. Birlik cemlerinde küskünlerin barıştırıldığı ve küskün kimselerin bulunmaması gerektiği bir cem türü olduğu belirtilmiştir. Cemden önce gündüz 12 hizmet geldiği ve lokmaların toplanıp, kurbanların meydana getirildiği ve lokma verenlerin her birinden rızalık alındıktan sonra düvazı imamlar eşliğinde kesim gerçekleştiği ve kazanlarda pişirildiği belirtilmiştir (K1). Abdal Musa ceminin birlik cemi olduğu Tunceli'de ise karşılığı olmadığı ve bu cem türünün Anadolu'da ortaya çıktığı yer yer Dar-Didar cemi dendiği ve Hızır Cemi olarak bilinen cem olduğu anlaşılmaktadır (K1, K2, K3). Kırklar Cemi'nin yapıldığı ve Kırklar Mitolojine dayandığı belirtilmektedir. 12 hizmetlerin bu cem türünde yapıldığı söylenmiştir (K10, K11). Tunceli'de cemlerin ve duaların genellikle Zazaca ya da Kürtçe olmakla birlikte Türkçe'nin de kullanıldığı, Şih Çoban pirlерinin bu üç dile de hâkim olduğu dile getirilmiştir. Çorum'da bulunan ocak evlatlarının ise Kürtçe/Zazaca'yı çok iyi bilmediklerini ve Türkçe ibadet ettiklerini söylemişlerdir (K1., K2). Bu değişikliklerin asimilasyondan kaynaklı olduğu, her ne kadar Tunceli ile bağlantılarını sürdürseler bile, Sivas, Maraş, Malatya, Çorum, Tokat gibi illerde bulunan ocak evlatları ve talip gruplarının buralarda “Sünni, “Türk”, “Sünni Türk” vb etnik kimliklerle iç içe geçtiği ve bununla birlikte birçok dışsal nedenin yaratacağı sınırlılıklar sonucu etnik kimliklerini koruyamadığı düşünülmektedir (Güler, 2010, s.172, Barth, 2001, s.11-40).

Bir başka alan araştırmasında ise Sivas, Çorum, Tokat, Maraş gibi illerde Kürtçe veya Zazaca konuşan Alevilerin 50-60 yıl öncesine kadar Türkçe bilmediği geleneksel kolektif hafızanın Türkçe olmasından kaynaklı Türkçe ibadet ettikleri belirtilmiş ve aslında dil dışında ibadetlerde farklılık olmadığı da gözlemlenmiştir (Yıldırım,2018, s.262-263, K1).

Şih Çoban Ocağı, Mazgirt'te geleneksel Şih Çoban'ı anma etkinlikleri düzenlemekte, cem törenleri gerçekleştirmektedir. Türbenin yanında bulunan Mazgirt Şeyh Çoban Baba

Cemevi bölge halkının cenaze, yemek verme, kurban-adak vb. ihtiyaçlarına yönelik hizmet vermeye devam etmektedir.

Resim 5.2. Mazgirt Şeyh Çoban Baba Cem Evi (URL-6)

5.4. Musahiplik

Bazı anlatılarda musahiplik Cebrail ile Âdem'in musahipliği ile başlamıştır sonra ise Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin musahip olduğu inancına dayanmaktadır. Musahipliğin kökenine dair iki durum kabul görmektedir. İlki, Gadir Hum'da Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi vasi tayin etmesi sonrası bir gömlekte baş göstererek bir oldukları, ikincisi ise Buyruk'ta anlatılan Kırklar Meclisi olayına dayandırılmaktadır (Bozkurt,2009, s.12-13,Yıldırım, 2018, s.248, K1, K2, K11).

Alevilikte musahiplik ve kirvelik önemli bir yer tutmaktadır. “Yol kardeşliği, Ahiret kardeşliği” de denen bu ilişkinin kardeşliğin ötesinde bir sorumluluğu olduğu söylenmektedir. Evlenen her Alevi bireyin musahibi olmalıdır. Musahip tutan genç, musahip olmak istediği kişiye niyetini söyler ve ailelerin de önünde niyet tekrar edilir mum yakma ve niyaz(bir tür ekmek) dağıtımından yol kardeşliği süreci sonra başlar (Çakmak, 2013, s.51). Bu kişi genellikle tanıdık ve iyi anlaştığı kişiler arasında seçilmektedir. Bazı musahiplik törenleri değişiklik göstermekle birlikte ya bir cem töreni ile ya pir huzurunda kurban keserek ya da ikrar vererek musahip olunur (K1, Deniz,2012,s.61). Alevilikte bazı cemlere sadece musahip olanlar girebilmektedir. Musahip kavline her iki erkek evlenince iki çift, 4 kişi eşleriyle beraber girmiş olur, musahip kavline girenlerin nefislerinde olgunlaşmış oldukları kabul edilir (Yıldırım, 2018, s.247). Musahip olan kimselerin birbirinin yedinci dereceden akrabalarıyla evlenmesi yasak olduğu söylenmekle birlikte bu durumu değişebilmektedir. Dört derece veya beş derece olabileceği de söylenmektedir (K1).

İki musahip arasında namusları dışında her şeyleri ortaktır. Birbirlerinin suçları ve günahlarına da ortak oldukları için birbirlerine yol gösterici olmak zorundadırlar. Biri düşkün olursa diğeri de düşkün olur bu nedenle musahiplik ağır bir yük ve katı kurallara sahiptir (Yıldırım,2018, s.253, Deniz,2012, s. 63-64). Musahiplik denkliği esas almaktadır biri açken diğeri tok olmaması gerektiği, bir mendil kuruyana kadar küs kalındığında o musahiplerin derdine derman olunamayacağı Şih Çoban Ocağı dedelerinden, Garip Aygün(2023) tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir. ”*Şimdi şöyle benim musahibim açsa bende aç yaşamalıyım benim musahibim toksa bende tok yaşamam lazım eğer benim musahibimin bir şeyi yoksa benim elimde varsa vermeliyim eğer onun elinde varsa eğer benim bir şeyim yoksa o da bana vermesi lazım. Zenginlik, fakirlik olayı musahip ile musahip dengi dengine olması lazım. O senindir bu senindir dersin o musahiplik yürümez bencil olmayacaksın musahip musahibe karşı hiçbir zaman kin, kibir büyüklerimiz derdi ki bir mendil kuruyana kadar bir musahip birbiriyle konuşmazsa küs kalırsa o musahibin derdine derman bulunmaz diye konuşurlardı yani*”

Musahiplik evlilikten ayrı değerlendirilmemektedir. Musahip kız isteme töreninde, düğün ve sonrasında damadın yanında bulunur. Musahip, Tunceli’de “Allah’ın emri/Emrê Hagi” denilen kız isteme ritüelinde damadın yanında bulunmaktadır. Kız isteme merasiminde, Pir huzurunda düğün honçası indirilir bu bir nevi ikrar vermektir. Merasim bittikten sonra şerbet ve niyaz dağıtılır bu işlerin hepsini musahip organize eder ve son görevi düğünde damadın yanında bulunmaktır. Musahip kız evinden gelin almaya gidildiğinde eline aldığı kırmızı bir elmayı gelinin başına atar gibi yapar ve elmayı damada verir. Damat ise üçer defa “hag Mehemed ya Eli” diyerek gelinin başına denk getirmeye çalışır. Bu seremoninin Âdem ve Havva’nın cennetten kovuluşlarına atıfta bulunduğu söylenmektedir (Çakmak, 2013, s.56, Deniz, 2012, s.69, K4).

Tunceli’de, kirvelik; musahiplik kavminin zahir âlemdeki uygulaması olarak görülmektedir (Çakmak,2013, s.57). Kirveliğin, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail peygamberliğine dayandığı belirtilmekte bu nedenle “peygamber dostluğu” da denilmektedir. Sünnet olacak çocuğun ailesi çocuklarına kirve bulurlar ve evlilikte olduğu gibi “honça” denilen pir tarafından okunan dualar eşliğinde gerçekleştirilir (K4). Kirvesi olunan küçük çocuk üzerinden akrabalık bağına sahip olunur. Musahiplikte olduğu gibi her iki kişinin yedinci derece evlenme yasağı kirvelik içinde geçerlidir (Deniz, 2012 s.74).

Geçmişte çok önem verilen musahiplik kurumu artık köklü bir kurum olmaktan çıkıp bir tür nostalji ve aidiyetlik hissetmek adına yapılan törenlere dönüşmüş durumdadır. Ya

kimse musahip olmaya yanaşmamakta ya da musahip olanlar gereklerini yerine getirmemektedir (K1, K4, K11).

5.5. Ziyaret Ritüeli

Kutsal mekânlar yörede çok önemli bir yere sahiptir. Kutsal mekanlar ve buraları ziyaret etmek oldukça güçlü bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Şih Çoban Türbesi’de yörede en çok ziyaret edilen yerlerden birisi olduğu Zeynel Kete(2023) tarafından aktarılmaktadır. *“Diğer ocaklar aşiretleri göz önüne aldığımızda diyebiliriz ki en güçlü talip topluluğu aşiret ve ocaklara en geniş olan Şih Çoban Ocağı bu ocaklardan birisidir. Mazgirt'teki Şih Çoban Türbesi'nin bulunduğu yerde halen o bölgeden çok güçlü bir şekilde insanlar kutsal günlerde ziyaretin üzerine gider, türbenin üzerine gider, dilek diler kurbanlarını keser, hastalarına şifa arar, umut bulduklarını söylerler. Orada bulunan türbenin önünde bulunan bir çeşme var özellikle ilkbaharda koyun sağım dönemlerinde yaşlılardan duyduğumuza göre belirli dönemlerde o çeşmeden süt aktığı söyleniyordu. Böyle hikâyeler anlatılır ve daha çok böyle felçli hasta olanlar buraya gelip sağlam bir şekilde gittikleriyle ilgili hikâyeler çok anlatılır. Mazgirt çevresinde hemen hemen Şih Çoban Ocağını, dergâhını, merkezini bilmeyen yok gibidir. Yeni evliler oraya gider niyaz olur düğünler nişan sünnet gibi önce oraya gidilir türbeye niyaz olurlar diyelim ki harmanlar kaldırıldıktan sonra insanlar kendi ürünlerini hanelerine getirip koyduktan sonra şükür niyetine bu yılı sağlıklı şekilde geçirdikleri için bu niyetle de kurbanlarını alır gelir Şih Çoban ziyareti üzerine gelir, orada birbirleriyle dar-didar olurlar küskünler de oraya gelir yine orada ziyaretin üzerinde bir araya gelir dar-didar olurlar kısacası bölgenin çok kutsal bir mekânıdır diyebiliriz.”* Saha araştırmalarında insanların ağırlıklı olarak şifa bulma niyetiyle ziyaret ettiği mum yakıp, dilek diledikleri, daha önceleri insanların birkaç gece kaldıkları söylenmektedir. Yörede ziyaretlerin her derde deva olabileceğine dair yaygın bir inanç söz konusudur. Bu yaygın nedeniyle sadece şifa bulmak için gidilmese de ağırlıklı olarak hasta insanların ziyaret noktası olmuştur (K1, K2, K6, K9). Şeyh Çoban’a atfedilen şifacılık geleneğinin Şih Çoban Ocağında bulunması aralarındaki ortak bağlantılardan birini göstermektedir. Aynı zamanda ocak dedeleri ve ocak kadınlarının birçoğunun bu keramete sahip olduğu anlaşılmaktadır *“...babaannem ermiş bir insandı babaannemin yanına Hasta olan insanlar gelirdi kapıdan sürünerek gelirdi sapa sağlam çıkardı her çarşamba gelirlerdi özel bir günmüş gibi şifa dilerlerdi babaannem kendi örf adetlerimize göre okurdu herkes şifa bulurdu kurbanlar keserlerdi...”* (K12). Mazgirt’te yapılan saha çalışması sonucu derlenen keramet öykülerinde ağırlıklı şifacılık motifine rastlanılmaktadır. Sakat olanın bir

gün içinde ayağa kalkması, ölmek üzereyken diriltme gibi üst düzey şifacılık içeren keramet anlatıları bulunmaktadır. Bu anlatılar bağışlanma, ikinci bir hayat sunabilme kerametlerini içermektedir. Bu tarz tanrısal özellikler gösteren anlatıların seyyidleri, mitolojik seyyidlere dönüştürdüğü düşünülmektedir (Aksoy,2009,s.96). Yine ziyaretin içinden ateş topunun Kırklar’a (Kırklar Dağı) doğru gittiğini görmek türbe ve etrafının kutsiyetini arttırmak ve koruma amacı taşıdığı ifade edilebilir. Kırklar Dağı’nın ise hem Tunceli’de hem de Mazgirt ilçesinde önemli bir referans noktası olması nedeniyle yörede en çok bilinen ziyaret merkezlerinden biridir. Dersim’de anlatılan 12 Ocağın Kırklar Dağı’nda toplanması bu referansa kaynaklık etmekle birlikte birçok ocak ve seyyidin toplu cemleri orada gerçekleştirdiği bilinmektedir (K9, K8). Türbenin üst kısmında yer aldığı söylenen bir dilek ağacı bulunmaktadır (Ayhan ve Çağlayan, 2021, s.599).Aleviler kadar Sünni halkında ziyaret ettiği mekanlar arasındadır. Ayrıca türbenin yanında bulunan Şeyh Çoban Baba Cemevi yöredeki inancın sürdürülmesinde ve yöre insanının hizmetleri noktasında işlevsel bir konuma sahiptir

Resim 5.3. Çoban Baba Türbesi Ziyaretçilerinin Mum Yakması (URL-6)

5.6. Cenaze Erkânı ve Ritüeller

Alevilikte ölüm anlayışı daha çok ruhun bedenden ayrılması ve “hakka yürüme” veya devir daim, dönüşüm yaşama olarak tanımlanacak olan ölüm, ölmek fiili yerine “terk etme” eylemi olarak ifade edilmiş tercih edilmekte bu nedenle “hakka yürümek” “devri daim olmak” gibi ifadeler kullanıldığı dile getirilmiştir (Kutlu,2007, s. 314). İslam tasavvufunda bu inanış “devir” olarak adlandırılmış Türk tasavvuf edebiyatında “devriyye türünde

manzumeler yazılmıştır (Uludağ, 1994, s.231-232). Ayrıca bu inancın Budizm ve Maniheizm'den Türklere aktarılan tenasüh (reankarnasyon) inancına işaret ettiği görüşü mevcuttur (Tosun ve Koç, 2022, s.10). Şih Çoban Ocağı dedelerinde K1 ise ölüm sonrası inancı yeni donla dünyaya tekrar geliş olarak adlandırdıklarını belirtmiş ve bunu örnek bir hikâyeye şöyle anlatmıştır: *“Bir adam hakka yürümüş oğlunun rüyasına girmiş ve demiş ki, “beni vur” affedersin adam Domuz sıfatına girmiş ve gidiyor çeşme başına orada görüyor ve vuruyor. Babası tekrar rüyasına girip teşekkür ediyor beni bir beladan kurtardın diyor. Biz erkân yürütürken diyoruz ki; benimle beraber gelenlerde iyi yaptığım ameller. Bu Dünya’da sana hiçbir şey kalmaz yaptığın iyilikler dışında.” İyi insanların genellikle tekrardan insan olarak, kötü insanların ise hayvan olarak Dünya’ya geldiğine inanıldığı söylenebilir. Fakat ocak dedelerinden K7; hayvanları bir canlı olarak görmek gerektiğini ve Aleviliğin yoluna, sevgi diline uymadığı için “nadan” (kötü insan, kötü varlık) olarak nitelendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. “Demiş ya Hünkâr Hacı Bektaşî Veli; “ Ben de gelmişim erenler bezminden, payımı almışam/ Merhem Kâbe ise bir gönül yapmışam/ o gönülden bir yol gider o burca/ Ya hararet nardadır, sacta değildir/ Keramet baştadır, taç da değildir/ Ne ararsan kendinde ara Kudüs'te Mekke'de Hac'da değildir.” Her şey bu dünyada yaparsın iyiliğinle sendedir.” Men arafe nefsehu fekad arafe rabbehu” Yani bir insan kendini bilirse insan gelmiş insan gider ama kendini bilmezse “Nadan” gelmiş yani kötü kişi demektir” Kalu bela denilen ilk ikrardan bu yana bunları bilerek yaşamak gereklidir. Kalu Bela, “bezm-i elest/elest bezm-i” olarak bilinen ilk ikrarda; Allah'ın varlığına, birliğine ve ruhun sonsuz olduğuna, bedenine ise geçici olduğuna yönelik bir söz verilmiştir (K7, Özdemir,2022, 179-180).*

“Ölmeden önce ölmek” olarak adlandırılan ve bu dünyada yaşıyor iken elini ayağını her şeyden çekmek, ahirete bırakmadan sorguyu bu dünyada pir huzurunda gerçekleştirmek, öze dönüş olarak ifade edilebilir. Aleviliğin yol erkânlarından biri olarak görülmektedir. Genellikle Görgü cemlerinde gerçekleştirildiği dile getirilmektedir (K4., Uyanık ve Kala, 2013, s.166).

Tunceli’de başka bir donda veya surette yeniden dünyaya gelme inancının yirmikinci gün ile kırkinci gün arası gerçekleştiği belirtilmektedir (Çakmak, 2013, s. 153, K2).

Cenaze kaldırma ritüelleri İslami kurallara göre yapılmakla beraber cenaze sonrası *düvazı* imamların (düvazdeh-imam) da okunduğu cenaze törenleri yapılmaktadır (K1). Ölen kişi yıkandıktan sonra ayak başparmaklarına kırmızı ve beyaz ip birbirine dolanarak bağlanır Rae Haq inancında ayak başparmağına kırmızı ve beyaz ip bağlama ritüelinin sadece

cenazelerde kullanılmadığı bir koruma inancı taşıdığı köklerinin Hint ve Frig inançlarında yer aldığı (Deniz,2014, s.92). söylenmekle beraber kırmızı olanın Duzgı'yi beyazın ise Hızır'ı temsil ettiği ve sırat köprüsünü geçen ölüye yardımcı olacağı rivayetler arasındadır (Çakmak, 2013, s. 143). Rae Hag itikatına göre kefen beyaz kırmızı yeşil renkte olacağı gibi ölen kişinin üzerine de bu örtüler örtülebilir (Çakmak,2013, s. 145, Kutlu, 2015, s.333). Kefenlenip, tabuta yerleştirilme işleminden sonra akraba ve yakınları cenaze namazının kıldırın kişinin sağında ve solunda dururlar cemaat ise onların arkasında dara durur. Önce cemaatten rızalık istenir daha sonra ise helallik ve en son dua edilir. Cenazeyi kaldıran kişi pir veya dede Kur'an okur. Tunceli'de cenaze ritüellerinin değiştiğine dair araştırmalar mevcuttur. "...seyidler gelip başında ağıt yakıp, tenbur (3 telli dede sazı) çalarken, daha sonraki yıllarda, Kur'an öğrenenler yetişince, saz çalma yerine, Kur'an okunmaya başlanmıştır..." (Taş, 2022, s.486) Cenaze masrafları için tabutun üstünde bulunan bir bez veya tepsiye cemaat para atmaktadır ve toplumsal dayanışma sağlanmaktadır (Çakmak, 2012, s.147). Cenaze kible yönünde defnedilir ve okunacak dualar sonrası mezarlık terk edilir (Kutlu, 2015, s.348). Gömüldüğünün üçüncü günü ölen kişi için verilen "Medağ" isimli bir yemek vardır. Ölen kişinin eşyaları ufak hatıralar dışında evde tutulmaz ve 38 gün boyunca her akşam verilmeye başlanan yemek kırkıncı güne kadar sırasıyla her komşuya verilir. "Çewres Vetene" kırkını çıkarma olarak bilinen ve Şıh Çoban Ocağı'nın da bu ritüeli titizlikle yerine getirdiği belirtilmiştir (K1,K2). Bu döneme girildikten ağlama ve sızlamalar en aza indirilir kırk gün sonra boyunca tıraş olmayan erkekler sakal tıraşı olurlar. Aile ve yakın akrabalar mezar ziyaretleri gerçekleştirirler, birlikte mezara yiyecek götür ve sonra komşulara dağıtırlar. Artık kırkının çıkması normal hayata dönmenin habercisidir.

6. SONUÇ

Alevilik ve Bektaşilik alanında yapılan bilimsel çalışmaların çoğalmasına karşın halen eksik parçaları bulunmaktadır. Şüphesiz yazılı tarih alanında fazlaca yer almamış olan bu inanç daha çok sözlü kültürde kendini var etmiş ve inancın kaynaklarını efsaneler, mitler, destanlar, vb. oluşturmuştur. Alevi yazılı kaynakları, menâkıbnâme, menkıbe, şecereler, beratlar ve icazetname benzeri belgeler olmakla birlikte Alevilerin bu inanca dair tuttukları kayıtların, bu inanç dışındaki kişilerce ele geçirilince içeriklerinde yapılan değişiklikler, hatta bu kayıtların tamamen yok edilmesi söz konusudur.

Yaptığımız saha çalışmalarıyla, Çorum ile Tunceli bölgesini karşılaştırma imkânına sahip olunmuştur. Kırmancı ya da Zaza konuşan Aleviler göç ettikleri yerlerde dillerini unutsalar da inançtaki ibadetler arasında farklılık olmadığı görülmektedir. Alevi ocakları ve ritüellerinin artık daha lokal ve toplu gerçekleştirildiği gözlemlenmekle birlikte, popüler kültürün Alevi ritüellerine etkisinin daha şiddetli hissedildiği dile getirilmektedir. Kırsalda daha geleneksel yürütülen yol ve erkân uygulamalarının şehirlerde senede bir ve özel günler dışına çıkmayan toplu ve aslında inancın yapısına uymadan devam ettirildiğine dair kaygılar mevcuttur. Bu nedenle inancın gelecekte, eksik ve parçalı aktarılmaması için gayret içerisinde olan inanç önderleri ve sahipleri geleneksel olanın kayıt altına alınmasına önem vermektedirler.

Yazılı tarihe sahip olmayan toplulukların tarihini yazmanın güçlüğü ile bir kez daha karşılaşılmış, yazılı tarihin yetmediği yerde sözlü tarihi kaynaklar ile sosyal bilimlerin farklı disiplinlerine başvurulmuştur. Her ne kadar disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılsa da çalışmanın bu kapasiteyi karşılayacak boyuta ulaşmadığını belirtmek gerekir.

7. KAYNAKLAR

- Akçay, İ.**, 1966. *Mazgirt*. Yeni Fırat Dergisi. Bingöl Matbaası, Elazığ. 14-16.
- Akın, B.**, 2017. Diyarbakır Yöresi Alevi Ocakları: Tarih İnanç ve Gelenek. *Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir, 583s.
- Aksoy, B.**, 1985. Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli. Yorum Yayınları, Ankara.
- Aksoy, G.**, 2006. Dersim Alevi Kürt Mitolojisi- Ra Raq'da Dinsel Figürler. Komal Yayınevi, Ankara.
- Aksoy, G.**, 2009. Anadolu Aleviliğinden Dersim'e (Alevi Tarihine Coğrafi Bir Giriş), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Aksoy, G.**, 2012. Dersim & Alevilik, Ermenilik, Kürtlük. İletişim Yayınları, İstanbul
- Aksoy, G.**, 2015. Hızır Versus Hızır: Kültür Tarih, Din Sosyolojisi ve Astroloji Bağlamında Dersim Aleviliğinde Xızır. Çakmak, Y. & Gürtaş, İ. (Der.). Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aksüt, H.**, 2012. Aleviler Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan. Yurt Kitap-Yayın, Ankara.
- Aktaş, A.**, 2012. 1530'dan Günümüze Mazgirt İlçesi Köy Adları ve Demografik Yapısı. Aslan, Ş. & Çelik, F. (Der.) Mazgirt. Ütopya Yayınları, Ankara.
- Altı, A.**, 2019. Nüfus Defterlerine Göre Pirevi (Hacı Bektaş Veli Tekkesi) (1830-1846). Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, (90), 77-98.
- Altı, A.**, 2020. Perdeyi Aralamak. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Arslan A. S.**, 2021. Seyitlerin Perspektifinden Dersim Aleviliğinde Yapı ve Ritüeller. *Yüksek Lisans Tezi*, Munzur Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tunceli.
- Ayhan G. & Çağlıyan A.**, 2021. Tunceli İlinde Alevi İnanç Turizmi Rotaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(2), 583-606.
- Barth, F.**, 2001. Etnik Gruplar ve Sınırları Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu. Çev. Ayhan Kaya-Seda Gürkan. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Beşikçi, İ.**, 1992. Tunceli Kanunu(1935) ve Dersim Jenosidi. İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bilgili, S. A.**, 2003. Osmanlı Tarih Yazarlarının Algısıyla Türkiye-İran İlişkilerinde Siyasî Karakterin Dinî Söylemi : "Kızılbaşlık". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 21-37.
- Birdoğan, N.**, 1995. Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı. Mozaik Yayınları, İstanbul
- Bozkurt, F.**, 1982. Buyruk. Kapı Yayınları, İstanbul
- Bulut, F.**, 2005. Dersim Raporları. Evrensel Yayınları, İstanbul

- Bulut, F.,** 2018. Horasan'dan Nasıl Geldik. Kar Yayınları, İstanbul.
- Cengiz, Y.,** 2001. Her Yönüyle Tunceli. Kuzcu Matbaası, İzmir.
- Çakmak, H.,** 2013. Dersim Aleviliği/Raa Haqi. Kalan Yayınları, Ankara.
- Çakmak, Y.,** 2012. Tunceli-Hozat'ta Sarı Saltık Kültü ve Ocağı. *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü, Ankara.
- Çakmak, Y.,** 2014. Dersim Yöresindeki Ocakların Kızılbaş/Alevi-Bektaşî Geleneğiyle İlişkisi. 2. *Uluslararası Tunceli(Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Tunceli Üniversitesi Yayınları, Tunceli, 1022-1045
- Çakmak, Y.,** 2019. Sultanın Kızılbaşları: II. Abdülhamid Döneminde Alevi Algısı ve Siyaseti. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, Y.,** 2022."Mitik Bir Yurt" Olarak Horasandan Dersim'e Şeyh/Şih Hasan Aşiretleri. Çakmak, Y. &Şur, T.(Der).Aktör, Müttefik, Şaki: Kürt Aşiretleri. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Evliya,Ç.,** 2005. Evliya Çelebi Seyahatnamesi. (Haz). Kahraman, S.A.&Yücel, D. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Çelik H., Kırteke S.,** 2017. Alevi/Kızılbaşlıkta Ocak Kültü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 115-130
- Çelikdemir, M.,** 2001. Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840). Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çem, M.,** 2011. Dersim Merkezli Kürt Aleviliği. Vate Yayınları, İstanbul.
- Danık, E.,** 1993. Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları. (2. basım). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Danık, E.,** 2009. Mazgirt Elti Hatun Camisi ve Türbesi Hakkında Yeni Bir Değerlendirme. Ortaçağ ve Türk Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Ankara. 263-281
- Danık, E.,** 2010. Işuwa'dan Tunceli'ye. Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı Yayınları, Ankara.
- Deniz, D.,** 2012. Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demirel, E.,** 2022. Tunceli'de Ziyaret Yerleri ve Halk İnanışları. *Yüksek Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Dersimi, M. N.,** 1992. Hatıratım. Bayrak, M.(Düz) Öz-Ge Yayınları, Ankara.
- Dersimi, M.N.,** 2004. Kürdistan Tarihinde Dersim.(2. Baskı). Doz Yayınları, İstanbul.
- Duruksu, F.,** 2013. 1310 Sene-i Hicriyesine Mahsus Salname-i Vilayet-i Mamurat'ül Aziz. *Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi, Elazığ

- Ekinci, R. M.,** 2022. 19. ve 20. Yüzyıllarda Milli/Milan Aşireti. Çakmak, Y. & Şur, T. (Der.). Aktör, Müttefik, Şaki: Kürt Aşiretleri. İletişim Yayınları, İstanbul, 217-240
- Ersal M.,** 2016. Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi -Çubuk Havzası Örneği. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1-15.
- Genç, S.,** 2020. 19. Yüzyılda Aşiretlerin İskânı ve Ortaya Çıkan Sorunlar: Mecidözü Aşiretleri Örneği. 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 38-59.
- Genç, S.,** 2021. Amasya Sancağında İki Konargöçer Topluluk 19. Yüzyılın İlk Yarısında Sosyo-Ekonomik Özellikleriyle Gökçeli ve Kavilli Yörükleri, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4 (1), 106-127
- Gezik, E.,** 2013. Alevi Ocak Örgütlenmesine Dair Saptamalar ve Sorular. Gezik, E., & Özcan M. Alevi Ocakları ve Örgütlenmeleri. Kalan Yayınları. Ankara.
- Gezik, E.** 2016. Alevi Hafızasını Tanımlamak. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, A.,** 1953. Burgazi ve Fütüvvetnâmesi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası. C.15.
- Güler, S.,** 2010. Dersim Alevi Geleneğinde Bir Tarihsel Ocak: Ağuçanlar. Herkesin Bildiği Sır: Dersim. Ş. Arslan (Der.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Güler, V.,** 2010. Alevi Açılımının Dedeler ve Ocaklar Üzerinde Etkileri. Çorum: I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu. C.2
- Güler, V.,** 2011. Tunceli Şeyh Çoban Türbesi. Tunceli Üniversitesi Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni, Tunceli, (2), 1-25.
- Gülten, S.,** 2012. Baba Mansur'dan Şeyh Harun'a: Bir Alevi Ocağının Tarihsel Kökenine Dair Gözlemler. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 139-150
- Gülten, S.,** 2014. Heterodoks Derviş Kimliğinin İnşası Yahut Vefailikten Aleviliğe: Şeyh Çoban Evladına Dair. Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi, (10), 93-113
- Gülten, S.,** 2022. Osmanlı-Safevi Kıskaçında Kızılbaşlar: Açılım Kapılar Şah'a Gidelim. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Gültekin, K. A.,** 2004. Tunceli'de Kutsal Mekân Kültü. Kalan Yayınları, Ankara.
- Haneçerlioğlu, O.,** 2000. İslam İnançları Sözlüğü. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Hinz, W.,** 1992. Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd XV. Yüzyılda İran'ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karakaya-Stump, A.,** 2015. Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık Alevi Kaynaklarını, Tarihini ve Tarih Yazımını Yeniden Düşünmek. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Kaygusuz, İ.**, 1995. <http://www.ismailkaygusuz.com/index.php/makalelerim/arastirma-inceleme-makaleleri/407-407>. *Anadolu Aleviliğinin Kızılbaş Siyasetinden Kesitler* I.-II. 10 Nisan 2022
- Kılıç, A.**, 2010. Kerbelâ Vakası (Tarihi Süreç). Yıldız, A. (Ed).Kerbelâ. Asistan Yayıncılık, Sivas, (1),15-49.
- Koşay, H. Z.**, 1970. Pulur (Sakyo) Kazısı 1968 Ön Raporu, 1968 Yaz Çalışmaları. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kökten, K. İ.**, 1971. Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları 1969 /Keban Projesi 1969 Çalışmaları. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi. I-I, 139-146
- Kutlu, H.**, 2007. Kızılbaş Alevilikte Yol Erkân. Yurt Yayınları, Ankara.
- Küçük, H.**, 2019. Arşiv Belgeleri Işığında İstiklal Harbi'nde Mevleviler ve Bektaşiler. Nefes Yayınları, İstanbul.
- Küçük,B.&Küçük, H.**, 2021.Dergahtan Derneğe Bir Ocağın Serencamı: Seysawun Ocağı. Aslan, Ş. & Çelik, F(Der.) Mazgirt. Ütopya Yayınları, Ankara.
- Küçük, F.**, 2017. Alevi- Bektaşî Kültüründe Ocak Sistemi: Seyyid Cemal Sultan Ocağı Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Küpeli, Ö.**, 2014. Osmanlı Osmanlı-Safevi Münasebetleri.Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Maden, F.**, 2010. Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları. *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Melikoff, I.**, 2011. Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları. Demos Yayınları, İstanbul.
- Noyan, B.**, 2006. Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik.Ardıç Yayınları ve Şahkulu Dergahı Hilmi Dede Baba Vakfı, Ankara, VII
- Ocak, Y. A.**, 1996. Hacı Bektâş-ı Velî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık,, İstanbul, 14, 453-458.
- Ocak, Y. A.**, 2003. Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İletişim Yayınları, İstanbul, (4), 54-55
- Ocak, Y. A.**, 2005. Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri.İletişim Yayınları. İstanbul.
- Ocak, A. Y.**, 2013. Türkler Türkiye ve İslam Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Onarlı, İ.**, 1999. Mazgirt'te Şeyh Çoban Ocağı. Cem Dergisi, İstanbul, 92, s.26-27.
- Önal, H.**, 2015. Anadolu Selçukluları Türbeleri. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul.

- Önder, R.A.,** 1955. Yaşayan Anadolu Efsaneleri. Yeni Erciyes Yayınları, Kayseri
- Örs, O.,** 2021. Aşiret, Aşiretçilik ve Modern Çağda Dersim Aşiretleri.Yedek,Ş. (Ed.).Tunceli (Dersim) Tarihinden Kesitler. Hiper Yayın, İstanbul 49-71
- Özdemir, R. A.,** 2022a. Alevi- Bektaşî Yolunda İkrar Kavramının Kuramsal Çerçevesi. Kültür Araştırmaları Dergisi, Balıkesir, 174-200.
- Özdemir, R. A.,** 2022b. Babai Ayaklanmasında Hacı Bektaş Veli'nin Rolü. Balıkesir: Kültür Araştırmaları Dergisi, Balıkesir, 308-309.
- Özveren, S.,** 2021. Geçmişten Geleceğe Avrasya. Aça, M.&Yolcu, M. A.(Ed.).Paradigma Akademi, Çanakkale, 366-391.
- Pala, A.,** 2007. Türk Kültür Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Burgazî Fütüwetnamesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (44), 183-237.
- Parlayan, M.,** 2012. Tunceli ve Çevresi Halk İnanışları. *Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Peköz, E.,** 2020. Hz. Ali'nin Kabrinin Yeri. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, (216), 445-466
- Saltık, V.,** 2009. Tunceli'de Alevi Ocakları. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara, (52), 145-176.
- Şahin, H.,** 2007. Ocak. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul, (33), 316
- Şahin,K. M.,** 2006. Mazgirt Elti Hatun Camisi, Türbesi ve Çoban Dede Türbesi Üzerine Gözlemler. Takaoğlu, T. (Ed.) Anadolu Arkeolojisi 'ne Katkılar: 65. yaşında Abdullah Yayıncı'ya Sunulan Yazılar. Hitit Color, İstanbul.
- Selçuk, H.,** 2021. Osmanlı Devleti'nin Kızılbaş(Alevi)- Bektaşîleri Sünnileştirme Siyaseti Takip Ettiği 19. ve 20. Yüzyılda Hacı Bektaş Veli Tekkesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, (11), 26-36.
- Sezgin. A.,** 1991. Hacı Bektaşî Veli ve Bektaşîlik.Yaylacık Matbaası, İstanbul.
- Şener, C.,** 1989. Alevilik Olayı: Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi.Yön Yayınevi, İstanbul.
- Taş, K.,** 2017. Dünyü Bugünü ile Kureyşan Aşiretleri.*Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi.
- Taş, K.,** 2022. Aleviliğin Tanımı ve Temel İbadetleri: Kureyşan Ocağı Özelinde. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Kültür Araştırma Dergisi, 471-490.
- Tosun İ. & Koç A.,** 2022. Tunceli Aleviliğinde Ritüellere ve Dile Yansımış Eski İnanç ve Kültürlerin İzleri. Uluslararası Filoloji Bengü Dergisi. (2), 1-24.
- Tufan, G.,** 2010. Son Kızılbaş Şah İsmail. Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Tuncel, M.,** 2012. Tunceli *TDV İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul, (41), 378-380.

- Tuncer, C. O.,** 1976. 13. Yüzyıla Ait Üç Kümbet. Sanat Tarihi Yıllığı.89-124
- Türkay, C.,** 2001. Bakanlık Arşivi Belgeleri'ne göre Osmanlı İmparatorluğu'nda oymak, Aşiret ve Cemaatlar. İşaret yayınları, İstanbul
- URL-1.** <https://www.cografya.gen.tr/tr/tunceli/>. 3 Aralık 2022
- URL-2.** <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/3860> .Tunceli İl Yıllığı- 2012, 4 Aralık 2022
- URL-3.** <https://www.munzurpress.com/dersimin-mazbatasiz-vekili-erdal-guntas>. 18 Nisan 2023
- URL-4.** <https://kulseyyid.com/2016/11/11/seyh-coban-ocagi/> 22 Nisan 2023
- URL-5.** <https://www.corumhaber.net/buyuk-keslikte-birlik-cemi> 1 Nisan 2023
- URL-6.** <http://www.pertek.gov.tr/aguicen-sultan-hidir-ve-baba-mansur-ziyaretleri-gezisi> 1 Nisan 2023
- Uludağ. S.,** 1994. Devir. *TDV İslam Ansiklopedisi*.Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul, (9), 231-232.
- Uyanık Z. & Kala A.,** 2013. Ardahan Yöresi (Damal) Alevilerinde “hakk’a yürüme erkani”: Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar. *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, (76:19), s.163-172
- Ünal, M. A.,** 1989. XVI. Yüzyılda Harput Sancağı. (1518-1566). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünal, M. A.,** 1999. XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yalçın, H.,** 2010. Seyyid Cemal Evlatları ve Derviş Cemal Torunları. Karahan Yayınları, Ankara
- Yaman, A.,** 2004. Alevilik’te Dedelik ve Ocaklar: Dedelik Kurumu Ekseninde Değişimi Sürecinde Alevilik. KaracaAhmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul.
- Yaman, A.,** 2006. Kızılbaş Alevi Ocakları. Elips Kitap, Ankara.
- Yaman, A.,** 2007. Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi. Nokta Yayınları, İstanbul.
- Yaman, A.,** 2011. Alevilikte Ocak Kavramı: “Anlam ve Tarihsel Arka Plan”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 43-64.
- Yar E., & Yalçın E.,** 2014. Şeyh Dilo Belincân’nın Şeceresinin Kısa Bir Analizi. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8-31.
- Yıldız, H.,** 2021. Hacı Bektaş Velî Sonrasında Bektaşiliğin Oluşum ve Gelişimi. *DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*, 491-510.
- Yıldırım, M.,** 2012. Desimlî Aşireti’nden Dersim Sancağı’na. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1),25-37

- Yıldırım, R.,** 2010. Bektaşî Kime Derler? : “Bektaşî Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 23-53.
- Yıldırım, R.,** 2018. Geleneksel Alevilik: İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek. İletişim Yayınları, İstanbul
- Yılmazçelik İ., Erdem S.,** 2017. II. Abdülhamid Döneminde Dersim Sancağındaki İdari Yapı ve Ulaşım Ağı. Akademik Bakış Dergisi, (11:21)
- Yolga, M. Z.,** 1994. Dersim (Tunceli) Tarihi. A. Halaçoğlu, İ. Yılmazçelik (Haz.). Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yüksel, H.,** 2001. *Bir Babaî (Vefai) Şeyhi Zaviyesi (Şeyh Behlül Baba)*. Osmanlı Araştırmaları, İstanbul, (XXI), 98-107.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

- K1-** Garip Aygün, 1956 doğumlu, İlkokul
- K2-** Zeynel Kete, 1972 doğumlu, Üniversite
- K3-** Mehmet Kabadayı, 1964 doğumlu, İlkokul
- K4-** Hüseyin Kaykaç, 1970 doğumlu, Lise
- K5-** Behzat Demirtaş, 1961, Lise
- K6-** 5 Nisan 2023, Ali Demirtaş, 1984 doğumlu, İlkokul
- K7-** İbrahim Kete, 1958 doğumlu, İlkokul
- K8-** Hasan Öztürk, 1959, Lise
- K9-** Dursun Genç, 1940 doğumlu, Lise
- K10-** Abidin Kete, 1955 doğumlu, Lise
- K11-** Baki Aydın, 1951 doğumlu, Üniversite
- K12-** (Kimliğinin gizli kalmasını istedi), 1965 doğumlu, İlkokul

EKLER

Ek-1: Sözlü Mülakatlar

Sözlü Mülakat Soruları

- 1- Kendinizi bize tanıtabilir misiniz?
- 2- Alevilik nedir?
- 3- Şih Çoban'ın kim olduğu ve Tunceli bölgesine yerleşmesi konusunda bize bilgi verebilir misiniz?
- 4- Dersim/Tunceli bölgesinde yaşayan Alevi topluluklar kendilerini Kızılbaş kürt veya Rae Haq olarak nitelendiriyorlar. Siz kendinizi nasıl tarif ediyorsunuz ediyorsunuz?
- 5- Anadolu Aleviliği için ciddi anlamda kutsal kabul edilen erenler var, evliyalar var. Safevi Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail gibi Hacı Bektaş-ı, Ebu'l Vefa gibi bunlarla ilgili neler söylemek istersiniz?
- 6- Kerbelâ ve 12 imamlar kutsal sayılmakta ve bir yas orucu tutulmakta. Kerbelâ oruçlarını nasıl tutarsınız?
- 7- Hızır Tunceli'de kutsal kabul edilmektedir ve Şubat ayının başlangıcında Hızır oruçları tutulur. Siz bu oruçları ne zaman tutarsınız ve bu oruçlarda neler yapmaktasınız?
- 8- Alevilikte yer alan Musahipliği açıklar mısınız?
- 9- Bu yörede güneşe, aya doğru dua etme (Hz. Ali'yle özdeşleştirilmesi), ağacı, ateşi doğayı kutsal görme var. Sizce neden?
- 10- Bu bölgede cenaze törenlerine dair neler söyleyebilirsiniz? Ölüm sonrası inançla ilgili bilgi verebilir misiniz?
- 11- Alevilikte Ateşin üstüne su dökülmemesinin nedeni nedir?
- 12- Herhangi yol kitabınız var mı?
- 13- Şih Çobanlılar cem törenini nasıl yaparlar? Geçmişte yapılanla bir farkı var mı?
- 14- İbadetleriniz hangi dilde gerçekleştirilir?
- 15- Bu yöredeki diğer Alevi ocaklarıyla bağlantınız nedir? Mürşit veya talip olarak kabul ettiğiniz ve mürşitlik yaptığınız ocaklar var mı?
- 16- Bu yörede hangi ocaklar var?
- 17- Birbirinizi ziyaret eder misiniz?
- 18- Genel anlamda Şeyh Çoban ocağının Alevi-Bektaşî geleneği içerisindeki statüsüne ve konumuna dair bizimle neyi paylaşabilirsiniz?
- 19- Bu bölgede anlatılan Kırklar Dağı'nda 12 Ocağın toplanması ve Hacı Bektaş-ı Veli'yi baş pir olarak seçmesi olayıyla ilgili ne söyleyebilirsiniz?
- 20- Mazgirt'te bulunan Şeyh Çoban türbesine dair bilgi verebilir misiniz?
- 21- Elinizde secere ve benzeri herhangi bir belge var mıdır?
- 22- Tunceli'de yaşanan Aleviliğin diğer Aleviliklerden farklı kılan şeyler var mıdır?

Garip Aygün ile Kişisel Görüşme 5 Nisan 2023

Bahar Atas: Merhaba Garip Dede kendimi biraz tanıtayım. Ben Munzur Üniversitesi Tarihi ana Bilim Dalı Yüksek lisans öğrencisiyim. Merkezi Mazgirt 'te bulunan Şih Çoban Ocağıyla ilgili tez çalışması yapıyorum. Çalışmamı da Doç. Dr. Aziz Altı kontrolünde yürütüyorum. Siz kendinizi biraz tanıtabilir misiniz?

Garip Aygün: Ben Çorum, Alaca Büyükeşlik Köyü'nde Atalarımızın ismiyle Mehmet Ağa'nın torunuyum, Yusuf Ağa'nın oğluyum. Tabii ki bizim bu Kavli Aşireti olarak söylenir Çorum'da. Kavli Aşireti burada 27 pare aşiret olarak köylerimiz var. Biz bu köylere gidip geliyoruz. Bu arada Yozgat'ta da taliplerimiz var. Çoran diye geçiyor ama tabii ki benim önceki dedelerimiz gitmiş gelmiş. Ben daha 8 9 senedir ki ben bu işle ilgilendiğim için daha oralara giremedim. Sivas'ta da varmış taliplerimiz. Oralara gidemedim. Var amca çocuklarımız ama şimdi ben de önceki rahmetlik Celal amcam vardı, Hıdır ağa vardı, İsmail ağa vardı, rahmetlik Zeynel dede vardı, o kerametliydi. Allah rahmet eylesin herkesin mekânı nur olsun. Cenabı Allah onların yardımcısı olsun. Ben de en sonu kendim de bu Hıdır Dede hakka yürüdükçe sonra ben kendi çabalarımın üzerinde okuyarak bir takım bir şeyler yapmaya çabaladım ve aşiretime sahip olmaya çabaladım. Bahar Hanım.

Bahar Atas: Evet. Kaç yaşındasınız?

Garip Aygün: Ben şimdi şu anda 67 yaşındayım. Tabii ki geç kaldım. Bahar Hanım geç kaldım. Ben buna aşağı yukarı 20 sene önce veyahut da 25 sene önce başlasaydım ben şimdi bir ilkokul talebesi olarak hep kendi çabalarımın bunları yapıyorum yani. Şimdi benim oğlum Haydar var. O da inşallah benim şeyimi yürütecek. Hani biz Hakka yürüdükçe sonra o üniversite mezunu. Burada da hatta Hakka Yürüme Erkanlarını yapıyordu. Tabii ki bazı çıkar doğrultusunda olan şeylerde çocuğumu orada aldılar.

Bahar Atas: Çıkarttılar yani.

Garip Aygün: Bizim burda Hacı Bektaş Veli Vakfı'nda.

Bahar Atas: Şimdi dedeciğim Şih Çoban'ın kim olduğu ve Tunceli bölgesine yerleşmesi konusunda bize bildiğiniz kadarıyla bilgi verebilir misiniz?

Garip Aygün: Tunceli'ye ne zaman yerleştiğini bilmiyorum. Biliyorum desem sana yalan söylerim. Ben de bunu benim amcamın oğlu Zeynel Dede'de Bilmiyorum ama Tunceli'ne gelmişler. Bunlar benim bildiğim kadarıyla yani bunlar üç kardeş mi daha tam bilmiyorum ama üç kardeş olarak söylediler. Birisi Tunceli en büyükleri Tunceli'de kalmış. Birisi Sivas'a gelmiş. Birisi de Çorum Alaca Büyükeşlik.

Bahar Atas: Anladım, Üç kardeşmiş.

Garip Aygün: Ama sene kaçta geldiğini bunu da ben bilemiyorum yani. Tabii ki önce büyüklerimiz bizlere bunları anlatmadıkları için sağ olsun Mehmet Kabadayı ben de bir şey vardı bu işte icazetname vardı bunları götürdü araştırdı buldu yazdı hatta kitaba da koymuş sağolsun ona teşekkür ediyorum benim kendi köylüm benim talibim Allah bin kez razı olsun. Ama tabii ki sizlerin anı söylediğinize göre 1691 senelerinde bizler çoruma gelmişiz bu köye Büyükeşlik köyüne gelmişiz ama bunu ben ilk defa senden duydun. Sizler de bizlere yardımcı olup da bizlere bazı öneriler verirsiniz, bazı bilgiler verirsiniz size de çok teşekkür ederim.

Bahar Atas: O icazetnameyi bize de verdi. Biz de kullanacağız tezimizde. Dersim Tunceli bölgesinde yaşayan Alevi toplulukları kendilerini Kızılbaş, Kürt veya Rae haq olarak nitelendiriyorlar. Siz kendinizi nasıl tarif ediyorsunuz?

Garip Aygün: Hepsı Kürt kökenlidir. Bizim bu sana söylediğim köyler hepsi Kürttür. Aslını inkar eden haramzadedir. Ama başka Kürtler de var. Burada mesela. Türkmenler de var. Türkmenler de var. Buralarında dedelere ayrı geliyor. Bizim mesela burada Camili diye bir köy var ya da Dedegarkın oğulları geliyor yani. Bizim burada da bu 27 pare köy dediğim Şih Çoban Kavli aşireti olarak geçiyor. Hepsı bu Şih Çoban'a bağlıdır.

Bahar Atas: Kaç köyünüz var?

Garip Aygün: İşte 27 pare köy var burada. Sayabilirim de tabi ki... Şih Çoban'a bağlı.

Bahar Atas: Yorulmayın dede tek tek saymakla Şih Çoban'a bağlı 27 köy var. Peki... Anadolu Aleviliği için ciddi anlamda kutsal kabul edilen Erenler, Evliyalar var. Bunlardan bir tanesi Safevi Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail. İşte bir diğeri Dedegarkın. Daha önce söylediniz. Bir diğeri Ebu'l Vefa. Peki bu saymış olduğum kişiler ya da bunların dışındaki kişilere dair söylemek istediğiniz bir şey var mı? Yani size göre Dedegarkın Ebul Vefa, Şah İsmail Hatayî, inançlarınız içerisinde nasıl bir yer edinmiştir?

Garip Aygün: Hacı Bektaş bizim kökenimizden önce de, Hacı Bektaş bizden sonra geliyor. Benim bildiğim kadarımla, okuduğum kadarımla Ebu Vefa'dan sonra geliyor Hacı Bektaş. Tabi ki bunlar bir sürü dedeler Ağuçan ocağı olsun, Kureşan ocağı olsun, Derviş Cemal ocağı olsun, Bilmem baba Mansur ocağı olsun bir sürü ocaklar var. İşte ben demin ki dediğim gibi bu ocaklar hepsi anılıyor ama bizim Şih Çoban Ocağı

Tunceli'de ben geldiğimde duymadım. Bir tek işte orada konuşulurken Şıh Çoban Ocağı'nda İbrahim Kete Dede, Zeynel Kete Dede ve Çorum'da gelen Garip Aygün Dede var dediler. O zaman bizim isimler okundu. Daha önce de mesela ben burada Antalya'ya da gittim. 300, 500 dedeler vardı. İstanbul'a da gittim, Adana'ya da gittim. Bazı yerlerde bulundum. Dedeler toplantısında bulundum. Ama tabi ki dedeler şimdi kimsenin aleyhinde konuşmak da bana yakışmaz. Bazı dedeler yol yürütüyor ama ne görgüsü var ne sorgusu var. Kendisi bir lokma yememiş, kendisi bir iptidası okunmamış. Kendisi herhangi bir şeye olmamış ama bazı dedeler de bu şekil olmada tarikat yürütüyorlar. Bir dedenin tarikat yürütmesi için iptidasını okutacak, musahip kavmine girecek ve musahipliği yaptıkça sonra, kurban yedikçe sonra talip üstüne çıkar ve o pir postuna oturur. Bu pir postuna İmam Hüseyin ne direnişle geldiyse İmam Hüseyin dik duruşunda o pir postuna layık olarak geldi. Çünkü İmam Hüseyin tabi ki bu konular çok uzun gider Bahar Hanım. Yani bunu kısaca sana söylüyorum.

Bahar Atas: Evet

Garip Aygün: Bu İmam Hüseyin ne yaptı? Babasıyla dedesini dara çekti. Niçin çekti? Yol mu ulu sen mi ulusun ya atam dedi. Yol uludur. O zaman çek gözünü dara dedi, dara çıkarttı. Bu dedelik basit bir şey değil. Tabii ki gözüken yerde dedelik basit bir şey. Dedelik öyle kolay bir şey değil. Dedelik şimdi hepsi cebimizde gezdiriyor dedeliği doğru mu? İnternetin içinde her şey telefonun içinde dedelik. Eski dedelikler yok yani. Eskide şöyle, eskide örf adetlerimizde saygı vardı. Sevgi vardı, hoşgörü vardı. Dedeler geldiğinde herkes saygı duyardı. Şimdi bir türlü gençler, bu üniversite okunmuş gençlerimiz var. Bunlara biz öğüt verecek değiliz. Bu adamlar yıllarını çürütmüş üniversitede. Sizler mesela yıllarınızı çürütmüş. Biz sizlerle sizlerle belki tane bir olamayız.

Bahar Atas: Olur mu, Estağfurullah

Garip Aygün: Biz okuduğumuzu, sizlerin yazdıklarını biz okuyoruz da bu seviyeye geliyoruz. İnsanlara anlatmayı beceriyoruz. Bizlerin yaptığımız bu. Ama hakikaten de dedelik şimdi kolay bir şey değil. Ben duyuyorum kendi köyümdeki olan amcalarım yahut da bizim mesela Sivas'ta Ağuçan Ocağı var bizim Pir Ocağı'mız var. Ocağımızla ilgili Dedelerimiz Sivas Demirci köyünden Hıdır Dede'nin çocukları Mustafa Dede geliyor önceden Kasım Dede gelirdi. Bu şekilde El Ele El hakka bağlı. Herkesin piri vardır. Pirsiz bir şey yoktur. Mesele biz cemlerimizde bu şekilde yani hiçbir zaman o posta oturan o dede musahip kavmine girecek, lokmasını yedirecek, iptidasını okutturacak ondan sonra layık olacak. Ben çocuğuma da söylüyorum eğer dedelik makamına hevesliyse aynı benim çizdiğim yoldan gitmesi lazım. Neden? Ben nasıl Musahip kavmine girdiysem 4 nefes bir gölekte baş gösterdiysek benimde çocuğumda aynı öyle gösterecek ki o İmam Hüseyin postuna layık olacak. Arınmada, Durunmada o insanlardan o rıza şehrinde rızalık almadan, 4 kapı, 40 makamı geçmeden layık olamayız o dedelik makamına layık olamayız biz bunları yaptıkta geldik. Ben her yerde söyledim Tunceli'de söyledim Sinemilli ocağı dedesiydi o dedesi yok bizde iptidası okunacak felan. Benim pirim geldi musahipliğimi yürüttüm sonra ben taliplerimin musahipliğini yürüttüm. Ben kendi pirimin oğluna sordum sen hiç görüldün mü soruldun mu diye yok dedi biko dedi bizde yok öyle bir şey dedi. Dedeliği el gördü yapıyorlar bir dede durulması, arınması lazım o rızalık şehrinde 4 kapı 40 makam geçmesi lazım ki orda ki insanlardan, orda ki toplumdaki insanlardan rızalık alması lazım ki o posta layık olması lazım, senelik kurbanını yemesi lazım.

Bahar Atas: Ağuçan ocağı pir ocağımız mı?

Garip Aygün: Evet pir ocağımız Ağuçan.

Bahar Atas: Peki Sarı Saltık ocağı ile musahip misiniz?

Garip Aygün: Evet öyle söyleniyor bir kirvelliğimiz varmış evet öyle duyduk.

Bahar Atas: Peki Dedecim, Alevilik nedir?

Garip Aygün: Valla Bahar Hanım şimdi size şöyle bir şey söyleyim gerçekten de özüyle sözüyle güzel bilgilerle donanmış bir can alevi olabilir. Alevilik eline, beline, diline sahip olan bir kişi Alevilik yolunu yürütür ve kurduna, kuşuna ne canlı varlık varsa bunlara saygı gösteren kişiler Alevilik yoluna girebilir. Alevilik basit bir şey değil yani her kişi alevi olamaz anadan doğan babadan doğan hemen alevi değildir yani bir gencimiz 18 yaşına gelmeden akıl balık olmadığı sürece neye karar vereceğini hiçbir zaman bilemeyiz. 18 yaşına gelir ben Alevilik yoluna gireceğim ve aleviyim diyebilir. Mesela benim çocuğu alevi anne babadan doğdu ama neye karar vereceğini 18 yaşına gelince belli olur. Küçük çocuğa sorsan Alevilik nedir evet Aleviliği evimizde yaşayacağız. Evimizdeki küçük çocuklara yaşatıp öğreteceğiz ki o zaman Aleviliği meydana koyacağız. Küçük çocuklara öğretmek biz dedelere düşüyor bir cemde bir görgü esnasında anlatıpta bu canlara öğrenecek ve Aleviliğe baş koyacaklar. Alevilik kolay bir yol değil Herkes Alevi olamaz ben biliyorum bunu yani Alevilik basit bir şey değil yolumuz ağır bir yol Alevilik bilhassa biraz sonra belki onu da soracaksınız ona da cevap vereceğim. Bir kişi eline, beline, diline sahip olursa Aleviliğe hizmet eder. Birde acıma hissi olanlarda Alevilik olur. Şöyle görüyorum bakıyorum acıma hissi olmayan adamlar diyor ki biz böyle böyleyiz ama böyle olmuyor

bir insanda acıma hissi olacak. Bizim topluma göre böyle herkes bir olabilir mi olamaz bir şey diyemiyoruz. Ama gerçekten de Aleviliği bu örf ve adetlere göre yaparlarsa basit yapmazlarsa zor.

Bahar Atas: Biraz önce musahiplikten bahsettiniz. Nedir musahiplik biraz açıklar mısınız?

Garip Aygün: Musahiplik gerçekten Bahar Hanım zor bir yol o yüzden herkes girmek istemiyor. Musahiplik ağır bir yük. Musahiplik bugün Hz. Muhammed Mekke'den Medine'ye Hicret ederken bazı olaylar çıkmış o zaman ki olaylar nasıl Ensar ve Macirler arasında olan bir şey bunlar bu olayları yaşadığında Hz. Muhammed düşünmüş ve ben bunları ancak bu şekilde yola getiririm ve bunları kardeş kavmine koymuş. Yani Ensar ile Macirler ile Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasında kaldı. Hz Muhammed ile Hz. Ali musahip olduktan sonra 90 çift musahip Ensarlarla Macirler kendi aralarında musahip kavmine giriyorlar. O sırada Hz. Ali; Hz Muhammed'e sorar ben kiminle musahip olacam? diye o da diyor ki sende benimle musahip olacaksın. Ve o zaman tutuyorlar dört baş bir gömlekten baş gösteriyorlar, bir gömlek içinde bir beden oluyorlar bir can oluyorlar buna karşı gelenler Hz.Muhammed'e karşı olanlar ona inanmıyorlar ve yaklaşıp bakıyorlar hakikaten de bir gömlek içinde bir canlar tabi ki şimdi ki gençlerimiz bunları biz böyle anlatsak tabi bilemiyorum herkes üniversite okuyor belki yanlış anlayabilirler ama yanlış anlamalarına gerek yok. Herkes musahip olmaz herkes taşıyamaz, gerçekten de bunu taşıyalar olsalar gerçekten de ortam daha güzel kardeşlik babından yol yürünür gider. Musahiplik basit bir yol değil

Bahar Atas: Alevilerin kendisine kardeş seçmesi değil mi? Yol kardeşliği

Garip Aygün: Evet yol kardeşliği basit değil. Kız alıp kız vermezler yedi göbek öteden şimdi kimisi diyor 5 göbek kimisi diyor 4 göbek bunu da tabi ki büyüklerimizden öğrendiklerimizi uyguluyoruz.

Bahar Atas: Musahip musahibin kefilidir? Onu uyarır mı?

Garip Aygün: Şimdi şöyle benim musahibim açsa bende aç yaşamalıyım benim musahibim toksa bende tok yaşamam lazım eğer benim musahibimin bir şeyi yoksa benim elimde varsa vermeliyim eğer onun elinde varsa eğer benim bir şeyim yoksa o da bana vermesi lazım. Zenginlik fakirlik olayı musahip ile musahip dengi dengine olması lazım. O senindir bu senindir dersin o musahiplik yürümez bencil olmayacaksın musahip musahibe karşı hiçbir zaman kin, kibir büyüklerimiz derdi ki bir mendil kuruyana kadar bir musahip birbirleriyle konuşmazsa küs kalırsa o musahibin derdine derman bulunmaz diye konuşturlardı yani.

Bahar Atas: Teşekkürler dedecim peki Dersim yöresinde Güneşe, aya doğru dua etme var, Hz. Muhammed Güneşe benzetilmiştir. Ağacı, taşı ateşi kutsal görürler neden olabilir sizce?

Garip Aygün: İnsanlar hava olmadan toprak su güneşsiz yaşayamaz. 4 ashaptan gelmekteyiz. Su toprakla birleşir ateş ise havayla birleşir. Çünkü Âdem böyle yaratıldı. Cenabı Allah'tan nida geliyor ve içine hava veriyor. Ademe secde etmeyen bir tek İblis'tir. Yol bir süre bin birdir. O yörede farklı olabilir her yörede gidişat farklı olabilir Bahar Hanım mesela Ben Tunceli'ye gittim Düzgün Baba'ya gittik cem töreni yapıldı orda daha bağlılık musahiplik var mı bilmiyorum. Orda ki inanç burda da olsa Semah dönen karın üstünde o bacı ağladı ya ben bunlara saygı duyuyorum.

Bahar Atas: Kutsal bir mekân Düzgün Baba o nedenle ağlamış olabilir

Garip Aygün: Biz o zaman çıkamadık kar çoktu o zaman analar, pirlar çalıştayı olmuştu. En tepeye gitmeyi istiyorum

Bahar Atas: Bekleriz dedecim her zaman. Buralarda ateşe su dökülmemesi inancı var bunun nedeni ne olabilir? Birçok kültürde ocak çok önemli bunun bildiğimiz ocakla ilişkisi var mıdır?

Garip Aygün: Eskiden bizim buralarda da ateşe su dökülmezdi oranın külüyle de gömerlerdi ki bir daha lazım olur. Benim Nesimi Dedem Şih Çoban'ın kardeşi bizim taliplerin yanına gidip geldikten sonra üstündeki külü atar tekrar orda ocak yakarmış. Ateş söndü mü onun da canı son bulur.

Bahar Atas: Evet ocakta söner.

Bahar Atas: Şimdi bu yörede Dünya'ya geri dönme inancı var devri daim olma başka canlılar içerisinde Dünya'ya geri gelme Çorum'da da var mı böyle bir inanç?

Garip Aygün: Böyle eski zamanlarda söylenirdi eğer amelin iyiye tekrar Dünya'ya gelebilirsin denilirdi. Can bir kafes O nefes çıktıktan sonra kimin başına nereye gittiğini bilemem şimdi ben iyiysen iyi kula giderim ama iyi değilse belki mahlûkata gider bunu bilemem yani. Bizim bu yörede başka yörede olabilir anlatılır Bir Adam hakka yürümüş oğlunun rüyasına girmiş ve demiş ki beni vur affedersin Adam Domuz sıfatına girmiş ve gidiyor çeşme başına orada görüyor ve vuruyor. Babası tekrar rüyasına girip teşekkür ediyor beni biz beladan kurtardın diyor. Demek ki biz erkân yürütürken biz diyoruz ki 3 güzel bir şey vardır. Biri evde kalır malımız, yolda kalır, eşimiz, dostumuz, ailemizdir, benimle beraber gelenlerde iyi yaptığım ameller. Bun dünya'da sana hiçbir şey kalmaz yaptığın iyilikler dışında herkes kötülük yapabilir. Ben burda 10 dakikada kalbini kırarım ama onu düzeltmek için çok emek vermem lazım. Bir cam kırıldı mı tekrar yerine gelebiliyor mu Bahar Hanım gelmiyor onun için

Bahar Atas: Evet, gelmiyor

Garip Aygün: Kalp kırmamaya çalışacaksın, bir dede alevi kısmı kin gütmemeli nefesine uymayacak, bütün nefisini körleyecek bir dede olarak küs kalırsam o cemleri yapamam o topluma giremem ancak o meydana kendimi temizlersem rızalık şehrinde 4 kapı 40 makamda ve onun cezası var onu öderim o iyi insanlardan rızalık alırsam o meydana gelirim.

Bahar Atas: Bir yol kitabınız var mı? Buyruk gibi

Garip Aygün: Herkes İmam Caferi Sadık buyruğu yazmış elimde 4 tane farklı yazarlardan var bakıyorum. Yol, erkânı, musahipliğin gidişatı anlatılıyor.

Bahar Atas: Var mı eski bir buyruk

Garip Aygün: Var bende de amca çocuğumda da var sana gösteririm

Bahar atas: Kerbela orucunu nasıl tutuyorsunuz? Neler yapılır o günde

Garip Aygün: Matem orucu ve 12 imam orucu da diyoruz. 12 gün 12 İmamlar adına tutuluyor ve Eba Müslim ve 2 çocuğu için tutuluyor. 10. Gün kazanlar indirilip aş pişiriliyor. 12. Gün artık bitiriliyor oruç. Et, yumurta yemek yasak, su içilmez ağır bir oruç o yüzden Sünni kesim bu orucu pek tutmayı tercih etmez. Küs olmamalı matemde, kötü söz çıkmamalı ailene çevrene karşı. Hızır oruçlarında da aynı şekilde ve Tunceli’de Gömme pişirilip dağıtılıyor.

Bahar Atas: Evet niyaz diyorlar

Garip Aygün: Burda da biz saçta çörek pişiriyoruz, cumalıklarda da pişirip dağıtılıyor her komşu yapar dağıtır yine gavut yedim orda hoş bir yiyecekti. Bu Aşure için de yine Hz. Nuh peygamberden kalma diyorlar gemisi Kayseri’de kalıyor sonra her türden hayvan bindiriliyor gemiye ordan çıkma diyorlar işte aşure için yine buralarda aşure pişt mi 12 kaşık alınır fazlası yenmez.

Bahar Atas: Tamam dedecim olur. Peki cem törenleriniz nasıl gerçekleşir?

Garip Aygün: Celal dedemde Hıdır dedemde, İsmail dedelerimden gördüğüm kadarıyla kadarıyla kadarıyla biz Abdal Musa Cemlerinde Birlik cemidir o zamanlar delil yakmazdık. Görgüler olmuyor görgü cemleri. Eskiden biz birlik ceminde nedir birlik cemi küskünü dargını barıştırmak için topluyoruz tabi bu Abdal Musa ceminde de her canın lokması alınmıyor. Bu da olmuyor bizim örf ve adetlerimizde yanlış oluyor.

Bahar Atas: Neden her canın lokması alınmıyor?

Garip Aygün: İçlerinde düşkünü var şaşkıını var. Tamam olabilir küskün olabilir. Zaten cem öncesi biz onları barıştırıyoruz sonra cem yapıp kurbanlarımızı kesiyoruz. Ama ağır düşkünlük yapmış onun bunun namusuna gitmiş onun ırzına dolanmış, yuvasını yıkmış, katillik yapmış biz bunları ceme alamıyoruz. Görgü Cemine musahip kavmine girmiş olanlar girer. Ama biz gençlerimiz ileriye görsün diye görgü nedir nasıl olur insanlar nasıl gelmeli nasıl gitmeli, musahiplik nedir, kim kiminle musahip olur bunları ona göre anlatıyoruz ki hoşuna giden canlar kendine musahip tutuyor hoşuna gitmeyende bu yol ağır diyor çekemeyiz diyor. Birlik ceminde konuşuyoruz zaten Abdal Musa Cemi deriz biliyorsunuz

Bahar Atas: Evet

Garip Aygün: Orda lokmaları toplarsınız gündüz kesilir dağıtılır, önceleri gece 12 hizmet çağırdıktan sonra kurbanları meydana geldikten orda birisinin birisinden alacağı vardır yoksa vereceği vardır o kurbanı lokma katmış lokma sunmuş bunlardan rızalık alıp o kurbanların duasını verip tabi orda aşık 3 duası imam söyleyip ondan sonra kesim gerçekleşip kazanlarda pişiriyoruz.

Bahar Atas: İbadet dili Türkçe mi?

Garip Aygün: Evet hep Türkçe. Kökenimiz Kürt ama anlıyorum. Dersim’de konuşulanın da bazısını anlıyorum bazısını anlamıyoruz. Yakın çevrede Kürt köyler güzel konuşuyor çocukları da ama bize öğretilmedi benim çocuğum anlıyor ama konuşamıyor. Bir de Bahar Hanım Abdal Musa cemlerinde önceleri delil yakma yoktu semahta yoktu. Delil ve Semah görgü cemlerinde olur.

Bahar atas: Delil?

Garip Aygün: Beyaz bezden fitil yapılır yağ büyük ibriklere koyulur yakılırdı. Şimdi ise ceme giriyoruz dede bitirelim diyorlar. Önceleri sabaha kadar cem yapılırdı.

Bahar Atas: Delil niye yakılırdı.

Garip Aygün: Hz. Muhammed’den kalan yolu,aydınlatıcıdır. Cemal cemali göremez. Delil rastgele yerde yanmaz düşkünün, kırıgının yerde yanmaz. Miraçlama vardı tek bayan ve o bayanın uğurunu kesmezlerdi. Şimdi semaha bakıyorum oyuncak ettiler semah her yerde dönülmez. Protokol önünde dönüyorlar düğünlerde olmaz. 12 hizmet sonrası görgülerde dönülür. Eskiden o 12 hizmet görgü ceminde çağırılırdı. Yol bir sürekin binbir diyoruz. Gençler görsün bilsin diyoruz ama gençler daha iyi biliyor Aleviliği hepsi internete girdi mi Bahar Hanım Google’da görüyorlar. Bizler ne konuşsak bizi boş dinlerler. Ben Ankara’ya gidiyorum cemlere

katılıyorum bilgili insanlar geliyor üniversiteyi bitirmiş adamlar geliyor ben ne konuştum mu görüyor takip ediyor izliyor daha iyi biliyor yani

Bahar Atas: Evet öğrenilebilir. Diğer Alevi ocaklarıyla ilişkiniz nedir? Dede

Garip Aygün: Ağuçan pir ocağımız ve Sarı Saltık ocağıyla musahibiz. Taliplerimiz var mürşitlik yaptığımız ama Zeynel Dede'den öğrenmek lazım Üniversite bitirmiş bir dede veya İbrahim Dede'den onun da yaşı bir hayli var birikimli bir dede rica etsem onlardan daha sağlıklı bilgi alabilirsiniz

Bahar Atas: Tamam dedecim. Peki, Çorum yöresinde başka hangi ocaklar bulunmakta?

Garip Aygün: Ağuçan Ocağı, Derviş Cemal, Şah İsmail, DedeGarkın, Mehmet Teke Dede Ocağı, Reşgeroğlu Ocağı, Pir Sultan ocağı

Bahar Atas: İlişkileriniz nasıl, ziyaret ediyor musunuz?

Garip Aygün: Evet cenazelerde olsun birbirimize kız alıp vermiş ben annem Pir Sultan Abdallıdır.

Bahar Atas: Cenaze erkânı nasıl gerçekleşmektedir onu sorayım.

Garip Aygün: Gerçektende Çorumda yapılan erkânlar güzel oluyor hiçbir yerde yapılmıyor. Cenaze ilk önce duazı imam okunur sonra helallik alınır tekrar duazı imam okunur sonra nereye defnedilecekse orda musalla taşına konur ve tekrar helallik alınır cem gibi arka dönmek yoktur dede karşıda durur yüz yüze sonra da defnedilir.

Bahar Atas: Kız isteme nasıl gerçekleşir.

Garip Aygün: 3 kere Allah'ın emri, peygamberin kavli imam Cafer'in mezhebiyle kız istenir duası okunur. 3 kere de oğlan tarafı fa sorar veriyor musunuz diye

Bahar Atas: Şih Çoban'ın Bektaşilikle ilişkisi nedir?

Garip Aygün: Bugün Türkiye'nin dört tarafından herkes gelir duyan herkes Alevisi Sünnisi Ağrısı sızısı, çocuğu olmayan şifasını bulur gider Bahar Hanım. Bazısı da şifasını bulan yolda tekrar eskisi gibi olup dönenler tekrar geri dönüp şifa dilese de izi kalıyor.

Bahar Atas: Dersim bölgesinden 12 Ocağın Anadolu'ya yayıldığını duydunuz mu hiç?

Garip Aygün: Evet söyleniyordu duyduk. Tabi burda bir sürü ocaklar var Alaca'da da var Türkmen ocakları var ben onların talibinin cemini yürütemem. Taliplerin durumunu ancak kendi dedeleri bilir sorgusunu darını dedesi yapar bu yüzden herkesin de darını da yapmam ancak kendi aşiretim başka bir yere gitmem

Bahar Atas: Bize Nesimikeşlikte türbeyle ilgili bilgi verebilir misiniz?

Garip Aygün: İşte Şih Çoban gelmiş bir kolu Sene kaçta gelmiş kaçta yerleşmiş bilemiyorum. Mehmet Kabaday'ı bize bilgi verdi fakat tam bilemiyorum. O da devam ediyor araştırmalarına

Bahar Atas: Şih Çoban'ın türbesi mi?

Garip Aygün: Kardeşi konmuş bizim köye burda da hakka yürümüş. Türbenin önünde iki mezar karı koca mı kardeşler mi ama benim aklım yetiyor önceleri taştan devamlı Perşembe akşamları kan gelirdi. Şih Çoban türbenin içinde kardeşleri dışardaki mezarlıklarda yatmaktadır.

Bahar atas: Teşekkürler dedecim verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederim, ağzınıza yüreğinize sağlık burda son buldu

Garip Aygün: Siz de sağolun bizi aydınlattınız, elinize sağlık ilginize teşekkür ediyorum.

Zeynel Kete ile Kişisel Görüşme 15 Nisan 2023

Bahar Atas: Merhaba, ben kendimi tanıtayım Munzur Üniversitesinde Tarih Ana Bilim Dalında Master yapmaktayım. Tezimin konusu da Tunceli Mazgirt'te: Bir Alevi ocağı Şih Çoban, siz de bir Şih Çoban piri, dedesiniz siz de kendinizi tanıtabilir misiniz?

Zeynel Kete: Evet öncelikle ben çalışmalarınızda başarılar dilerim. Gerçekten Dersim'de bir ocak üzerine Dersim kültürü, inancı üzerine konu edinmez önemli bir şeydir. Tarihe bir dipnot düşmektir.

Bahar Atas: Bende Teşekkür ederim. Katkılarınız için

Zeynel Kete: İsmim Zeynel kete, Dersim'in Pertek ilçesindenim. Tozkoparan(Tanz) köyünde 1972'de doğmuşum daha sonra ortaokul ve liseyi Pertek'te bitirdikten sonra Van Yüzüncü Yıl üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliğini bitirdim. 90-94 döneminde. Öğretmenim ayrıca Dersim bölgesinde Rea Haq olarak tanımladığımız süresinde ocak evladıyım. Şih Çoban ocağı evladıyım. Gözümü açtığım günden bugüne bizim hanemizde evimizde cemler bağlanırdı dedelerimiz aile büyük Aile büyüklerimiz bu inancın toplumsal hafızıydılar. Toplumun bir arada oluşu evrenle olan ilişkisi doğayla olan ilişkisi ekonomik sosyal kültürel ilişkilerinin bir bütünen Ocak kültürü üzerinden düzenlendiğini gördüm içinde büyüdüm. Hanemiz de cemler civatlar yapıları toplum dışı olan toplumu bozabilecek, din toplum ve doğa dengesine zarar verecek herhangi

bir durum söz konusu olduğunda, dedemler, babam, aile büyükleri hemen bir araya gelir olayı Cem erkânında çözerlerdi. Bu yönüyle bu Alevi inancının canlı olarak yaşandığına ve hala bu inancını inancı devam ettiren Talip topluluğuyla bağıni koparmayan, taliplerin halen erkânını görgüsünü cebini yapan bir kültürün içinden geliyorum bu kültürü yaşıyorum inanıyorum ve Alevi inancı ile ilgili Alevi kültürü ile ilgili Rea Haq kültürü ile ilgili yıllardır yazıyorum araştırmalar derlemeler çalışmalarım vardır. Konu ile ilgili düzenli dergilerde gazetelerde yazılar düzenli bir şekilde yazmaktayım paneller Seminerler konferanslara katılıyorum. Bununla ilgili yapılan uluslararası birçok katılımcının da olduğu Çalıştaylara katıldım. Çalıştaylar da organize ettim aynı zamanda Demokratik Alevi Derneği'nde genel merkez yöneticisiyim. Derneğimizin genel merkezi de Dersimdedir. Ben şimdilik bunları söyleyeyim.

Bahar Ataş: Rea Haq inancı dediniz Peki nedir Rea Haq? Nasıl tanımlarsınız.

Zeynel Kete: Şimdi annem bizim inancımızı tanımlarken Kürtçe "rea ma rea haqa an evlada ,Rea haqa" derdi öyle tanımlardı. Şimdi bu çok önemli bir kavramdır, şimdi tanımdır kavramlar tanımsız kalınca ciddi boyutuyla sorun yaşanıyor. Çünkü bizim Alevi inancında ana kutsal hak kavramıdır. Yani annem derdi ki: "Yolumuz hak yoludur Biz hak yolunun yolcularıyız talipleriyiz" diye annem bunu sürekli söylerdi . "Yolumuz hak yoludur" veya "mı rea ma rea haqa" şeklinde bir tanımlama yapardı.Çünkü tanım önemlidir bir kavramı tanımlamak aynı zamanda onu zaman mekan tarih içerisinde de bir yere oturtmaktır inançların da kutsalları vardır gerçekten kutsal sıfatlar vardır o sıfatlar aynı zamanda o inancın o kültürü o inancı yaşayanların kimliğinin ayırt edici özellikleridir bu çok önemlidir hak kavramı. Bu yönüyle rea haq dediğimizde temelinde kutsal varlık Odak noktası kültür anlamına gelir ve bu inancın çekirdeği kültürünün tohumu da haktır Bu yönüyle de bütün inançlar kendi kendi sistemlerini kutsal bir kavrama dayandırarak anlatırlar bu kutsallık bizim inancımızda iktidar kutsallığı değildir. Çünkü iktidarların da kutsalları vardır biz buna "Me/Ma Haq" diyoruz "Me Hakk'ın" da kutsalları vardır o yönüyle düşünüldüğünde hak bütün kâinatın özetidir. Hani Biz diyoruz 18.000'e âlemde kendini kendini var eyleyen insana baş eyleyen haktır kâinatın suretidir Kâinat hakkın suretidir rea haq da hak yolu demektir bu hak yolu kavramı sadece Aleviliği tanımlayan bir kavram değildir bunu Özellikle de belirtelim çünkü rea haq dediğimizde bu kutsalın temelinde inancımızda aynı zamanda "Hü Eda" kelimesi" homet" kavramı da ciddi bir şekilde kullanılır me haq kavramının temelinde Birey toplum ve doğanın birbiriyle ikrârlı yaşamı söz konusudur benim tahminlerime göre rea haq dediğinizde bu kavramı kullandığınızda iktidara bulaşmayan tekleştirmeyen ve Rıza ve ikrârlık üzerinde yaşamaya devam ettiren bütün inançlar rea haq kavramın içine bu yönüyle de rea haq kavramı sadece Alevi süreklilerini veya annemin dediği şekilde değil annemin dediği şekilde bütün kâinatı bağlar rızalık üzerinde ikrârlık üzerinde kendini var eden iktidarı olmayan sorunları kendi yöntemleri ile çözen bir inancı tarif eder bu inancın temelinde ana kadın inancı vardır rea haq inancın temelinde buraya yakın temel üç beş tane maddesi vardır Bu maddeyi Bu temel ilkeleri sıraladığımızda rea haq kavramında bir yere oturtmuş oluruz kendi kökleriyle de bütünleşmiş olur Çünkü Reyhan hak kavramının temelinde bir bütün yol kadınla başlar. Kadın Mürşidi kâmillahdır, hak kapısıdır bu bizim seyahat inancının birinci maddesi

Bahar Ataş: Kadın Temelli diyorsunuz

Zeynel Kete: Kadın ana hak temellidir rea haq inancının temelinde bu vardır. Yol kadınla başlar kadın mürşidi kâmillahdır hak kapısıdır eğer kadın yoksa hak da yoktur bu yönüyle hak rahimdi rahimde tecelli eder bu çok önemli bir söylemdir. Çünkü Rahim kendi içine alan olgunlaştıran besleyen buna kemâlet kazandıran bir özelliği de vardır ve temelinde de rahim içindeki her canlı eşit bir sığa sahiptir masum haktır. Bir canını ana rahmindeyken ne bir iktidar ne bir sınıfsal yapısı ne bir dünyevi sıfatı vardır üryandır masum haktır bütün cümle Can Rahim üzerinden kendi varlığını devam ettirir. Bu yönüyle bu bir temel ilkesidir bundan öncede de zaten 2 aslını ayrı bir konu olarak da varlığın Doğuş rea haq Alevi inancında yaratılış yoktur varoluş vardır aynılardan var olmak aynı varlığından gelmektir. Bu yönüyle düşünüldüğünde bütün Cem'i cümlelerin bir bardağın var olduğuna inanıyoruz. Hepimiz bir vardan var olduk o halde Hepimiz o varın bir parçasıyız bundan dolaydır ki diyoruz ki hak yedi iklim dört köşe 18 bin âlemde kendini nakşetmiştir. Kâinatta bütün evrende görünen o hakkın kendisidir o hakkın kendisidir bundan dolaydır ki Haktan geliyoruz hakkın bir parçasıyız geri Hakk'a döneceğiz diye inanıyorlar bu biraz da devriye inancında kendi içinde var ediyor. Nesimi'nin bir sözü var; "Eğer sual eder isen sırrımdan, cümlemizi var eyledi varından" şeklinde bir söylemi vardır. Bu yönüyle kâinattaki bütün cümle can hakkın sıfatıdır, hakkın varoluş deryasıdır. Aslında Mansur'un o gizemli sözü En-el hak anlayışında özünde barındırıyor ben oyum.

Bahar Ataş: Hallacı Mansur değil mi?

Zeynel Kete: Hallacı Mansur'un En-el hak sözü; "ben oyum, ben onun bir parçasıyım, yoksa ben bir tanrıyım." şeklinde değildir. Ben de hakkın bir parçasıyım bu söylem belki birçok inançta küfür sayılır ama ama bizde bir söz vardır küfür bizde iman sayılır. Bu çok önemlidir bu yönü çünkü bu Mansur'un En-el Hak dediği sözüne

zamanın iktidarcı anlayışları işte Tanrıya karşı geliştir küfürdür katli vaciptir şeklinde fetva verilen bu söz bizim için iman sayılır niye? Çünkü hak Madem bir bütünse bütün kainatın özeti ise 18.000 alemi bütün var etmişse var edilen parçalarda bütünü bir ilişkisini kendi içerisinde barındırır parça ayrı bütün ayrı değildir. Kesinlikle ve bu çerçevede düşünüldüğünde buraya yakın önemli konularından birisi de önemli perspektiflerinden başında vardan doğuş gelir, hak kavramı gelir. Bu çerçevede de düşünüldüğünde aynı zamanda bu sıralamanın içerisine girildiğinde hak kavramı başındadır bu inancın başında gelir yani sözcüklerde hak kavramı düşünüldüğünde gerçek doğru sabit varlığı kesin olan şey gibi bir şekilde de anlaşılabilir ama aynı zamanda da hak toprağı da temsil ediyor “Haktan Geldik yine Hakk'a gidiyoruz”, “Anadan geldik yine ana menzile” büyük anaya büyük ananın rahmini gidiyoruz şeklinde.

Bahar Ataş: Friglerde ki gibi Kibele benziyor.

Zeynel Kete: Kibele tabi tabi Friglerde ki Kibele eski Babil ,Sümer inancında iftar Bu yönüyle düşündüğümüzde aynı zamanda “hak” ve “hüeda” kelimesi ile de yakın ilişki içerisinde. Bizde hak kavramı ile beraber “huadi ,hüeda” kelimesi kullanılır.” Hua “ Kürtçenin Kurmanci lehçesinde kendisi demektir. Hua ile başlayan birçok kelime kavram mevcuttur “huadi” de bu kelimelerden birisidir var ediş anlamında kullanılır. Kendinden var eden veren anlamına geliyor yine bu inancın 3 önemli kavramlarından birisi de vardan doğuştu hak kavramıydı bu hiyerarşi demeyelim ama sıralamanın temelinde bu hak kavramı vardır peşinde işte “hak Âdemdedir” kavramı aslında insanın hakkın bütün sıfatları insanlar mevcuttur. Can gözüyle baktığın zaman gördüğün tabiatın hepsi hakkın kendisidir

Bahar Ataş: Aşık Daimi'nin dizesinde söylediği gibi “insan haklı hak insanda ne arıyorsan bak insanda”

Zeynel Kete: İnsan Hakta insan da ne arıyorsan bak insan da burada temelinde gönül gözüyle üçüncü gözle, batın gözüyle bakmak önemlidir. Evrendeki bütün varoluş temelinde hakkın tecellisidir Bundan dolayıdır ki biraz önce dediğimiz Mansur'a küfür en-el hak dediğinde küfür denilmiş ama bizim inancımızda da şöyle bir cümle vardır küfür içinde iman vardır seçebilirsen gel beri ya da şer içinde vardır seçebilirsen

Bahar Ataş: Hâyır vardır

Zeynel Kete: Şer içinde hâyır vardır seçebilirsen gel beri sözü En-el Hak Diye tanımlanan ortamda dahi bile mutlaka hakkın tecellisi mevcuttur. Bu yönüyle düşündüğünde aynı vardan var olup oradan gelip Hak'tan gelip tekrar geriye Hakk'a döndüğü inanılıyor bu aynı zamanda Alevi inancında devriye anlamına da geliyor

Bahar Ataş: Bize devriye kavramının anlamını biraz açabilir misiniz? Burada böyle bir inanç söz konusu biri vefat ettiği zaman “Devri daim olsun” denir başka bir surette başka bir canlı da tekrar dünyaya gelme inancı don değiştirme de denilmekte nedir tam olarak?

Zeynel Kete: Bu çerçevede düşünüldüğünde Hak'tan Geldik tekrar Hakk'a gidiyoruz yaşam Alevi inancında Bir devriye halindedir

Bahar Ataş: Döngüsel

Zeynel Kete: Yani düzgün doğrusal değildir yani öldü doğum noktası bellidir öldü yok olduğu öyle bir durum yoktur. Bütün kâinat bütün evren sürekli bir doğum halindedir sürekli bir varoluş halindedir Bu daireseldir çemberdir biz buna “çark-ı pervaz” diyoruz. Evrendeki cümle can cansızlığı kabul etmiyor. Alevi inancı Rea Haq Alevi inancı cümle can kavramını kullanıyoruz bütün cümle can sürekli bir çark-ı felek diye tanımladığımız böyle sürekli bir çember içerisinde. bu çemberin içerisinde sürekli görünür olmak doğum hakkı vardır. Evren sürekli doğum üzerindedir ister. Hani diyoruz doğum binbir çeşitli doğum vardır ister doğurarak, yumurtlayarak, çiçekle tozlaşmayla bölünmeyle ne olursa olsun evrendeki bütün canlı varlıkların doğum hakkı vardır bitki çiçek hayvan bakteri virüs kendisine benzer hueda dediğimiz kendisine benzeyen kendinden var eden bir varoluş çemberi vardır doğal olarak da çember olduğundan dolayı da aynı zamanda “hakka yürüme” kavramını da kullanıyoruz. Bir can rahim kapısında görünür olduktan sonra bu âlemin içerisinde belli bir zaman görünür sıfatıyla zahiri olarak çark-ı pervaz içerisinde görünür olur. Hani diyorlar ya dünya yedi kere doldu boşaldı ya da “Nice kez geldim gittim, Delim suret yarattım.” bu şimdiki surette “Yunus olup dur idim” diyor. Yunus Emre yine aynı Yunus Emre “bu cihana gelmeden Maşuk ile bir oldum, bir idim.” şeklinde söylemleri vardır. Bu suret bir süre sonra bu zahiri olarak zamanı dolduran cümle can yeni bir donda yeni bir mekânda yeni bir ruhla kendisini var eder bu ölme değildir don değiştirmedir. Bu bir devriye halidir. Çünkü yok olmuyor. Hak'a tekrar geri gidiyor yeni bir rahme gidiyor büyük ananın rahmine gidiyor. Orada ;“hava su ateş ve toprakla beraber çar anasından bir libasa bürünüp hak olarak göründük” diyor. Ya hakkı çar anasının birliği olarak da düşünüyoruz. Eğer bu çar anasının ikrârlı birliği olmadığı zaman hakkın varlığı da bir anlam ifade etmiyor. Bundan dolayıdır ki ; “Çar anâsından bir libasa büründüm, Nâr-ü bâd-ü Hâk-ü âbdan göründüm.” yani Ateş hava su ve topraktan bir şekle bir libasa bir görüntüye kavuştum ve hak olarak da var oldum bu yönüyle de “hakka yürüme” kavramını kullanıyoruz hakka yürüyen her can yeni bir bedende bu çar anasıyla beraber yeniden kendini kendini var edecektir. Yeniden kendini görünür kılacaktır

bundan dolayıdır ki alevi inancında 40 lokması veriliyor çünkü inancımızda 40 günden itibaren hakka yürüyen can yeni bir bedene bürünüyor bu yeni bedenle ikrârlaşmasını da biz bir lokma ile niyazla bir erkânla bu şekilde onun bedene girmesi onurlandırmış taçlandırmış onun geçmişteki yapısıyla yaşamıyla ilgili de böyle bir lokma erkân manevi huzurunu tamamlıyoruz

Bahar Ataş: Ruh hiçbir zaman ölmüyor

Zeynel Kete: Zaman bizim inancımız daha rea haq alevi inancında asla ama asla zaman yok olmaz. Biz şöyle bir kavram kullanıyoruz zaman “sahipsiz mekân, rızasız niyaz da çaresiz değildir.” zamanın bizim inancımıza şöyle bir önemi vardır. Oluşturucu güçtür Alevi inancında hatta Adıyaman'da Zervan diye bir ziyaret var. Çünkü aslında burada şunu da sormakta tanımlamakta fayda var bütün kültürlerin bütün inançların zaman ve mekânı vardır. Zaman ve mekândan bağımsız bir kültür bir inanç tanımlanamaz her kültürün bir merkezi coğrafyası ve bu coğrafya üzerinde de o kültürü oluşum süreci vardır. Bundan dolayıdır ki Hallacı Mansur surat atfedilen “Ben Ezeli ve ebedi anda birleştirdim kelimam.” tarih sosyoloji açısından çok önemli bir diyalektiktir. Hallacı Mahsur burada ne demek istiyor ? Zamanı anlamak zamanı tanımak zamana anlam yüklemek olarak bunu tanımlamak lazım diyor ki Mansur; “ben ta tarihin başından, Ervah-ı Ezelden bugüne kadar ben vardım.” ben yeni değilim bundan dolayıdır ki biz diyoruz ki bizim İnsan-ı Kâmil olan Alevi pirlerimiz analarımız yol ulularımızın bu dünyadaki görünen yaşları değil bunlar kaç bin yıllık kültürün kodlarını bugüne kadar getiriyorlar bu hakikati bilen Mansur zamana ana ve geleceğe çok büyük bir anlam yüklemiş ve demiş; “ben ezel ve ebedin ortasındaki bir tarihim” demiş. Bu çok önemli bir tespittir ve Alevi inancı da zamana da çok büyük bir anlam yüklemiştir. Sürekli devriye halidir binbir donda doğar ölüm yoktur sürekli devriye halinde ettirir düzgün doğrusal algı yoktur. Alevi inancında dairesellik vardır. Bundan dolayı da bir yerden doğuş bir yerden ölüş böyle bir kavram bizim zaman anlayışımızda yoktur aynı zamanda Ehriman da Ahura Mazda da Ehriman da zaman Zervan olarak tanımlanmış ve Ahura Mazda zamanın çocuğu olarak Zurva'nın çocukları olarak tanımlanmıştır. Adıyaman'daki Zervan ziyareti de bir kadın ziyaretidir. Aslında zaman en iyi kadınla tanımlanır. Alevi inancında çünkü var eden bereket ettiren doğuran besleyen büyüten anlam yükleyen oluşturan özellikler ana kadının özellikleridir

Bahar Ataş: Ama ön planda olan erkekler

Zeynel Kete: Şu anda yaşatılan iktidarlaşan ve Alevi inancında çok güçlü bir erilleşme yaşansa da bile tek hücreye baktığımızda bunun anlamını fark ediyoruz niye Zervan ziyareti ana kadının ziyaretidir? Kadını temsil ediyor oluşturucu güçtür he oluştur ulu güç kadındır kainatla özdeş tutulmuş evrendeki sonbahar kış ilkbahar yaz peşinde bizim Gağand, Sersal Hızır Heftemal Nevroz ve 6 Mayıs'ta bazı Alevi süreklilerinde başlayan evrenin kendini kaostan kurtuluş hali sürekli bir döngüdür. Bir önceki bir sonraki ile ikrârlaşıyor reddetmiyorlar birbirlerine sürekli dairesellik ilişki hali vardır Alevi inancında zaman bu derece kutsaldır. Aslında temelinde düşündüğünde bütün dinlerde zamanla ilgili kavramlar var mesela Tevrat'ta Dünya'nın var oluşu 6 günde tamamlanmıştır. Burada da bir oluşturucu zaman vardır. Bu yönüyle de düşündüğünde mekânı da zamandan bağımsız asla ele alınamaz. Çünkü oluşturucu gücün bir mekânı olması lazım mekânsız oluşturucu güç olmaz kainatın insanın varoluş mekânı nasıl bir ana rahmi ise insanların oluşturucu gücü de var bir mekânı vardır kutsal varlıkları biz mesela diyelim ki; Dersim coğrafyası bütün kutsal varlıklarımızı belirli gün ve zamanda ziyaret ederiz değil mi ?

Bahar Ataş: Evet, genellikle

Zeynel Kete: Demek ki zamanla mekân arasında bir ilişki vardır

Bahar Ataş: Evet bir bağlantı var

Zeynel Kete: Nedir bu ilişki mesela diyelim ki Hızır da Heftemal da bu kutsal mekânlarımızı ziyaret ederiz. Evet evet ve aynı zamanda zamanı da Bu çerçevede kutsalmış oluruz eğer zaman ve mekan arasında bu diyalektiksel ilişki olmasaydı istediğimiz zaman giderdik ziyarete. Dolayısıyla hangi kültürü incelerse inceleyin hangi kültür hakkında kelam ederseniz edin tarihsel ve sosyolojik olarak irdelerseniz irdelleyin zamansız ve mekânsız olmaz bu yönüyle rea haq inancı belki de mevcut inançlar tabiri caizse bunu böyle düstur haline getirmiş “zaman sahipsiz mekân rızasız mazlum çaresiz değildir.” demiştir. Ve mitoloji dini bütün zihniyet alanlarında düşünüldüğünde zaman ve mekân arasında Alevi inancındaki bu ilişki net olarak görülüyor. Biraz önce dediğimiz gibi kutsal mekânların belli zamanlarda ziyaret edilmesi Alevi pirlerinin belirli zamanlarında özellikle Hızır günlerinde dar Didar olmaları Erkan yürütmeleri mezarlarını Gağant'a ziyaret etmeleri Alevilerin kutsal günleri ziyaret günü olarak tercih etmeleri yani şunu diyebiliriz; Alevi inancı temelinde biraz daha çok aryanik bir kültürü aryanik bir mekânı Bir inancıdır kültürüdür işte senetik bir kültürden bahsediliyor ve insanlık tarihine dinler inançlar tarihine baktığımızda da temelinde maddi kültür değerleriyle de ilgilidir mesela her inancının kutsal mekânı olması evrensel bir kanundur diyelim ki Müslümanların Kabe'dir o coğrafyadaki bazı kutsal mekanlardır Ezidilerin Laleştir,

Yahudilerin Ağlama duvarı vardır, Aleviler Dersimdeki kendi ocaklarına giderler işte Düzgün Baba'dır, Zel Dağı'dır Ana Fatma'dır Sülbül'dür bütün inançların kutsal mekanları vardır. Bu kutsal mekanlar olmadan inanç çok fazla görünür olmuyor çünkü toplumsal gerçeklikte mekan değiştiren zamana göre değişen mekan aynı zamanda bir toprak parçası değildir mekan kültürün görülür oldu akışkanlık kazandı o kültüre ait bütün inanç kodlarının sürekli yeniden doğum halinde olduğu yeni kuşaklara aktarıldı yerin ismidir.

Bahar Ataş: Dersim'de çok fazla kutsal mekân hatta doğayla iç içe geçmiş bir kutsal mekan anlayışı var neredeyse her dağ taş kutsal

Zeynel Kete: Evet evet bu şundan kaynaklanıyor adeta her ocak her ailenin her aşireti kendine ait kutsal mekânları vardır. Bu ocağın aşireti ya da bazı aileleri daha çok aşiretin kendi coğrafyaları içerisinde çok eski kadim dönemlerde değil yani bundan 100 200 yıl önce Dersim haritalarına baktığınızda adeta nüfus hareketliliği çok olmadığı durumları incelediğinizde her aşiretin coğrafyası bellidir her ocağın coğrafyası bellidir ve bunlara ait de ziyaretleri vardır diyelim ki Ağuçan'ın ziyareti Ağuçaların'dır Şih çobanın Şih Çobanlıların'dır. Düzgün Baba işte Kureyş bu yönüyle her ocağın kendine ait bir mekânı vardır bu mekân üzerinde sosyal kültürel maddi manevi değerlerini yaratır başka bir ocağın mekânı da kendisi için kutsaldır ama kendi varlığını bu mekân üzerinde tanımlamıştır burada şuna da dikkat etmekte bence önemlidir bir mekân ev yapma bir mekâna sahip olma bir yere yerleşme ve orayı kutsama evrensel bir kültürdür yani günümüzde kadim kültürlerle ait kutsal mekânlar bütün mekânlar son derece kutsal ve evrenseldir çünkü o ilk yerleşim yerleri de o mekânın etrafında oluşturulur hangi ziyaret varsa hangi kutsal dağ varsa hangi nehir kutsalsa ilk yerleşim yerleri de onun etrafında olmuştur. Mısır'da Nil'in etrafında kültürler oluşmuş Hindistan'da Ganj nehrinin etrafında oluşmuş Mezopotamya'da Fırat ve Dicle ırmaklarının etrafında oluşmuş büyük nehirlerin aktığı etrafında oluşmuştur. Yani eski inançların ve hala da Dersim'de güçlü olarak kutsal varlık ve mekân olarak seçilen yerlerin bir yararlık ve koruyucu olması ikincisi savunma olarak var olması topluluğun kendi varlığını çok rahatlıkla devam ettirebilecek yerler olmasıdır yani burada toplumun varlığı birliği dirliği önemlidir beslenmesi kendisini savunması

Bahar Ataş: Coğrafyadan da beslenen bir inanç

Zeynel Kete: Tabi Tabi bu çerçevede düşünüldüğünde bütün ilk uygarlık yerlerde bu akarsular ve kutsal dağların eteğinde olması bir tesadüf değildir.

Bahar Ataş: İlkel toplumlarda inançlar bu şekilde mi şekillenmiş

Zeynel Kete: Yani diyelim ki Zerdüş bir dağa gidiyor Muhammed Mustafa bir dağa gidiyor Hira Dağı'na gidiyor Musa tur dağına gidiyor İsa peygamber de kendine bir daha bulamayınca bir ovada bir tepe bulup o geleneği halen devam ettirmiştir. Bu yönüyle de Dersim'deki bütün ziyaretlerin kutsal mekânların dağlarda olması bu biraz kültürel olarak kendini var etme orada kendini koruyabilme yüksekte olması ulvi olması bu yönüyle de bundan kaynaklanıyor. Ayrıca da şunu da söylemekte fayda vardır mesela mekân derken Alevi inancında mekanın şöyle bir kutsallığı da vardır ciddi boyutuyla Ocak yani kutsal mekanlara gidilir orada ciddi boyutuyla ziyaret edilir oralarda deliller uyandırılır konu Belki biraz dağıldı ama Rea Haq'tan başlamıştık.

Bahar Ataş: Ben yavaş yavaş oraya geliyordum. Zaten ben biraz toparlamak adına size şunu sorayım Alevilik nedir kavramlardan bahsettiniz bize kavramlarla beraber açıklayacak olursanız nedir?

Zeynel Kete: Ben açıkça söyleyeyim Alevi kavramını ben dDersim'de sonradan öğrendim. Yani bizimkiler Alevi kavramını kullanmazdı

Bahar Ataş: Kızılbaş?

Zeynel Kete: Bizim analarımız hep rea haq kavramını kullanırlardı halen yaşlılar bütün Dersim coğrafyası ya da "itikât-a haq" derlerdi. "İtikât-a Kırmancı" kullanırlardı daha çok Zazaki kullananlar bu şekilde tanımlarlardı bu yönüyle Alevilik kelime olarak çok sonradan duydum.

Bahar Ataş: O zaman tanımladığımız her şey Dersim'deki Rea Haq Aleviliğine ait

Zeynel Kete: Biz öyle gördük halen de öyledir daha çok Alevi kavramını yazınsal kültür üzerinde etimolojik olarak tarihsel sosyolojik olarak kavram olarak düşünüldüğünde daha çok rea haq kavramı kullanılırdı. Çünkü dil çok önemlidir kavramlar günümüzde çok ciddi boyutuyla yıpratılıyor çünkü niye dersiniz şu çok önemlidir insan toplumu tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu tüm yapısalılıkla anlamlılıklar onun kültürünü oluşturuyor. Bu yönüyle de düşünüldüğünde de yapısalılık nedir düşünme ve bununla ilgili oluşturulan kurumlardır anlamlılık ise kurumların içeriğidir manasıdır düşünsel derinliktir

Bahar Ataş: Peki Alevilik bu dile bu kültüre ne zaman yerleşti

Zeynel Kete: Şöyle diyelim benim tahminime göre mesela Pir Sultan da "Kızılbaşım aleviyim" gibi kavramlar geçiyor ama bazı tarihçilerin birebir kaynağına ulaşmamışım ama teberinin özellikle 10. yüzyılda Suriye bölgesindeki Arap Alevileri tanımlamak için kullanıldığını daha çok bunu bir kültürün inancın kodlarından

ziyade sosyolojik olarak din topluluğu anlatıldığı ile ilgili bir iki kaynakta şimdi hatırlamıyorum pipnot olarak okumuştum

Bahar Ataş: Dedığınız gibi kaynaklarda arşivlerde bu topluluğu tanımlamak için kullanılan kelimelerdir tanımlama bu şekilde belki topluluğun kendisini tanımlaması farklıdır. Şah İsmail ile beraber başlayan bir tanımlama da olabilir, Kızılbaş

Zeynel Kete: Evet evet o yönüyle de Kızılbaş'la Kızılbaş kavramı düşünüldüğünde biraz da bu kelimenin birçok araştırmacı tarafından kökeninin ta Hürremizme dayandığını Mazdek'e dayandığını söylüyorlar o dönemin o inancı savunanların kelime olarak da zaten "SeriSur" "kavramını kullandıkları söylenir hem Farsça hem Kurmanci de kullanıyor diyoruz ortak dil ailesinden geliyor. Aslında biraz daha Hürrem kadındır Dersimde de belli bir yaşa gelmiş özellikle 40 yaşından sonra keramet sahibi olan birçok kadın bilge kadınlar o geleneği devam ettiren kadınlar başına kına yakarlar. Bu gelenek yaşlılarda halen devam ediyor ve bu başına taktıkları Kofileri çıkarır örerler ve SeriSur olurlar Keramet merhalesidir nişanıdır delilidir. Böyle bir söylem vardır. Kızılbaş kelimesi ve Yavuz döneminde de birçok fermanla açık ve net olarak geçmektedir bu konu ile ilgili yeteri kadar belge vardır. Mevcut verilere bakıldığında bugüne kadar Hürremizim'den gelme bir kavramdır daha çok kadın üzerinden ana üzerinden yapılan bir tanımlamadır denilebilir. Daha sonra bu tanımlamaya uygun birçok zorlama tanımlama getirilmişse de ben temelinde çok kadim bir tanımlama olduğuna inanıyorum niye dersiniz ki çok önemlidir dildeki kullanılan kelimeler kelimelerin etimolojik fonetik kökeni kökeni o toplumun hangi zihniyet yapılanmasında olduğunu net olarak gösterir. Ayrıca hangi kültür ortamından geldiğini de gösterir yani düşünün diyelim ki biraz önce siz i Kibele'den bahsettiniz İhtar'dan bahsettik ihtar işte bütün bu kavramlar bizi bir zamana da mekâna da götürür kavramın bir kök hücresi vardır dayandığı bir dil ailesi vardır dil kavramı kültür kavramıyla sıkı bağlantılıdır dar anlamında kültür alanının da başat unsurudur.

Bahar Ataş: O zaman size ibadet dilinizi de sorayım ibadetlerinizi hangi dilde gerçekleştiriyorsunuz.

Zeynel Kete: Şunu da söyleyeyim dil dar anlamda kültür olarak tanımladığınızda bir toplumun kazanmış olduğu dini ahlak estetik duygu ve düşünceleri toplumsal birikim olarak dili tanımlayabiliriz o yönüyle ilk kültürel kalıntılar da insanlar tarafından elle yapılmış ve Alevilikte şöyle bir özellik vardır "ele dile nazar etmek" bu çok tarihi bir tespittir ilk kültürel oluşumlar elle peşinde insan kültürel oluşturucu 2 organı değildir ve konuşmasıdır. Ben kendimi Dersimdeki rea haq Alevi inancını temelinde aryanik kültürün bir inancı olarak kabul ediyorum bu İnanç rea haq kültürüdür iktidarın dışında kalan ahlaki politik rıza toplumu kültürüdür. Bunun kültürünün temelinde haki hızır, ocak, pir kavramı geliyor benim yaşadığım dönemlerde yani çok eski dönemler değildir. Bu inancı annelerimiz Türkçe bilmezdi nenem hiç bilmiyordu Ortaokulda lisede yanıma gelerek biraz daha merak içinde ben sebep oldum bu kültürü bu dili öğrenmelerine ortamda öğrendiler ama inancımızın bütün kavramları Kurmanci'dir Kürtçe'dir Kürtçen'in Zazaca, Kurmanci diğer lehçeleri olabilir Farsça'da bunun içinde vardır Sonuçta aynı dili ailesinden gelmekte. Şih Çoban evlatları olarak hem Zazaca hem Kürtçe hem Türkçe ibadet ettiler. Yani bunu ben biliyorum çünkü en yaşlarımız da vardı diyelim ki Benim dedem Sey Hıdır vardı onun amcasının oğlu Seyit Hüseyin Çoban vardı sonra yine aynı ocaktan Aziz amcamız vardı. Aziz Dede bunları her iki lehçeyi de söylerlerdi, çalarlardı. Türkçede de söyler çalarlardı Hatta Seyit Aziz Kaykaç'tır dedemin büyük amcası O daha çok Dersim'e yakın Varidari/Çarxık (Yalınkaya) köyünde otururdu. Biz aile olarak geldiğimizde kardeş o tarafa gitmiş orada zazaki öğrenmişti. O da hem Zazaca hem Kürkçe hem Türkçe çok rahatlıkla bu üç dille Cem Erkân'ı bağlıyorlardı ama annelerimiz dualarını daha çok Kürtçenin Kurmanci lehçesiyle yaparlardı

Bahar Ataş: Nereye yerleşti dediniz. Dersimin hangi köyüne

Zeynel Kete: Biz Dersim'in Tozkoparan köyündeniz

Bahar Ataş: Evet amcanız

Zeynel Kete: Aziz amcamız yeni ismini bilmiyorum Varidari köyü. Yanılmıyorsam Dersim merkeze bağlıdır.

Bahar Ataş: Tamam

Zeynel Kete: Babamın amcası pir Hüseyin Çoban onlar Perteğ'e bağlı Zeve köyünden Pertek Tozkoparan'a gelmişlerdi. Rahmetlik amcamda Kurmanci söylerdi ama amcamların tarafından olsun bizim annelerimiz Türkçe bilmezlerdi. Sabah kalktıklarında yüzünü güneşe dönerler de güneşi ziyasının vurduğu yerlere niyaz olurlardı. Çünkü ışık asla ve asla kibirliliği kabul etmez ziya'da ışıktaki nurdan kirlilik olmaz ikirciklik olmaz nâ-hak zihniyeti olmaz.

Bahar Ataş: Bu yörede Güneş'e Ay'a karşı dua etme kutsallaştırma söz konusu hatta güneşi Hz. Muhammed ile özdeşleştirmek kutsal görme var niye?

Zeynel kete: Aslında önemli bir konudur şimdi Alevi inancında çar anasır hava su ateş ve toprak güçlü bir tanımlamadır başında da demiştik. Bu çar anasırın vücut bulma halidir. Şimdi bu yönüyle bütün kutsallarımızın başında bu 4 unsur gelir bu çar anasır bir araya gelerek yeni bir can oluşturuyor çarın bir araya gelmesi ikrârlaşması ile beraber hak kavramı ya da bunun dışında bunların ikrârlı birliği ile daha üst düzeyde yeni bir yaşamı oluşturuyorlar .Bu da 5'tir penj kavramının kutsalı buradan geliyor. Annelerimiz Yüzünü güneşe çevirirler dua ederlerken “ya tija Ana Fatma” Bu çok önemli bir kavramdır. Bence bunun üzerinde durmak lazım anaların toplumsal hafızasında Güneş kadını temsil ediyordu güneşin ışığına nuruna Ana Fatma'nın ışığı nuru Ana Fatma'nın delili olarak tanımlanırdı, ha bu Ana Fatma ise biraz önce bahsettiğimiz rıza toplumunda bahsettiğimiz Kibele, İştâr, Star o gün gelen ve evrendeki daha böyle eril zihniyetin olmadığı rıza toplumunun olduğu ana kadının Kemalettin'in bilgeliğinin esas olduğu ocak klanı kabileyi ana kadının bilgeliğiyle kendi varlığını devam ettirdiği döneme de gelen bir inançtır yani klan dönemine denk gelen bir inançtır bu yönüyle de Güneş nasıl cümle cana eşit bir şekilde davranıyorsa Işık veriyorsa besliyorsa var ediyorsa bu özellikleri ana kadında da mevcut olmuş yani yeryüzündeki bu nizam gökyüzündeki iktidara göre değil

Bahar Ataş: Böyle söylediğinizde rea haq inancının aynı zamanda bir doğa inancı olduğunu anlıyorum

Zeynel Kete: Devletleşmemiş iktidarlaştırmamış erilleşmemiş inançların hepsinde doğa kutsaldır yani rea haq inancı dediğimizde şu içine girebilir iktidarcı anlayışın rea hak zihniyetin dışında olan bir Kızılderili kemâleti de bu inancın içine girebilir önce bir güneşi tamamlayalım şimdi güneşe dönerek “ya tija Ana Fatma” derlerdi “ya tija ometi” derlerdi. Zamanla Güneş'in kadınla özdeş olması hali inançların iktidarlaştırmaması ile beraber el değiştirmiş nasıl ki mitolojiler kadın mitolojileridirler özgürlükçüdürler demokratırlar ahlakidir ama zaman içerisinde eril mitolojiye devletleşme ile beraber geçiş süreci varsa da alevi mitolojisinde de vardır analarımız güneşi kadınla özdeşleştirmişlerdir

Bahar ataş: Ay?

Zeynel Kete: Süreç içerisinde bir değişime uğramışlardır. Zamanla beni tahminime göre önce en güçlü olan Güneş kadın özdeş tutulurken inancın tekelleşmesi erilleşmesiyle beraber Güneş motifi ana kadından alınmış ana kadının özelliğinden alınmış ana kadın Ay'a indirgenmiştir diye düşünüyorum burada bir statü kaybı bir kemâleti ele geçirme durumu söz konusudur bir darbe söz konusudur. Ben bunu böyle düşünüyorum çünkü Güneş Ha evet daha sonra “Ay Ali'dir Gül Muhammed” şeklinde de bu İnanç beyitlerde geçmektedir. Bu yönüyle de düşünüldüğünde Güneş ve Ay'ın bir saygı ifadesi olarak ışık hakkı cemale hakka yapılmış olarak çünkü “Güneş ve Ay cemalet temsilcisidir, aynasıdır Ziya'dır.” Bu çok önemlidir ve buradaki aslında peygamberlikten gün Muhammed Ay Ali tanımladığında peygamberliğin biraz daha Ortadoğu'daki kültürel direniş damarına bir çağrı vardır o dönemdeki biraz daha Araplar aristokrasisinin feodal aşiret yapılanmasına karşı ortada ki o zihniyetine karşı peygamberlikse çıkışlar biraz daha demokratik dönemi şartları itibarıyla çıkışlardır bir arayış çıkışlarıdır bir özgürlük çıkışıdır ilk dönemlerde demokratik özellikleri güçlüdür bu özellikler zamanla peygamberlerin de erkek olmasından kaynaklı olarak ana kadından alınan bu özellik peygamberlere ithaf edilmiş şeklinde diye düşünüyorum. Güneş kavramı Horasan kelimesi olarak diye düşündüğümüzde Güneş ülkesi olarak bir anlama geliyor ayda sadece Alev inancında değildir hemen hemen birçok mitolojide Ay ve güneş en nihayetinde zulmete karşı karanlığa karşı bir delildir. Gündüz, Güneş delildir. Dediğimiz gibi Güneş hakkın varlığını en son umut halidir ananın en önemli özelliğidir çünkü Güneş ışığında leke olmaz kirlilik olmaz bu yönüyle derleyicidir, toparlayıcıdır, besleyicidir, var edicidir bu özellikler ana kadının özellikleridir ama gece olduğunda ise nihayetinde aynı insanlara delil olmuştur. Yön bulmada, kendi sosyal yaşamlarına devam ettirmelerinde üretim ilişkilerinde zamanın şimdiki gibi düşünmemek lazım kaç bin yıl öncesine düşündüğümüzde bu yönüyle de gece de ay insanlara kılavuzluk etmiştir aralarında böyle bir ilişki vardır bu ilişkiyi daha sonra eril değerlere evrilmiştir. Temelinde Güneş, Dersimli kadınlar yüzünü güneşe çevirdiğinde eski kadim kadınlar Ana Fatma'nın nuru derlerdi ve bütün dualarını Güneş'le yaparlar aynı zamanda ateştir delildir ateşin yeryüzüne inmiş hali biz delil yakıyoruz چراغ uyandırıyoruz چراغ ateş güneşin yeryüzüne indirilip içeri haneye alınmasını temsil eder aynı zamanda da Alevi inancında da adaleti temsil eder.

Bahar Ataş: Buralarda ateşin üzerine su dökülmemesi gibi bir durum söz konusu var.

Zeynel Kete: Tabi onu şöyle tanımlayabiliriz hiç unutmuyorum hiç unutmuyorum Dersimli bir yaşlı ana Dersim katliamını açıklarken şöyle dedi; Derdi ki “biz ateşe suyu dökmeyiz suyun bir canı olduğuna inanırız ve ateşe suyu döktüğümüzde hem suyun canı yanar hem ateşin nuru ama ateşin suyunun hak bilen bu inanç bir uçtan bir uca yakıldığı yerle bir edildi. Ben taş oldum dayandım.” şeklinde bir söylemi vardı. Bu yönüyle de biz ateşi söndürmeyiz چراغımızı söndürmeyiz, sırlarız. Eskiden günümüzdeki gibi ateşi yakıtacak kibrit, çakmak benzeri kimyevi teknolojik şeyler çok az olduğundan Dersim kültüründe ateş sürekli saklanırdı

akşamleyin bir “Goncuk” derlerdi, bir tomruk ocakta bir ocakta asla ve asla söndürülmezdi. Çünkü ateş var edişin doğuşun beslemenin bir araya getirmenin devam ettirmenin diriltmenin yaşatmanın en önemli elementidir.

Bahar Ataş: Ocak kavramı ile de alakası var diye düşünmekteyim hani “ocağı sönsün” derler.

Zeynel Kete: Ona da onunla da bir bağlantılı kuralım gerçekten de ve bundan dolayıdır ki bütün Alevi inancında ateşe su dökülmezdi Ateş söndürülmezdi ateşi söndürmek hoş karşılanmazdı ocağın tütmemesi “ocağı te kürvi” derlerdi. Ocağın sönmesi sadece son dönemlerde Bu biraz da böyle erkek evladı üzerinden tanımlanır bir duruma getirildi ama temelinde mekânın bu kültürün devam ettirilmesidir. Bu yönüyle de ocakta da ilişkisi vardır şöyle de bir şey vardı Hiç unutmuyorum mesela ilginçtir ateşini söndürenler her Evden gidip Ateş alınıp sobaya kılmazdı bu önemliydi daha çok böyle toplumsallığı içselleştirmiş toplumdaki ahlâki duruşu örnek olmuş kemaletli, bilgili, sözüne güvenilir ikrarından durulur daha çok da ocak evlatlarının hanelerinin evlerinden ateş alınırды he bu yönüyle de önemlidir. Eski mitolojide de Prometheus’un hikayesi çok önemlidir. Çünkü ateş Tanrılar ateşi ele geçirdiler. Ama ateş onlardan alındığında ciddi boyutuyla burada bu mitoloji Yunan kültürüne de geçmiş ve bizde de ateş gidilirdi o ailelerden alınırды şimdi buradan hareket edildiğinde ateş kavramı sadece zahiri olarak ocağı yakan üzerinde yemek pişiren olmaktan ziyade batını olarak da mana itibarıyla de derinlik olarak da adaleti bir geliş, zulme karşı dik duruşu, karanlığa karşı yol gösterici adaleti temsil eder. Ateş çünkü şunu gördük biz özellikle Selçuklular Döneminden itibaren dersime gelen imparatorluklar döneminde rea haq Alevi Ocak pirlерinin fırınlara atıldığı Ateşlerde yakılmaya çalışıldığı ile ilgili anlatılar çoktur

Bahar Ataş: Ateşle imtihan ve hükmetme

Zeynel Kete: Ateşle imtihan bu çok önemlidir ve bu hikâyeleri okuduğumuzda anlatıldığında pirleri yol ulularının dervişlerin fırına atılıp ateşleri harladıklarını ve bu pirlerin bu fırınlardan çıktıklarında ateşten çıktıklarında üzerine sakallarının buz kesildiği cemallerinin nur içinde olduğu anlatılıyor. Burada hatta bizim burada yemin edilirken ateş üzerine yemin edilir. Bir insan kendi haklılığını anlatmak için şöyle bir cümle kurar “Ateş bile beni yakmaz, inan ki ben haklıyım” şeklinde deyimler vardır. “Ateşe girsem ki Vallahi ben yanmam” şeklinde, haksızlığa uğradığını aslında haklı olduğunu anlatmak için ateş kavramı kullanılmıştır ve bu yönüyle de Ateş zulme karşı haklılığın en önemli sembolüdür ve rea haq inancında yakın zamana kadar belli olacak aileleri hepsinde olmamak kaydıyla belirli kişiler Cem erkânı veya tevtе girdiklerinde kendinden geçip trans halinde ateşe girdikleri bir girdikleri biliniyor çok uzak bir hikaye değil.

Bahar Ataş: Evet ben de duydum kendi büyüklerimden

Zeynel Kete: Yani biz belki görmemişiz. Ama bu biraz da gizli olarak son dönemlerde tutuluyor yakın zamana kadar bu geleneği devam ettiren yol pirleri vardır. Bu yönüyle de adaleti de temsil eder. Ateş aynı zamanda da hamı pişirir, ocak hamı eğitmek pişirmek olgunlaştırmak, görünür olma bütünsellik sağlama haline getirme kültürü ana kadının kültürü. Ana kadın hama alır eğitir besler topluma hizmet edebilecek ikrârlı Masum-u Pak evlatlar bireyler yetiştirir burada ana kadın sadece doğum yapan biyolojik kadın olarak değil bir bütünle klanın ve ocağın başındaki işlevsel bir özelliği vardır bizde de. Siz ocak dediniz ocak kavramında değinmeden geçmeyelim şimdi ocak bildiğiniz kadarıyla Rea haq Alevi kurtlerinden pir ailelerini ve yol süren pirlerin tanımlayan bir kavramdır, Birçok Alevi sürecinde de bu kavram vardır ama ciddi boyutuyla özellikle Dersim’le ilgili araştırma yapan Munzur Çem “Dersim Merkezli Kürt Alevi” kitabında tanımlarken daha çok “hewşt kavramını kullanmıştır ya da “hewşe yani ocağı o ateşin yandığı bir yer olarak tanımlarsak eksik kalır. Çünkü ocağın tarihsel sosyal kültürel özelliklerini irdelediğimizde o ateşin yakıldığı kendine has bir mimari yapısının olduğu şimdi şömine olarak tanımlanan yeri çok çok aştığını görürüz. Ocak kültürü sosyoloji olarak bir toplumsal formdur toplumun belirli bir aşamada bütün hemen hemen toplumların ulaştıkları bir yaşam formunu temsil ediyor Ocak toplumsal forma ise daha çok Rıza toplumunun komünal yaşamın denk gelen tanımlamadır şimdi eğer sadece ateşin yandığı kendine has mimari yapısının olduğu ısıtma ve yemek pişirmeye yeri olsaydı şöyle kullanılırdı “lojun” derler” “argun” derler “kuçık” derler böyle kullanırdık bu kavramlardan herhangi birini kullanırdık. Bu yönüyle de ocak daha çok etrafı sarılmış bir yer “hewşt” deriz. Biz de çok kutsaldır. Ocak kor ise çocuğu olmayan hanelere yani hanenin varlığı devam ettirilmiyorsa bu kavram kullanılır.

Bahar Ataş: Eski Türklerde de şaman inancında da önemli bir yere sahip hata ateşin icadıyla başlamış herşey

Zeynel Kete: Biraz önce de belirttim bütün insanlığın belirli bir aşamaya geldikten sonra karşılaşacağı toplumsal bir formu ifade ediyor. Avrupa’da da bu varmış klan ocak örgütlenme formu ama bu ana kadının belirleyici oldu komünal yapının temsil eden örgütsel yapı bugüne kadar hala devriye edilmiş Alevi süreklileri üzerinden en güçlü hali halen Dersim’de yaşatılıyor. Şimdi ocak hırap “ocağı hırabe” dediğimizde ocağı yıkılmış yerle bir olmuş diyoruz o ateşin yanan yemeğin yanan yerin yıkılması tanımlanmıyor. Bak bu önemli bir tespittir “ocak veran” kavramını kullandığımızda dağılmış parçalanmış manası gelir bunlardan hareket

ettiğimizde daha çok ateş yakılan mekândan ziyade bir ev bir mekân toplanılan yer hane gibi tanımlamalar, daha buna denk geliyor burada da şuna varıyoruz; Ocak kavramı kutsal bir mekânı ifade ediyor. Çünkü Mesela diyelim ki Şih Çoban Ocağı diyoruz, Kureyşan Ocağı diyoruz. Ağırlıklı olan nedir bu bir prin bir evladını başında bulunduğu talip topluluğunda olduğu orada Pir –Mürşit- Rayber tarih topluluğun bir üst akla ihtiyaç duymadan varlığını birliğini dirliğini devam ettirdiği bir kültürel mekândan bahsediliyor ya da bir aileyi anlatıyor mesela kimlerdensiniz denildiğinde kendisini bir anne baba üzerinden tanımlamaktan ziyade kültürel bir tanımlama var mekân üzerinden tanımlama bir yurttaş aidiyeti vardır mesela der ki ben Kureyşanlıyım der ki ben Şık Çoban evladım der kendisini bir ocak üzerinden tanımlar. Biz biliyoruz bu son dönem geçişkenlik olmadığından sen de çok iyi biliyorsun ki Dersim'deki birçok ocakların sınırları aşiretleri sınırları dağılsa da hemen hemen nihayetinde bir mekânları vardı bu yönüyle de ocak daha çok diyar kavramı da çok kullanılır. Diyar yaşanılan yerdir yaşam yeridir. Bu çerçevede düşünüldüğünde de kutsal bir mekândır aynı zamanda mesela ben şunu gördüm amcamlar dedemlerde eski evlerini yıkıldı yeni ev yaptılar ama talipler geldiklerinde yeni eve gelip cırağ uyandırmaları ile beraber eski yıkılmış o evin önüne de gider cırağ uyandırırlandı ocağın ne ya eski ocaktır derlerdi eski yerleşim yeri burasıdır derlerdi o mekânı kutlarlardı ve lokmalarının bir kısmını hem yeni eve getirirler hem de bir kısmını da götürür o evimizin daha önce bulundu ama yer değişikliği yaptığımız ama hala temellerin bulunduğu yere götürür orada da lokmaları dağıtırlardı burada düşünüldüğünde lokmanın gidildiği evler niyazın gidildiği ev bir hane şeklinde de ocağı düşünmek lazım ocağa temsil eden kişiler vardır. Pir -Mürşit-Rayber, Seyit, Ana, Şih özellikleri rea haq Alevi inancında Böyle bir sıralama yapılırsa inancın tepesine bu daireseldir ama hak vardır haktan sonra Hızır vardır Hızır'dan sonra Ocak vardır peşinde Pir, Ana, Rayber vardır. Yani temelinde hak vardır peşinde Hızır ve Ocak vardır. Yani şunu diyelim böyle tamamlayalım bunu ocak daha çok böyle aşiret federasyonlarının ateşgâhlara biraz da alternatif inanç kurumu ruhunu üstlenmiştir yani ocak kabileye aşiretlerin inanç merkezidir, birlik yemini etkileri varlık varlıklarının devam ettirdiklerini kültürlerini orada görünür kıldıklarını kendi sorularını orada çözüp dar-didar oldukları, özgür yaşamı inşa ettiklerini rıza evi, komün evi, adalet evi, direniş karargâhı, eğitim kurumu kararların alındığı meclis olarak da tanımlamak lazım çünkü ocağın bileşimleri bütün yaşamlarını varlıklarını birliklerini ocak üzerinden devam ettirirler. Bu yönüyle de her ocağın kendine ait sembolleridir varlığı vardır Her ocağın piri mürşididir. Haberi vardır bir de sosyolojik olarak şöyledir; hani bugün soy ismi vardır ya Alevilik'te milyonlarca binlerce onlarca ocak vardır o kadar rahat bir tanımlama getirilmiş ki toplumda çok rahatlıkla ocağı kişinin hangi hocaya ait olduğunu hangi kültürel mekâna ait olduğunu ocak kültür üzerinden tanımlayabilirsiniz Siz ocağınızı söylediğinizde pilinizin kim olduğunu biliriz biz şık Çoban ocağıyız bizim pirlimiz Ağuçanlılardır pirim pirin senin mürşüdündür. Bazı ocakların pirleri kendi içlerindedir bazıları ise mesela Kureyşan'ların bir kısmı kendi içlerinde bir kısmı başka ocaklara aittir ama birini söyle hangi ocağa ait olduğunu çok rahatlıkla söyleyebiliriz. Hangi ocaktasın veya hangi ya da hangi bazı ocakların ezbeti olur. Hangi ocağın hangi ezbetinden olduğunu söylersen çok rahatlıkla senin ait olduğun ocak üzerinden tanımlayabilirim, tanımlanabilir Bu yönüyle de mesela diyelim biz Şık Çoban ocağındayız ocağımızda hem pirlilik hem mürşitlik hem rayberlik olarak talip toplulukları vardır. Bizim pirimiz Ağuçan'lardır bu yönüyle de pirin piri bizim mürşüdümüzdür. Biz hangi talip topluluğuna pirsek o tarih toplum mürşidi bizim pirimizdir. Bu yönüyle de çok rahat ve güzel bir şekilde tanımlama bir kimlik oluşturma adeta toplumun soy ismi olarak da ocak tanımlanır kısacası o tekçi devlet iktidarının olduğu dönemler re karşı halen komünal toplumunun rıza toplumunun ayakta kalmasını ona alternatif örgütlenme modelidir klan toplumsal formunun örgütlenme modeli ocaktır ocağın kök hücresi de ana kadın kadındır diyebiliriz ve her ocağın kutsal bir mekânı vardır demek gerekiyor

Bahar Ataş: Teşekkür ediyoruz

Zeynel Kete: Ben teşekkür ederim

Bahara Ataş: Şimdi diğer sorulara hızlıca geçiyorum. Hızır inancı yani Hızır'dan bahsettiniz zaten güçlü ve kuvvetli bir inanç bu yörede şubat ayının başlangıcında bir oruç tutuluyor bu oruca dair ayrı takviminiz var mı?

Zeynel Kete: Evet şunu diyebilirim Biraz önce de inancımızı tanımlarken dedik inancın kutsallarını sıralarken burada bir hiyerarşi oluşturmaktan ziyade mana olarak kapsama olarak Hakk'a dedik peşinde de "Hızır'ı" söyledik. Bence biraz Hızır kavramına eğildikten sonra o şeylerine girmek lazım şimdi hem İbrahim'i gelenek hem de Zerdüş'tü geleneğinin ortak bir kavramdır Hızır kavramı her iki gelenek de kendi kitaplarına da bu kavramı almıştır ve ayırt edici özelliklerinin başında gelir belki bu kavram her iki gelenekte var ama her iki gelenek de dönem dönem birbirlerine karşı tanımlamalar içerisine girmiş de olabilirler. Hatta Hızır kavramı o kadar güçlü bir kavramdır ki Kur'an bile o kavramı kendi içine almış dışında bırakamamıştır. Yani Ortadoğu da Arap yarımadasında bugün Ortadoğu'daki rıza toplumunun sürekli senin dışındaki iktidarcı İslam anlayışı

Hızır kavramını diyelim ki; Selefiler vesaire pek şey yapmasalar bile ama Hızır kavramı Kur'an'a bile girmiş yani bu Vazgeçilmez son derece kutsal bir kültürün kök hücresi olduğunu önemli bir kavram olduğunu da ifadesidir çünkü Kur'an'daki Kehf Suresi Hızır'dan bahseder ve Musa peygamberle de Hızır'ın bir imtihanı burada detaylı bir şekilde anlatılıyor dönem dönem bu hikayeden peygamberden çok üstün olduğu ve ciddi bir şekilde anlatılıyor Hızır kültüründe kavramı her ne kadar Arapçada “hadı”r ona yeşil yeşilli bol olan yer anlamındaki Ahtar, Adır ,Adır eş anlamlı olarak da tanımlasa da Alevi inancında Hızır biraz daha bunu aşan bir manadadır. Ama buradaki yeşillik resim dersindeki yeşillikten ziyade “queza” kendi doğumunu gerçekleştiren yeniden var oluşu gerçekleştiren doğum halini sürekli gerçekleştiren bu da yaşı kavramıyla tanımlanır çünkü kâinatın ve Emre'nin kendi varlığını devam ettirdiği dönemdeki rengi yeşildir hemen hemen yeşille özleştirilmiş Bu yeniden var olur Kürtçe’de de Kurmanci lehçesinde “hueza” tabiatın tabiatın ismidir kendi doğumunu gerçekleştiren Hızır biraz da bu manadadır kendine doğumunu gerçekleştirmedir.

Bahar Ataş: Yeniden doğuş, bereket

Zeynel Kete: Direniş, doğuş varoluş bereket zulme karşı da en zor an da asla ve asla olumsuzluğa kapılmadan kaos ve kriz ortamında var oluş aklını esas alarak o kriz anında kurtuluşun aklısıdır böyle de tanımlamak lazım bu akıl haklı anlamındadır saf akıl anlamına gelir saf akıl daha çok ana kemâleti ile ilişkilidir doğa ile ilişkilidir akıldır. Bu çerçevede düşünüldüğünde kurana kadar da girmiş aslında Sümer kaynaklarında da geçtiğine rastlıyoruz kültürel özellikleri bizim şu andaki yaşamaya çalıştığımız Hızır özelliklerine benzer çünkü Gılgamış destanında geçen “ölümsüz uzla piştım” ölümsüzlüğü arayan birisi de vardır. Ölümsüzlüğü arıyor aslında “ Âb-ı Hayat'ı” arıyor. Hızır'ın da ölümsüzlüğü aradığı ile ilgili bir hikâyesi vardır tam bu da Sümer kaynaklarıyla birlikte yeri vardır. Ayrıca da Dersim’liler de anlatır. Erzincan yolu üzerinden gidince Hızır mekânı vardır. Büyük İskender oraya gelmiş, Büyük İskender ve aşçısı Andreas orada mola vermişler biri veya rivayettir bu ve orada acıktıklarında ne yapalım bir yemek yiyelim demişler rivayet odur ki tavaya bir yağ koyuyorlar orada iki tane alabalık tutup kızartırlar kızartmaya çalışıyorlar ve oradaki kızartmadan kaynaklı Dersim'deki alabalıklar kırmızı beneklidir ve o alabalıklar tabi bunlar o Hızır mekânı şu anda ziyaret olarak bulunan mekânın önünde suyun kenarında yapıyorlar Munzur'dan gelen bir dalga boyu gelen su tavanın içine giriyor tavanın içine girince de balıklar tekrar canlanıyor o kızaran yerleri de benek olarak kalıyor ve böyle düşündüğünde Dersim'in yaşları çok eskiden alabalık yemezlermiş, kutsaldırlar ölümsüzdürler ve bu hikâyede anlatılır belki birden fazla uygarlıkta da benzer bir hikâye olabilir ama Dersim’liler bu hikâyeyi anlatıyorlar. Buradan da hareket edildiğinde de yeniden var olma, yeniden dirilme ve o kutsal su ile beraber yeniden dirilme âb-ı hayat soyudur, Bundan dolayıdır ki Dersim’liler uzun süre şimdiki evet ama eski yaşlar daha çok bu itikâtı, bu inancı yaşayanlar balığı yemezlerdi, kutsal olduğuna inanırlardı aynı zamanda Yahudi mitolojisinde de var İlyada ve Yaşuha olayı var. Yine Yunan mitolojisinde geçen Gılavukus kişiliği vardır, ölümsüz pınardan ölümsüz bir çeşmeden su içtiği bu vesileyle de Alevilerde çeşmelerin ne kadar kutsal oldu çeşmelerin başına gidip delil uyandırıldı lokma dağıtıldı

Bahar Ataş: Birçok şey kutsal su, taş, hayvan kutsal

Zeynel Kete: Sohbetimizin başında dedik Alevi kutsallığı kutsalları toplumsallığa hizmet eden inşa eden kutsallardır

Bahar Ataş: Burada çokça Hızır isimli kutsal yerler bulunmakta Mazgirt Sındam köyünde Gola Hızır, Koye Hızır, Merkez de Gole Çeto, gibi yerler

Zeynel Kete: Evet Hızır'ın nişanlarını degeceğiz çünkü Hızır çok güçlü bir motiftir Yunan mitolojisinde su pınarları çeşmeden su içen Gılavukus vardır. Yine İlyas peygamberle ilişkilendirilen söylenceler vardır hatta hatta Hızır inancının Pervi Hermes ile ilişkilendiren ilim irfan merkezi ve Bugün Urfa'da özellikle de Harran’lı sabileri de bu konuda bu inançla ilişkilendirmekten fayda vardır. Yani şunu diyeyim yani hazır bütün bu özellikler bir araya getirildiğinde şunu net olarak görüyoruz bazı kavramlar böyle bize şöyle derler “Hızır gibi yetiştin Hızır gibi” derler “Hızır gibi yol” gösterdin kavramlarından hareket ettiğimizde hızlı, tez yetişen en erken giden yetişen anlamında tercüme edebiliriz hız tez Farsça'da ve Kürtçe'de hızlı anlamına gelen fikir ve düşünce kelimesi vardır Hızır kelimesi bu yönüyle de kullanılıyor ve şunu diyelim en zor anda Hızır gibi yetiştiniz denildiğinde en zor zamanda toplumun kriz ve kaosta olduğu bir dönemde adeta toplumsallığın önü kesildiği dönemde mevcut şartlarda kendini kurtarabilecek imkânların neredeyse olmadığı bir dönemde umutsuzluğa kapılmadan asla umutsuzluğa kapılmadan yaşam umudunu özgürlük arayışını hakikat arayışını asla ve asla ihmal etmeden kendini var eden imdada yetişen yaratıcı akıl zorluğa karşı direnişte ortak birliği takati var etme tam yenilmek üzere olurken tam yok olmak üzere olurken çaresiz kalırken dermansız kalırken bir bakıyorsunuz ki öyle bir anda kurtarıcı sıfattan bahsediyoruz. Yani ne diyor asla ve asla umutsuzluğa kapılmamak asla ve asla yaşamdan vazgeçmemek en kötü en kaotik an da dâhil bile ruhsal ve bedensel olarak ikrârlaşıldığında mutlaka ve mutlaka kendi doğumunu gerçekleştirebilecek var edici bir akıl vardır yani

toplumun aslında temelinde Mezopotamya toplumundaki zulme karşı direnişte mazlumların itikat ve inancı yaşayanların ocak kültürünü yaşayanların reâ haq kültürünü yaşayanların direniş sığınağıdır süpergâhıdır direnilmeye devam ettirilmesi inancıdır. Ana kaynağı budur Hızır'ın kaynağı Reâ Haq'ta Yaresanlar da Ezidiler de Müslüman Kürtlerde de bu kavram vardır bu yönüyle düşünüldüğünde “gemi ve kaynakların sahibi”, “weyiri os tarî” “hezpi kır” derler “Boz atın sahibi”, “öküz ve camış sürülerinin sahibi”, “kimsesizlerin sahibi”, şeklinde söylerler “zor günün kurtarıcısı, dar günlerinde dostluğu” kavramını kullanırlar. Bütün bunlar bir araya getirildiğinde bu örneklerden bir tüme vardığımızda şunu görüyoruz böyle adlandırılan vasıflandırılan yaşamın her alanında karşılığı olan adeta Tanrısallaştırılan asla ve asla umutsuzluğu kabul etmeyen bir kimlik bu kimlik olsa olsa Reâ haq Alevi kimliğidir bu kimlik Ortadoğu'daki direniş kimliğine karşılık gelir denktir diye düşünüyorum.

Bahar Ataş: Peki Hızır günleri hangi günlere denk geliyor

Zeynel Kete: Evet günlere de geldiğimizde evet yine Ocak ayı kutsal günlere geliyoruz yani Dersim Alevi ocaklarına bağlı olan hemen hemen bütün ocaklar en önemli günleri Hızır'dır. Yani bunun başına Hızır vardır Hızır Orucu Ocak ayının şubat ayına bağlayan 3 gün içerisinde tutulur planlanır önemli bir oruçtur Alevi toplumunun dar-didar olduğu oraya ayrı değinelim reâ haq inancında Hızır üç gün oruç tutulur bu “Hızır’o hel haftır” kurtuluştur , Hızır Xelas, Hızır Nebi Hızır İlyas bu üçüyle de ilişkilendirilebilir diye düşünüyorum o ki gün ocakta bir gün Şubat'ta veya bir gün Ocak'ta 2 gün Şubat'ta şöyle diyelim Miladi takvime göre değil Rumi takvime göre bu da 13 gün bittikten sonra 14 gün birdir geride başlar. Yani benim gördüğüm Hızır orucu 13 14 15 Şubat'a denk gelen veya 14 -15 -16 Şubat'a denk gelen o eski takvime göre ayın başı olan bu aralıklara denk gelen Perşembe günüdür. Yani bu ne olur 13- 14 -15 ayın başı oluyor

Bahar Ataş: Yani son gün perşembe gününe denk gelecek şekilde tutuluyor

Zeynel Kete: Evet ya 13 -14 -15'e denk gelirdi. Genellikle bu üç gün içerisinde ya da 14 15 16 yani ya iki gün 15'inden önce olur ya da iki gün sonra olurdu Şubat günlerine denk gelecek şekilde tutulurdu Dersim'de oruç böyledir ama Dersim bir nevi Aşiret Federasyonu diyebileceğimiz toplumsal forma denk geliyor. Şimdi ocak örgütlenmesinden sonra aşiret kavramı geliyor sosyolojik olarak toplumlar bu yaşam aşamasını yaşamışlar bütün toplumlar bu form sürecinden geçmişler Dersim'de bu bir ayı kaplıyor 4 hafta olarak planlanır “Mea/Me Hızır” derler, Hızır ayı derler onun için biz Hızır'a başlamadan çok güçlü bir şekilde Hızır'ı karşıladık Hızır bir karamsarlık değil adeta bir Alevi Bayramı gibi büyük bir zevkle törenle şölenle kalkılırdı Hızır'dan bir gün önce temizlikler yapılırdı, her taraf pırıl pırıl temizlenirdi en güzel elbiseler giyilirdi ve toplum önce bireyin kendisiyle son hanesi ile ve bütün köylüyle ikrâr ve rızalık yenilenirdi oruç tutulsun çünkü hani içerisinde eğer dar-didar olmadığı zaman kimseye Hızır orucu tutamazdı bu imkânsızdı önce hanenle yar olacaksın bunun için kişinin kendisiyle barışık olması lazımdı. “kendine yar ol hanenle yar ol ki kainat da yar olasın”. Bundan dolayı Hızır öncesi o köyde daha pirlar gelmeden önce varsa bir eksiklik yanlışlık küskünlük o husumet giderilirdi ki çünkü küskün bir şekilde Hızır orucu tutmak asla ve asla kabul edilmezdi gece yarısından sonra herhangi bir yeme içme olayı olmazdı ve oruç açma güneşe göreymi “Rojî “ kavramı Güneş demektir “jî“yer demektir. Bu çok önemli ciddi bir kavramdır. Bunları yazmak lazım çünkü kültür kavramında gizlidir kavram binlerce yıllık bir kültürün kök hücresidir hafızasıdır. “Rojî ya Hızır” Güneş'in yeri demek güneşin yerine göre tespit edilirdi saatten ziyade Güneş belirleyiciydi oruçlu kalkılırdı hane halkı o saatten önce birbiriyle niyazlaşırlardı ikrâlaşırlardı. Önce anne babalar birbirleriyle niyaz olurlardı sonra bizi öperlerdi, bize de niyaz olurlardı oruç tutan çocuklar da bizler de kardeşlerimizle niyaz olurduk orucumuzu tutardık ertesi gün güneşin battığı yeri netleştğinde görüldüğünde oruç açılırdı ve üç gün takip ederdi o 3 günün sonunda “Gavut” denilen kutsal lokma buğdayın saçta kavrulup el değirmenden “destar” denilen el değirmeninden onun haline getirildikten sonra su ve tereyağı karıştırılarak yapılan kutsal bir aştır önemlidir. Çünkü Alevi inancında lokma çok saldı hele hele Hızır lokması niyazlar en kutsallarıdır çünkü şöyle bir durum vardır dualarda da derler “Nana muhtaç olmayasın” yani bu Alevi inancı ve coğrafyası günümüzde de düşünürseniz özellikle tarımsal üretim ve buğday krizi Özellikle bu pandemi savaş dönemlerinde toplumun ne hale getirildi çok net olarak görülüyor. Kutsalın lokmalığı hem toplumu ayakta tutması, beslemesi bu yönüyle de cümle canım varlığının birliğinin delilidir biyolojik olarak da varlığının birliğinin delilidir beraber üretilir beraber hasat da edilir beslenmenin temel kaynağıdır. Şimdiki gibi çeşitli değildir daha çok buğday ve bakliyat üzerine nedir üretimi çok zordur. Bu yönüyle de toplumun varlığını olması için olmazsa olmazdır Sümer Muazzez İlmiye Çığ'ın Sümer tabletlerini tercümesinde kutsal aş kavuta olarak geçer. Demek ki kaç bin yıllık bir gelenektir Bu gelenek bugüne kadar gelmiştir. Tabiri caizse 3 günlük güzel bir bayram aslında bunu Bayram gibi Gağand gibi bayram olarak da düşünmek lazım bence Alevi bayramlarından birisi olarak da tanımlamak gerekiyordur. 3 günden sonra o dönemde en fazla bulunan en kıymetli şey nedir buğdaydır, arpadır. Bir de hayvancılıktan kaynaklı olarak coğrafi üretici gücün getirmiş olduğu tereyağ'dır buğday'dır ama çok özel bir erkânlar, ritüelle

o gün sabahleyin erkenden kalkılır tekrar insanlar bir araya gelir ciddi bir şekilde çok önemli bir gündür, neşe içerisinde.

Bahar Ataş: Hızır Cemi yapılır mı?

Zeynel Kete: Evet geleceğiz ona birbirleriyle niyazlaşırlar ve binlerce yıllık bir birikim Mesela en eski meslek olan çiftçilik ve çobanlık Alevi inancında çok kutsaldır. Şivan'la ilgili dünya kadar Alevi inancında kutsal vardır "hewşe'de" ya yine dairesel olarak ilk yerleşim yeri hayvanların da yattığı yerin ismidir aynı zamanda "Şark-e Şivan" kavramı kullanılıyor ve Alevi yol erenlerinin birçoğunda çobanın hikâyesi vardır işte Düzgün Baba da var Şih Çoban'da var Şih Delil Belican vardır. Bu yönüyle de şunu diyebiliriz. Alevi inancı binlerce yıldır çiftçi, köylü tarımı, dağ kutsamış ve bu yönde daha fazla kâr elde etmekten ziyade bu kültürü toplumsallaştırmıştır ve en büyük suçlardan tarıma hayvancılığa toplumsallığa çünkü çünkü ayakta tutan bunlardır toplumsallığa kast eder suçlardır binlerce yıllık bu birikim tarımsal üretimi beslenmeyi bir araya getiren bir birikimden kültürden bahsediyoruz. Çünkü lokma olmazsa olmazdır insanlar öleceklerdi. Savaş dönemlerinde en bariz örnek Ukrayna-Rusya savaşında buğday koridoru kapanınca toplumun ne hale geldiğini çok net olarak gördük. Bu yönüyle kadim bir bilgidir ve en iyi niyazlaşıldıktan sonra buğday getirilir Gulbank'larla beraber başından sonuna kadar analar bu işi yapıyor yani Hızır lokmasının hazırlanmasında, aslında lokmaların hepsi yani bu şöyle tanımlanmamalı yani kadının mutfağı girmesi olarak tanımlanmamalı bu ocak kültüründen komünal kültürden geliyor tarımı ilk evcilleştirmeyi ilk beslenmeyi yapan ilk mayalamayı yapan kâinatla ikrârî ilişki geliştiren bitkileri tanıyan evcilleştiren klanı besleyen koruyan savunan anadır ve ananın binlerce yıllık var ettiği duadan da kültürdür kadınlar. Buğdayı önceden yıkıyorlar çok önceden hazırlanır getirirler ocağa yine Gulbanklarla dualarla küçük dediğimiz ocağın taşlarını indirirler sütun dediğimiz dustar dediğimiz dustun dediğimiz uçayaklı o demir düzeneği bırakırlar yoksa da taşların üzerinden gulbanklarla beraber buğdayı kavururlar orada varsa bir pir bir ana yoksa da kemaletli birisi, bilge birisi toplumsallığın asla dışına çıkmayan birileri ölçü alınır. Bu çok önemlidir arsız, hırsız, narsız olanlar bu tip lokmanın yapılması dağıtılması aşamasında asla ve asla yakınlaştırılmazlar. Onlar dar-didar edilir yola gelmezlerse de dışlanır yakınlaştırmaz onlar hak lokmasına elini süremezler lokmayı pişiremezler daha çok yaşlı kâmil analar bunu yapar ve buğday kavrulduktan sonra edisal denilen v değirmeninde öğütler, su ile kaynatılır tereyağı ile beraber oturulur ve bu gavut hazırlanır düz bir tepsinin üstüne serilir ve şöyle bir hikâye vardır hepimiz sabahleyin dört gözle beklerdik ki ve inanırdık ki böyle bir inanç var o gavut pişirilmeden un halindeyken bir tepsinin içinde üzerine bırakılır üzeri düzeltilir. Hızır gelip elini onun üzerine koyacağı 5 parmağını vuracağına inanırdık "deste hazır, deste kasko hışım" derlerdi, Yeşil el hangi haline uğradiysen bazen değişik hallerde gelirlerdi genellikle böyle yaşlı parsa toplayan o an o köyde olmayan çok da tanınmayan ya da bir Masum-u Pak olarak, parse olarak, parseci olarak gelirdi ve o tepsinin üzerine bir bez serilirdi dua ederdik gulbanklar verirdik sabah kalkar ilk heyecanımız o kavutun üzerine bakmaktı Hızır oençesini vurmuş mu vurmamış mı o yeşile yani o şimdi alıp boynumuza astığımız İstar'ın 4 parmağı var bir parmağı kapalı, o kolye şeklinde ortasında da bir göz işte aslında o ta eski Babil, Sümerl'lerden İstar'ın elidir. Ortasındaki göz 3 gözdür iyi kötünün dışında bu hakikat Dualizm mi kabul etmemiş. Bu üçüncü göz daha çok barış annenin gözüdür

Bahar Ataş: İslamiyet'in bunu kabul etmediğini duymuştum tam tersini söylüyor ama

Zeynel Kete: He bunu dağıtıp sonra Rabia haline getirip tanımlanması bizim inancımızdaki yeri değildir orada Rabia'yla da bir ilişkisi yoktur.

Bahar Ataş: Öyle değil. Şeytanın gözü olduğu söyleniyor

Zeynel Kete: Böyle demelerinin nedeni de Orta Çağ' da hem Hristiyan âleminin hem de Hristiyan Müslüman âleminde cadı avları şeytan kavramı kadınla özdeşir. Özellikle İslamiyet ve Hristiyan camiasında bu çok güçlüdür. Milyonlarca kadın şeytan ruhuna girdi diye öldürülüyor tek nedeni ise Orta Çağ'da cinlerin kendi iktidarlarını, eril zihniyetlerini oluşturup adeta tekelleşmeleri sistemi kendi tekerlerine geliştirip kendi iktidarlarını oluşturmalarının önündeki en büyük engel kadınlar da ortada çünkü kadınlar hala komün yaşıyorlardı köy toplumunda sağaltıcı, şifacı besleyici bunlardılar kentlerde hastalıklarla beraber özellikle çok güçlü salgınlar o dönemde olmuş ve bu salgınlarda kentlerdeki ha biri ölürlerken köylerde yaşayan komün yaşayan toplumlarda kadınlar biraz daha ayakta tutmuş. Toplumun şifahaneleriyle O geleneksel Evrenin bilgilerini bildiğinden dolayı tedavi sektörü toplumumuz koruma sektörü Şifa sektörü bir şekilde kentlerdeki o senyörler ya da o feodal kişiler akıyor ki İşler kötü ama köylerde kadınlar bu işi çok iyi yapıyor Doğal olarak kadınlar bu sisteme karşı kadın aklıyla bir özgürlük hareketi içerisine giriyorlar. Toplumu besliyorlar evrenin doğanın sırlarını bilerek kendilerini tedavi ettiriyorlar nasıl Bunlar bunu yapar diyerek buna tahammül edemiyorlar tahammül edemeyince de şeytanla özdeş tutuyorlar ruhunu şeytan girdi kadınlar reddediyor bu eril zihniyeti reddedince de en rahat kavramsallaştırma şeytandır aslında şeytan sta -tan Satanizm- Stanstan

temelinde dışarıdan gelen için kullanılan bir kavram eski Roma ve Yunan'da dışarıdan gelen için bu şekil tanımlamış dışarıdan gelen kendileri ile uyuşmayan daha özgürlükçü yani bu yönde vardır şeytanın kendi sistemine uymayanları bu şekilde tanımlamışlar. Kısacası bu Ana Fatma şeklinde devriye edilmiş böyle bir el de vardır benim tahminime göre hazırım bütün bu kelime kavram kendisini yeşille tanımlaması yeniden doğuşunu gerçekleştirmesi krizden kaostan kurtuluş akli doğayla ikrârlı rızalı, akli tarımla ilişkili, haklı, saf ve iktidara bulaşmayan bütün bu akılla, ana kadının aklıdır ana kadının kemâletidir ben şuna inanıyorum Hızır akli da zaman içerisinde bu dışıl özellikleri bu ana kadın özelliklerinden alınıp kısmen biraz da erkekleşmiş ama buradaki sakallı daha böyle beyaz elbiseli eski parseci kılığında olan ama eril olan görünürde o eril olsa da bile bu özellikler göz önüne alındığında iktidarı temsil eden manasında değil ve biz diyorduk ki getirip elini vuracaktır buna ama onu görmüyorduk biz kim olduğunu bilmiyorduk. Biz burada çok fazla bir erillik tanımlaması bir tanımlama yok ama Hızır kavramı başlı başına kavramın kök hücresi manası daha çok kadın kemaleti ile ilişkilidir sabah kalktığımızda baktığımızda elini vurup vurmadığına bakardık sevinirdik ve daha sonra da ise bu lokma pişirilir de eğer varsa imkânı olanlar 4 gün Hızır kurbanı kesilirdi ve şu vardı ilginç bir şey vardır Hızır da genç erkek ve genç kadınlar son gün tuzlu yiyecekler yer akşamdan çok tuzlu yiyecekler yer su içmezlerdi sabahleyin gece rüyalarında hangi coğrafya ya hangi yöne doğru gideceklerini sevdikleri birisiyle yan yana geleceklerini kadın erkek sevdiklerinin birilerinin onlara su vereceklerini su verecek her kimse onunla evleneceklerini ya da hangi coğrafyadan tutup hangi su içtiklerinde o coğrafyaya gelin veya damat gideceklerini inanılır gibi bir durum da vardı onun için biz Hızır akşamı çok tuzlu yiyecek yer su içmezdik, derdik ki acaba bize su verir ve bunun günlük hayatta da yaşanılanlarla somut olarak karşılık bulduğunu evlendikten sonra söyleyen birçok insanla da ben gerçekten de tanıştım gerçekten de hiç tanışmadıkları halde rüyanda onlara su verenlerle evlendiklerini söylediler.

Bahar Ataş: Siz bu orucu tuttunuz mu tuzlu yiyip niyet ettiniz mi?

Zeynel Kete: Vallahi ben tuttum da kimse bana su vermedi bu ilginçtir 14 Şubat'a denk geliyor bugün 14 Şubat'ta kapitalist modeliniz anlayışın, Sevgililer Günü diye tanımladığı ama bir meta da pazar haline getirdiği o gün aslında binlerce yıldır biz tutuyoruz bugünü

Bahar Ataş: Evet

Zeynel Kete: 14 Şubat Sevgililer Günü olarak kutlanması ilginçtir ve bütün Alevi camiası ama Hızır bütün Alevi sürelerinde güçlüdür. Biraz önce saydığımız Ortadoğu'daki Ermeniler, Yahudiler, Müslümanların bir kısmı Yunanlılar Alevi sürelerinde güçlü Alevi sürelerinden güçlü Rea haq süreği içerisinde ve Dersim merkezli bu kültürde en güçlüdür yani 14 Şubat'ta insanların tırnak içinde diyorum sevgililerin gelip kendilerine su vereceğine inanırlardı ve günümüzde 14 Şubat'ın Sevgiler Günü olarak kutlanması aslında sanki bu kültürün altını boşaltmadır. Bu sadece bizde değildir bu kültür batıda da güçlü kültürdür

Zeynel Kete: Hızır ayında dar-didar olma cem bağlama gerçekten de şudur bütün talip topluluğu Dersim merkez de Hızır'ın 4 haftaya ayrılmasının nedeni ocak talip topluluğuna gitmeleridir gidebilecek zamanı bulmalarıdır en büyük müşkülâtlık ve bir yıl boyunca köylerde rehberler, talip topluluğu illerin itikat, inanç verdiği güvendiği kişiler bir yıl boyunca bir köyde eğer hazır O bir yıl içerisinde pir gelememişse beklenilir mutlaka ama mutlaka pir gelir mutlaka gelecek

Bahar Ataş: Hızır günlerinde gelecek

Zeynel Kete: Evet Hızır günlerinde gelecek sorunu çözecektir ve gelinir cem bağlanmadan önce bütün talip topluluğuyla dar-didar olunur pir de kendi hanesinden rızalık alır eşiyle önce ikrarlaşıp kendi çocuklarıyla ikrar rızalaşmadan kendisiyle tar olmadan talibe de yar olmaz, talibe de delil olmaz önce hanesi ile yer olmalıdır kendisiyle de yar olmalıdır mutlaka ve mutlaka eşitiden rızalık almalı şartlar ve imkânlar varsa da beraber giderlerdi. O dönemin şartlarında belki böyle bir imkân zordu ama köye gidilirdi orada talip toplulukları toplanırdı kıştır yok bir şekilde cem erkânları bağlanırdı. Görgü cemleri, dar-didar cemleri Hızır ayında yapıldı. Çünkü Alevi inancında erkân dar-didar olma toplumsal inşa etme ritüeller daha çok üretimin bireylerin beden gücüyle yapmış olduğu üretim mevsimlerinde yapılmazdı. Bu da çok önemlidir yani yazları tarımsal üretim hayvancılık vesaire yapıldığı bir dönemde ibadetin erkânının olağanüstü durumları hariç yapılmazdı. Zamanın ve mekânın ruhuna göre ayarlanmıştı Hızır ayı ve pirlar bütün talip toplulukları dardan geçirilir görgüden geçirilir varsa düşkünler kaldırılmaya çalışılır sorunlu olanlarından dar-didarı yapıldı, toplumsal barış inşa edilirdi en büyük suçlar kadına çocuğa ve toplumsallığı bozmaya yönelik toplum karıştı suçlar yaptırım uygulanırdı pirlar ne yaparlardı toplumun hepsini dar-didardan geçirirlerdi. Bütün yapının olağan durumlar hariç yılda bir yeniden üryanlaşması yeni de yeniden doğumunu yapması sorunlarını çözmesi kendi barışının iç ikrarlaşmasını yapması önemliydi ve Hızır ayında da kutsal mekanlara ziyaretlere çeşmelere gidilirdi, mezarlar ziyaret edilir ve bir kısım lokma da götürülürdi. Dağda, taşta, kayada yerin göğün, kurdun kuşun ve ağaçların bitkilerin rızıkıdır diyerekten lokmaların bir kısmı götürülürdü, bırakılırdı

hayvanların da yerin göğün hakkı gözetilir de yani öyle Alevi inancında özellikle Hızır inancında da doğa insanın emrinde değil doğa insan içindir değil böyle bir şey yok Hızır inancı bunu reddediyor insan önce kendisiyle sonra kâinatla var olur. Birey toplum doğa arasında ikrârlı bir ilişki vardır dua tabiat bizim tasarrufumuzda değildir Hızır inancı diyor ki; tabiat doğa insansız yaşayabilir ama insan doğasız yaşayamaz. Bu yönüyle Hızır inancı Alevi kadının Kadir kemâleti ile birleştiğinde de aynı zamanda Aleviliğini de toplumsal ekolojisi de çok güçlü bir şekilde meydana geliyor çünkü çar ana sırta ikrarlaştırmak ve toplumun kombiner topluluğu iktidarlaşmadan devam ettirmesi çar ana sırrı sınırsız rant haline getirmemesi toplumsal ekoloji anlamına geliyor ve bütün toplum Hızır ayında dardan geçiyordu ve şu olurdu yardıma muhtaç zorda olanın en çok olduğu dönemde Ocak ve Şubat aylarıdır. Aynı zamanda şu olurdu Hızır'dan Sonra yavaş yavaş Mart'a doğru giriliyor cemrelerin süreci başlıyor. Kâinat da yeniden doğuşunu gerçekleştiriyor bu çok önemlidir artık o hayvanların da insanların da beslenme ile ilgili duanın aşırı derecede şimdiki gibi değil aşırı derecede zorda olması kar yağmur fırtına vesaire bir bütünüyle toplumsal yaşamı zorlaştırıyordu ve biz de derlerdi Hızır lokması ile beraber işte Hızır, Hızır atına binmiş geliyor artık kendisinden sonra ne kadar tabiat zor olursa olsun Hızır kapıda göründü geliyor önümüz harastır. Kurtuluşa ereceğiz bu kurtuluş hem doğanın bu sert işleyiş kanunlarının aşılması hem dar didar olunması toplumun yeniden doğuşunu sergilemesi cemreler ve peşinde Hızır'da başlayan yaşam ateşi kâinata ve topluma düşen yeniden doğuş ateşi Kurtuluş ateşi umudu ümidi yavaş yavaş peşinden nevrozla harlanır 6 Mayıs'la Hellas'la toplum zorda darda hem bir bütünen coğrafi üretici güç olarak hem de toplumsal olarak da yeniden yaşamı inşa eder. Bu çerçevede de kısacası tek kelimeyle Hızır inancı hem psikolojik bir direnç üst düzeyde çünkü bu toplum binlerce yıldır hep baskı altında kalmıştır. Bu baskı altında kalmaktan dolayı Hızır aklıyla yan yana gelip kendi sorunlarını çözüp kendisini zor durumda kurtuluşa özgürlüğe Helas'a götürebilecek akli dışarıdan değil yine kendi içerisinde araması hakikat ve özgürlük ve yürüyüşüdür arayıştır. Hızır akli bu yönüyle de bu toplumu arsız hırsız narsuza iktidara ne Hakk'a muhtaç etmeden El Ele El Hakka diyerek ocak çerçevesi içerisinde sorunlarını çözme hakkıdır çözme hakkıdır. Bugün en fazla ihtiyaç duyulan akıl da bu akıldır zulümden kaostan, krizden tekçi zihniyetten erir zihniyetten kendi öz gücüne ve kemalettine dayanarak iktidar oluşturmadan toplumu kurtarmak kaostan kurtulmaktır Bu yönüyle de derlerdi ya dar saat diye yetişen Hızır sesimizi duyur yine derlerdi iyi olumlu arsız narsuza hırsız düşürme böyle de tanrısal bir özelliği vardı Hızır'dan murat da dilenirdi; “verdiğimiz lokmaları kabul et bizi unutma bizimle yastığımızla beraber ol, bize yastık ol.” yani sürekli başımızı koyabileceğimiz huzurlu bir akıl huzurlu bir ortam ol yani kısaca bütün istemlerimiz toplumsallığa yöneliktir. Hızır kavramı suistimale müsait bir kavram değil “ya Hızır” diyerek cinayet işlenmez taciz tecavüz edilmez hırsızlık yapılmaz. Hızır'ın dediği yerde sorunlar çözülür dar-didar olduğu dönemde birbirleriyle sorunlu olanlar” Joye Hızır” dedikleri Hızır'ın çubuğu pirin elindedir ve Hızır'ın aksesuarları vardır Hızır'ın çubuğu vardır doğruluğu temsil eder. Hızır'ın Çeşmesi vardır taşı vardır atının ayağının izinin bulunduğu kaya vardır Dersim'de Gola Hızır dediğimiz Hızır gölü vardır, Hızır Çeşmesi vardır, Hızır Tepesi vardır, Hızır Dağı vardır. Kısacası bunlar Hızır'ın tabiri caizse etse aksesuarlarıdır veya mekânlarıdır ve insanlar bunun üzerine gider adaletin inşa eder hukuk değil Alevi toplumu özelde Dersim reâ haq Alevi inancı on binlerce yıldır Hızır aklıyla ocak kültürüyle, pir- mürşit- rayber topluluğuyla kendi sorunlarını çözmüştür. Hızır çubuğu Hızır ayında dar kurulurken barışı temsil eder ve “Joya Hızır” bir tarafından meydana getirildiğinde asla ve asla kimse yalan söylemez ve cem erkânını Hızır gününü halk meydanını piri geçip kadı divanına gitmek en büyük düşkünlüktür. Hızır adlı toplumu düşküneye götürmeyen en üst düzeyde salt ve yaratıcı akıldır diyebiliriz.

Bahar Ataş: Hızır'la ilgili verdiğiniz ayrıntılı bir bilgi için teşekkür ediyorum.

Bahar Ataş: Bu yörede anlatılan bir hikaye vardır. Kırklar dağında 12 Ocak'ın toplanması ve Hacı Bektaş Veli'yi baş pir olarak seçilmesi olayı ile ilgili ne anlatabilirsiniz ?

Zeynel Kete: Kırklar Meclisi Alevilik için ne anlama geliyor. Alevi toplumunu rıza toplumu ya da demokratik toplum ikrârlı rızalı toplum olarak tanımlayabiliriz Aslında bu toplum ana kadının toplum olarak da tanımlamak daha hakikatçidir. Ana kadın söz konusu toplumda toplumsallığın geliştiricisi koruyucusu örgütleyicisi olduğu için kemâlet sahibi olduğu için ana kadın olmuştur. Yoksa sadece çocuk doğurduğu için değildir doğal toplumda insanlar maddi ve manevi gereksinimlerini tek başına karşılayamayacaklarını süreç içerisinde tecrübe ederek öğrenmişler bu tecrübe edışı sonucunda toplumsallık gelişmiş kolektif ve komünal temelde araçlar yapmayı öğretmeyi örgütlenmeyi paylaşmayı barınmayı ruhsal ve zihinsel olarak ikrarlaştırmayı kendine savunmayı bilince çıkartmış. Peki, bütün bunları nasıl örgütlemiştir ana kadın ya da toplum hangi yöntem ve tarzla kendini bugüne kadar var getirmiştir? Kendisine yönelik baskılara rağmen bu düşünce bugüne kadar nasıl gelmiştir toplum rıza kültürünü en alttan tabandan her canın kendi kendisini örgütleyerek kendisinin ikrarını kendisine topluma ve doğaya vererek kararlarını uygulama gücü olması esas alınmıştır yani her toplum Cem erkânıyla bir meclis oluşturmuş bu Cem erkânı toplumun meclisi olmuş kararlar bu meclisten alttan

alınmış. Bu yönüyle birer meclis olan Cem Meclisi kendini bilen bireylerden oluşan meclis tekçi zihniyete iktidara ne hakka bulaşmayan bir meclistir. Bu meclis hak meydanı meclisidir. Biri başka ismi de hak meydanıdır toplumun kendisi Alevi canların kendisi mecliste bulunuyor. Bu yönüyle Cem Erkân'ında dünyada Alevi meclisinde temsiliyet yoktur toplumun kendisi doğrudan meclisin içindedir birimiz kırkımız kırkımız birimiz için düsturu bu yönüyle bu meclisin içindedir. Temel fikirdir bu yönüyle Alevi inancında Kırklar Meclisi, Kırklar mitolojisi şeklinde tanımlanmıştır hemen hemen birçok bölgede Kırklar Topluluğu şeklinde ifadeye kavuşmuş. Kırklar da Kırklar Çayırı şeklinde mekân isimleri mevcut mevcuttur. Kutsaldır birçok Türkiye'de konu olmuş mitolojinin ruhu ortak kültüre, rıza kültürüne dayanıyor farklılıkların birlik içinde kendini bilenlerin ortak yaşam alanıdır kırklar meclisinden normal kurallar toplumsal yaşamın ilkeleridir. Temelinde tekrar veririz ağırlık vardır ahlâk vardır, ortak değerler etrafında birlik sağlanarak, yaşamak, üretmek, paylaşmak ruhsal ve zihinsel birliği sağlamak kırklar meclisinin temelidir bu yönüyle kırklar meclisi insanların rıza toplumu, demokratik toplum döneminin yaşam ölçülerinin görünür olduğu döneme denk gelir. Yani kırkların meclisinde rıza toplumu yaşamıdır. Çünkü bir neşter ile bir canın parmağının kanatılması etkisinin hepsini aynı etkiyi yapmasının en üst düzeyde ıkrarlaşmayı ortak duygu ve düşüncelerle bir arada olmayı esas alır. Bu yönüyle de toplumun adaleti kendi koruması, birlik üretimi birlikte üretmek esastır. Kırklar meclisinde Muhammed Mustafa'nın iki üç defa kapıya gelip kapıyı çaldığında, "Siz kimsiniz", içerideki ses "kimsiniz" diye seslendiğinde, "ben Ahir Zaman peygamberiyim" söylemi, Kırklar meclisinde karşılık bulmamıştır. Git peygamberliği kendi ümmetine yap denilmiştir. Üç defa gökten bir nida gelir bu bir Hızır hakkıdır bu Hızır adlı Cebail formunda kendini göstermiştir. Yani kapı açılmayınca Hızır aklıyla öngörü ve pratik sahibi olma durumu söz konusudur. Biz buna "famo guman" diyoruz. Bir varoluş aklıdır. Hızır aklı bütün kapıları açar. "Ben sizlerden biriyim sizin gibi sizlerden bir fakirim söyle", der kapı açılır, der ve her türlü dinle ilgili sıfatlarından azade "Ben sizdenim" söylemini Muhammed Mustafa'ya söylettiren Hızır aklı rıza topluma aklıdır ve bunu söyledikten sonra kapı açılıyor bu zihin kodlarıyla meclise o eşlikten giriyor içeri sayıyor önce diyor, "size kimler" derler, içeridekiler derler "Bize Kırklar derler" 39 kişi olduğunu sayar sonra Selman-ı Pak dışarıdan gelir Pars bu Pars Hak lokmasıdır Pars'taymış Selman-ı Pak onu söylerler bu mecliste her can diğer canla niyazlaşarak birbirlerinin varlık nedeni olurlar ve ruhsal zihinsel bedensel ıkrarlaşmayı en üst düzeyde yaşarlar ortak duygu ve düşüncede bunun en iyi göstergesi ise bir neşter ile canların kendi parmağını kanatması ile aynı anda bütün canlılarda parmağın kanamasıdır. Bu çok önemlidir duygu da düşüncede pratikte ruhta zihinde bir olmayı kolektifi esas alıyor ve bu mecliste her can diğer canla niyazlaşarak birbirlerinin varlık nedeni olurlar karşılıklı ilişki birbirlerini var eden ilişkiydi tarzıdır. Bu yönüyle de hak yol ya da rea haq Alevi toplumunun yaşam modeli öz kaynağı Kırklar Meclisidir. Bu yönüyle kırklar meclisinin meclisindeki temel kimlik ben duygusundan ziyade ben de duygusuna hayır diyen kimliktir. Biz duygusunu esas alan arsızdan, hırsızdan, narsızdan uzak duran bir meclistir. Bunun kırklar mitolojisi olarak anlatılması son derece önemlidir. Tarihte ilk kez doğal toplumun geliştirdiği dünyası yani paradigması mitolojiktir, mitolojik paradigmanın geliştirilmesinde rol oynayan belirleyici olan da ana kadındır. Belki bugün evet mecliste 17 erkek 13 kadın olduğu söylen söyleniyor o tam bilinmiyor bu tam bir gerçek değildir. Bence ama o meclisteki ana fikir kemale birlik ortak yaşam aklı var eden akıl ana kadının kemâletidir. Çünkü Mürşide kamilullah olan ana kadındır sezgisellik en üst düzeydedir. Duygusal ve analitik zekâ sentezi kâinatla yar olmaz toplumsal kutsallık, ahlak, politika. Bütün bunlar kırklar Meclisi dünyasında ifadesini bulmuştur hakikat arayışında da bir yöntemdir. İnsanlığın çocukluk evresidir. Kırklar Meclisi pir-u pak, zihni park, nuru pak aklı pak evresidir bu kırklar meclisi evresi mitolojik evreden alanın hırsızlığın olmadığı insanlığın en saf evresidir masum-u pak evresine denk geliyor ve veyahut rea haq Alevi sürekliliğinin gerçeği ise bu evrede gizlidir. Bu yönüyle kırklar mitolojisi bilim adına küçümsenecek bir hikâye değildir. Toplumsal tarihinin özetidir hak ananın geliştirdiği bir paradigmadır ve hak ananın kemalettinin zihin kodları Kırklar mitolojisi de gizlidir açıp okumasını bilene aşk olsun bu yönüyle Kırklar Meclisi zulmat deryasına karşı yola tekrar ve rızalara bağlı olan canların meydanıdır bu meclise eğri girmez, doğru gidenlerin meclisidir, doğru gidenlerin meydanıdır. Bundan dolaydır ki kırklar meclisi senin bulunduğu meydanın ismi hak meydanıdır. Bu çerçevede düşünüldüğünde Kırklar Meclisi ehliyetlerin meclisi değil ıkrar ve rızaları yaşayan canların meclisidir günümüzde de en fazla ihtiyaç duyulan bir meclis tarzıdır diyorum.

Bahar Ataş: Elinizde şecere veya herhangi bir belge var mıdır?

Zeynel Kete: Ceddimiz hakkında bilgi verirsek ocağımızın merkezi Dersim Mazgirt ilçesindedir. Ecdadımızın Türbesi Mazgirt'tedir ocağımız Dersimin kadim Rea haq Kürt Alevi ocaklarından. Bu yönüyle Dersim'deki birçok aşiret ocak topluluğa hem pirlilik hem mürşitlik hem rayberlik yapmaktadır. Aynı zamanda bu üç önemli kapı üç önemli alanda talip topluluğuna sahiptir. Şih Çoban, Çoban Baba adıyla genelde bilinir. Kayıtlarda 11 yüzyıllarda yaşadığı belirtiliyor elimizde Türkçeye çevrilmiş alan ile ilgili güçlü araştırmaların yapıldığı somut

kaynaklar yok daha çok derleme bölgedeki söylentiler üzerinedir. Bazı vakıfta kayıtlı olan orijinal bazı belgelerin fotokopileri bulunuyor yine ocak evlatlarının ellerinde eski yazıyla yazılmış bazı belgeler vardır. Tabi bu belgelerin mahiyetinin ne olduğunu tam olarak bilmiyorum ben, Ebul Vefa'yı Kurdi'nin geleneğinden gelmiş meclisinde yer almış bu meclislerde gezmeye kapılıp kendinden geçtiği için kendisine Sarraf adının verildiği kimi kaynaklarda geçmektedir. Ceddimizin ismi bazı kaynaklarda da Reha Hüseyin ismi ile anılıyor birçok araştırmacı Reha kelimesinin Ruha, Urfa kavramının buna karşılık geldiği ve Ruhan'ın da Reha'nında tarihi manasına geldiği tarih anlamında kullanıldığı dile getirir. Bu manada Reha Hüseyin yani tarihi kendi içerisinde barındıran kadim bir gelenektir. Urfa ile bir ilişkisinin de olduğu söyleniyor Şih kelimesi şeyh kelimesinin ceddimizle Şih Çoban olarak tarihe geçmesini düşündüğümüzde göz önüne aldığımızda dersim rea haq ocak silsilesini düşündüğümüzde şih ismi çok güçlüdür.Şih delil belican var Şih Mehmet var Şih Hasan var Şih Çoban var Şih Ahmet var bu yönüyle de kelime Dersim Kürtleri içerisinde güçlü olarak kullanılıyor. Sıradan bir isim değildir yeni doğan bir çocuğa şih ismi verilmez şih denilince daha çok böyle b daha çok makam mevki, yüce, ululuk gibi saf, temiz gibi sıfatları kendi içinde barındırır. Hani zaten isimlerinin arkasında bu şih sıfatı olan ocaklara kişilere bakıldığında hepsinde ciddi boyutta bir saflık bir kemaletlik bir bilgelik bir hakikatin gücü bir temizlik bir yücelik söz konusudur. Bu yönüyle büyük bilge, mürşit büyük insan şeklinde de tanımlaması daha uygun olur yani daha çok Arapça'daki yaşlı şeklinde bir karşılığı yoktur Dersim'de şih isminin

Bahar Atas: Osmanlı kayıtlarını bu şekilde geçmiş olabilir belki önündeki isim Şeyh de olmayabilir Seyit olabilir ama arşiv kayıtlarında şeyh olarak geçtiği için şih olarak kalmış olabilir

Zeynel Kete: Bu yönüyle de Dersim'deki kadim bu kelime kadim bir şekilde bizim dilimize geçmiştir halen de kullanılıyor şih kelimesi duyulduğunda büyük bir hürmet saygıda duyulur Şih Çoban ocağı kendisine ikrar veren talip toplumunun bazılarına mürşit bazılarına pirlik bazılarına da rehberlik yapmaktadır. Bizim pir ocağımız Ağuçan ocağıdır. Şik Çoban Ocağı olarak Urfa, Diyarbakır, Kayseri Develi,Sivas yerleşkelerinde adına ait vakfiyelerin ve çeşitli tarihi yapıların olduğu tarihi kayıtlarda mevcuttur. Ocağımızın mensupları başta Dersim olmak üzere Erzincan, Elazığ, Çorum, Zonguldak'ta mevcutlar. Ocak mensuplarımız ve talip topluluğumuz Kürtçe'nin kurmanç ve zazaki lehçelerini ağırlıklı konuşmaktadırlar. Yaşlı kadınlar hemen hemen çok Türkçe bilmezler. Bunu iyi biliyorum özellikle tekke ve zaviyeler yerasından sonra Sivas'ta bulunan zaviyedeki eşyalar Etnografya Müzesi'ne kaldırıldı kayıt altına alınmıştır. Sivas Suşehri, Hasankeyf, Eskişehir ve Diyarbakır'da ceddimizin adına ait türbeler aşevleri ve çeşitli tarihi eserlere ait kayıtlar tarihe geçmiştir kayıt altına alınmıştır. Şih Çoban ocağının talipleri çeşitli ocak ve aşiretlerden oluşmaktadır başta Pilvenk aşireti ve Şih Delil Belican ocağı gelmektedir.

Bahar Atas: Fakat pilvenklilerin tek bir ocağı olduğu söyleniyor. O da Şih Delil Belincan bunu kabul etmiyorlar onlar.

Zeynel Kete: Yine bu aşiretin bir kısmına mürşitlik bir kısmına pirlik yapmaktayız. Yine Dersim Merkezi Bahtiyaran aşiretinin bir kısmına rehberlikten aşiretinin Gaziyan koluna pirlik, Cunan aşiretinin bir kısmına mürşitlik Şadıllar aşiretinin bir kısmına mürşitlik Arilli aşiretinin bir kısmına mürşitlik yapmaktayız. Bu çerçevede düşünüldüğünde pirlik mürşitlik ve taliplik düşünüldüğünde rayberlik yapmaktayız. Tarih topluluğu çok geniş olan bir ocaktır işte pilvenk aşireti, kureyşan aşireti, gaziyan, cunan aşireti, arilli aşireti, şadıllı aşireti bunların bir kısmına pirlik mürşitlik rayberlik yapılmaktadır. Hala bu kültürü devam ettirmektedirler. Dersim'deki birçok aşirete ve ocakta taliplerimiz mevcut. Bir talip ilişkisi halen canlı tutan talibe giden bu geleneği devam ettiren kendi pirinin darına duran bir geleneği devam ettirmektedir. Bizim ailede dedem Pir Hıdır Kete Hakk'a yürüdükten sonra babam Pir İbrahim kete ve amcam Abidin kete iki evladı olarak hayattadırlar daha çok pir babam İbrahim kete ve amcazadelerimiz bu geleneği devam ettirmektedirler.

Bahar Atas: Evet Babanız rahatsız olduğu için bu mülakatı onunla gerçekleştiremedik onunla da gerçekleştirmek isterdik çok çok geçmiş olsun diliyorum

Zeynel Kete: Dersim bölgesinde pir talip ilişkisi erkân yürütmeleri meydan kurmaları bilgelikleri aşiretler arasındaki ocaklar arasındaki sorunları cem ve civat erkânı ile nasıl çözdükleri dilden dile anlatılmaktadır. Birçok araştırmacılar tarafından kayıt altına alınmıştır. Şih Çoban ocağının bölgedeki ağırlığı sorunları çözmek konusunda erkânı yürütme konusunda geleni takip etmesi açısından Dersim bölgesinde ciddi boyutuyla ağırlıkları vardır. Ocağımızın bir kolu da Çorum Alaca ilçesinin büyük NesimiKeşlik köyündedir. Şih Çoban evlatlarından Nesimi dedenin türbesi de Keşlik köyündedir. NesimiKeşlik köyünde Çorum'un Alaca ve Ortaköy ilçelerine bağlı merkezlerde özellikle de kavli aşireti ve diğer aşiretlere mensup yaklaşık 25 köye yakın talip topluluğumuz vardır.

Bahar Atas: Evet Garip Aygün dededen bu bilgileri almıştık. Siz de onaylamış olduğunuz

Zeynel kete: Diğer ocaklar aşiretleri göz önüne aldığımızda diyebiliriz ki en güçlü talip topluluğu aşiret ve ocaklara en geniş olan Şih Çoban ocağı bu ocaklardan birisidir. Mazgirt'teki Şih Çoban Türbesi'nin bulunduğu yerde halen o bölgeden çok güçlü bir şekilde insanlar kutsal günlerde ziyaretin üzerine gider, türbenin üzerine gider, dilek diler kurbanlarını keser, hastalarına şifa arar, umut bulduklarını söylerler. Orada bulunan türbenin önünde bulunan bir çeşme var özellikle ilkbaharda koyun sağım dönemlerinde yaşlılardan duyduğumuza göre belirli dönemlerde o çeşmeden süt aktığı söyleniyordu. Böyle hikâyeler anlatılır ve daha çok böyle felçli hasta olanlar buraya gelip sağlam bir şekilde gittikleriyle ilgili hikâyeler çok anlatılır. Mazgirt çevresinde hemen hemen Şih Çoban ocağına dergâhını merkezini bilmeyen yok gibidir. Yeni evliler oraya gider niyaz olur düğünler nişan sünnet gibi önce oraya gidilir türbeye niyaz olurlar diyelim ki harmanlar kaldırıldıktan sonra insanlar kendi ürünlerini hanelerine getirip koyduktan sonra şükür niyetine bu yılı sağlıklı şekilde geçirdikleri için bu niyetle de kurbanlarını alır gelir Şih Çoban ziyaretine üzerine gelir, orada birbirleriyle dar-didar olurlar küskünler de oraya gelir yine orada ziyaretin üzerinde bir araya gelir dar-didar olurlar kısacası bölgenin çok kutsal bir mekânıdır diyebiliriz

Bahar Atas: Anadolu Aleviliği için ciddi anlamda kutsal kabul edilen erenler var, evliyalar var. Bunlardan bir tanesi Safevi Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail, bir diğeri Dede Garkın, bir diğeri Ebu'l Vefa. Peki, bu saymış olduğum kişiler ya da bunların dışındaki kişilere dair söylemek istediğiniz bir şey var mı? Size göre Dede Garkın, Ebu'l Vefa, Şah İsmail Hatai, inançlarınız içerisinde nasıl bir yer edinmiştir.

Zeynel Kete: Söylenceye veya sözlü tarihe baktığımızda dersindeki birçok Reha hak Kürt Alevi ocakları kendi ocak mezheplerini Ebul vefa'ya dayandırıyorlar ariflerin başı olarak söyler ve Ebul vefa'nın Kürt olduğuna inanırlar ve kendi Ocak kurularını kurucularının da Ebu'l Vefa'nın devamı olduklarını hatta birçok ocağının kurucusu Ebu'l Vefa ile aynı dönemde yaşadığı meclisinde bulunduğunu söylerler ki bizim Şih Çoban ocağının yaşları da hemen hemen hepsi Şih Çobanla Ebu'l Vefa'nın aynı dönemde yaşadıklarını beraber aynı mecliste bulundukları muhabbet ettikleri mecliste ilim irfan sahibi olduğunu söylerler. Dede Garkın ocağına gelince de sözlü gelenekte şiirlerde beyitlerde ya da özellikle de kadın kadınların söylemlerinde Dede Garkınla ilgili Dersim'de yaşanan rea haq Alevi inancı ile ilgili sözlü geleneğinde herhangi bir şeye rastlamadım duymadım o çerçevede daha sonra kitabı okumalarda Dede Garkın'a rastladık. Mardin Diyarbakır özellikle Mardin bölgesinde yani günlük hayatta yaşam devam ettirilirken rea haq Aleviliği Dersim'de inançlarının sosyal kültürel ritüellerini yerine getirirken hikâyelerde de mitolojilerde de anlatılarda da Dede Garkın'a rastlamadım. Şah İsmail'e gelince de gerçekten de Alevi cemlerinde Şah Hatay-i manasıyla duaz-ı imamları çok meşhurdur. Hemen hemen bütün ocak pirleri olsun Hatta hatta sanatçılar olsun İsmail'in mahlası olan kişi Hatay-ı mahlasını mahlasıyla beyitler söylerler ve cem erkânları bağlanırken mutlaka Şah Hatay-ı ile tevhidle beyitler söylenir. Onunla bağlanır hatayı mahlası rea haq Alevi toplumsallığında güçlü bir karşılığı var ama bunun tarihsel olarak süreye ne zaman girdiği ile ilgili bir fikrimiz vardır. Şunu söyleyebilirim özellikle 15 yüzyıllarda başında itibaren Moğollar ve onların ardılları olan beyliklerin İslam ideolojinin güçlü bir şekilde Ortadoğu, Mezopotamya, Azerbaycan, Anadolu'ya girdiği dönemde güçlü beylikler devletleşmek üzere olan tarikatlar ya da aşiret ocak tarikatın birleştirildi toplumsal formları görmekteyiz. Özellikle Safevi bir hareketinin Azerbaycan'da Şiiliğin yayılmasında önemli rol oynadığı birçok kaynaktan değinilmektedir. Yani şeyi bir oluşum olduğunu daha sonraları ise Şiilik ile Azerbaycan'da adeta resmi mezhep haline geldiğini birçok tarihçi yazıyor şunu söylemekte fayda vardır bu tarikatın aynı zamanda Safevileri bir tarikat ve bir aşiret olarak da değerlendiren vardır birçok tarihçi de bir Kürt Şeyh Safiyüddin Erdebilî bir Kürt âlimi söyleyen olduğunu söyleyenler de vardır. Tarikatın sosyal tabanı daha çok o dönemlerde merkezi imparatorluklardan rahatsız olan biraz daha özgün inanç sistemleri olan tam olarak böyle devlet dini haline gelen İslamiyet değil de biraz daha batını yorumunu da esas alan bir tarikatlaşma süreci vardır Safeviler de yani ilk dönemlerde günümüz tabiriyle dersek emekçi sınıflar ve mazlum halklar içerisinde karşılık bulmuştur. İranî olması Kürtlerle çok güçlü bir bağının olduğunu anlamına geliyor dediğimiz gibi Kürt olduğunu söyleyenler de var. Ama Türkmenler arasında da ciddi bir karşılık bulmuştur ama zaman içerisinde tarikatın Şiiliğe evrilip devlet dini adeta Safeviyi kuranlar iktidarlaştığı iktidarlaşmasıyla tarikatın komünal özelliklerinin rıza topluma özelliklerinden yavaş yavaş zemin kaybedip devlet dini devlet ideolojisi haline getirmesi doğru orantılıdır temelinde Sasani med-pers kültürünün yaşam alanı mekânın yaşam alanında yaşamış bir tarikattan, inançtan bahsediyoruz. Bu yönüyle de Şah İsmail'in şiirlerinde ve o dönemdeki yaşadığı coğrafyada yaşam alanı bulunduğu coğrafya göz önüne aldığımızda daha çok Mazda ki batını anlayışlara sahip olan Babek hareketinin Abbasiler döneminde çok güçlü halk ayaklanmaları gerçekleştirmiş Hürrem'i hareketinin yayılım alanında yaşam alanı Bulmuşlardır daha çok Erdebil bir şehri Babek isyanı bu şehirde güçlüdür. Aslında Erdebil bir Sünni tasavvufu benimseyen bir şehirdir şeyi biliyoruz Hz. Ali zamanında birçok Arap kabilelerin buraya yerleştirildiğini Erdebil'e yerleştirildiğini Arap göçünün buraya geldiğini demografik yapıda büyük bir

değişiklik olduğunu bu yönüyle de siyasi ve kültürel yönleriyle güçlü bir alan haline geldiğini sünnet tasavvufu Beni seven bir tarihi şehirdir Bu Şehirde özellikle ilk önceleri Safevi düşünceleri yayılıyor ilk şeyhi olan şeyh Safiyüddin ise genç yaşlardan itibaren Sufi bir zat olarak yaşamıştır Şeyh Safiyüddin İran şiilğın de tarikatının oluşmasında önderlik yaptığı gibi aynı zamanda bir toplumsal önderdir de sosyolojik olarak böyle değerlendirmek lazım. Hem inancım açısından hem toplumsal olarak bir tarikatın bir topluluğun da önderidir bu yönüyle de toplumda ciddi bir karşılığı vardır Şeyh Safiyüddin hakka yürüdükten sonra yerine oğlu Sadreddin geçiyor ve peşine ondan sonra Şeyh Cüneyt tarikatın oluşumunun başına geçiyor Şeyh Cüneyt döneminde ilginç bir süreç yaşanıyor şey Cüneyt'in Karakoyunlarla yaşanan sorundan dolayı Erdebil'i terk edip oradan Erbil'e gitmesi Yani eğer bir başlı başına bir Kürt şehridir ve Erbil bölgesinde bilinen nüfusu da güçlü uzun Hasan'ın kız kardeşiyle Erdebili'nin kızıyla evleniyor. Ve böylelikle Şeyh Cüneyt döneminde tarikatın mekânı yayılım alanı güçlü bir şekilde Kürt coğrafyasına yönelmeye başlıyor ve bir süre sonra ise şey Cüneyt Erbil'den de ayrılmak zorunda kalıyor ve Uzun Hasan'ın kızkardeşiyle Begüm'le evleniyor ve o dönem Diyarbakır'dadır Uzun Hasan yine bir Kürtçe coğrafyası bir Kürdistan coğrafyasında varlık nedenini buluyor ve Azerbaycan, Anadolu, Suriye birçok alanda güçlü bir karşılık buluyor Şeyh Cüneyt'ten sonra Şeyh Haydar adeta bir simge sembol haline geliyor sözlü gelenekte de anlatıldığına göre Şeyh Haydar döneminde taliplerine müritlerine 12 dilimini Kızıl Taç giydirdiği bundan dolayı da kızıl külahtan kaynaklı olarak da keçeden yapılmaya silahtan kaynaklı Safevi bir tarafla taraftarlarının simgesi Kızılbaş SeriSur olarak adlandırılır ve daha sonra ise Şah Haydar'ın öldürülmesinden sonra küçük yaşta olan İsmail talip topluluğu ve tarikata bağlı olan canlar tarafından insanlar tarafından daha küçük yaşta kaçırılıyor, saklanıyor ve burada güçlü bir şekilde Hazar Denizi'nin yakınındaki İlahi Can denilen bir ormanlık alanda bırakılıyor. Burada söylendiğine göre Muhammed Şemseddün Lahici'den Kuran'ı bilgileri fıkıh dersleri alıyor. Bununla beraber dini eğitimleri de güçlü bir şekilde alırken ayrıca da sosyal kültürel birçok alanda da ciddi bir eğitime tabi tutuluyor e Şah İsmail'in şahsında tekrar tarikattan yeni bir değişiklik oluşurken yani Şah İsmail şahsına şunu söyleriz. Anadolu, Mezopotamya, Azerbaycan coğrafyasında biraz da coğrafyanın ve dönemin stratejisi de göz önünde alınarak inanç alanında çok güçlü değişimler yaşanmış bir tarikatın bir inancın takipçisidir. Büyük büyük dedelerinin zamanından kendi dönemine kadar bir değişim söz konusu olmuştur. Yani şunu söyleyebiliriz Şah İsmail'in şahsında somutlaşan bir durum vardır bir tarafta şiilik bir tarafta Kızılbaşlığa geçiş süreçleri aslında Şah İsmail'in tarihsel ve sosyolojik olarak çok ciddi incelenmesi gerekiyor. Yani ilk yazdığı şiirlerden son yaşamının son günlerine kadar yazdığı şiirler kendi hem inanç hem ruhsal kültürel olarak da hangi ortamda bulunduğu net olarak görülüyor yani zaten uzun süre Dersim bölgesi Erzincan orası da Safevi'lere bağlı Erzincan'a geldiği de birçok tarihçi tarafından söylenmekte. İlk yazdığı şiirde de son yazdığı şiirlerde de inanç açısından farklılıklar görmekteyiz inancın sürekli böyle bir değişim olması da tarikatın ve aşiretin iktidarlaşması süreciyle de orantılıdır ve nihayetinde bir aşiretin bir toplumsal formun bir beyliğin devletleşmesi süreci ile de beraber inanç alanında da bir iktidarlaşma bir tekilleşme bir radikalleşme söz konusudur bu tarihsel bir kuraldır. Çünkü iktidar aynı zamanda inancı da kendi tek eline alıp kendi hizmetine sunan çıkarları için oluşturur ve bu yönüyle de dine karşı din kavramı biraz da bununla da ilişkilidir e Şah İsmail'i Mehdi olarak gören çok güçlü bir Alevi tavanı vardır zaten şiirlerinde de kendisini Ali Fatma'dan soyunu götürüp hemen hemen bütün Alevi ocaklarında olduğu gibi 12 imamlara, İmam Ali'ye dayandırdı birçok beyitinde görmekteyiz sonuç itibariyle özellikle Osmanlı döneminde Osmanlı'nın İran politikası ve İran'a yönelmesi anlayışıyla Şah İsmail arasında zihinsel olarak şöyle bir ilişki vardır. Osmanlı İran'a girmesinin önündeki en büyük engellerden birisi Anadolu'daki Alevi toplumsallığıdır bunun nedeni ise İran,Azerbaycan merkezli Safevi Devleti de diyebiliriz Safevi Devleti bu coğrafyadayken daha önce işte Anadolu'ya da Mezopotamya'da kürt coğrafyasında da göndermiş olduğu bir çok propaganda yapan halifeleri ya da propagandistleri ciddi boyutuyla halkla ruhsal ve zihinsel olarak bir iktidarlaşmayı sağlamışlardır. Burada aslında iktidarına ayakta tutma açısından mazlumların inançlarının da nasıl iktidara alet edildiği de söz konusudur şunu diyebiliriz reâ haq Alevi inancına 12 imam kültürü daha çok Safevi döneminde girmiştir.

Belki daha önceleri bazı şiirlerde geçmiş olabilir ama böyle ideolojik olarak bir devlet mezhebi halini getirilme olarak daha çok Safeviler döneminde başlamıştır öncesi varsa da bu daha çok edebi ve coşkuyla söylenen şiirlerden öteye geçmemiştir Yavuz'un İran'a gitmesi sürecindeki en büyük engel Safeviler de bu coğrafyadaki Alevileri kale adeta koruması olarak durmuş bunları korumuşlardır. Safevilere koruyuculuk yapmışlardır. Bunu anlayan Osmanlı Devleti İran'ı ele geçirmenin önündeki Anadolu'daki, Mezopotamya'daki Kürt coğrafyasındaki Kürdistan'daki Aleviler olduğunu bildiğinden dolayı önce Alevilere yönelmiş bölge çok güçlü bir şekilde Alevi katliamına uğratılmıştır ve aslında Çaldıran Savaşı'ndan sonra Alevilerin Safeviler'e bakış açısında da bir değişiklik meydana gelmiştir öncesinde iki olarak kabul edilen ve Çaldıran Savaşı'ndan sonra yenilgiyi yenilmesi ile beraber aynı anda Anadolu, Mezopotamya'da da Aleviler yoğun baskıya tabi

tutulunca bölgedeki Aleviler; İran'a, Azerbaycan'a bu bölgeye giderlerdi yani orada bir Şah İsmail gerçekliği vardı. Kendilerine yardım edileceğini inanılır onun takipçileri devamlıları fakat oraya gidildiklerinde de tarihçiler fikirdir o geri dönüş hakkında ciddi bir baskıyla karşılaşıyorlar. Artık Safevi bir devlet artık şunu da öğreniyor mevcut inanç yapısıyla devletleşemeyeceklerini reâ haq Alevi süreklilerinin yaşandığı coğrafyada kendisine destek için gelenlerin dipten gelen hakikatçi bir damar olduğunu devletleşmenin önünde engel olabileceğini okuyabiliyorlar ve böylelikle de çok güçlü bir umut da bağlanmıyor bölgeye giden halk da o kendisini kurtarıcı olarak gördükleri mevki motifinin farklı bir şeyiyle karşılaşıyorlar umduklarını bulamıyorlar hatta ciddi bir baskıyla da karşı karşıya kaldıklarını tarihçiler yazmaktadır. Artık bu süreçten sonra Safevilik yavaş yavaş Safevi ve Şia güçlü hale geliyor Sünni daha kuran-i ağırlıklıdır kızılbaşlıktan Safevive şialığına geçiş oluyor bu konuyla ilgili İranlı sosyolog Ali Şeriatî Safevi şialığı diye çok güçlü bir eleştirilerde bulunmaktadır ve Şeyh Safiüddin döneminde yazıldığı söylenen Şeyh Safiüddin buyruğu bu göz önüne alındığında buyruk incelendiğinde kendisine istinat edilen buyruğun şeyi tam bilmiyorum kendisinin yazıp yazmadığını ama Şii ve Sünni özelliklerin ağırlıkta olduğunu da biliyoruz daha çok İmam Cafer buyruğunun esas alındığı göz önünde belirtiliyor. Birçok kuran-i bilgilerin batini yorumları yapıldı ve Alevi camiası içerisinde de bu buyruklar Osmanlı döneminde Yavuz döneminde ağırlıklı olmak üzere Safeviler bu buyrukları Bu kitapları Alevi coğrafyasına yoğun bir şekilde propaganda yapılan yapan kişiler tarafından gönderiliyor işte menakıbnâgmeler, İmam Cafer buyruğu, Şeyh Safiüddin buyruğu bu coğrafyada bu dönemde bu buyruklar girmeye başlıyor. Daha çok 16 yüzyılda bu coğrafyaya girmeye başlıyor işin özeline indiğimizde reâ haq alevi coğrafyası 16 yüzyıla kadar 15-16 özellikle 16 yüzyıla kadar daha çok reâ haq kültürü kendi ocakları Pir-Mürşit-Rayber kültürü içerisinde El Ele El Hakka diyerek ocakların birliği içerisinde kendi yaşamını devam ettirmiş. İnançlarının toplumsal hafızası pirlilik ve ocak kültürüydü gulbanklar dualar. Bu yüzyılda daha çok kendi ana dillerinde Zazaca'dır, Kürtçe'dir kendi kutsalları vardır yani bölgenin sözlü geleneği ve tarihi incelendiğinde 16 yüzyıl sürecine kadar daha çok mesela Dersim bölgesinde sözler yeminler ikrarlar daha çok kendi ziyaretleri üzerinde yapılır, akarsular üzerinde yapılır kendi ocakları üzerine yemin edilir bölgeni kutsal ziyaretleridir bunlar üzerine söz verilir veya her ocağın kendi kutsalı olan sembolleri simgeleri totemleri vardır bunlar üzerine yemin edilir söz verilir. Erkanda da gulbanklarda da dualarda da ağırlıklı olarak da kendi yerel kutsalları vardır. Hatta ve hatta kitabı yazınsan kutsallar kitaplar buyruklar bu yüzyıla kadar coğrafyada çok bilinmez daha çok doğal otantik ocak kültürü etrafında oluşmuş ana kemalettinin bağı güçlü olduğu klan kabile şeklinde bir yaşam vardır Bu süreçten sonra işte yavaş yavaş 12 imam kültürü çok güçlü bir şekilde Dersim coğrafyasına da yer alır ve Şah Hatay-ı cem erkanlarında güçlü bir şekilde görülmektedir şiirleri ile ve şöyle diyebiliriz. Osmanlı Safevi savaşları başlamadan önce sadece Alevi ocakları ve aşiretleri değil Kürt aşiretleri de Safevi'lerle birlikte hareket etmektedir. Ağırlıklı olarak Kürdi coğrafyalarda yaşam alanı bulmuşlardır bu düşünce Kürt aşiretlerinin Safevi'lerin yanında yer alması bize şunu da göstermektedir; Kürtler içerisinde Sünni inancının biçiminin nasıl algılandığını yaşandığını çok da katı bir Sünni inanca sahip olmadıklarını daha çok Zerdüşti, Hürrem'i, Med-pers inancının sentezini Sasani inançların sentezini yaşadıklarını. Zerdüş'tle başlayıp Hürrem'le devam edip Babek vesaire inancın bir sentezi haline geldiklerini görüyoruz. Yani kısacası Safevi tarikatı siyasallaşma ve devletleşmeyle orantılı olarak inancında da tarikatı siyasallaşmasında da devletin iktidarlaşması dini inancı iktidarlaşması sürecini görüyoruz bugün Şiilik dediğimiz ve Kızılbaş'lıktan Çaldıran Savaşı'ndan sonra Kızılbaş'lıktan 12 imam Şia'lığından Safevi Şia'lığına bir geçiş söz konusudur. Çünkü artık yeni bir inanç durumu yeni bir toplumsal sosyal yapılanma olacaktır. Buna uygun da inancım ve kendisini değiştirmesi gerektiği bir diyalektik vardır yani Safevi Şia'lığının bu aslında daha çok İslam iktidar ideolojisinin sünnet iktidar İslam'ından temel farkı biraz daha İranî kültürlere dayanmasıdır Bunun üzerinde ciddi bir şekilde durmak gerekiyor yani İran iktidar kültürü ve geleneği ile İslam dinini ve Şii inancını sentezleyen bir konumdadır Safevi'ler . Safevi şahsına biraz bu çerçevede bakmak lazım yani İmamet ideolojisi Safevil'erin İmamet ideolojisi kısacası İran iktidar kültürü ders ve o İran iktidar kültürünün İslam dini ile sentezini en iyi yediren bir durumdur. Bu yönüyle de Ali Şeriatî dediğim gibi çok ciddi bir şekilde Safevi Şia'lığını eleştirir ve Safevi Şia'lığının İslam iktidar ideolojisine kendine has bir sentez yaparak bir nevi tekrar Yeni bir iktidar düşüncesi meydana getirdiğini ve bunu da Safavî şiyası olarak tanımlamaktadır ve sonuç itibarıyla 16 yüzyıl ile beraber yavaş yavaş bu inanç birçok yönüyle reâ haq coğrafyasında yer edinmektedir. Yani kısacası Safevi Şia'sı Şah İsmail ile beraber sistematik haline gelen Safevi Şia'sı inancın hafızası iktidar kodları ve geleneğini kadim İran kültürü ile sentezleyerek yaratmış olmasıdır ha bu sentezde daha özgün özgürlükçü komünal bir zihniyetten ziyade Safevi'lerin iktidarını ayakta tutabilecek bir araç haline getirilmiş ve Safevi inancını ya da Safevi Şia'lığını bir sentez olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır bunu böyle tamamlamak daha gerçekçidir diye düşünüyorum.

Bahar Ataş : Kerbelâ ve 12 imamlar kutsaldır. Kerbelâ döneminde tutulan bir yas vardır. Bu dönemde ne yaparsınız?

Zeynel Kete: Kerbelâ olayı ile ilgili şunu söyleyebiliriz Karşıt İslam'ın hak ve adalet arayıcı kesimi ile olan bir arayışı olarak tanımlamak ya da iktidar İslam'ına karşı halkın bir savunması olarak düşünülebilir diye düşünüyorum ben bu yönüyle Kerbelâ mazlumun bizim açımızdan Kerbelâ'daki duruş hiç iktidar İslam'ına karşı İslamiyet'teki demokratik arayışların bir çıkışı olarak tanımlamak daha yerinde olur. Bir karşı duruş ve iktidara karşı tek zihniyete karşı Emevi İslam anlayışına karşı en üst düzeyde bütün ikrar verenlerin sonuna veren sonuna kadar ikrar verenlerin ikrarlarından dönmeden bir duruş sergilemeleri kendileri ile aileleri ile hanedeki en küçük çocuğa varıncaya kadar hak bildiği yoldan dönmemeleri bunun duruşunu sergilemeleri çok önemlidir. Bu bir inancın ne kadar içselleştirildiği anlamına geliyor en üst düzeyde bir ikrarlaşıma manasına geliyor bir arayış burada söz konusudur ve bir zirvedir. Bundan dolayıdır ki "Hüseyin'i Duruş" kavramı bir tanımlama Alevi inancında yer edinmiştir. Ve Muaviye'nin Yezid'in kendi iktidarlarını Arap aristokratları, Arap aşiret federasyonu, aşiret geleneğini, talancı geleneğini, karşı bir duruşu ifade ediyor. Çünkü Muaviye, hem bir halife hem bir tüccar hem de bir aşiret reysidir. Bu yönüyle düşünüldüğünde bu üç vasıf bir kişide bütünleşmiş yani kendi kadim dönemlerdeki Tanrı krallar gibidir ve buna karşı da bir duruş gösterilmiştir ve Yezit, Hz. Hüseyin ve ailesini çok vahşi bir şekilde katletmiştir Kerbelâ katliamı karşıt İslam'ın iktidar İslam'ın Emevi İslam anlayışının kendi iktidarını sağlamlaştırmak için nelerin yapılabileceğinin somut bir örneğidir böyle düşünmek lazım muhalif olanların en yakınlarındaki akrabaları da bile olsa iktidar için devlet için asıl olan devlettir gerisi teferruattır mantığı aslında iktidarın ne kadar neler yapabileceğini de en somut örneğidir ve Kerbelâ da Hz. Hüseyin ve ailesinin kendisine ikrar verenlerin Duruşu da önemlidir burada "Küfe Ruhı" denilen kavramdan söz etmekte fayda vardır. Yani Küfe'lilerin Hz. Hüseyin'e ikrar vermeleri sahip olacakları destek verecekleri konusunda çağrıda bulundukları görüyoruz fakat Hz. Hüseyin ve kendisine inananlar Küfe'ye gittiklerinde yalnız bırakıldılar burada bir iç ihanet eksik yoldaşlık ikrarından dönme tekrarına kaim ve daim olmama durumu söz konusudur. Bu yönüyle de küfe ruhu kavramı güçlü bir şekilde Alevi inancı içerisinde sürekli dillendiriliyor. Hani burada Hz. Hüseyin'in nasıl ibadet ettiği nasıl tapındığından ziyade bir duruş olarak bir simge ve sembol olarak Alevi süreklilerinde yer alıyor. İkrarından dönmek sonuçta kendisini ve ailesine mal olsa da bile iktidara karşı İslam'ın na-hak zihniyetine karşı hakikatin safında durmaktır. Bu yönüyle Kerbelâ ne hak durumudur Hz. Hüseyin için cenktir. Muaviye açısından ise istiladır. Çünkü cenk Alevi inancında hakikatin görünür olması hakkın kendini savunması durumudur ve bu yönüyle de düşünüldüğünde ciddi boyutunda Hüseyin'i duruş adaleti simgeliyor ve Alevi inancı içerisinde de "joy imam" İmam Hüseyin'in Hz. Hüseyin'in çubuğu olarak bir çubuk dar erkânında sorunlar çözülürken, bu bir ölçü olarak alınır. Hüseyin'in duruşu şartlar ne olursa olsun asla ve asla zulme biat etmemektir. direnişi hak bilmektir. Bir yerde zulüm varsa direniş haktır. Kerbelâ güçlü bir kavramdır Alevi inancında tabi daha öncesinde de olan bu duruş Kerbelâ ile beraber "Ferman Yezid'in ise meydan Hüseyin'indir." şeklinde kavramlaşmış zulüm altındaki her mekân kerbelâdır ve her direniş de Hüseyin'i direniştir şekilde de Şiiler biraz bunu daha dinimi motiflerle süsleseler de bile rea haq Alevilerinin neznin de bir adalet arayışıdır. Böyle yüzyıllardır yapılan baskılara asimilasyonlara ötekileştirmeye karşı bu duruş ikrarında durmak ne olursa olsun biat etmemek direnmek haktır sonuna kadar direnmek, haktır ve bu adaletin olmadığı tekçi zihniyetlere karşı meşru bir hak olduğunu hak, ne-hak savaşında hakikati temsil ettiğinin en önemli simgesidir. Hüseyin'i duruş ve bu duruş Aleviler açısından rea haq Aleviler nezninde çok güçlü bir şekilde hala kullanılıyor yani özellikle dar-didar erkânlarında bir sorun çözülürken; "sen ne-hakkın safında mı duruyorsun, Hüseyin'i safında mı duruyorsun?" şeklinde bir duruş söz konusudur. Bu yönüyle de bu yas olayı vardır ve Aleviler yas-ı matem diye de yas ve matem eş anlamlıdır bu gün geldiğinde biraz daha içine kapanırlar aslında burada ki yas yılda bir bir durum değerlendirmesidir. Sürecin aslında kritiğinin yapılmasıdır yani ağlayıp sızlayıp içine kapanıp kendini dış dünyaya kapatmaktan ziyade neler yaşandı küfe ruhu ne anlama geliyor, Hüseyin'i duruş ne anlama geliyor, buna karşı ne yapılmalıydı eksikler nelerdi ve Kerbelâ'da susuz bırakılıp evlatlarının katledilmesinin anısına oruç tutulması aslında bu oruç Kerbelâ'dan önce de tutuluyordu. Bu Muharrem orucu, Kerbelâ ile başlayan bir oruç değildir. Aleviler çok önceden de orucu tutarlardı daha sonra işte Kerbelâ'da şehit edilen hakka yürü yani katledilen canların anısına da onları yad etmek tekrar anma hatırlamak açısından bir oruçtur ve biz oruç sürecinde oruca başlamadan önce bütün canlar önceden kendisinden haneden anneden babadan başlayarak bütün köylüler hane birbirleriyle niyazlaşıp iç barışı sağlar adaletin sağlar oruca öyle başarlardı. Bu ikrarlaşıma bu barış niyazlaşma eğer yoktuysa oruç tutulmazdı mutlaka ve mutlaka çünkü Yezit bir katliam yaşatmış bir zulüm işkence yapmış buna karşı ise hayatta kalmanın tek yolu benzeri olayların bir daha olmaması açısından hiç barışını iktidara karşı ikrarlaşımayı sağlamaktır. Çünkü ne-hak zihniyet her yerde vardır her zaman devam ediyor ve zulüm altındaki her mekan Kerbelâ'dır sözü aslında Alevi inancının bugüne kadar yaşadıkları coğrafyanın bu yönüyle

mazlumların coğrafyası olduğu anlatılıyor ve o günlerde eğlence yani şimdiki gibi değil de ben çocukluk döneminde hatırlıyorum zevk, sefa, eğlence, düğün, nişan, toplu etkinlikler yapılmazdı daha çok içine kapanılırdı, asla ve asla kavga dövüş yapılmazdı, böyle şatafatlı iftarlar asla ve asla yapılmazdı. Sadece mütevazı şekilde kimse görmezdi adeta kimin ne yediğini gece 12'den sonra da yemek yenilmezdi su işte o Kербela'da Fırat Nehri'nin kenarında susuz bırakılmaların anısına bir daha o anı canlandırmak açısından onların neler çektiğini kendisi de hissedip en üst düzeyde duygu yoğunluğunu yaşamak açısından su ve sıvı içecekler çok içilmezdi.

Bahar Atas: Şih Çobanlılar cem törenini nasıl yaparlar? Geçmişte yapılanla bir farkı var mı?

Zeynel Kete: Şih Çoban ocağının böyle otantik kendine ait diğer cem erkanlarından farklı olarak ben bir cem erkanı olduğumu bilmiyorum öyle bir şey görmedim daha çok rea haq Alevi kültürü Dersim kültürü ocak kültürüne benzer cemler erkanları olurdu pirlir özellikle Hızır ayında talip topluluklarına giderler ağırlıklı Hızır ayı fakat görülen lüzum üzerine diğer dönemlerde de giderlerdi nihayetinde ocağın pirleri cem bağlayacakları köy ya da neredeyse o bölgedeki bütün insanlar birbirleriyle rızalaşır ikrarlaşır ruhsal bedensel zihinsel ikrarlaşma sağlanır, yeniden doğuş. Bununla beraber ikrarlaşırdıktan sonra cem erkânla gelirlerdi. Cem de dar-didar olurlardı sorunlar çözülürdü ve ceme böyle bağlanırdı. Hani şimdiki gibi böyle çok genel kuralları olan pirlirin önünde yazılı dosyaların olduğu her şeyin bir sistematige bağlandı robotik cemler değildi. Ritüeller geleneksel kültürle gelirlerdi. Ocak pirleri mümkünse çok olan şartları olmadığı müddetçe eşleriyle analarıyla gelirlerdi. Özellikle dar-didarlarda mutlaka eşleri de götürmeye çalışırlardı. Hani ben Şih Çoban ocağı pirlirlerinden hayatımda çocukluğumdan beri bu geleneği devam ettiren işte diyelim dedemin amcasının oğlu Aziz Kaykaç, Seyit Aziz onu çok iyi biliyorum çok iyi saz çalardı Zazaca, Kurmanci, Kürtçe öylelerdi, etkileyici bir hitabeti vardı. Doğal içinden geldiği gibi herhangi bir metne bağlı olmadan bu şekilde Cem Erkan'ı yürütülürdü. Yani önünde bir tek tip bir dosya değil de bütün dualar hem Ana dilde hem Türkçe her iki dilde içinden geldiği gibi güçlü bir coşkuyla yürütülürdü. Yine dedemle amca çocukları olan ve çok güçlü bir bağlama ustası da olan Üç telli Cura'yı sazı çalan ve diyebilirim ki benim de çok ciddi boyutta feyiz aldım lise dönemimde Dersim'in Pertek ilçesinde yanında liseyi okuduğum eşi de babamın halası olan ana Nazık ben hemen hemen Alevi inancının büyük bir kısmını o saza fazla olan itikatları duruşlarıyla birbirleriyle pozitif iletişimleri birbirlerine saygı sevgi hürmetlerini ben onlardan ciddi boyutuyla öğrendim. Hüseyin Çoban Pertek Zeve köyünden Tozkoparan'a gelmişler Pertek'in oradan da daha sonra işte Pertek'e yerleşmişlerdi. O da çok gelenekçi bir pirdi saza hâkimiyeti güçlüydü gelenek otantik bir şekilde ben cemlerine çok katıldım. Kürtçe ve Türkçe cem bağlardı. Hatta bazı cem erkânlarında böyle mesela pastoral şiirler de ben hatırlıyorum. Ne yazık ki kayıt altına almadık.

Bahar Atas: Bu bölgede anlatılan bir olay vardır .Kırklar Dağı'nda 12 Ocağın toplanması 12 Ocağın Hacı Bektaş-ı Veli'yi baş pir olarak seçmesi bu olayla ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Zeynel Kete: İşte bazı söylentiler de Dersim Kırklar Dağı'ndan 12 Ocak bir araya gelmiş bir meclis oluşturmuş Kırklar Meclisi bu mecliste Hacı Bektaş Veli Dersim ocaklarına bağlı baş yapmışlar şeklinde bir söylem. Evet, şunu söyleyebilirim Hacı Bektaş Veli bir pirdir yaşadığı coğrafya 13 yüzyılda İran rea haq Kürt coğrafyasının yoğun olduğu İsmail'i geleneğinin Karmati geleneğinin çok güçlü olduğu coğrafyada yaşam alanı bulmuştur ilk gençliği bu coğrafyada geçmiştir doğal olarak zaman ve mekânın kültür üzerinde ki etkisi hesaba katıldığında çok güçlü bir şekilde bir rea haq kültürüne komünal kültüre güçlü bir Karmati kültürüne sahip olduğunu tahmin ederim ve birçok araştırmacı da bu konuda önemli söylemleri var kaldı ki şu çok önemlidir yani kimlik değerlerinin yaratıldığı zaman ve mekânı temel alan bir tartışmanın içerisine girmek lazım bu coğrafyaya geldiğinde genç birisidir ve bu gençliğinde mutlaka ve mutlaka zaman ve mekânın kendi kimliği üzerinde ciddi bir etkiyi yarattı bu herkes için geçerli tarihsel bir gerçekliktir. Bu yönüyle de düşünüldüğünde kimlik değerlerinin yaratıldığı zaman ve mekân önemlidir belki bundan dolayıdır biraz coğrafya kaderdir söylemi hep öyledir ya da İbn-i Haldun'a mal edilir. Bu çerçevede düşünüldüğünde Hacı Bektaş Veli bir rea haq kültürünü çok iyi bilen birçok tarihçi tarafından Karmati İsmail geleneğini iyi bilen o gelenekten yetişen birisidir bir candır eserlerinde Farsça kaleme aldığı söyleniyor. Kendisine ait olduğu ya da daha sonra yazıldığı söylenen eserleri Farsça'dır. Bu yönüyle de çok derinlikli bir araştırma yapmak lazım yani Hacı Bektaş'a ait olduğu söylenen sözler eserler malakathname gibi eserlerin Zerdüştî o coğrafi, İsmail'i Karmati geleneğini bu eserlerde ne kadar vardır kültür kavramı ve orada anlatılan olayların tarihsel zaman ve mekan içerisinde incelenmesi lazım.

Dersime gelince de Dersim ile Hacı Bektaş ile ilişkisi işte Hacı Bektaş'ın Babai isyanına kardeşiyle katıldığı kardeşi Menteş'in o isyanda öldürüldüğü ve Baba İshak'ın Amasya'da asılmasından sonra Hacı Bektaş'ın kendini sevenlerle talip topluluğu ile beraber Dersim'e getirilip bir süre yaşamını devam ettirdiği korunduğu söyleniyor Dersim'i karargah olarak aldığı tarihçilerin çoğu söylüyor ben de buna inanıyorum şimdi dersime

gelmesi Dersim'lilerle iletişim kurabileceği anlamına geliyor güçlü bir şekilde doğal olarak insan kendi kültürünün dışında ayrı bir kültüre gidip sığınmaz ya da gidip yaşam alanı bulmaz uzun süre yabancılık çeker dersime geldi ve bir süre dersimde yaşadığı söyleniyor. Bu demektir ki Dersim'lilerle Dersim kültürü ile coğrafyasıyla da tarihsel bir ikrarlaşması vardır ve iletişim sorunu yoktur ama Dersim ocak sistemini incelediğimizde Dersim'de olacak sistemi vardır. Ocak sistemi tabiri rica etse bir özerk yönetimdir her aşiret belli bir ocağa bağlı ve bazı ocaklarda birbirine bağlıdır buna "El Ele El Hakka" denilir. Her ocak pir-mürşit-rayber ve talip topluluğu kendi varlıklarını birliklerinin birliklerini Ocak kültürü içerisinde devam ettirirler. Bu yönüyle de ocak ocağa oluşturan nüfusun toplumu arsız ve hırsız, nursuza, düş olmadan kendi özgür yapısını varlığını devam ettirmesi, yönetim modelidir. Bir nevi böyle bakmak lazım ocak kültürüne Dersim'de rea haq ocağı vardır ve bu çok güçlü bir gelenektir ve bu gelenek kısmi eksikliğine rağmen de halen devam ediyor ve her ocağın kendine ait sembolleri simgeleri özgün yapısı vardır. Bu yönüyle de ocak talipler topluluğunun içinde yer aldı kutsalların olduğu ve ocağın başında da pirlerin olduğu ve pirlerin toplumsal hafıza olduğu bir yapı şimdi devlet de iktidar sisteminin toplumu kendi içine aldığı iktidar kurdu kendisine benzettii tahakküm kurduğu bir sistem vardır. Bu sistemin dışında kalanlar inancı arsız nursuza hırsız düşürmeyenler ikrarla ve rızalı yaşayanlar Rıza Toplumu diye tanımladığımız ya da işte Demokratik Toplum diye de tanımlanan kesimin bu tek şey iktidarcı zihniyete karşı bir duruşu bir haykırışı bir hakikat arayışlarının bir araya getirdiği topluluktur yani ocağı sadece sosyolojik olarak toplumun belirli bir aşamaya gelip yaşanması gereken toplumsal evre olarak tanımlanmamak lazım sadece sosyolojik olarak tanımlarsak yanlış olur iktidar güçleri ve devletçi zihniyetlere karşı boyun eğmeyen rıza toplumu kültürünü devam ettirenlerin varlığını birliğini devam ettirenlerin oluşturmuş olduğu bir yönetimdir ocağı biraz daha bir örgüttür. Böyle düşünmek lazım ve biraradalığı da temsil ediyor bu örgütte ve kısacası ocak kurumu rea haq Alevi inanç sisteminin yapı taşıdır. Olmazsa olmazdır hani ocakların ne zamandan beri bugünkü halini aldıkları nasıl inşa edildikleri ile ilgili bir tarihsel süreç dayanıyor. Ben şuna inanıyorum bir de kutsal mekânla ilişkisi vardır daha önce söylemiştik. Bu yönüyle rea haq Dersim ocakları özgündür ocağın hemen hemen kendi kültürleri Kurmanci, Zazaki lehçeleri ile ağırlıklı olarak kendi inançlarını yaşarlar Hacı Bektaş Veli de zaten hayattayken bir tarikat oluşturmaktan ziyade Hakk'a yürüdükten sonra ama kendi yaşamında komünal bir yaşam oluşturmuş çünkü Hacı Bektaş'ın yaşadığı mekana gidildiğinde en bariz örnek mesela müzesine gidip incelendiğinde o dönemde kullanılan mutfak araçlarına kapkaça bakıldığında her bir kazanında binlerce insanın yemek yediği görülüyor ve toplu halde yaşamı inşa etme ve o bölgedeki bütün yüzlerce binlerce köy bu ocağı bu dergaha bağlıdır adeta her köye her bölgeye birer tane halife ya da sorumluluk belgesi veren birisi gider sorunlar o şekilde çözülür. Ciddi bir örgütlenme modelidir. Özerk bir örgütlenme modelidir. Sonuç itibari ile Hacı Bektaş-ı Veli Dersim'deki hiçbir ocağın ne Piri ne Mürşidi ne de Rayberi değildir. Hemen hemen her ocağın Piri- Mürşidi-Rayberi bellidir ama Hacı Bektaş-ı kişilik olarak Hacı Bektaş'ı ve dergâh sistemini komünal yapıyı Türklük üzerinden inşaa etmeye çalışan İttihat ve Terakki döneminden beri başlayan bir yapılanma vardır. Bu da Dersim Ocak sistemini yok etmeye yöneliktir. Hani Dersim Ocak sistemini Hacı Bektaş'ı Türkleştirip ocak sisteminde Dersim'lileri de oraya bağlayarak Hacı Bektaş şahsında ocak sisteminin altını boşaltma gibi bir durum söz konusudur. Halbuki Hacı Bektaş asla ve asla böyle bir durumu yoktur. Kaldı ki o döneminde böyle etnik ulusal yapıya dair bir durum yoktur. Hacı Bektaş güçlü bir pirdir güçlü bir dergah kurmuştur. Esas almıştır özerk bir yönetimi vardır. Ve zamanın iktidarcı anlayışlarıyla da hiçbir zaman bir araya gelip de onlara ikrar vermemiş biat etmemiştir. Hacı Bektaş hakka yürüdükten sonra işte Balım Sultan ocağa kayyum olarak atılıyor ve onun üzerinden ocak Osmanlı'ya iktidarcı anlayışa devlete bağlanıyor. Böyle bir durum vardır. Bu Bektaşilik üzerinde Aleviliği Türk kimliği ile özdeş tutulması anlayışıdır. Özellikle Baba Sait çizgisi İttihat Terakki'deki bu çizgi böyle yapıyor resmi bir Bektaşilik yaratılmaya çalışıldı ve özellikle de 1800'lü dönemlerde yani elimizdeki birçok belgede de 1800-1900'lü dönemlerde böyle bir toplantının olduğunu söylemeleri bence bir resmîydi devlet toplantısıdır. Ben olacağını zannetmiyorum nedenine gelince de Dersim'de özgün bir ocak yapısı vardır Her ocağın Piri-Mürşidi-Rayberi bellidir ve verilen ikrarla da bu ikrardan dönülmez tutup da hiçbir can Kendi pirinden mürşidinden rayberinden vazgeçip yeni bir pir yeni Bir mürşit yeni bir rayber tutmaz çok olağanüstü bir durumlar olsa da dahi. Bu ancak ki yine o ocağın evlatları içerisinde bir taksimat yapılır. Bu çerçevede bu daha çok dersim rea haq Alevi Kürt ocaklarını asimile etmeye yönelik resmi tarih tezinin bir bakış açısıdır böyle bir durum uydurmadır, resmidir. Alevi hakikatine da uymaz kaldı ki Hacı Bektaş'ın kendisi de asla ve asla böyle bir şeye gelip de Dersim'deki ocakların başına geçmek gibi bir şey yok rea haq Alevi inancında ocağın başı kavramı diye bir şey de yok her ocak baştır ve hiyerarşi bir ocağa verilmemiştir. "El Ele El Hakka" düsturu söz konusudur. Bütün ocaklar bir araya gelip kendilerini bir ocağa bağlamaları gibi Alevi kültüründe inanç motiflerine uyan bir durum olmaz böyle bir şey olmamıştır. Yani bu bir uydurmadır, düşünüyorum ama Hacı Bektaş'ın kendisi bizim açımızdan bir değerdir güçlü bir

değerdir bir pirdir bir dergâh oluşturmıştır. Bu yönüyle Hacı Bektaş'ı resmi tarihten kurtarıp kendi tarihsel hakikatiyle kökleriyle birleştirmek gerektiğini inanıyorum. Zaten bu Hacı Bektaş törenleri de uzun süre dergâhın yasaklanması Kültür Bakanlığına bağlanması daha evveliyatına Balım Sultan'ın kayyum olarak atanması Dergâh üzerinde oynanan oyunları çok net olarak dile getiriyor.

Bahar Ataş: Şıh Çoban Türbesi'yle ilgili bize bilgi verir misiniz? Şıh Çoban'ın mezarı orası mıdır Zeynel dede?

Zeynel Kete: Şıh Çoban ocağından bu Mazgirt'teki türbenin tarihçesi ile ilgili çok teferruatlı bir bilgim yoktur mevcut kaynaklarda değinilmiştir ama ama öyle çok ne zaman yapıldı kimler tarafından yapıldı? Eski de biraz şu andaki etrafında bulunan yıkıntı temelleri vardır. yani geniş bir alanda mimarı yapının enkazını duruyor hali hazırda türbenin içerisine bir mezar vardır şık çoban'ın mezarı olduğuna biz inanıyoruz bizim için de son derece kutsaldır.

Bahar Ataş: Son olarak Tunceli Aleviliğini diğer Aleviliklerden farklı kılan şeyler var mıdır?

Zeynel Kete: Tunceli Alevilerinin diğer Alevilikten farkı nedir? Derseniz ben böyle Tunceli veya Dersim Aleviliği kavramının biraz sorunlu bir kavram olduğuna inananlardanım yani kültür kimlik değerleri yaratıldığında mekân önemlidir bu tarihsel bir perspektiftir yani mekânı temel alan bir tartışma bir kültürel araştırma bir tarih araştırmaları yapmak önemlidir. Alevilerin birçok sorununu çözer bu konuda bir yazım çalışması araştırma inceleme yapmak önemlidir ama böyle kuralları çok net olan sadece Tunceli Aleviliği diye tanımladığımız Dersim Aleviliği diye tanımlanan bir Alevilikten ziyade hani Dersim'liler kendilerini rea haq olarak tanımlarla bizim annelerimiz böyle derlerdi. Dersim'in Osmanlı'da eski bir eyalet olarak düşünüldüğünde güçlü Kürt etnik yapısının bir ortak değerler çok fazladır. Hala da birbirlerinden çok farklı değillerdir sadece nüans farklılıkları olabilir bu yönüyle de Dersim'liler yani Tunceli Alevi diye söylediğimiz bu Alevilik daha çok kendi ocak örgütlenmesi üzerinden olmuştur. Doğaldır. Kendi doğal birey toplum ve doğa kutsallığı vardır anemist özellikler bu kültürde belirleyicidir bu önemlidir hala o komünal yapının kültür değerleri dersimde güçlüdür. Çünkü içeriği bu kadar zengin kapsamlı Bu kadar geniş kavramdır rea hak kavramı Alevilik de öyledir bu çerçevede düşünüldüğünde bir toplumu kuramsal anlamsal olarak tanımlarsak o toplumun kültürünü de tanımlamış oluruz. Dersim binlerce yıldır özerk yaşamış kendi içerisinde ocak örgütlenmesi anlayışıyla bileşenlerinin sorunlarını çözmüştür. Bir üst akıl anlayışı ile iktidarcı bir anlayışa asla biat etmemiş aşiret yapısı içerisinde ocak yapısı içerisinde kalmış. Bu aşiret ve ocak yapısını sadece sosyolojik olarak tanımlamak eksik kalır biraz daha devletleşmeye karşı iktidarlaşmaya karşı komün değerleri savunulması ve bir kültürel direniş damarıdır. Bu yönüyle düşünüldüğünde. Dersim de yaşanan inanç rea haq inancıdır bu inancın kökleri bugün benzer özellikleri diyelim ki bir sürü şekilde İç Batı Toroslar'da yoğun bir şekilde yaşanıyor hemen hemen benzer özellikleri kendi içinde barındırıyor yani Maraş, Adıyaman, Malatya, Elazığ bütün bu coğrafya adeta yani Alevi Kürt topluluklarının en yoğun yaşadığı bölgedir. Hani dersim merkezli Fırat havzası diğeri de Maraş merkezi İç Toroslar havzasıdır. Bu coğrafya kadim dönemlerde Özellikle de Cumhuriyet döneminde de yoğun katliamlara maruz kalmış bir coğrafyadır coğrafyada şunu diyebiliriz. Yani en-el hak, rea haq olarak tanımlanan inanç coğrafyasıdır güçlü bir kültürel direniş damarı vardır bu coğrafyada bunu da biliyoruz ki İran'da yoğun olarak diyelim ki Ehl-i Haklarla da Dersim'de yaşanan inanç benzerliği vardır aslında şunu diyebiliriz. Zerdüşt'ü geleneğinin, Mani geleneğinin, Hürrem'i geleneğinin, aryanik kültürün bu kültürün direniş taraflarının en güçlü olarak görüldüğü belki de son halkasıdır Dersim inanç motifi böyle değerlendirmek lazım yoksa Tunceli Aleviliği olarak değerlendirmek eksik kalır. Çünkü Dersim'deki inanç motifi kendi diliyle değil ana dili iledir Türkçe sonradan bu inancın oluştu. Çünkü dil bir etnisiteyi, kültürü, tarihi, kolektif bir kimliği meşrulaştırılmasını en önemli araçtır. Bireysel değildir, toplumsaldır ve Dersim'liler gerçekten de inanç sembolizmine baktığımızda ritüellerine baktığımızda daha çok kürdi aryanik bir inancı görüyoruz ve bu inanç biraz önce saydığımız coğrafyadan, güçlüdür Yarsaniler, Ehl-i Haklar, Kakayılar bu inancın halen farklı coğrafyalarda takipçileridirler. Bu yönüyle de düşünüldüğümüzde tarihsel geleneği son halkasını oluşturuyor diğer Aleviliklerden farkına gelince de hani doğal olarak diyelim ki bir Türkmen Alevisi ile Tahtacı, Hubyar, Keçeci, Sıraç diye tanımladığımız bazı Alevi süreklilerinden farkları olabilir bu da normaldir hem coğrafyayla hem etnik yapı hem de demografik yapıyla da ilişkilidir. Uzun süreli kapalı kalan toplumlarda ve yoğun baskı olan toplumlarda devletleşmeye karşı direnç gösteren toplumlarda biraz daha kendi içine kapalı yaşarlar. Bu yönüyle de düşünüldüğünde diyelim ki bu farklılıklar zenginlik olarak değerlendirilmesi gerekiyor. Yani bir Tahtacı Semah'ında saz çalıp semaha çark-ı pervaz haline geldiği dönemlerde daha çok türkü formatında söylemler söylenir öyle çok dini çok 12 İmamcı diyelim gelenekler tevhidler yoktur. Halk Müziği türkü formatındadır bu ritüellerin farklı olması zenginlikle ilgili bir şeydir tekleştirmek tekipleştirmek biraz devletçi bir mantalitenin sonucudur. Bu çerçevede düşünüldüğünde diğer Aleviliklerinde diğer Alevi süreklileriyle ilgili farkı çok böyle keskin ayırtırmaya dayalı değil ama hepsinde birey doğa kutsalın zenginliği vardır. Fark uygulamaya yönelik etnik yapıların ve

coğrafyanın kültürüne yöneliktir. Özgün bir kültürdür. Dersim’de yaşanan rea haq Alevi kültürü kadim bir kültürdür tabiri caizse on bin yılı aşan rıza toplumu, demokratik toplum kültürüdür Arya'nın ilk damarın en güçlü direnişidir. Bu direniş damarı hak ve özgürlük arayışı damarını temsil eder Dersim’deki ocak yapısı da özgün ve özerk bir yapıdır ve bu kaç bin yıllık damarın son halkasıdır dersin diyebiliriz.

Bahar Ataş: Yüreğinize sağlık, verdiğiniz bilgiler için.

Hüseyin Kaykaç ile Kişisel Görüşme 30 Mayıs 2023

Bahar Ataş: Merhaba ben Munzur Üniversitesi Tarih Ana Bilim dalında master yapmaktayım. Çalıştığım konu ise Şîh Çoban Ocağı. Siz de bir Şîh Çoban evladısınız bu nedenle sizinle de sözlü mülakat yapmak istedik. Siz kendinizi bize biraz tanıtabilir misiniz?

Hüseyin Kaykaç: Evet ben kendimi tanıttım biraz adım Hüseyin Kaykaç Şîh Çoban ocağının evladayım, Seyit Aziz Dede'nin torunuyum, 1970 doğumluyum, Tunceli merkez Doluküp Köyü'ne kayıtlıyım, lise mezunuyum, kendim bir kamu kurumunda çalışıyorum. Şu anda orada da sendikal faaliyetlerde bir sekreterliğim var şu anda da devam ediyorum işime. Alevilik yolu hakkında da belli bir bilgi ve donanıma sahibim. Bunu daha gerek kendi dedem gerek büyüklerim Alevilik yolunda bu Hak yolunda yürüyen dedelerden feyz alarak bu yolda epey bir hizmetim var elimden geldiği kadarıyla da hizmet etmeye çalışıyorum.

Bahar Ataş: Teşekkür ederiz o zaman bize Şîh Çoban'ın kim olduğunu Tunceli bölgesine yerleşmesi konusunda bilgi verebilir misiniz?.

Hüseyin Kaykaç: Tabi, Şîh Çoban Ehl-i beyt soyundan İma Musa-î Kazım evlatlarındandır. Seyit Musa-î kolundan gelmektedir. Tabi bu bizim kendi büyüklerimizin verdiği bilgilerden dolayı şey yapıyoruz bu bilgi bizde son şeceremiz maalesef şu an daha netleşmedi ama bizim kendi büyüklerimizden edindiğimiz bilgi bu bizler büyüklerimiz sürekli talip gitmemiz var en büyük talip gittiğimiz kavli aşireti. Aynı zamanda da Dersim'in kendi bazı bölgelerinde bazı aşiretlere pirlik rehber olarak gitmiştir. Şîh Çoban tarihi anlatımlara göre şu an mekânı Mazgirt'tedir zaten kendi Ocak dergâhı oradadır. Türkiye'nin belli yerlerinde Şîh Çoban'a ait belli tekkeler zaviyeler vardır bunların yanında kayıtlı devlet Osmanlı arşivlerinde özellikle bu bilgilere sahibiz. Sivas, Kayseri, Eskişehir kolu üzerinde bir kolu gitmektedir ama bu başka kol evlatları olabilir bir kolu da Mezopotamya dediğimiz yerde yani Diyarbakır, Batman, Urfa yöresinde gözükmektedir. Ama bunlar daha tarihi şeylerde Şîh Çoban olarak geçmekte ama ocakla bu seyitle ne kadar bağlantıları var bu konu hakkında daha net bir kanıt elimizde yok şu anda araştırılmaya muhtaç ve araştırıyoruz da bunu tabi bizim burada baktığımız ilk şey talip bir seyit ocağının en büyük şeceresidir. Çünkü bu o dönemde seyitler taliplerin içerisinde gelmektedirler yani burada babadan oğula geçen bir talip kitlesi var yani çünkü bu yol öyle gelir. Yani birbirinin eteğinden tutarak gelinir Şîh Çoban 12 Dersim ocaklarından biridir. Tabi kendi hakkında büyük rivayetler var. Çok büyük şeyler var ama bunlar belgelenmediği sürece açıklanmaya muhtaç bilgilerdir. Bizler de bu konu hakkında net bir şey söyleyemiyoruz ama Seyit Çoban olarak talip kitlesine sahip ve şu anda da mesela efsanevi olarak algılanabilir ama öyle değil bizlerde bir keramet şeyi vardır. O kerametlerinden dolayı Şîh Çoban aynı zamanda belli evlatları Türkiye'nin hatta Balkanlar'a kadar Suriye'nin belirli bir bölgelerine kadar gidip gittikleri görülmüş bunun en önemli şeylerinden bir tanesi de kendi tokmağı vardır. Şîh Çoban'ın bu tokmağı zor anlarda kendi müritleri veya taraftarları zora düştüğünde kaybolup gidip kanlı bir şekilde geldiği anlatılıyor rivayetlerde. Bir kerametinde de bu var bu tokmak da şu an Çorum'da müzededir. Şîh Çoban'a evlatları tarafından verilmiş şu an Çorum'da çünkü orada da bir kolumuz var. Nesimi Keşlik dedemiz orada Keşlik köyündedir kendi yatırısı orada dergâhı da orada, ama o kesin bilgilere göre Şîh Çoban evladır Şîh Çoban'ın aynı zamanda bir şifa ocağı da olduğu. Ben size şöyle söyleyeyim hayvanlarda çıkan veba hastalığı veya daha değişik hastalıklarda oraya gelinir. Genelde sara hastaları şifa bulur o şifasıyla su içen canlarımız şifalarına kavuşur böyle bir kerameti de var, tabi bunlar keramet ehlidir bunlar keramet göstererek topluma sahip olmuşlar bir seyitlik mertebeleri olduğundan dolayı biz de naçizane onların evlatlarıyız. Bugün de o seydimizin, pirimizin yolunda bu dedemizin, babamızın yolunda gitmeye gayret gösteriyoruz

Bahar Ataş: Seneler önce Munzur Üniversitesi Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından çıkartılan bir bültende şeceremiz yayınlanmış fakat şeceremiz net değil dediniz şecere ile ilgili bize bilgi verebilir misiniz?

Hüseyin Kaykaç: Ben şecereyi bizzat şahidim. Bizim Veli Güler diye bir amcamız vardı kendisi Erzincan kolundandır bizim bir kolumuzu Erzincan'da amcalar onun elinde kayıtlı bir deriye yazılmış şecere vardı. Ben de gördüm onu, şahitlikte ettim. onun çözülmesi için Tunceli Üniversitesi'nin rektörü Durmuş Boztuğ tarafından Kadir Dede görevlendirildi. Yani o kadar akıbetini bilmiyorum.

Bahar Ataş: Dersim -Tunceli bölgesinde yaşayan Alevi topluluklar kendilerini Kızılbaş Kürt Alevi veya Rae Haq olarak nitelendiriyorlar. Siz Şîh Çoban Ocağı olarak bu nitelendirmelere katılıyor musunuz?

Hüseyin Kaykaç: Biz de Rae Haq dediğimiz olgu üzerinde yani Ebul Vefa geleneği ile genelde inancımız bu yönde biz tabi bu kişiden kişiye dededen veya aldığı eğitime göre değişiyor. Maalesef şu anda çünkü eskiden

kulaktan kulağa babadan gördüğü terbiye ile veyahut onun bilgileri ile gelen bir inanç olduğu için Alevilik batını yönleri hep genelde öyle alınır. Ama şu andaki ortamda tabi insanlar biraz da teknolojinin yardımıyla farklı boyutlara taşıyabiliyor ama bizim kendi kökümüz Rae Haq'tır. Hak Muhammed Ali yoludur. Bizlere böyle ya işte Siz Türk müsünüz Kürt müsünüz Arap mısınız? gibi sorulara maruz kalıyoruz. Biz genelde tarihi yönüyle baktığımız zaman bunların bir Türk boyu olduğu söyleniyor ama Ebu'l Vefa'nın da Ebu'l Vefa'yı Kürdi die bilinir ki, Vefailik bizim için önemli kısacası o olguyu vurgulamak istiyorum Vefailik bizde daha ağırdır öyle düşünmekteyiz. Dersim'de de 12 Ocakların hemen hemen birbirinden farklılığı yoktur. Bunların genellikle ibadet inanış ve davranış ritüel şekilleri aynıdır %80-90 aynıdır. Çünkü El Ele Hakk'a demiş herkes birbirinin piri, mürşidi, talibi olarak çünkü bizim de pirimiz, talibimiz, mürşidimiz, rehberimiz var genellikle inanış ve ibadet şeklimiz aynıdır yani ben çok farklı olduğuna inanmıyorum ama şimdiki ayrıştırmalar bazen oluyor maalesef onu da görüyoruz yani

Bahar Ataş: Tunceli nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Kürt ve Zazalaca konuşanlardan oluştuğu bilinmekle beraber, ibadet ederken hangi dili kullanmaktasınız? Kürtçe mi Zazaca mı Türkçe mi?

Hüseyin Kaykaç: Çok uzağa gitmeye gerek yok Biz zaten kendi dedelerimizde kendi dilimizden ibadet edildiğine şahit olduk.

Bahar Ataş: Peki Cem ibadeti hangi dilde gerçekleşmektedir?

Hüseyin Kaykaç: Özellikle Kureyşan aşiretine baktığın zaman Hozat tarafında olanlar Kürtçe ibadet ederdi. Nazmiye tarafında olanlar Zazaca ibadet ederdi, bizim de kendi pirlerimiz Ağuçan Ocağı olduğu için onlar Kürtçe ibadet ederlerdi. Bizim de kendi ibadetlerimiz Kürtçe'yi de genellikle biz aynı zamanda çift dili de biliyoruz Zazaca da biliyoruz Kürtçe de ve Türkçe dualar bu son zamanlarda başladı eskiden Türkçe çok kullanılmıyordu

Bahar Ataş: Cem ibadetini nasıl gerçekleştiriliyordunuz ne tür cemler yapıyordu bu yörede yapılan Derviş ve pir cemlerinden hiç haberdar oldunuz mu?

Hüseyin Kaykaç: Derviş ve pir cemleri ile ilgili bir bilgin yok, Duymadım. Cemleri Dersim'de pirler yürütür. Pir öncelikli ulaşamadığı köylere dikme dedeleri dikerdi. Rehber olarak dikerler de onları yani köydeki günah işlememiş düzgün, mazlumdan yana hak yememiş insanları kendilerine rehber olarak orada bırakırlardı. Oraya ulaşamadıkları için onlar da rehber soyuna ama aslında bunların birçoğu ocağa bağlı değil %80'i diyebilirim. Rehberler genellikle şahitlik ederler, hazırlık yaparlardı orada pir köye gittiğinde, öncelikle herkesin bir durumunu sorardı. Kuskün dargın var mı? Orada ki hak yiyen var mı? Haksızlık var mı? Önce gittiği hanede aileden başlardı eşler arasında bir sıkıntı var mı? çocuklar arasında bir sıkıntı var mı? Olup olmadığını sorardı. Eğer sıkıntı varsa o sıkıntıyı bertaraf etmeden kesinlikle orada lokma da yemez dua da vermezdi. Bunların hepsini çözer barışı sağladıktan sonra köylü hakkında bilgi alırdı o köyde Cem'e girdiğinde rızalık olup olmadığını sorardı. Rızalık aldıktan sonra ibadet bölümüne geçerdi.

Bahar Ataş: Görgü Cem'leri, Birlik Cem'leri, Musahiplik Cem'leri ile ilgili bize bilgi verebilir misiniz?

Hüseyin Kaykaç: Biz de aslında ne Birlik Cem'i, ne Öğreti Cem'i yoktu şimdi var onlar. Şimdi mesela ilk başta kesinlikle. Musahiplik Cem'i vardı çünkü toplumumuzda Musahip ilan edildiğinde bir yol kardeşliği ilan ediliyordu. Bu yol kardeşliği için illahi bir pire başvuruluyordu. O pir gelirdi yılda da bir sefer Musahiplik Cem'i bağlarlardı. Onun dışında Hızır Cem'lerimiz vardı. Ama şimdi kentsel bir topluma döndüğümüz için herkes kendi prinden koptuğu için Cemevleri'ni kurumsal bir hale geldiği için şimdi burada ismini Öğreti Cemi koymuşuz 12 hizmetli cem burada çok yürütülmüyor ama eski köylerde o illaki musahiplik cemlerinde kesinlikle kurbanlı bir vaziyette saatlerce sabahlara kadar süren cem ibadeti yapılırdı. Görgü Cemini biz görmedik en son 1930'larda Pertek'te yapıldığı söyleniyor daha önceki Görgü Cem'i de Malatya Mineyik'te yapılmış görgüye herkes gelemez çünkü musahibi ile beraber olacak herkes hiç günah işlememiş düzgün, mazlum, temiz, hakkı hak olan İnsan-ı Kamillerle bağlanan bir Cem o, o Cem'e de biz şahitlik etmedik. Görgü Cem'i farklı Musahip Cem'i farklıdır, 12 İmam Cem'i farklıdır, Hızır Cemi farklıdır. Şu anda yapmış olduğumuz cemler tam farklıdır şu anki yaptığımız cemler genellikle topluma gençlere öğreti amaçlı inancımızın, yolumuzun bu olduğu ibadetimizin bu olduğu bunu hem öğretmek hem ibadeti yerine getirerek yapıyoruz ama eski de öyle değildi kesinlikle hazır olan İnsan-ı Kamil olanlar o Cem'e girer.

Bahar Ataş: Birlik Cem'i Hızır Cem'i olarak görebilir mi Dar-Didar Cem'i , Abdal Musa Cem'i de diyorlar

Hüseyin Kaykaç: Ya aslında Birlik diye bir şey yok sonradan Birlik Cem'i diyebileceğim bizim ibadetimizde çok yeri olmayan bir kelime ama sonradan Türkçeleştirildi biz genellikle ya hazır der Hızır Cemimizi yaparız

Bahar Ataş: Birlik Cem'i herkesin katılabildiği bir cem türü Hızır Cemi de o zaman herkesin katılabileceği bir Cem ibadeti mi?

Hüseyin Kaykaç: Yok Hızır cemleri aslında burada yine onu anlatmaya çalışıyorum. Eskiden bizim Dersim'de bir ay hızır sürüyordu sebep şu bütün köylere ulaşamayan pirler haftaya bölmüşlerdir her gittikleri yerde illaki o ibadeti yerine getirmekle o kurbanları tıglamak için kendi talibini sorunlarını dinleyip onların müşkülleri varsa halletmek için bu yola başvurmuşlar. Dersim'de inanç budur üç gün oruç tutulur, oruç bitiminde kurbanlar kesilir, akşam da cem ibadeti yapılır. Yine orada sorgu sual vardır. Dar -Didar vardır bizde. Bu hangi Cem olursa olsun rızalık alınır yani öyle herkes pat diye gelip cemlere giremez. Ama şu an

günümüzde kentsel toplum olduğu için sen kimseyi tanıyamazsın edemezsin kimin kim olduğunu bilemezsin bilmediğin için herkes de katıldığı için buna Birlik Cem'i denilmiştir

Şıh Çobanlarda benim dedem Seyit Aziz Cem'e götürürdü biz onların ceminde öğrendik her şeyi köyde genellikle 12 İmam Cem'leri huzur cemleri ve musahiplik cemleri yapılıyordu o dönemde ama ben burada Cemevlerinde kendim belli bir süre ihtiyaç duyulduğunda çağırıldıklarında gidip Cem'i yürütüyorum. Cem'imiz 12 hizmetlidir otururuz başka seyitler de gelir eğer orada bizim kendi pirimiz Ağuçan Ocağı piri varsa öncelikle onun elini öper. onun rızasını alır, onun yoluyla devam ederiz. Rızalık olursa devam eder cemlerimiz genellikle kadın erkekle oturur herkes orada bir candır orada kardestir. Dar-Didar olunur genellikle eski cemlerde sorgu vardı meydana çıkardı insanlar kendiliğinden çıkardı mesela derdi ki ben imamdan razı değilim benim tarlama işte hayvanlarını saldı o sorun çözülür, imama belli bir ceza verilirdi ki eğer çok ağır bir suç işlenmişse kesinlikle onu düşkün ilan ederlerdi.

Bahar Atas: Evet bize düşkünlüğü anlatabilir misiniz? Hazır düşkünlük demişken

Hüseyin Kaykaç: Evet düşkünlük bizde ağır bir şey şimdi cana kıyan yani katil olan, başkasının namusuyla uğraşan veya hırsızlık yapan tescillenir şahitlerle ispatlanır ve kendisi itiraf ederse bu kesinlikle kendi Ocak piri tarafından düşkün ilan edilir ve düşkün olan insan da pir onun topluma kazandırılıp artık o işi bir daha yapmayacağından emin olana kadar kimse ondan lokma almaz, selam vermez. konuşmaz hatta köyde ise davarını ayırırlar. Yani kısacası insan eksenli olan bütün hareketlerden dışlanır onun kapısının önüne bir taş diker ve ondan sonra o taş pir ondan emin olduktan sonra artık bu cezayı tamamladığına kanaat getirdiği zaman gider o taş yerinden söker. Ve toplumun huzurunda onu artık bu işleri yapmayacağına dair ki genelde olmamıştır yani genellikle düşkün olan düşkün gitmiştir

Bahar Atas: Affedilmek çok zor diyorsunuz

Hüseyin Kaykaç: Evet çok zor o da bu yörede örneğin Hıdır Abdal Ocağı'na Erzincan'ın Kemaliye ilçesindedir o ocakta düşkünlük yani düşkün olan insanlar gider orada hizmet eder yalvarır düzeldiğini beyan eder ve orada rızalığını alır gelir o da çok zor bir olay yani

Bahar Atas: Genel bir tanım yapacak olsanız. Alevilik nedir?

Hüseyin Kaykaç: Alevilik hak ve mazlumdan yana olan, hak yemeyen, kemâlete ulaşmış, dosdoğru yolda, hakkı hak olan, Dervişane bir ruhla, Hak- Muhammed -Ali yoluna başını bağlayan Ali'yi kendine pir bilen peygamberi mürşit bilen bir topluluk inancıdır. Birçok kişiler tarafından değişik İslam'ın içindedir dışındadır ayrı bir mezheptir ayrı bir yoldur şeydir. Hayır, Alevilik içinde oluşmuş bunlar Güruh-u Naciye'den gelen bir hak yoludur, rızalık yoludur, bir nur yoludur, bir pir yoludur. Bu inanç böyle Hak'la hak olmak kendi semahıyla, ulu dergâha dualarını ileten inanç sistemidir. Kısacası düzgün doğru mazlumdan yana haksızlığa karşı bir mücadele simgesidir inanç da kendi karakterini öyle yansıtır toprağa bu yol böyle bir yoldur, tertemiz, pir-u pak bir yolumuz var. İnşallah bu yola nail oluruz hepimiz kendi pirine bağlı, el ele ele Hakk'a illaki alevi olan bir insanın bir piri bir mürşidini eteğinden tutup o pir ve mürşid rehberliğinde o yola revani olmasıdır. Alevilik kendi içerisinde zaten kural ve kaideleri kendi Anayasası dediğimiz dört kapı kırk makamı vardır. Bu dört kapı kırk makamdan geçip insan-ı kâmile ulaşan ne mutlu ona o tam Alevidir. Önemli olan bu makamları yerli yerlerinde yaşayıp ve o hayat tarzına onun uygulamasıdır

Bahar Atas: Hızır'dan daha önce bahsettik devam edelim Hızır inancı bölgede çok önemli ve çok güçlü Hızır Orucu hangi ayda başlıyordu?

Hüseyin Kaykaç: Ocağın son haftası ile Şubat'ın son haftasına kadar Hızır ayı diyoruz. Hızır bizim için çok önemli, evet Hızır'ın kendisi bolluk, bereket, yeşillik, darda zorda kalana yetişen anlamındadır. Hızır'ın keşmi kerameti bu bu yöndedir. Darda kalıp zorda kalan tüm Aleviler ilk başta "ya hızır" der. Yani Hızır'a canı göntülden bağlılığını ilan eder Hızır Orucu şudur: Biz de Alevilik literatüründe İmam Hasan'la İmam Hüseyin'in hasta olduğu bir dönemde atma anamızın çok üzgün olduğu o arada İmam Ali pirimizin mürşidimizin Fatma'nın bu acısına dayanamayıp babasına gittiğini ve Peygamberimize Hasan ve Hüseyin'i çok hasta olduğunu ama Fatma'nın daha çok üzüldüğünü beyan eder ve o anda kendilerini bir oruç tutmalarını önerir. Peygamber üç gün siz de tutun ben de tutacağım diye ve oruç esnasında bir gün bir hurmayla akşam orucunu açacaklarında bir tane garip gelir: "Ne olursunuz o hurmayı bana verin" der. "Ben çok açım" İmam Ali, Fatma anamızdan rızalık olarak ne diyorsun bunu verelim mi? diye tabi Fatma Anamız dayanamayıp tabi ki ver der onu alır gider ikinci gün başka bir esir gelir üçüncü gün bir garip gelir aynı şekilde bunlar sadece bir bardak suyla orucu açarlar ve bu hikmete orada ulaşıyor üç gün tuttuklarından sonra Hasan Hüseyin kendilerine geldiklerini ve düzeldiklerini kalkıp oyun oynadıklarını görürler. Bu hikmeti gidip peygamberlere anlattıklarında kendilerinin ziyaret edenlerin Hızır olduğunu söyler. Bu yönüyle de Hızır orucu tutulur diye anlatılır ama benim görüşüm şu aslında doğanın kışı zor, çetin Dersim ikliminde insanların darda kaldığı anda o Hızır ayının insanlara bir sabır verdiğini pirlere geldiğini insanları sabrının açıldığını ve orada cemaatlerin buluştuğunu toplumun yan yana geldiğini, birlik olduğunu ben görmekteyim ve bunu kutsallığı kutsiyeti bayağı bir ön plana çıktığı için Hızır bizim için biraz daha öncelikli bir inanca dönüşmüştür bir toplumsal dayanışma yaşılmaktadır.

Bahar Atas: 12 İmamlar, Kerbela, Muharrem orucu da denilen oruçlarda ne yapmaktasınız?

Hüseyin Kaykaç: Kerbelâ kendi başına zaten bir vaka maalesef. Kerbela olayı günümüzde de devam ediyor. O zihniyetin artıkları devam ediyor. Yani maalesef orada zalimle mazlumun mücadelesi gündemde. Ben işin o boyutuna çok girmeyeyim tarihi yönüne zaten herkes onu biliyor. İmam Hüseyin'in o durumunu ve 12 İmamların nasıl şartlarda olduğu o dönemdeki o Muaviye zihniyeti ve başkasının Yezid'in devam ettirdiğini o konuları hemen hemen herkes güncel olarak biliyor, bir daha oraya girmeme gerek yok ama bir şunu söyleyebilirim. Şih Çoban olarak biz kendi taliplerimizle iç içe olduğumuz dönemlerde biz şunu yapıyoruz biz bir kere Muharrem ayının bizler için üzüntünün hat safhada olduğu insanların ne çile ve cefa çekti göz önünde bulundurarak biz oruçlarımızı tutarız ki bana nasip oldu geçen seneye kadar tam tuttum geçen sene ben de bir şeker çıktı onu biraz aksattım

Bahar Ataş: Geçmiş olsun

Hüseyin Kaykaç: Teşekkür ederim. Bir kere aile boyu biz bu orucu tutarız ama daha eskiden 15 gün falan tutuluyordu işte ana Fatma, masum-u paklar için. 12 günü bitirdikten sonra sabah kalkıp birlik ve beraberliği özgürlük ve kurtuluşun simgesi olan beraberce 72 toplumun insanın veya meşrebin veya ırkın dinin neyse bir araya gelip çok güzel bir tat çıkardığı simgesi olan aşureyi yapıyoruz ve burada bu olan tadı işte, düşünebiliyor musun? Şeker, tuz her şey birbirine ne kadar uyumlu oluyor. Orada böyle bir uyumla o inançla lokma edip dağıttıktan sonra İmam Zeynel Abidin'in, 12 imam neslinin kurtuluşuna müsaitliğimiz varsa bir şükür kurbanı kesiyoruz. Orada 12 imam neslinin devam ettiğine dair şükür derken yani İmam Zeynel Abidin kurtuluşundan dolayı kurban kesilir ve akşam da bu yası merisiyelerle bir cem ibadeti yaparak o Muharrem ayının ibadetini yerine getirmeye çalışıyoruz, naçizane halimizle topluma bunu anlatmaya çalışıyoruz. Çünkü şuna inanıyorum ben inançsız olan bir toplum sonu felakettir ne kadar zengin olursan ol ne kadar şatafatlı olursan ol eğer inanç eksikliği içinde varsa senin zaten bütün hayallerin kırık vaziyettedir. Zevk alamazsın hayatta hiçbir şey yapamazsın yani illa iyi bir şeye inanman lazım. Biz de bu yolu dosdoğru tertemiz yolu pirelerimizin mürşitlerimizin onların yardımıyla yerine getirmeye çalışıyoruz. En çok sakındığımız olay şu; ülkemizde bundan 15-20 sene önce hayalimizde hep o vardı gençtik keşke bizim de Cem evlerimiz olsaydı toplumumuz gelsin, gençlerimiz gelsin bilinçlendirelim gibi bir sevdamız vardı bu yolda Cem evlerinin olması iyi oldu toplumumuz için ama biz şu anda bunun acısını çekiyoruz. Nedeni şu çünkü yol bize bu konuda en büyük yardımcı eden derneklerimiz oldu. Çeşitli dernekler, federasyonlar kuruldu bu işe bir öncülük yaptılar ama maalesef şu anda herkes parsellemiş Cem evlerini biri işte bilinçsiz insanlardan oluşan bir yönetim kurulu dernekte oluşmuş pirlere de mürşitler de Cem evinin dışına itilmiş kafasına göre dedeler monte edilmiş ki bu son Cem evlerinde montaj edilen dedelerin yüzde sekseni ya emekli bekçi ya emekli komiser ya emekli polis hep böyle insanları getirip Cem evlerine montajladılar ki hak yolunda olanlar olmasın.

Bahar Ataş: Amacı dışına çıktı diyorsunuz

Hüseyin Kaykaç: Evet, Dervişanî ruha sahip olan Seyitler oralara girmiyor şu anda hiç alakasız dernek yöneticileri hükümdar kesilmiş. Cem evlerini himayelerine almışlar ve inancımıza büyük bir zarar vermektedirler. Ben şu anda şunu istiyorum keşke artık yine herkes kendi pirine dönsün mürşidine dönsün o güzel temiz hane içerisinde kurulan ibadetler yapılsın şu anda arzum o.

Bahar Ataş: Teşekkür ederiz. Peki Kerbelâ orucu ne zaman tutulmakta?

Hüseyin Kaykaç: Kurban bayramından 20 gün sonra devam ediyor döngü halinde ama İmam Hüseyin'in hayatını kaybetme tarihi Eylül'ün 15'i. Vakanın o tarihte olduğu biz bunu sabitleyemedik aslında onu da Hızır gibi sabitlememiz lazım ama bu Hicri takvimden dolayı Muharrem ayında gelip gittiğini anlattıkları için ben onu da aslında çok kabullenmiyorum. Çünkü o olay o anda vuku etmiş o anda gerçekleşmiş o anda bizim gözyaşı dökmemiz lazım ibadet tutmamız lazım. Bu benim kişisel düşüncem değişecek gücüm yok.

Bahar Ataş: Musahipliği bize biraz daha detaylı açıklayabilir misiniz?

Hüseyin Kaykaç: Musahiplik bizde yol kardeşliğidir. Yol kardeşliği, can kardeşliği, kan kardeşliği değil can kardeşliği musahipliğin biz de kutsiyeti yüksektir. Öncelikle şunu söyleyelim musahip olduğun zaman öncelikle biz o musahibin kim olduğunu ne olduğunu iyi bilmemiz lazım, iyi tanımamız lazım, karakterimizin birbirine uyuması lazım. Musahip bu dünyada namus hariç bütün her şeyi ortaktır, kardestir, Çünkü malı dahi ortaktır. Yani bugün ne kadar uygulanıyor onu da sorgularız. Musahiplik erkânı vardır. Biz de karar veririz kimle musahip olursa o gelir pirin huzuruna bu canla musahip olduğunu söyler ve pir buna bir daha düşün bu yola öyle kolay kardeş olamazsınız ve düşünmelerini ister. Gider düşünürler bir daha gelirler çünkü kararlılar çünkü onlar birbirlerini iyi tanımışlardır. Üç sefer bu Pir tarafından sorgulandıktan sonra onları rızasıyla ve musahiplik cemiyet içerisinde, kurbanlar kesilerek bu canlar bir gömleğe bir cana gülbenkleri verilerek girerler. Ömür boyu hatta öbür dünyada musahip olduklarını pirin ve dua ve desturlarıyla musahiplikleri tescillenir. Toplum onların musahip olduğunu bilir ve artık ömür boyu birbirlerini ne incitirler ne üzerler kısacası kardeşler ve kesinlikle o iki ailenin evlatları birbirleriyle evlenmezler. Bu kimi yörede yedi göbektir kimi yörede beş göbektir neyse o yöreye göre değişiyor. Birbirlerini tanıyana kadar aslında babadan oğula yani böyle tanınana kadar evlenmesi yedi göbeği buluyormuş.

Bahar Ataş: Teşekkür ederiz. Dersim yöresine Güneş'e, Ay'a dua etme Hz Ali ile özdeşleştirme var. Ağacı ateşi doğayı kutsal görmekte dirler. Neden?

Hüseyin Kaykaç: Şimdi şöyle şimdi bize götürüp Şamanizm’le birleştirenler var bütün semavi dinlerden tabii ki dinler etkilenmiştir. Toplum birbirlerinin yanında yaşarken birbirlerinin kötülerini almıştır. Buna bir itirazımız yok ama biz şunu çok iyi biliyoruz ki biz İmam Ali’nin bir Ay olarak doğduğunu Güneş olarak doğduğunu ve Hz. Muhammed’in sırrı hakikatiyle ikisi bir candır ikisini birbirinden ayırmıyoruz. Bunların bütün insanlık ruhunu aydınlattığı ve o aydınlığın Güneş olduğuna inanarak Güneş’in ilk doğduğu anda ilk gördüğümüz yere niyaz oluruz. Kürtçe “Ya Muhammed, Ya Ali, Ya Hak” deriz. Yani bu üçlemeyi yaparız niyaz oluruz orada gördüğümüz taş, ağaca niyaz oluruz o aydınlık kutsarız. Evet bizim için Dersim bölgesinde bu kutsiyeti yüksek inanç var.

Bahar Ataş: Dersim’de ocağın söndürülmemesi ateşi su dökülmemesi ile ilgili ne söyleyebilirsiniz.

Hüseyin Kaykaç: Ya aslında ateş şöyle bunu ateş ocakta olur değil mi?

Bahar Ataş: Evet

Hüseyin Kaykaç: Ocak’ta Alevilerin bilgi ışığıdır, ateşidir, kor ateşidir. Bu inancı ateşleyen kor ateştir, ocaktır. Öyle inanıyoruz. Biz o ışığın, o nurun, o sıcaklığın sönmesini istemiyoruz. Onu genelde günah olarak görüyoruz. Evlatlarımıza, soyumuza anlatmışız ateşin kutsiyeti aynı zamanda sıcaklık anlamında birbirimize bağlı anlamında ve o ocağın da bizi birleştirici güç olduğuna inanıyoruz. O yüzden ocakta ateşin söndürülmesini su dökülmesini karşımız.

Bahar Ataş: Bu yörede hangi Ocaklar var ve ilişkileriniz nasıl?

Hüseyin Kaykaç: Biz öncelikle biz Ağuçan talibiyiz el ele elle hakka dediğimiz için onlara talibiz çoğu ilişkimiz Dersim’deki ocaklardır. Bunun yanında Sarı Saltuk’la bir musahipliğimiz var. Şih Delil Belincan’la yine bir pirlilik münasebetimiz var. Onların bir kısmı bize taliptir diğer ocaklarla da genelde yörede beraber hareket ederiz işte Kureyşan Ocağı, Baba Mansur Ocağı, Devreşger Ocağı ilişkilerimiz devam ediyor.

Bahar Ataş: Şih Çoban’ın Dersim Aleviliği içerisindeki yeri ile ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Hüseyin Kaykaç: Şih Çoban’ın Vefaî dergahından Anadolu’da bir hizmeti olduğu söyleniyor. Bazı kayıtlara göre 7. halifesi olduğundan bahsediliyor. Zaten Vefaîlik biliyorsun Anadolu Aleviliğinde genelde Baba İshak, Hacı Bektaş Veli Bektaşilik gibi Vefaî düşüncesiyle beraber hareket ettikleri ve o dönemden sonra güzel ahlaklarıyla keşfi kerametleri ile bu topraklarda hizmet ettikleri, bu topraklarda dergâh kurdukları ve kimsesizlerin yanında oldukları, Seyitlik yaptıkları doğru yolu dürüstlüğü, yiğitliği her yönüyle anlattıkları yani kısacası ne o dönemde kılıç önde ne de silah zoruyla kimseyi bu yola revan etmemişler. Hep ilim ve irfanlarıyla kerametleri ile sulh etmişler topluluk oluşturmuşlar. Büyük kitlelere hitap etmişler ve kimseyi günümüzde olduğu gibi mahkeme kapılarına gitmeden g bütün müşküllerini çözdükleri herkese yardım ettikleri aşikârdır. Bu yönüyle Alevilik Bektaşilik içerisinde yeri ağırdır Şih Çoban’ın evet.

Bahar Ataş: Hatta Mazgirt’teki türbenin yanında bir aşevi olduğu söyleniyor kimsesizlere sahip çıkan yönünü bu şekilde belli etmiş diyebilir miyiz?

Hüseyin Kaykaç: Şu an Cem evini yaptığımız yerin hemen yanı başında aş evi kalıntıları var. Kültür Bakanlığı o türbeyi kendi bünyesine aldığı için bir çivi bile çakamıyorsa tahminimiz aslında kitabeler orada ama kazıya izin vermedikleri için o dönemde biz Cem evini yaptığımız dönem zaten türbenin altı kalın da biraz yukarıdaki kalıntı en son 1950’lerde restore edildiği söyleniyor. Menderes’in bu ülkede iktidar olduğu dönemde Mazgirt’te etkili bir siyasetçi varmış Mazgirt’in suçsuzluğunu dile getirmiş ve Şih Çoban’ın çeşmesini gördün o suyu değil mi?

Bahar Ataş: Evet gördüm

Hüseyin Kaykaç: Orada bir köprü bulundu Kerem Köprüsü deniyor. İşte orada siyaset gücünü kullanarak o suyu merkeze götürmek istemişler çok uğraşmışlar o zaman imkânları çok kullanmışlar ama o su gitmemiş Mazgirt merkeze. Daha sonrasında bunu götürüp Adnan Menderes’e anlattıklarında Menderes gelip bizzat oranın restorasyonu yapıp talimat vererek ve Çeşme’yi yaptırıyor. Türbede bir yangın çıktı o sandukanın başında mum yakmışlar.

Bahar Ataş: Evet yangınına dair izler var, Mezar’ın mermeri de kırılmış

Hüseyin Kaykaç: İlk defin yerinden yan tarafa taşınmıştır ve mezarı yan tarafa her taşındığında tekrar gelip eski yerine gittiği söyleniyor durmuyor deniliyor yerine tekrar geri gidiyor tarih bilgisi hakkında çok bir bilgimiz yok

Bahar Ataş: 12 Ocak’tan bahsettiniz bu 12 Ocak Kırklar dağında toplanıp Hacı Bektaş Veli’yi baş pir seçmeleri ile ilgili ne diyebilirsiniz?

Hüseyin Kaykaç: Bu olayın o dönemdeki Alevilerin dergâh olarak Hacı Bektaş Dergah’ına bağlanması istenmiştir. Zaten baktığımız zaman Şih Çoban, Şih Delil Belincan, Ağuçan bunlar hep Hacı Bektaş’tan önce yaşamış zâtlar yani sistemin belki belli bir şekli ile bunları bir yerde dizayn etmek gibi böyle bağlama şeyine giderken bunu o anda Hacı Bektaş’a bağlamışlardır. Elbette ki benimsemişlerdir ama şu bir gerçek Ağuçan yani burada Malatya Mineyik’te Dersim’in 12 Alevi Ocak pirleri bizzat orada bizim o dedemizin de ismi geçiyor toplanıp orada bu İzzettin Doğan’ın dedesini Doğan dedeyi kendine serçeşme piri olarak daha 12 yaşındaymış onu Pir olarak kabul etmişler Ağuçan evladını ama daha sonra da onların Hacı Bektaş’a gerçi Hacı Bektaş olayı biraz daha Osmanlı’ya yeniçeriden sonra o dönemlerde Hacı Bektaş’a Anadolu Aleviliğini bağlayıp tek çatı

altında sistemin geliştirmiş olduğu şeyler var ama baktığında Kırklar dağında normalinde 12 Ocak pirinin bir araya geldiği ve orada ibadet ettikleri rivayet edilir. Değişik şekilde yorumlayanlar var akademisyenler, yazarlar var bizim yani içler acısı olayımız şu tarihimizi Sünniler yazmıştır. Bu gibi olaylar yazılıyor ama biz bu tabi bu olaya vakıf olmadığımız için ama biz kendi mantığımızla yürüttüğümüzde benden önce yaşayan birine nasıl bağlanırım bunu da düşünmek lazım bir çelişki var ama Hacı Bektaş Veli bizim pirimizdir ona benim diyecek bir şeyim yok tabi ki ama olay böyle sanırım.

Bahar Ataş: Tunceli'de yaşatılan Aleviliğin diğer yörelerde yaşatılanlardan farkı var mı?

Hüseyin Kaykaç: Evet var. Tunceli'de yaşatılan Alevilik insan temelli Kâbe'si insan olan ama Anadolu Aleviliği biraz daha çok İslam sentezlidir öyle yürüyor biraz daha burada hak ile hak olma yolda İnsan hep seninle bir inanç sistemidir. Yoksa ritüeller çok önemli değil semahtır işte diğeri mersiye söyler neyse yani ama insan hep sende genelde öyledir daha da kendi yöresinde ki ziyaretlere çok odaklıdır daha doğa merkezli bir inanç var.

Bahar Ataş: Bu yörede birisi vefat ettikten sonra “Devri daim olsun” denilir yani ölümden sonraki yaşamla ilgili ne diyebilirsiniz

Hüseyin Kaykaç: Evet biz öyle bir inanca sahibiz. “Devri daim olsun” deriz bunu derken giden ruhun ölmediğini yeniden bir canlada tecelli edeceğini yani öyle inanıyoruz yine daha iyi bir canlı da gelmesini daha nurlu gelmesine insan da gelmesini isteriz.

Bahar Ataş: Teşekkür ederim bana değerli vaktinizi ayırıp, sorularıma yanıt verdiğiniz için yüreğinize, ağzınıza sağlık.

Hüseyin Kaykaç: Senin de çalışmalarında başarılar dilerim ceddiniz yardımcı olsun.

İbrahim Kete ile Kişisel Görüşme 23 Temmuz 2023

Bahar Ataş: Merhaba İbrahim dede bildiğiniz gibi ben Munzur Üniversitesi Tarih bölümünde yüksek lisans yapmaktayım konumda Şih Çoban ocağı size Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili Şih Çoban ocağı ile ilgili birtakım sorularım olacak ama öncesinde kendinizi biraz bize tanıtabilir misiniz

İbrahim Kete: 1958 doğumluyum 75 yaşındayım, çiftçilikle uğraşıyorum. Şimdi tabii sizleri aşkı niyaz eyliyorum bu yola hizmet ettiğiniz için Hak Muhammed Ali dilde dileğinizi, gönülde muradınızı versin

Bahar Ataş: Teşekkür ederim

İbrahim Kete: Temennimiz sizin gibi gençler bizim geleceğimizdir. Yolun gerçek teminatıdır. Bizler sizlerle varız yani

Bahar Ataş: Teşekkür ederiz

İbrahim Kete: Gerçekte talip topluluğuyla yani bir dede bir talip topluluğuyla vardır. Yani tabii ki Alevilik nedir? Günümüzde kendi varlığını, kendi birliğini, kendi konumunu değerlendirerek, kendi öz varlığıyla birleşerek mesela kendi piriyle kendi, rayberıyla, kendi mürşidiyle yol erkânı ile vardır. Yani Alevi deyince Alevi hakikatin kendisidir. Kendini var eden, eşitlikçi, paylaşımcı, özgürlükçü, hakikatçi bir yoldur. Yani yolumuzda asla kin olmaz, kibir olmaz, nefret olmaz bütün yol erkânımızda. Hiç bir dede kendi talibi üzerine tahakküm kuramaz. Yani bugün var olan bir değerle etimiz, derimiz, kemiğimiz o mürebbi hanedane Ehlibeytin varlığıyla var olmuş, bugüne kadar gelmişiz. Gerçekten hiçbir zaman bir Alevi dedesi bir Ocak piri, Ocak sistemi dediğimiz eski ocak sistemi hiçbir zaman gerçekten o kendi varlığını menfaate, çıkara yönelik olarak hiçbir zaman bir eğilim içerisine girmemiştir. Devamlı yani bir elden almış bir elde de o hakikati kendi talibinin birliğini beraberliğini sağlamıştır ve bugün hem o talip hem dünya evladır hem ahiret evladır. Belki biz kendi çocuğumuza o kendi nefesimizi belki tutamaz halde ama bugün o talip o yola olan sevgisinden dolayı yola olan bağlılığından dolayı kendi pirine gönül verir. Tabii ki bu durum karşısında eğer bir insan kendisine çevresine toplumuna yani yabancılaşmış, hasetin, hırsın, mal biriktirmenin esiri olmuş bir insan cemal cemale hiçbir zaman kültürüne o uyum sağlayamaz. Zaten bir insan o kültürüne uyum sağlarsa kendini devam ettirmiş olur ikinci bir durum karşısında Alevilik ilkesinde hiçbir zaman kabul et ki bize zulmedenlerin hukukuyla biz yönetilmemiştir. Yani kendi sorunlarımızı kendi içimizde halletmişiz yani o şariat denilen mahkemelere gitmemişiz hem de kabul et biz eskide Ocak sistemi dediğimiz o 12 Ocak bir araya gelirlerdi o sorunları hakça, adaletçe, insanca yola olan bağlılığından dolayı bir araya gelirlerdi o sorunları çözerlerdi.

Bahar Ataş: O 12 Ocak'ın adı nedir? Dedeciğim bize söyleyebilir misiniz?

İbrahim Kete: O Ocaklar 12 ocaklar mesela Şih Çoban, Ağuçan, Derviş Cemal, Sarı Saltık, Baba Mansur, Üryan Hıdır, Şih Delil Belican. Yani bunlar gerçekten bir araya gelirlerdi bazı yani ağır sorunları çözerlerdi yani kendi birlik beraberliği ruhu içerisinde çözerlerdi. Sonra ikinci bir durumda mesela kin, kibir, benlik asla yoktu. Mesela ikinci bir durumda Kırklar mitolojisini biliyorsun o Kırklar mitolojisinde sen ben bir kelime yoktur. Çünkü var olan bugün o kalp sentezinden süzerek gönül tenceresinden, birlik beraberlik içerisinde onu yoğurmuşlar, bir mutabakat meydana getirmişlerdir. Kendini var etmişlerdir. Bugün mesela oradaki olan o Selmân'ın bir tane üzümü getirmesi, o tabak o erenlerin gönlüdür o gönlüden o yol gider burca. Yani o su

marifet suyudur. Yola göre Aleviliğin temel ilkesinde ne demiş? Can. *“Can denilen bostanı marifet suyu ile kendini besleyebilirsen/ Tevbe kökü ile istiğfar yaprağını karıştır../tevhîd tokmağı ile gönül havanında iyice dövebilirsen/Sabır tenceresinde gözyaşıyla yoğurur, aşk ateşinde pişirir, kanaat kaşığıyla yiyebilirsen/ Kabına sığmaz Taşar.”* Alevinin temel ilkesi de budur. Mesela biz dört kapı diyoruz yani şeriat, tarikat, marifet kapısından geçerek, hakikat kapısına vasil olmaya hak kazanmış olursun. Öze dönüşerek Mesela rayber diyoruz. Rayber yolun anahtarıdır, pişiricidir, eğiticidir yani talibi pişiriyor, irşat ediyor ondan sonra bir pire götürüyor pirle beraber de mürşid-i kamile götürüyor diyor ya; *“ Feryat Etme Ey Deli Gönül hal bilmez'in Elinden hal olamazsın/ Bir mürşid-i kamile bağlamazsan özüünü hakkın huzurunda var olamazsın.”* Yani mürşid-i kamil pirin piridir en üst bir hakikat kapısıdır yani o hakikat kapısında kendimizi var etmek gerekir. Bir de şöyle bir durum vardır, tarih sahnesi acımasızdır yani bugün gerçekten baktığımız zaman bugün kendini bilenindir. Gönüli sevgiyle dolu olan Muhammed Mustafa, Ali Er Murtaza'da, İmam Hüseyin'in Kerbela'da çektiği zulümden başlayarak Seyyid Nesimî'lerin canlı canlı derisinin yüzülmesinde, Pir Sultan'ın asılmasında günümüze değin hep ezildik, horlandık, iftiralara maruz kaldık ama asla kendi yolumuz ve erkânımızdan asla geri kalmadık. Pir Sultan demiş ya; *“ Yürü be! Hızır Paşa senin de çarkın kırılır/ Güvendiğin padişahıdır, bir gün gelir ki o da durulur.”* yani Aleviliğin temel ilkesi budur

Bahar Ataş: Evet Alevilikle ilgili araştırmalar son yıllarda yapılmaya başlandı Daha öncesinde Aleviler kendisini gizlemek zorunda kalmış. Bu nedenle bilinmeyen bir takım ibadetler var bir takım kavramlar var. Örneğin Alevilerin Ahiret inancı nedir? Az önce dediniz ki bu yolda yürümeyenler ahiret evladı olamaz dediniz. Bu cümleyi açıklayabilir misiniz?

İbrahim Kete: Ya şimdi ahiret inancı dediğimiz zaman benim nazarımda, inancımda ne yaparsan bu dünyada, senin cennetin de cehennem de bu dünyadır. Zaten bir insan öldükten sonra dava ölür kendi sağlığında eğer kendi kabul ettiğimiz erkânımıza göre kendi pirine, rayberine, mürşidine, musahibine, kapı komşusuna saygı göstermedikten sonra Hakkı da bilemez. Biz eskiden baba dedelerimizden gördük sabahleyin kalkarlardı derlerdi Kürtçe; *“Ya ro Ali, Muhammed”* yani sen kendi ümmetin üzerine ışığını bırakmışsın. Bizi de o ışıktan mahrum etmesin. İlkin o rızkı kapımıza komşumuza veresin, kapımızı komşumuzu rızkız bırakmaysın, kapı komşumuzu yani kendinden önce komşu komşu üzerine varlığını birliğini sürdürür. Bunlar olduktan sonra hak da vardır. Bunlar olmadıktan sonra hak da olmaz, sevgi de olmaz, pire olan bağlılık da olmaz. Yani bugün eskide kabul et ki daha önceleri birinci gönül kapısında rehber gelirdi. Mesela diyelim ki o köyde talipleri vardır o taliplerin sorgu sualini yapardı. Kim kime küskün kim kimle dargın o dargınlığı küskünlüğü hallederdi ondan sonra kabul et pir gelirdi, onu da pir halledemezse pirle beraber mürşid-i kamile intikal ederdi yani o yolun gerçek varlığı rayberle oluşuyor. Rayber bir eğitici öğreticidir

Bahar Ataş: Yani şöyle mi oluyor sıralama Mürşit, Pir, Rayber

İbrahim kete: Mürşit piri pirandır. Pirin piridir üst makamdır. Mürşid-i kamildir, Hak kapısı odur yani şimdi zaten biraz önce ahiretten bahsedince insan ahiretini de kendi eliyle bu dünyada kazanır. Ahiret gerçek bir vahdet-i vücud var ise kendi gönlünde Hakk'ı ancak bulabilirsin. Demiş ya Hünkâr Hacı Bektaşî Veli; *“ Ben de gelmişim erenler bezminden, payımı almışam/ Merhem Kâbe ise bir gönül yapmışam/ o gönlünden bir yol gider o burca/ Ya hararet nardadır, sacta değildir/ Keramet başıdır, taç da değildir/ Ne ararsan kendinde ara Kudüs'te Mekke'de Hac'da değildir.”* Her şey bu dünyada yaparsın iyiliğinle sendedir. *“ Men arafe rabbehu men arafe nefsehu* “Yani bir insan kendini bilirse insan gelmiş insan gider ama kendini bilmezse “Nadan” gelmiş yani kötü kişi demektir ve hatta ve hatta bazı toplumlarımızda bir insan bir insan diyor ki tabii bu benim kabul ettiğim bir şey değildir. “Hayvan gibi bir insandır” derler. Benim nazarımda hayvana hakaret etmiş olmaktır. Yani o hayvanı kurban ediyorsun, lokma olarak dağıtıyorsun, gönül terazisinden geçiyorsun, bir murat, dilek istiyorsun o dileğin kabulü için onu halka lokma olarak veriyorsun. Onu gerçekte o duruma düşürmek olmuyor. Bir insan hem rahmanıdır hem şeytanıdır yani asalet insanlardan başlar insanlarla tükenir. E bugün Alevilik felsefesinde ben aleviyim. Ben de bir talibim Piri olmayan, rahberi olmayan, mürşidi olmayan, musahibi olmayan Alevi olamaz. Gerçekte o hakikat süzgecinden geçmeli.

Bahar Ataş: Alevilik manevi ibadetleri olan güçlü olan bir inanç

İbrahim kete: Yani gerçekten öyledir maneviyatı kendine hastır. Demiş ya; *“Eşrefoğlu al haberi/ bahçe bizim, gül bizdedir/ Biz de Mevla'nın kuluyuz ama yetmişiki dil bizdedir.”* Alevilik temel ilkesi budur. Bugün Alevi'nin temel ilkesinden Yunus'un aşkını düşün, Yunus'un varlığını düşün. Hünkârı Evliya'da hırka dağında 40 yıl odun getirmiştir. Soruyorlar, diyorlar ki; *“getirdiğin odunlarda niye asla eğrilik yoktur?”* diyor ki; *“Bu Alevilik, bu Dergâh öyle bir dergâhtır ki, oduna varıncaya kadar eğrilik istemez.”* Öyledir, doğruluk ister, sadakat ister, ilim ister, fazilet ister, kültür ister, eğitim öğretim ister” ama bugün açık ve net Aleviliği böyle ucuzlaştırmışlardır yani özünden, sözünden vahdet-i vücudundan uzaklaştırılmış bir Alevilik yaratılmaya çalışılıyor. Ama ne yazık ki yine biz Aleviler yapıyoruz. Her geçen gün yaşam hakkımızı ihlal ediyor, her gün can evinden vuruluyoruz. Bugünkü bir bitkiyi bir hayvan kendini korurken, gül dikensiz olmazken, evreni içine sığdıran bizler niye bu haldeyiz? Gerçekte baktığımız zaman bunca derneklerimiz sizin gibi binlerce üniversite mezunu vardır, binlerce saz çalan vardır. Hakkı ve hakikati gözetken vardır bu hale mi düşmeliydi?

Bahar Ataş: Dünya oldu olası böyle ama İbrahim dede.

İbrahim Kete: Şimdi açık ve net Aleviliği menfaate yönelik olarak yaşamak söz konusu. Biraz önce dedim ya bahsettik Alevilik hiçbir zaman coğrafyalara sığmaz ama bir tek kelimeyle de kimse bizi tanımlayamaz. Bugün Alevi, Kızılbaş, Çepni, Tahtacı, Ehli hak, „Nusayri, Rafizi bizi tanımlayan kelimelerdir. Bizim doğal dengemizde paylaşımcı, eşitlikçi, özgürlükçü, hakikatçi bir yoldur.

Bahar Atas: Ben de tam buraya gelecektim Dedeciğim Dersim’de Alevilik inancına aynı zamanda Rae Haq deniliyor. Bununla ilgili ne diyebilirsiniz?

İbrahim Kete: Yani Rae Haq denildiği zaman hakkıyla hak olmaktır. Hakkı gönlünde taşımaktır. Kabul et ki bugün birisi sana bir haksızlık yaptığı zaman sana ağır geliyorsa başkasına yapmamak lazımdır. Rae Haq varlığı yücedir. Kinden, kibirden, gıybetten, kendini arındırmış pir-u pak eylemiştir. Bizim yolumuz Haq Muhammed Ali yoludur. Şahı Merdan Ali yoludur. Zulüme karşı İmam Hüseyin gibi dik duranların yoludur. Eğer biz içimiz ve dışımızda birleşirsek, Hızır paşaların da yaşam alanları daralır. Bir dedenin istemleri, arzuları, beklentileri insanlığa yönelik olmalıdır. Ama ne çare ki bugün baktığın zaman hatta ve hatta biraz önce yüzlerce Ocak binlerce saz çalan dedik, bugün bakıyorsun ki diğer Ocak diğer Ocağı da karalıyor ben daha yüksek bir durumdayım hitabesinde bulunuyor ben daha üstü bir konumdayım. Haşa hiçbir zaman bir dede Alevilik yol erkânında İmam Hüseyin yolunda Erenler yolunda Rea Haq yolunda sen ben diye bir kelime yok. Yani onlar bir araya gelmişler kendini var etmişler birbirlerine değer vermişlerdir ki o hakkı elde etmişlerdir. Bugün Aleviliği çıkarı doğrultusunda yani kullanan ve kendi cennetini de mazlum Aleviler üzerinde kuranlar, bizden değildir en zor dönemde bugün irşat çalışması yapmayanlar toplumu birleştirmeyenler isimleri Alevi de olsa dede de olsa eğer devreşane, fakirhane, ahlaklı bir duruma sahip değilse bu kişi yol düşkünerdir. Ben bilmiyorum yani. Demiş ya;” *alma mazlumun ahını/ yıkma fakirin evini/Viran etme gülbağını/ Benim gibi Bektaş ol/ bu yol bir gönül yoludur*”. Hak Erenler yoludur bu yol zulme karşı Hüseyin gibi Nesimi gibi Pir Sultan gibi eve nice nice 366 Dersim evliyalrı enbiyalrı bir noktada kendilerini var etmişlerdir.

Bahar Atas: Dersim’deki evliyalrı sayısı 366 tane mi?

İbrahim Kete: Evet söylenen budur. Hep nasıl bir tespih çekiyorsun hepsi birbirine bağlıdır. birbirlerini var etmişlerdir. Bir mecliste bir Hakikat Cem’i yaptığında binlerce insan El Ele El Hakka bir noktada kendini bulmuşlardır. Aynı o Kırklar mitolojisinde olduğu gibi orada kadın erkek ayrımı da yoktur. Can vardır, bir noktada kendilerini var etmişlerdir, hiçbir zaman üstünlük taslamamışlardır ama şimdi bakıyorsun üstünlük vardır, kol gıybet vardır, çekememezlik vardır bu da yani inan ki zarar verici şeyler

Bahar Atas: Dedeciğim artık dedelik,rayberlik, pirlık yavaş yavaş yok olmak üzere. Eskiden nasıl oluyordu dedelik babadan oğula mı geçiyordu bu süreç nasıl işliyordu?

İbrahim Kete: Babam 2005’te hakka yürüdü 85 yaşındaydı, Kore gazisiydi. O dönemlerde 7 yaşındayken babam talibe müride giderdi. Kendi yaşında o dönemde bütün kendi taliplerini görgü altında geçirmiştir. Yani bugün yol erkânımızda ölmeden evvel ölmektir Bu da alevinin temel ilkelerindendir yani kendini temizlemektir var etmektir o kötülükten pir-u pak eylemektir. Ailedeki her birey olamaz bu yüzden.

Bahar Atas: Peki İbrahim dede, hangi Ocaklara pirsiniz sizin pir ocağınız kimlerdir?

İbrahim Kete: Bugün Şih Çoban 1060 yıllarında buralara geliyor Urfa’ya geliyor, Sivas’a ondan sonra birçok vakıfları var. Yukarı Harput, Çemişgezek şimdiki Mazgirt’e geliyor. Sonra Şih Delil Belican Ocağı bize pirlıkle geliyor. Bir de Kureyşanların bir kolu Gaziler Hem bize pirlık var hem de rayberlik var hem mürşitlik var.

Bahar Atas: Şimdi karışmaması için bir daha soruyorum Şih Delil Belincan’ın piri misiniz?

İbrahim Kete: Hem mürşidi hem piriyiz. Kurêyş’in bir kısmına pirlık yapmaktayız. Mesela şimdiki durumda Erzincan’da Sarıkaya Hacı Ahmetgiller, Pıntıke’de merkezde vardılar. Karlıova’da vardılar. Onların elindeki onlar kime pir ise onların taliplerine Mürşit kapısı oluyor yani. Şimdi bir Şih Delil Belican’a piriz ya talibi bize mürşittir. Şimdi onlardan Süleymanlılar, Halifanlar var dört ezbet bunlar birbirinin devamıdır

Bahar Atas: Sülale isimleri değil mi bunlar

İbrahim Kete: Tabi Tabi. Bu ailelere ve adını sayamadığım ailelere mürşitlik yapmaktayız

Bahar Atas: Peki kavli aşireti dışında hangi aşiretlerden talipleriniz bulunmaktadır

İbrahim Kete: Kavli aşiretinden burada pek bir kimse kalmadı. Çorum bölgesindeler. Belki bir kısım Hozat tarafında var şimdi ne kadar kabul ediyorlar. Onlar başka ocağın talipleri Örneğin Kureyşanlıların bir bölümü de Baba Mansurlulara gidiyor. Baba Mansurların bir kısmı da Seyit Sabunlara gidiyor böyle gidişler var, ocak değiştirmek yani. Şadıllılar, Arıllılar, Bahtıyaran aşiretinden var ama her Ocakta da “El ele, el el Hakka” düsturu ile kendini var etmişlerdir. Şu an pirimizden ve rayberimizden uzaklaştırılmış bir din yaratılmaya çalışılmış.

Bahar Atas: Artık hiçbir şey gibi değil.

İbrahim Kete: Yani şimdi bakıyorsun Aleviyim diyor ya Alevinin hiç değilse piri olmalıdır, rayberi olmalıdır, mürşidi olmalıdır. Haşa Biz kimseyi ötekileştirmiyoruz bugün Hristiyan âlemi kendi kilisesine gidiyor inancı vardır şimdi Sünni gidiyor camisi vardır beş vakit namazını kılıyor alevinin madem piri var, rayberi var, musahibi var veyahut da Cemevi yeni cemevleri çıktı eskiden o talebin evi bir cemeviydi

Bahar Atas: Evet, eskiden ibadetler evlerde yapılmıyordu

İbrahim Kete: Gerçekten öyleydi evlerde yapıldı. O pir giderdi talipten rızalık alırdı. Düşkünlükler, dargınlıklar, küskünlükler hallediliyordu. Bunu da birinci kapı rayber yapardı. Rehberin halledemediği pire, pirin de halledemediği, mürşide giderdi Mürşit geldi mi diğer talipler bu köyde veyahut diğer köyde talip topluluğu vardır, gelirlerdi. O talibin evinde Cem yapılacaksa rızalık alınır. Derdi; ben o talibin evinde cem bağlayacağım. Sizin rızalığınız var mı? Rızalık alınır, ondan sonra Cem'e başlanırdı. Bu yol, kadim bir yoldur. "Elesti bezm-i" ikrarıyla gelmiştir. O Ocak sistemi deyince evdeki Ocak sistemi de önemli çünkü Ocak sistemini var eden bizim yol erkânımızda kadın üstlenmiştir o lokmayı pişiren dağıtan o kadındır. O evlere gönül rızalığıyla kapıdan içeri giriyorsun. Kinden, kibirden, nefretten arındırarak giriyorsun. Zaten bizim ocak sistemimizde kadın erkek eşitliği vardır. Paylaşımcıdır. Doğa dengesi de söz konusu uyum var, hoşgörü var, sosyal dayanışma var. Kendi doğal hukukuyla sadece erkekte değil cins ayrımı gözetmeyen herkese Can diye hitap eden Ehl-i hak yoludur, öyle bir yoldur, öyle bir Ocak sistemi vardır. Kirvalık da çok önemlidir, musahiplikte önemlidir.

Bahar Atas: Musahipliği biraz daha detaylı anlatabilir misiniz?

İbrahim Kete: Musahiplik paylaşımcı, eşlikçi, özgürlükçü hakikatçidir. Kendi kardeşini kendi seçebiliyorsun onu kendi özüyle özdeşleşerek gerçekte ağır bir davadır. Şimdi öyle bir yolda Rea Haq inancında. Eğer senin bir malın varsa musahibinin de olması lazım. Eşit olmak durumundasın senin musahibin kirada oturuyorsa seninki iki kat evin varsa ona vermelisin. Hatta öyle bir ağırdır ki derlerdi ki; musahip evin önünden geçtiğinde ufak bir toprak düşerse günah işlemiş olursun o kadar ki ağır bir durumdur. Birbirlerine gönül vererek, sevgi göstererek Alevi felsefesinde herkesin musahibi olduğu zaman hepsi aynı durumda olmak zorunda ama ne çare ki özde değil sözdedir.

Bahar Atas: Peki, Dedeciğim Bize biraz ibadetlerden bahsedebilir misiniz? Cem töreni nasıl olurdu, çeşitleri nelerdir?

İbrahim Kete: Ya şimdi değerli siz benim nazarımda sizde ana Fatma ruhu vardır. Kadın öyledir. Musahiplik ceminde görgü vardır, sorgu yargı organıdır. Sağlığında bu dünyada kendi sorgu sualini yapacaktır. Musahiplik cemi de öyledir. Musahip Cem'ine gireceksin kendine pir-u pak eğleneceksin ki o yola talip olma hakkını kazansın o olmadıktan sonra zaten kazanılmaz. O da şöyle mesela bugün insansın insanların demiş rahmanisi de insandır şeytanisi de insandır asalet insanlarda başlar insanlarda tükenir kendine gelersen Bugün o pirin huzurunda o hakikat darında durursan Hakkın huzurundasın yani ne hata işlemişsen bunu o hakkın huzurunda meydanındasın ya o meydanda inkar edilmez, söylersin ona göre bir daha yapmadığına dair ikrar ediyorsun. Komşundan rızalık alırsın, aile etrafından rızalık alırsın, pirinden, rayberinden, mürşidinden rızalık alırsın, musahibinden rızalık alırsın. Yani bu rızalık alındıktan sonra o hakikat cemine musahiplik erkânına girersin.

Bahar Atas: Şimdi musahiplik cemi farklı, görgü cemi farklı mı?

İbrahim Kete: İşte görgü cemi musahiplik cemidir. Çok farklı bir Cem değildir. Ama işte biraz farklılıkları vardır. Görgü cemi seneden bir musahip olanların katıldığı cemdir. Hızır cemi vardır. Hızır ceminde pirlerimiz gelirdi ve rayberimiz gelirdi. Kurban olurdu, o kurbanda lokma olarak dağıtıldı. Eğer komşular arası bir gerginlik var ise o lokmayı verir çağırırlardı o kurbanın üzerine daha o ceme başlamadan zaten haliyle orada rızalık alınır. Cem'e gidilirdi Yoksa orada o cemde rızalık halledilmezdi. Derlerdi ki; bu Hızır lokmasıdır, Hızır kurbanıdır. O birlik beraberlik içerisinde giderdiler. Kurbanın üzerinde Pir dua verirdi onlar da gene gündüz gözüyle birbirleriyle dargın, küskün olanlar barıştırlardı. Mesela kirvalıkta önemlidir Eskiden çocuk sünnet edildiği zaman honça indirildi derlerdi ki bu hakkın honçasıdır. Kirvalıkta bütün düşmanlıklar bitirilirdi. Eskiden öyle diyorlardı."Dünya kuruldu pazar ertesi ,yukarıdan indim Muhammed honcası /Üstüne yazıldı İsm-i Azem duası, Muhammed'e ümmet, İbrahim peygamberden kaldı bu adet/ hem farzı hem sünnet , her kim ki Muhammed'i severse Muhammed'e getirsin salavat." Allahümme salli ala seyyidina Muhammedin ve ala ali seyyidina Muhammed ve ehlibeyt hak ilahe illallah hak birdir Muhammeden Resulullah Aliyyün veliyullah ehlibeti keremullah mürşidi kamilullah şafahat kılıbı hak" Böyle bir hakikat yolu vardı ama ne çare ki ucuz bir Alevilik yaratıyorlar

Bahar Atas: Honça bir nevi ikrar vermek değil mi? Evlilik Honçası da var sanırım

İbrahim Kete: Evliliğe gelince ben çoğu zaman Allah'ın Emri kılındığı zaman kabul et ki biz de nefse tapmışız olmaması lazım gidiyorsun bir bakıyorsun bir formalite. Eskiden görülüyor usulü vardı şimdi anne baba karışmıyor Ona rağmen kendi seçiyor ama yürütemiyor yürütmüyor. O ikrarlaşıma olduktan sonra Allah kimsenin yuvasını bozmasın. İşte Allah'ın emri kıyılırken bir şerbet getiriliyor işte tatlılık olsun evlilikte diye işte çocuk varsa anne baba sevgisi ile büyümüyor yalan mıdır yozlaşıyoruz Yani ben genelde iyi kötü babam hakka yürüdükten sonra 2005'ten sonra taliplerin arzusuyla taliplere gittim Biz büyükleri geçmezdik babalarımız amcalarımız vardı Seyit Aziz Erzincan'a giderdi 3-4 ay dönmezdi on daha sonra Zonguldak'a İstanbul'a giderdi kimi kendi taliplerini bıraktılar unuttular. Talibi yalnız bırakmamışız doğru kalkıp doğru hareket edersen Hak Muhammed Ali yardımcın olsun derlendi doğru hareket etmezsen hak sana düşman olsun

Bahar Atas: Doğru hareket etmeyenler düşkün mü ilan ediliyordu düşkünlük nedir?

İbrahim Kete: Yani şöyle bir durum vardı biz de düşkünlük aslında yoktur. Rızalık kapısı vardır. Kendi düşüncem böyle ne yaparlardı. Birisi bir haksızlık yaptı ise herkes onu daha doğrusu kınarlardı. Eski tarihlerde Çiçekli'ye gittik 1970'lerde. Almanya'ya giden çok oldu beş kardeşin biri beş katlı bir ev yaptı. Eskiden söz bir ikrardı, senetti. Ailenin büyük kardeşi beş katlı evli kendi üzerine yaptı tapu benim üzerime dedi. Babama dediler; Hıdır dede, senin taliplerin birbirine düştü, sen bugün buraya gel. Ben de gittim, babamla. Akşam en fakir kişinin evine meyman(misafir) olduk. Eskiden, pir gelince durumu iyi olan kurban keserdi veya gömme derlerdi onu yaparlardı. İşte kardeşlerim büyüğünü çağırdılar dediler işte bu kurban hak lokmasıdır, hak kurbanıdır, böyle böyle bir durum, kardeşlerin bu evi yaptılar. Herkesin hakkını da vermen lazım. Dedi ki; vermiyorum. O zaman dediler ki; bu sofraya da oturma hakkın yoktur, buradan kalk. Kalktı gitti Rae haq inancında bir sevgi bağı vardı yol sevgisi ile bütünleşiyordu. Herkes ona döndü dedi ki; bunlarla bununla konuşmayacaksınız, hasta olur gitmeyeceksiniz, davarını ayıracaksınız. Ne olacak tek kalacak kimseyle de konuşulmayınca komşularla müşkül bir duruma düşer. Kış gelmiş, çokta kar yağmış, eskiden çok yağardı. O kişi geldi, pencereden gördüm. Eskiden "teslimiyet haklası" derlerdi. Keçi kılından yapılmış bir şeyi takarlardı onu takmış gelmişti. Yani ben teslim oluyorum demektir. İçeri girdi ağlayarak döndü dedi ki; özüm seninle dardayım, dedi. Dua verildi. kabul edildi o gece kaldılar. Yazın Almanya'dan kardeşleri geldi dediler; o kış vakti 6-7 saatlik yolu tepmiş yolunu izini kaybetmemiş o inancı kaybetmemiş, biz de kardeşimizi affediyoruz, dediler. Rıza kapısı, Rıza şehri dediğimiz budur. Aleviliğin yolun, pirin, kırvanın, musahibin, ikrar iman kapısı bir rıza kapısıdır. Rıza şehriyle başlar Rıza şehriyle tükenir. Onun için mühim olan bu yolu yaşatmaktır, zemine oturtmaktır. Baktığımız zaman zulmün binlercesine bizler hakikat arayışında, ateşlere atılan derisi yüzülen dar ağaçları boylayan inkar, imha, katliam yaşayan tarihin izlerini taşıyan değerli canlarız. Bu yol kadim bir yoldur öyle kolay değildir, sızmayla değil hakikat da kendini var etmek gerekir. Bugün bir pir eğer gerçekten kendi varlığını özüyle sürdürürse kendi içindeki ilkin çırağı uyandıracak ki talibinde kalbine taht kursun uyandırır. Kendi içindeki çırağı uyandırmadan başkasını çırağına uyandırmaya da hiçbir hak elde edemem o yola saygısızlıktır Yani talip pirin aynı olacak pir talibinin aynı olacak. Açık ve net söylüyorum 78 kuşağı pir yok derdi, rayber yok derdi, mürşit yok, musahip yok bu hale geldik. Ama bugünkü durum karşısında inan ki o öğreti o varlığı pirlerimiz yılmadan usanmadan bıkmadan telli sazı ile özüyle vahdeti vücuduyla, dört kapısıyla kırk makamıyla o sazını omuzlamışlardır geceleri zalimin şerrinden kendini koruyarak bu felsefeyi bu kültürü talibin evine kadar götürmüşlerdir Talip pire niyaz olmuş pir de talibe niyaz olmuş.

Bahar Ataş: Rae haq inancında doğa önemli bir yer kaplamakta bunu neye bağlarsanız İbrahim dede?

İbrahim Kete: Şimdi baktığımız zaman gerçekte doğa bizim varlığımızdır doğanın bir parçasıyız. Eleste bezm-i dediğimiz o ikrar ateş su toprak hava hakkın özüdür. O, özle özleşir. Eskiden sabah erken Güneş doğduğu zaman güneşin zirvesi bizim için bir ziyarettir bir inançtır.

Bahar Ataş: Güneşin Hazreti Muhammed'e ayında Hz Ali'ye benzetilmesi doğayı kutsal görmenin bir yansıması olabilir mi?

İbrahim Kete: Ay Muhammed'dir, gün Ali'dir. Bu kavilde olmayanların dini imanı olmaz. Haşa ben demiyorum ki güneş iyiye doğuyor kötüye de doğuyor parlaklığı yücedir insanın Özü de öyle olmalıdır ay ve güneşin parlaklığı gibi olmalıdır.

Bahar Ataş: Işık saçan şeylerin çoğu kutsal o zaman. Ateş gibi, ateş de kutsal

İbrahim Kete: Evet biz ateşte kutsaldır. Nefsin ateşi kötüdür yoksa ateş kutsaldır. Toprak, su, ateş, hava hakkın özüdür. İnsan dört unsurdur, dört evredir onunla bütünleşmiştir Bunlar belki varoluş tarihinde birbirini zıt tabir. Ateş, bitkiye demiş; seni yakarım, su da demiş; ben senin söndürürüm ne yapmışlar birbirlerine ikrar vermişler bütünleşmişler.

Bahar Ataş: Ama burada ateşe su dökülmeme gibi bir inanç da söz konusu

İbrahim Kete: Eskiden ekmek pişirdikleri zaman o sacın üstüne bir damla su döküyorlardı ki, ateş nen senden rızık istiyorum diyorlardı. Genellikle toprakla söndürülürdü evet veya söndürülmezdi saklanırdı. Yani böyle bir kutsallık vardır Rae haq inancında tabii ki ateşin toprağın ağacın suyun su olmazsa hayat olmaz. Yani Toprak Ana'dır, yücedir nasıl bir kadın için anadır bacıdır baş tacıdır üretkendir kutsallığı yücedir. Toprak da aynı o şekildedir. Bütün o kendi nimetlerini ondan var ediyor. Sen onunla kadimsin onunla yaşantı kuruyorsun. Eğer sen onun sana göstermiş olduğu o nimete hıyanet ediyorsan o zaman insanlıkla, yolla alakan olmaz yani gerçekten

Bahar Ataş: Peki Dedeciğim şu an Muharrem aylarındayız. Muharrem orucu kaç gün tutuluyor. Masum paklar da var üç gün tutulan Eskiden Muharrem orucunda neler yapılırdı, neler yapılmazdı

İbrahim Kete: Ya şimdi ta eski insanlar diyordu ki; Devr-i Âdem'den daha önce yani bugün insanın var oluşundan önce melekler bile dahi o orucu o matemini tutuyorlardı. Bunu getirip de özdeşleştirerek yani 10 gündür Muharrem bu da Kerbela ile özdeşleştirilerek işte İmam Zeynel Abidin'in o kurtuluşundan özdeşleştirmişler, Yusuf peygamberin kuyudan selamete çıkması ile özdeşleştirmişler, Yunus'un Balığın karnında kurtulmasıyla, İbrahim Peygamberin Nemrut'un şerrinden kurtulmasıyla, Nuh peygamberin selamete ermesi ile özdeşleştirerek kötü bir şey değildir yani. Bugün muharrem ayı tuttuğun zaman tabii bir

tarafıta inanç bazında düşündüğümüzde 365 günün 10 günü mukaddes değildir yol erkânında Aleviliğın özünde orucu devamlı tutma nefis tutmak lazımdır.

Bahar Atas: Yani bu oruç daha çok Kerbelâ'yı anlamak için tutulan bir oruç

İbrahim Kete: Yani bu oruç evet Kerbelâ'yı andırıyor. Mazlum ile zalimin davasıdır bugün Kerbela'da dünya tarihinde benzeri olmayan susuzlukla zalimlikler yaşanmış. Diyorlar ki; Hz Muhammed'e salavat getiriyoruz. Peki salavat getiriyorsa Hz Peygamberin evlatlarını niye ihanet ediliyor niye katlediliyor zulüm ediliyor susuz bırakılıyor, sefil sergadan bırakılıyor, çırlıçıplak bırakılıyor, develere bindirilerek Şam'a götürülüyor. Kısaca bunlar dünya tarihinde hiçbir mantığın kabul etmeyeceği şeyler ama kabul etmişler. Öyle de olmaz. Zeynel Abidin'in kurtulması ve Ehlibeyt 'in soyunun sürdürülmesi adına şükür ediliyor kurban da kesiliyor güzel bir şeydir bilhassa zalim ile mazlumin da olsa arasındaki farklılığı bunu fark etmeyen de oruç tutsa ne olacak tutmasan olacak. Tabii bu oruç 10 gündür ama işte artık bir inanç olarak 12 gün 12 İmamlar ile özdeşleştirerek kötü bir şey değil 12 gün olarak tutuyoruz. Rae haq inancında birleşmektir öze dönüşmektir.

İbrahim Kete: Bitirelim burada.

Bahar Atas: Son bir soru sorayım öyle bitirelim dedeciğim. Şıh çobanla ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

İbrahim Kete: Şıh Çoban, Reha Hüseyin diye bilinmekte. İmam Musa-i Kazım'ın evladıdır Vefaîdir. Sara hastası olanlar hasta olanlar ocağa getirilirdi giderlerdi, dua edilirdi. İnanç meselesi inan ki o hastalıktan arındırılarak gidiliyordu, öyle kerametleri mevcuttu. Ben arıcılıkla uğraşıyordum gözûme bir şey battı çocuklar doktora git dediler. Sonra babam babaannem üç gün okudular geçti, yaşadık gördük Bizi rüyasında görenler ölmüş tenesirin üzerinde olsa biz sizi görsek o ocakta birisini o ölümüz kalkar derler.

Bahar Atas: Çoban Baba'nın mekânına daha çok hasta olanlar mı gider?

İbrahim Kete: Oraya işte Mazgirt'teki dergâha bir dilek için bir adak için çocuğu olmayan da gider herkes de gider, kendi inancıyla giderler. Rae Haq inancında herkes önce kendi pirinin ziyaretine gider kurban keser. Bugün işte Düzgün Babaya, Üryan Hıdır'a, Şıh Delil Belican'a insanlar gidiyor Şıh Çoban neyse Ağuçan, Sarı Saltık odur. Bu ocaklar birbirleriyle özdeşleşmişler. Bugün bunlar temiz evla ile kendilerini var etmişler, bugün ki durumda ayakta durmuşlar. Şimdi ben kızıma şöyle söyleyeyim Akpazar'a gittim halen inançlı insanlar vardı. "Allah Allah diyen dileklerin, kurban kestirenlerin, masum-u pakların zulmetini bağışlasın. Yolumuzu, yolsuza, dinsize, ikrarsıza, pirsiz, zalime zulme düşürmeyesin." karşıladılar bizi. Oturuyoruz, kapı açıldı, içeriye biri yeri öpe öpe geldi. Ben bırakmadım 93 yaşında ama öyle bir ağlıyor ki biz de ağladık bizim içimize ilahî bir güneş gibi doğdu bize dedi ki; sen gelmişsin o Şıh Çoban'a verdiğim lokma o Kureyş Baba'ya verdiğim lokma Allah bu gece beni emanetimi alsın. Sen de benim üzerime toprak bırakasın aynı sabahleyin adam hakka yürüdü gereken her şeyler yapıldı, inanç meselesidir. Yani bunu anlattım öğüdü kendimize yağdıralım diye değildir. İnanç yani aşk bir güneştir, inancı olmayan misali kara taş a benzer kara taşta ne biter, hiçbir şey. Burda bitirelim diyorum bir eksikliğimiz varsa hak Muhammed Ali 12 imamlar masumu parklar kabul eylesin

Bahar Atas: Çok çok teşekkür ederiz. İbrahim dede ağzınıza yüreğinize sağlık sizi yorduk bizim bir eksikimiz varsa afolu

İbrahim Kete: Çok mutlu oldum inan ki rahatsızdım iyi rahatsızlığımda geçti

Dursun Genç Kişisel Görüşme, 25 Temmuz 2023

Bahar Atas: Merhaba bize kendinizi tanıtabilir misiniz? Ve bize Çoban Baba kerametleriyle ilgili bilgi verebilir misiniz?

Dursun Genç: Adım Dursun Genç, emekli memurum, yaşıım 83 Mazgirt'in eski sakinlerindenim. Çoban Babayı da iyi bilen Çoban baba türbesine kim bakmış bilen itikatlı bir insanım. O zat öyle bir zat ki saygı duyulur Yani öyle bir zat ben o zatın çok kerametlerini gördüm kızm Kücüğüm daha bekârım kapının önündeyim oturmuşum fakat Güneş batma sıraları bizim eski evler türbenin karşısında neyse günlerden cuma akşamı olsa gerek Ama o türbe yenilendikten sonra ki zaman ama yine de üstündeki o yeşil çatı yapılmamış baktım öyle o mübarek en kapısından bir benzetmek gibi olmasın ama voleybol topu futbol topu kapıdan çıktı ateş halinde ateş topu gibi mezarların içinden, Kırklar Baba'ya yürüdü dedim, "Anne, baba koşun, mübareğin kapısından bir ateş topu çıktı. Odur Kırklar babaya gidiyor." Etrafindan kıvılcımlar atıyor beni susturdular işte o sene o türbeyi düzelttiler damını yaptılar. i Daha sonra da göremedim söylemem gerekiyordu daha sonra nice kerametlerini gördüm gelin getirdiler, ellerini atın zengisine bağlamışlar, hasta olmuş saradır, kocasını yanına bırakmıyormuş. Getirdiler bir gece kaldı güle oynaya çıktı. Oraya hasta olanlar da gidiyordu, o evladı olmayanlar da gidiyordu, herkes de gidiyordu oraya inanan gidiyordu.

Bahar Atas: Peki Şıh Çoban'a Şıh-ı Kavi deniliyor buralarda, neden?

Hasan Öztürk: Şıh Çoban Mekke'den gelmiş. bir koyunun ayrılıyor sürüden Bu koyunun peşini buraya geliyor. Çeşmenin oraya geliyor, dur diyor mübarek, senin memelerin süt dolmuş seni bir sıkıyor ben seni sağayım Sen biraz rahatla koyun orada sağıyor koyun sır oluyor kayboluyor kendisinin iki üç yerde mekânı

var vereceğim. Biri cemevinin altında biri üstünde biri de ortada kendi yeri de o türbenin olduğu yere O da sır oluyor bir tane değnek var onun çubuğudur. Şıhı Kabi/kavi Kabe'nin Şıh-ı Kürtçedir. Yani Kabe'nin Şahı da denilir.

Bahar Ataş: Şıh Kavi olabilir mi peki kavli aşiretinden kaynaklı. Şıh Çoban Kavli aşiretinin Mürşidi olduğu için böyle söylemiş olmasınlar

Hasan Öztürk: Tabi öylede olabilir ama bizim bildiğimiz bu şekilde

Dursun Genç: Burada bir Sünni aile vardı kendisi camiye gidip geliyordu. Ama Şıh Çoban türbesine de gidiyordu namazını kılıyordu bayramdan bayrama türbeye giderdi. Türbeye gidiyorlar orada bir halı var ziyaretçilerden Biri tanesinin dileği gerçekleştikten sonra o halıyı oraya hediye ediyorlar. Bir sene olan adam da bayramda gidiyor diyor ki bu halıyı camiye götürelim diyor eşini Daha sonra bunu öğrendiklerinde rezil ediyorlar camiye götürmeden tekrar geri götürüp seriyorlar türbeye. Ama buna sebep olanların hiçbirinin çocuklarının da yüzü gülmüyor. Yani oraya güvenen boş çıkmıyor onun kerameti çok kurban olam ben ona ama bizde yok, biz kaybettik bacı o kaybetmedi biz kaybettik. Onu ne zaman çağırırsan hazırda kör, topal gelirdi iyileşirdi 3 defa yer değiştirdi o eski mezarların olduğu yer eski yeri orayı beğenmedi onun aşağısına gitti Şimdi en son bu yerdedir orada kaldı ne zaman yerini değiştirseler eski yerine geri geldi. Halen de gelen çok 4-5 kurban kestiler Geçenlerde köylerden geliyorlar Çorum'dan gelen var. Eskiden Kırklar babada cem yapıp kurbanlar kesilirdi. o cemlerde dedeler kendilerini ateşe atardı biz bunları gördük kızım. Ermeni Maro vardı kırklara gidip her sene 7 tane kurban keserdi oraya Dut Ağacı ekmişti bizden kimse gidip ekmez ama.

Bahar Ataş: Peki Dursun amcacım aklına gelen başka bir kerameti yok değil mi?

Dursun Genç: Bunlar kızım olursa Hasan Dede'ye söylerim o sana iletir

Bahar Ataş: Peki çok teşekkür ederim, zahmet verdik size

Dursun Genç: Ne zahmeti yine beklerim.

Abidin Kete ve Baki Aydın Kişisel Görüşme 23 Ağustos 2023

Bahar Ataş: Merhaba ben Munzur Üniversite Tarih bölümünde yüksek lisans yapmaktayım. Şıh çoban ocağına dair bir çalışma yapmaktayım. Sizde Şıh çoban ocağı evlatlarındansınız. Şıh Çoban'a dair Alevilik ve ritüellere dair sorularım olacak. İlk sorum da Şıh çoban, Kimdir? Abidin dede

Abidin Kete: Farklı anlatımlar söz konusu kendisi Urfa'da bir İbrahim Peygamber'in çobanıymış bir tane koyun sürüden kaçıyor O da onun peşinden gidiyor En son gidiyor Mazgirt'e yerleşiyor orada mekan kuruyor koyun orada durunca mekan orası oluyor orada da hakka yürüyor Ebul vefa'nın halifesidir zaten sadece Şıh Çobanla alakalı değildir bir sürü ocakla ile ilgilidir

Baki Aydın: Alevilik'te ocaklar vardır diyoruz her ocağın da bir kümesi vardır Mesela bugün Şıh Çoban, Delil Berhican, İmam Rıza, Sarı Saltık, Derviş Cemal, Cemal Abdal, Ağuçan, Seyit Sabun Ağuçan'a gider yani Mürşit Ağuçan'dır diğerleri pir ve rehberdir küme olarak birdir ancak sana şöyle söyleyeyim dolayısıyla Ağuçan Ocağı kendisi Zeynel Abidin'den gelir.

Onun oğlu Zeyd'tir, Zeyd'den sonra da işte Ebul Vefa'yi Kürdi Aslında ırkı Araptır ama Kürtlerin arasında kaldığı için Kürtçe konuştuğu için belki Arap da değildi Hz Muhammed de öyle der, "Arap bendedir ama ben Arap değilim" Önemli değil yani bizim için ne oldu zatın yapmış olduğu hizmete bakarız yani Bu grubun en önde olanı Ağuçandır hepsi birbirine saygı ve sevgi içinde bütünü arz eder bir farklılaşma üstünlük söz konusu değil. Hepsi 12 İmamlardan gelir.kerametlere göre hizmete göre el ele olayı gerçekleştiriyor Yani bu Mürşitlik makamında diyelim ki Ağuçan zehir içmiş Delil berhican kuzu kemiklerinden kuzuyu diriltmiş. Bunlar da birbirlerine tekrar vermişler

Bahar Ataş: Mürşid ocağının Pir ve rehber ocağı olmak zorundamı?

Abidin Kete: Bizim ocakta hem rehberlik vardır Hem pirlilik hem de mürşitlik var şimdi rehberlikte bahtiyaran aşiretleri vardır Onlara rehberlik yapıyoruz kimisine mürşitlik yapıyoruz şık delil Velican ocağının da hem pirlileri hem de mürşitleri bir kısmını mürşitleri de Ağuçandır Üstelik Şıh Delil Berhican'a pirlilik yaptığımız taliplerin de Mürşidi de o şeydir Ağuçandır.Yani her Ocak Hem rehber hem Mürşit hem pirdir

Baki Aydın: bütün ocaklarda var aynı şey diyelim ki Baba Mansur rehber Pir Mürşit birbirlerinin eline gitmişler baba Mansur rehber aynı zamanda pirdir mürşittir aynı zamanda taliptir. ve bir Mürşidi vardır ama göz ardı etmemek gerekir bazı nedenlerden kaynaklı bu el ele el Hakkı olayı göz ardı edilmiş diyelim Baba Mansur çocukların en küçüğü kasım'dır Ama içimizde kardeşimiz gitmiş başka bir hoca Talip olmuş Seyit sabuna ikrar vermiş Sen mürşitsen başka bir Ocağı Pir olarak eline gitmeme lazım zaten sen o yolun talibisin başkasını artık Tabi değilsin doğru olan yoldur yol uludur

Bahar Ataş: Bunun sebebi birbirleriyle dayanışma denetleme amaçlı mı acaba

Baki Aydın: Evet Bir talip düşkün ilan edildi rehber ocağına gitti rehber ocağı dedi ki Ya ben bunu halledemedim bu beni aşar sonra pire gitti pirdir yapamadı sonra Mürşide gitti Mürşit de yapamazsa düşkünlük ocağı var oraya gider Hıdır Abdal ocağına Orada hizmet ediyor Ondan sonra bir dar cemi kuruluyor. Ama

doğru bir uygulama değil Herkesin kendi rehberi var o kişinin her şeyini bilir musahibini bilir bahçesindeki tavuğunu bile bilir o yüzden en doğru kararı sorguyu yine kendi rehberi Piri yapar. pirini mürşidini geçiyorsun oraya gidiyorsun günah çıkartmak gibi bir olaya dönüşüyor yanlış uygulamalar söz konusu Tabii bu hatalar hepimizin iyilikler gibi

Bahar Atas: Anladığım kadarıyla mürşitir rehber görev dağılımı ile ilgili net bir görüş söz konusu değil

Abidin Kete: Kimse o net görüşe ulaşabilmiş değil

Bahar Atas: Mazgirt'te Şih çobana Şih kabi Kabe'nin şeyhi anlamına geliyor ama Şih-ı Kavi de deniliyor bununla ilgili net söyleniş nedir

Baki Aydın: Kavi aşiretinden kaynaklı söylendiğini biliyoruz

Baki Aydın: Bak bu yol karışık değil Mürşit Baba Mansur, Pir Hacı Kureyş, rehber Derviş Gevr, işte diyelim sen Kureyş'in talibisin ben geliyorum lokmamı alıyorum pir de geliyor lokmasını alıyor rehber de geliyor lokmasını alıyor. Bu ailede güçlükler sorunlar neyse hem rehber hem Pir hem Mürşit tarafından bilinir. Kerametlere hizmetlere göre bir örgütlenme olmuş herkes özgürce seçmiş Örneğin diyor ki benim prim Baba Mansur almıştır ama işte babama Mansur kış şartlarında gelemiyor yakın birine yetki verir veya o toplum der ki Bir Mürşide gidelim ya bizim pirimiz Babamansur ama Dersim uzak gelemiyor kendimize yeni bir pir bulalım cemimizi cemaatimizi yapamıyoruz. Başka bir pir de yapabilir ama sizin pirin yine Baba Mansur'dur. Pir pirden seçilmez yol bir ya. Ocaklar birbirine sever sayar.

Abidin Kete: Örneğin Kureyşan'ın bir bölümüne biz pirlik yapmaktayız ama gidip sorarsanız kabul etmiyorlar.

Baki Aydın: Özgür seçimini kullanmış baskı yok gönül vermek var.

Bahar Atas: O zaman Ocak değişikliği yapılabilir

Baki Aydın: Evet yapabilirsin sma onda kuralları var benim canım.

Abidin Kete: bir gerekçen almak zorunda

Baki Aydın: Cemaat toplanacak kurbanını kesecek dara çekilecek diyecek ki ey cemaat işte bugüne kadar benim ceddım şudur şu kişilere ikrar verdim prim budur Ben onun Pir olarak tanımıyorum, gerekçelerini söyleyecek mürşit olacak daha sonra pir durumu anlatır. Şahitler olur cemaatle birlikte toplanırlar karar verilir o kararı hem toplumu temiz çıkartma açısından hem de hakka karşı suç işlememek için Mürşit der ki canlar sizin dilinizdeki benim ama bunların doğruyu söyleyip söylemediğini Allah'a havale ediyorum Hem kendisini hem de o toplulukta karar verenlere sorumluluğu alıyor varsa suç pir ve talibe kalır. Yola leke gelmemesi için bunu söyler 3 defa yemine çeker ola ki birinden biri yalan söyledi toplumu inandırdı.

Bahar Atas: Şeceresi olmayanlar Mürşit ve pirlik yapamaz mı

Abidin Kete: Şimdi şecerelerle ilgili benim düşüncem çok güvenilir olmadıkları

Baki Aydın: Ben de şeceriler konusunda dedeye katılıyorum. Şecere bir şans işi bugün Babamansur'un şeceresi bulunmadı mesela ama kayıtlarda var kaybolmuş şecesi işte filan ailede de çıkartmıyor, kimisinininki de meydanda tarihleri çelişkili mesela 1500 yıllarından sonraki şecereleri çoğu kabul edilmiyor

Bahar Atas: Şih Çoban'ın şeceresi var. Şecereye göre, kimdir bağlantıları nelerdir?

Abidin Kete: Şeceresi olduğu için Seyit olduğu kesindir. Eren oldu evliya olduğu kesindir Seyyid olduğu kesindir. Ebu'l Vefa'nın elinde yetişmiştir. Bir evliyanın hizmetleri daha önemlidir, ona bakılır

Bahar Atas: Teşekkür ederim verdiğiniz bilgiler için. Birazda ritüel, ibadetlerden soru sormak istiyorum. Kerbela oruçlarını sormak istiyorum Şih Çobanlı'lar Kerbela orucuna ne yaparlar

Abidin Kete: 12 gün tutuluyor. oruç esnasında yenilmemesi gereken şeyler var. Yani canlı hücre taşıyan şeyler yenilmezdi. Örneğin nohut ekersen yeşerir canlanır mercimek,soğan buğday yani çoğu şey yenilmezdi, buğday yerine bulgur yenilir veya gavut yenilirdi nohut öğütülürdü Kürtçe Nıksır denilen bir yemek yenilirdi. Et yenilmezdi kavurma artık pişmiş olduğu için kan akmadığı için yenilebilirdi.

Baki Aydın: Su içilmezdi, soğan sarımsak yenmez

Abidin Kete: Aynaya bakılmazdı, tıraş olunmazdı

Baki Aydın: Kerbela ayı acılarını ayıdır, anlatılır ki, Nuh Aleyhisselam yolculuk yaptığında Muharrem'in 10. gününde kurtuluşa ererler kimde ne var ne yok herkes kendisinde olanı getirir toplanır aşure yapılır şimdi oruç deniliyor ya İslamiyet'ten önce İslam kelimesi olmadan önce oruç vardır, ibadet de vardır, namaz da vardır. Rivayet edilir ki işte İbrahim Aleyhisselam ateşten kurtulmuştur işte bir gün iki gün onun için Hz İsa doğdu 10. gün, Hz Hüseyin de onuncu gün Muharrem ayında vefat ettiğinden dolayı aslında onuncu günde aşure pişirilir. Zaten aşurenin anlamı 10 demektir şimdi yalnız biz Aleviler bu aşureyi 12 imamlara mal ederek aynı o geleneği sürdürerek 12 İmama her İmam için bir gün oruç. Ayrıca bir yarım gün de aşureyi pişirip indiriyoruz ya aşuremizi yiyoruz orucumuzu açıyoruz. O da Hür-ü Şehit içindir artık Kerbela'da herkes ölüyor onalardan iki kardeş Hazreti Hüseyin tarafına geçiyor gelen adı Har'dır. Diyor Hz. Hüseyin'e, " sana ilk savaş açan bendim, bırak da senin için ilk ölen ben olayım" diyor. Hz. Hüseyin, "senin adın hür olsun" diyor. Aşureyi herkes yapamaz kamil biri yapar aynı zamanda kurbanı da öyle insanlar keser, lokmayı dağıtır. Yolumuz çok hakikatli bir yoldur, adalete dayanır hak hakikate dayanır insan sevgisine dayanır ama acı olan

şudur insanlarımız ne yazık ki bu iyilerin adaletli olanların bu yolu yürütenleri küçümsüyor, değersizleştiriyor, kaynaksızlaştırıyor her hareketin meşruluğunun olması için yazılı kaynakların olması gerekiyor

Bahar Atas: Aleviliğin çok fazla yok

Baki Aydın: Aleviliğin yazılı kaynağı gördüğün Âlemdir veya babalarımızdan gelen sözlü söylemlerdir. Hâlbuki bizim İncamız Hak Muhammed inancıdır biz ehlibeytin bendesiyiz Peygamberimiz Hz. Muhammed pirimiz Ali ve Seyidi Saadet evladı resulüz salavat getiririz Seydi Saadet olduğumuzu velayetliğinde Ali'ye ait olduğunu evladı resul olduğumuzu dile getiririz. Kur'an-ı Kerim'de vardır yazılı kaynak olarak. Bazı şeyleri kabul ediyoruz bazı şeyleri reddediyoruz. Bazıları Muhammed zamanında yazılmadı biliyoruz. Bu ayetlerin hepsini döndür dolaş hepsi ehlibeyte bağlıdır hakkın iki ipi var biri oku ile başlar kitaplardır ikincisi ehlibeyttir. Sünni kardeşlerimizden farkımız odur. Onlar ehlibeyti kabul etmediler ikrar vermediler. Ali'nin halifelliğini kabul etmediler Oysa Peygamberimiz Gadir-i Hum da adresi Ali olarak gösterdi. Muaviye gitti hile ile hurdayla halifelliği elinden aldı.

İki önemli kaynağımız var bir İmam Caferi Sadık buyuruğu İkincisi de Şeyh Safiyyüddün buyruğu Bunların dışında inançta menakıbnâme var mitoloji var yok değil. Yalnız, ya inanacaksınız, ya inanmayacaksınız ölçü budur inanmayabilirsiniz kimse sizi yargılayamaz inanırsınız yine kimsiniz Sizi yargılama hakkına sahip değil

Bahar Atas: Her ne kadar erenler, evliyalar kerametleriyle ön plana çıkmış olsa da tarihi kişilikleri de vardır. Sarı Saltık gibi, onun adını almış bir ocak var. Dede Garkı, Abdal Musa gibi erenlerin adını alarak oluşmuşlar. Bunların dışında Muharrem orucuna dair eklemek istediğiniz birşeyler var mı?

Abidin Kete: Barış sağlanırdı küskünler barıştırılırdı.

Bahar Atas: Anladığımız kadarıyla küskünlüğün olduğu bir yerde ibadet ve etkinlik yapılmıyordu ne cem bağlanıyor ne lokma dağıtılıyor

Baki Aydın: Evet hiçbir etkinlik yapamıyor. Dede sorar 3 defa birbirinizden razı mısınız? diye

Bahar Atas: Peki yörede ve Şih Çoban ocağında yapılan cemler hangileriydi?

Abidin Kete: Bütün Aleviler hangi cemi yapıyorsa aynı cemler yapılır isim değişikliği olabilir ama içerik aynıydı. Dede kışın köye gelirdi taliplerini gezerdi her gezdiği yerde cem bağlardı. Hizmet cemi de denilebilir. Görgü cemleri vardı musahipsiz olmaz onlar. Eğer küskünlük barıştırılmazsa ceme başlanmazdı kabul etmiyorlarsa uzaklaştırırlardı terk etmek zorundadır Israr edilirse küskün kalmaya düşkün ilan edilirdi dışlanırdı, kül dahi vermezlerdi.

Baki Aydın: Allah'a ikrar, peygambere ikrar, kirvelige ikrar, musahipliğe ikrar bizim yolumuzun ikrarlarıdır. Musahibi olmayan yola da giremez illa musahibi olacak.

Bahar Atas: Peki düşkünlük kaldırabilir miydi?

Baki Aydın: Aslında kolay kolay düşkünlük ilan edilmezdi. Bazıları çok kolay düşkünlük verebiliyor basit görülüyor ama hâlbuki değil. Adam adamı öldürmüşse, kadın ve yetim haklarına rивayet etmemiş, birbirinin toprağına, malına göz dikmişse o tür hallerde çok da af olmaz dar kurulur cemaatle birlikte düşkünlük kalkar mı kalkmaz mı karar verilir. Bu yol öyle bir yol ki hep eşitliği gözeterek hareket etmişiz işte niyaz dağıtıyoruz o lokma oraya geliyor oradaki lokmacı cemaate soruyor, “Elimde yok, tok ile terazi, herkes hakkına oldu mu razı. “ Rızalık alınıyor. Hayatın bölüşülmesidir kimse tek başına yiyemez ve aynı anda yiyecek şu kadarlık mide insan âleminin başına beladır. Alevilikte ne kadar güzel bir paylaşım var

Abidin Kete: Rıza şehrinden geliyor bu nefis söz konusudur. Bunların dışında kırklar cemi vardır 12 hizmetli bir cemdir bu. Bu ceme de musahipsiz girilmez. Burada ikrar tekrar tazeleniyor..

Baki Aydın: Kemerbest bağlanıyor tarikat abdesti alıyorlar pirin huzurunda. Yolumuzun yozlaşmasının sebebi musahiplik kapısı, senede bir defa talibe gitme, onun hizmetini yapma bu olayları artık bırakmışsınız. Dedeler, saz çalanlar da çoğaldı söz söyleyenlerde çoğaldı. Cemlerde Kırklar Semahı vardır. Kırklar mitolojisinden gelir bu cem. Orada birimiz kırkımız kırkımız birimizdir. Bunu Sünniler kabul etmiyorlar. Mümin odur ki, “diliyle söyleye Kalbi ile mühürlüye”. Ağızda çıkan sözle, kalp bir olmalı o mümin olur.

Abidin Kete: Yol bir süre binbir, ismi değişse de yapılanlar aynı ufak tefek farklılıklar vardır. Cemlerde sorunlar konuşulur herkesin bir söz hakkı vardır. Sorgulama vardır, kadınlarda söz sahibidir kadın çok önemlidir.

Bahar Atas: Kadınlara, analık mı yaparlar?

Baki Aydın: Evet bunlar tam kurumsallaşmamış uygulamalar.

Abidin Kete: Kadın üreticidir anaçtır

Baki Aydın: Ana Fatma, Hatice, Kübra bunlar oturmamışlar, gelenekselleşme yok. Fakat toplumda kimi çok sorunun çözümünde bakıyorsun Ana Fatma rol almış. Eski cemlere bakıyorsun pirin hanımı yoksa yaşlı kemaliyle bilgisi ile yetkin anneler pire yakın otururdu. Toplumda sadece erkekleri sorunları yoktur bayanların da sorunu vardır. O ana, pire sorunları söylerdi. “Söz var halk içinde söz var hulk içinde”. Dede veya pir gerekirse onları yalnız sorguya çekerti. Pir insan hak ve hukuku temsil ediyor adalet temsil ediyor O yüzden bazı sorgulamalar yalnız yapıldı talibin yola güveni sarsılmaması için, rencide etmek yoktu.

Abidin Kete: Belki önceleri pirler okuma yazma bilmiyordu, Allah Muhammed Ali dedi mi bitiyordu her şey ama bugün okuyan çok bir sürü yazarçizer çıktı herkes farklı bir şey söyleyince yola güven azaldı, bir birlik kalmadı.

Baki Aydın: Şimdi şartlar değişti buna müsait değil o yüzden aynı şekilde devam etmiyor bu ne yazık ki biz kurumsallaşamadık. Okuryazar istiyoruz ama okulumuz yok. Gelenek ve göreneklerimizi, örf adetlerimizi aktarmamız için kurumsallaşmamız lazım. Cemevleri açılmış ama rahat bırakmıyor sistemde yatıyor diyor benim gibi düşün benim İslam anlayışım budur buna uygun hareket et. Birimiz çıkıp diyoruz ki bizim İslam'la alakamız yok. Biz İslam'dan önce de vardık, alakası yok. İşte birimiz çıkıp diyor ki benim inancım doğadır, insandır diğer şeyleri tanımam inanmam. Birimiz çıkıp diyor ki, ben Allah'ın birliğini kabul ederim ama Kur'an'mış peygambermiş kabul etmiyorum diyor ve yeni bir Alevi anlayışı oluşturma çabası içerisinde olanlar var. Çıkıp diyor ki işte ben Aleviyim Muhammed Ali yolundayım Benim pirim var müridim rayberim benim var kitabımda Kur'an-ı Kerim'dir. Ayrıca işin içine bir de siyaset giriyor işte yolumuza taş koyuyoruz daha da zorlaştırıyoruz. Fikirlerimiz düşüncelerimizi sevgi saygı çerçevesinde konuşmuyoruz bazen incitıyoruz. Hz. Ali öldü, Hz. Muhammed öldü bu yol biz seyyidlere emanet edildi Bir biz varız bir de Kur'an vardır. Bizde de şeriat kapısı vardır ama Muaviye'nin sunduğu şeriat değildir.

Bahar Atas: Şimdi Alevilik birçok dinden ve inançtan kültürden beslenmemiş midir?

Baki Aydın: Elbette ki bütün inançlar bu şekilde birbirinden beslenmiştir Sünniler beslenmemiş mi? Onlarda da mezhepler var tarikatlar var. Böyledir yani

Bahar Atas: Peki, ritüellere döneyim, Hızır ayında 3 gün oruç tutuluyor buna dair ne söylemek istersiniz?

Baki Aydın: Hızır orucunun Kur'an'da yeri var. Kehf suresinde geçer

Abidin Kete: Musa Aleyhisselam ile Hızır'ın bir yolculuğu anlatılır

Baki Aydın: Bizde de işte Hasan, Hüseyin rahatsızlığından kaynaklı Hz. Ali ile Hz. Fatma oruç tutar. Biliyordunuz, okumuştunuz.

Abidin Kete: Hızır bu yörede önemlidir Hristiyanlıkta da var. Ben Müsaadenizi isteyeceğim çünkü bir işim var

Bahar Atas: Ben daha soru soracaktım size musahipliği, kirveligi, cenaze erkânını, doğanın kutsallığını ama madem işiniz var. Teşekkür ederim dilinize sağlık, yüreğinize sağlık

Abidin Kete: Ben teşekkür ederim ilerleyen günlerde devamını konuşabiliriz.

Baki Aydın: Bizde teşekkür ederiz kızım yolun açık olsun. Hak Ali yardımcın olsun.

K12 (Kimlik bilgilerinin gizli kalmasını istedi) İle Kişisel Görüşme 29 Ağustos 2023

Bahar Atas: Merhaba,daha önce görüşmüştük. Biliyorsunuz, Şih Çoban ocağıyla ilgili bir tez çalışmam var size Şih Çoban ocağıyla ilgili ve Alevilerin ne gibi ibadetleri var, varsa ibadetlerini nasıl yerine getirirler bunlarla ilgili sorularım olacak. Öncelikle kendinizi tanıtabilir misiniz?

K12: 1965 yılında Erzincan Elmalık köyünde dünyaya geldim.Tabii ki kimliğim gizlenirse daha memnun olurum öyle olursa iyi olur. Sorduğunuz sorulara yanıt verebilirim elimden geldiğince ameliyatlıyım, ailemden annemden babamdan gördüklerimi aktarmaya çalışacağım.

Bahar Atas: Çok çok geçmiş olsun o zaman sizi de çok yormadan hemen sorularıma geçeyim. Şih Çoban kimdir? Bize biraz anlatabilir misiniz. Ne duyduunuz?

K12: Şih Çoban bir ocakzade yani ben kendi bildim gelelim giderimizi çektik olmazdı Kapımız herkese açıktı İnsan ayırımı yapmadan herkes gelirdi. Şih çoban ocağı derlerdi nereden geldiğini bilmiyorum, kökeni.

Bahar Atas: Kerameti neydi onunla ilgilenin duyduunuz, ne anlatılırdı?

K12: Çobanlık yapıyormuş 3 gün zehir vermişler, ağzından içip tabanından çıkarmış. Öbür kerametlerini bilmiyorum. ama babaannem ermiş bir insandı babaannemin yanına Hasta olan insanlar gelirdi kapıdan sürünerek gelirdi sapa sağlam çıkardı her çarşamba gelirlerdi özel bir günmüş gibi şifa dilerlerdi babaannem kendi örf adetlerimize göre okurdu herkes şifa bulurdu kurbanlar keserlerdi, cemler yapılırdı, Hızır ayında

Bahar Atas: Hızır ayında ne yapardınız

K12: Bizim köyümüz küçüktü ama köydekiler talibimizdi, bizim evimizde büyük bir odası vardı “evdamı” derlerdi. Cemler yapılırdı orada Hızır ayında herkes lokmaları ile gelirdi. Orası tıklım tıklım dolardı amcamla babam Cem yaparlardı insanlar ağlardı o zamanlar çok büyük bağılıklar vardı inançlar vardı.

Baha Atas: Tunceli'ye gidip gelir miydiniz oradaki türbeyi ziyaret eder miydiniz?

K12: Evet babamla gittik. Şih Çoban Türbesi'nin yanındaki Cemevinin açılışına gittik. Cem yapıldı orada. Babamlar sık sık birbirlerine giderlermiş birbirlerini tanıyorlar.

Bahar Atas: Dersim'de Aleviler inançlarına Raa hag diyorlar, bununla ilgili bir bilgin var mı?

K12: Bir bilgin yok Duymadım nasıl bir şey bilmiyorum

Bahar Atas: Anladın, tamam. Peki, Ebu'l Vefa'yı Duydunuz mu?

K12: Duymadım ama muhakkak ki babam anlatmıştır Kendisi çok bilgili bir insandı. Keşke hayatta olsaydı onunla konuşsaydınız

Bahar Atas: Keşke olsaydı Devri daim olsun. Artık aklınızda kalanlar şahit olduklarınızı bize aktarırsanız seviniriz.

K12: Çorum'da da Şih Çoban Ocağından akrabalarımız var.

Bahar Atas: Evet varlar. Alevilik nedir? Bize anlatabilir misiniz?

K12: Alevilik bir kültür yani ben öyle biliyorum. Bilmiyorum ki tam net de bir şey diyemiyorum bir inanç

Bahar Atas: Teşekkür ederim bildiğiniz kadarıyla bize anlatmaya çalıştınız. Peki, bize Kerbelâ orucunda ve oruçtan sonra ne yaptığınızı, kaç gün tuttuğunuzu anlatabilir misiniz?

K12: Tabi Kerbelâ'da İmam Hüseyin ve yoldaşlarının katledildiğini biliyorum. 12 gün oruç tutardık babaannem siyah giyerdi orucunu sadece bir bardak su ve çökelekle açardı başka hiçbir şey yemezdi Aynalar ters çevirirlerdi, radyolar açılmazdı, çamaşır yıkanmazdı, banyo yapılmazdı. Kimsenin gıyabında konuşulmazdı 12 gün sonra çorbalar pişerdi siyah elbiselerini çıkarır normal kıyafet giyerdi. Kurban kesilirdi yani 10. gün de çorba kaynatıldığı söyleniyor Biz de öyle değildi 13. gün yaparız. Yas tutarlardı ağlarlardı. 10. gün 12 İmam Cemi yapılıyor Hz. Ali'nin doğumu vesilesiyle

Bahar Atas: Hızır ayında da bir oruç tutuluyor 3 gün boyunca buna dair ne söylemek istersiniz

K12: Evet şubat ayında 3 gün tutulurdu. Gavut pişirirdik üstünü açık bırakırdık Hızır eve uğrada elini vurur diye, Herkes beklerdi Hızır gelecek elini vuracak iz bırakacak diye. Yine kavurga denilen buğdayın kavrulmasından bir yemek yapılırdı o onu yerdik. akşam da Hızır Cem'i yapılırdı oruç bittikten sonra Gömme yapılırdı, lokmalarla gelirlerdi. imkanı olan kurban keserdi.

Bahar Atas: Kurban bayramında kurban keser miydiniz

K12: Evet kesilirdi halen de devam ediyor.

Bahar Atas: Musahiplikle ilgili ne biliyorsunuz?

K12: Pek bir bilgim yok ama gönülden birbirlerine olan bağ, inanç kardeş Babamın musahibi var babalığım babam kadar çok severim. Müsait olanlar birbirlerinden kız alıp kız vermez. Kardeşten de öte bir buyruk altına giriliyormuş hak katında babam öyle söylerdi. Eskiden Musahip olanların Cem'i yapılırmış, son dönemlerde biliyorsunuz ki bunların pek bir hükmü yok.

Bahar Atas: Evet haklısınız. Eskiden güneşi ve aya dönüp dua etme var mıydı?

K12: Evet dua ederlerdi vardı. Bitirelim olur mu?

Bahar Atas: Bir iki sorum daha kaldı Ondan sonra bitirelim. Ateşi kutsal görme var mıydı üzerine su dökmek günah sayılıyor muydu?

K12: Evet bizi çocukken korkuturlardı, yapılmazdı.

Bahar Atas: Evde herhangi bir yol kitabınız var mıydı? bir böyle hep elinin altında bulundurduğu açıp baktığı bir kitap

K12: Evet var da babamın kitapları çok okurdu Alevilikle ilgili öyle devamlı okuduğu kitap var mı bilmiyorum

Bahar Atas: İbadetleri hangi dilde gerçekleştirirdiniz Türkçe ve Kürtçe veya Zazaca mıydı?

K12: Bizim köyde Zazaca konuşuluyordu ama ibadetler Türkçeydi dualar Türkçeydi küçüktüm hatırlamıyorum da zaten

Bahar Atas: Peki başka hangi ocakları biliyorsunuz yani Şih Çobanlar başka hangi ocaklarla görüşüyordur

K12: Çok bilmiyorum ama Ağuçanları biliyorum halamların ocağı

Bahar Atas: Ölüm sonrası inanca dair neler söyleyebilirsiniz

K12: Cennet cehennem olduğuna inanırdı babaannem. .Bilemiyorum bazıları diyor cennet cehennem bu dünya bazıları diyor cennet cehennem vardır.

Bahar Atas: Devr-i daim olsun olsun denir.

K12: Evet derler, tekrar dünyaya geldiğine inanıldığı için sanırım öyle kedi sıfatında geldi gibi, hangi sıfatla dünyaya gelir bilinmez derlerdi.

Bahar Atas: Peki Sizi daha fazla yormayalım ya eklemek istediğiniz başka bir şey var mı

K12: Aslında hani biliyoruz ama unutmşuz aklımızda kalmamış hele böyle sorunca hiç aklımıza gelmiyor Elimden geldiğince cevap vermeye çalıştım umarım faydalı olur, teşekkür ederim İyi akşamlar dilerim

Bahar Atas: Ben de size teşekkür ederim İyi akşamlar. Sevgiler, saygılar.

Ek-2: Resimler

Ek Resim 1A. Ş1h Çoban Ocağı Dedesi Garip Aygün (orijinal)

Ek Resim 1B. Ş1h Çoban Ocağı Dedesi Zeynel Kete (orijinal)

Ek Resim 1C. Şih Çoban Ocağı Dedesi Hüseyn Kaykaç (orijinal)

Ek Resim 1D. Şih Çoban Ocağı Dedesi İbrahim Kete (orijinal)

Ek-3: Şih Çoban Ocağına Verilen İcazetname

